

Дж. Лий Томпсън

**ШИРОКИЯТ
ПАТРИОТИЗЪМ:
АЛФРЕД МИЛНЪР
И
БРИТАНСКАТА
ИМПЕРИЯ
2007 г.**

©COLOR BY KLIMBIM

**ШИРОКИЯТ ПАТРИОТИЗЪМ:
АЛФРЕД МИЛНЪР И БРИТАНСКАТА
ИМПЕРИЯ**

**автор: Дж. Лий Томпсън,
Лондон изд. „ПИКЕРИНГ И ЧАТО“, 2007
превод: Живко Войников (2026 г.)**

**A WIDER PATRIOTISM: ALFRED MILNER AND THE BRITISH
EMPIRE**

**by J. Lee Thompson
LONDON, PICKERING & CHATTO 2007**

Д-р Дж. Ли Томпсън е професор в катедрата по история на университета Ламар (Тексас, САЩ), специализира историята на Великобритания и САЩ през XIX и XX век. Получава докторска степен в университета А&М в Тексас и е известен с изследванията си върху президента Теодор Рузвелт, британския империализъм, Първата световна война и личността на лорд Алфред Милнър.

СЪДЪРЖАНИЕ

ПРЕДГОВОР – 4	
ЧАСТ 1. ВЪПРОС НА КОЙТО НИКОГА НЕ СЪМ РАЗГЛЕЖДАЛ ОБРАТНАТА СТРАНА – 5	
1. ВЪВЕДЕНИЕ – 5	
2. ИМПЕРСКИ ПРОПАГАНДИСТ: ПЕЧАТЪТ, ПОЛИТИКАТА И ОБЩЕСТВЕНОТО МНЕНИЕ – 16	
3. КРОМЕР И ЕГИПЕТ – 29	
ЧАСТ 2. ЦИВИЛЕН ВОЙНИК НА ИМПЕРИЯТА. ЮЖНА АФРИКА – 42	
4. ПОДГОТОВКАТА ЗА ВОЙНАТА – 42	
5. МИЛНЪР И ИМПЕРСКИТЕ ДАМИ – 61	
6. НАЙ-ВАЖНИЯТ ВЪПРОС ЗА РАСАТА В ЮЖНА АФРИКА – 76	
7. „ДЕТСКАТА ГРАДИНА“ ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА СТРАНАТА: ВЪЗСТАНОВЯВАНЕТО НА ЮЖНА АФРИКА – 94	
8. КОНСТРУКТИВНИЯТ ИМПЕРИАЛИЗЪМ – 111	
9. НАЙ-ВАЖНАТА ВРЪЗКА: КАНАДА И ИМПЕРИЯТА – 126	
10. ПРЕЗИДЕНТ НА ИНТЕЛЕКТУАЛНА РЕПУБЛИКА: КРЪГЛАТА МАСА – 140	
11. ИМПЕРИЯТА ВЪВ ВОЙНА – 151	
12. ИМПЕРСКИЯТ ВОЕНЕН КАБИНЕТ – 160	
13. ИМПЕРСКИЯТ МИР – 170	
14. ОТНОВО В ЕГИПЕТ: МИСИЯТА НА МИЛНЪР И СЛЕД ТОВА – 185	
15. ЗАКЛЮЧЕНИЕ: ПО-ШИРОКИЯТ ПАТРИОТИЗЪМ – 197	
СЪКРАЩЕНИЯ – 210	
БИБЛИОГРАФИЯ – 211	

ПРЕДГОВОР

Измина повече от половин век, откакто, бяха публикувани през 1952 г., двете книги „Лорд Милнър и империята“ на Владимир Халперин (Vladimir Halperin, Lord Milner and the Empire) и „Изоставената идея: Изследване на лорд Милнър“ на Едуард Кранкшоу (Edward Crankshaw, The Forsaken Idea: A Study of Lord Milner), които разглеждат ролята на Алфред Милнър за Британската империя.

Настоящият труд разглежда възникналата празнина, и е следствие на изследване, първоначално замислено като за нова биография. Докато пишех книгата си, „Забравеният патриот: Животът на Алфред, виконт Милнър от Сейнт Джеймс и Кейптаун, 1854–1925, изд. 2007“ (Forgotten Patriot: A Life of Alfred, Viscount Milner of St James's and Cape Town, 1854–1925, Dickinson University Press, Madison, 2007), стана очевидно, че има нужда и от отделно и по-задълбочено разглеждане на имперската кариера на Милнър, отразяващо както петдесетте години научна работа, така и нови архивни източници, отколкото може да предостави една биография.

Целта на този ми труд, е да се проследи империализмът на Милнър, от зараждането му в Балиол до смъртта му. В допълнение към официалната му кариера, от Египет до Южна Африка, до Министерството на колониите и обратно в Египет след Първата световна война, книгата разглежда и теми като „Детската градина“ на Милнър за младите мъже негови последователи в служба на империята и по-късното движение „Кръглата маса“, чиито членове от „Клайведенската група“ се свързват с Милнър, като негови възпитаници, но проведената от тях по-късна политика на умиротворяване¹, е нещо, което той почти със сигурност щеше да осъди, ако беше жив.

Към тези по-известни поддръжници, тази труд разглежда и пренебрегвания женски кръг от последователки. По време и след Бурската война тези империалистски настроени дами, включително бъдещата му съпруга Вайълет, по рождение Макс, по-късно лейди Едуард Сесил, Вайълет Маркам и Едит Литълтън, наред с други, оказват твърда подкрепа на Милнър лично, в публикуваните си произведения и чрез дейността си в групи като „Викторианската лига“.

Следващите глави разглеждат отново и няколко други въпроса, включително расовото отношенията на Милнър, към населението на Южна Африка, което той определя за „най-важния въпрос“. Никой друг труд не е разглеждал подробно кампанията на Милнър след Южна Африка, за „конструктивен“ вид социален империализъм преди Първата световна война, неговите сложни усилия в подкрепа на имперската отбрана и готовност, нито връзките му с лорд Роузбери и либералните империалисти.

В предвоенните години Милнър прави и две пренебрегвани в литературата, пропагандни обиколки в Канада, считана за най-важното звено в имперската верига и на която е той отрежда видно място в следващата се дейност.

И накрая, имперската кариера на Милнър е свързана и с друго явление – все нарастващото значение на общественото мнение в ерата на масовата политика, раздвигвано от политическият печат. По времето, когато Милнър е чиракувал в журналистиката, през началото на 1880-те год., политиката, във вътрешните и имперските си аспекти, се превръща в постоянна кампания, която се нуждае от постоянна вестникарска подкрепа.

В началото на новата журналистика, Милнър никога не е забравял уроците по „здрав империализъм“, научени в *Pall Mall Gazette* от У. Т. Сед. Осветляването на мястото на Милнър в така наречената „информационна среда“ на неговото време, както у дома, така и в империята, е основна тема през цялото време.²

¹ Става дума за политиката на Чембърлейн и Халифакс за разбирателство с Хитлер, отстъпки на Райха в Европа и насочването му срещу СССР. Тази политика е отхвърлена от Чърчил, който на практика започва Втората световна война. (б. пр.)

² John Darwin, 'Imperialism and the Victorians: The Dynamics of Territorial Expansion' *English Historical Review*, 112:447 (June 1997), pp. 614-42; p. 642.

ЧАСТ 1. ВЪПРОС НА КОЙТО НИКОГА НЕ СЪМ РАЗГЛЕЖДАЛ ОБРАТНАТА СТРАНА

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Когато Алфред Милнър е издигнат за първи път в благородническо звание през 1901 г. като барон Милнър от Сейнт Джеймс и Кейптаун, той приема за свой девиз „*Communis Patria*“: грубо казано, „патриотизъм за нашата обща страна“. Под това той има предвид по-широкия имперски патриотизъм, чието по-нататъшно развитие се превръща в дело на живота му.

Самопровъзгласил се за „англосаксонски расов патриот“, Милнър е определян през годините като, социален, радикален, войнствен, идеалистичен, конструктивен, ексцентричен, междинен, консолидационен и напредничав.³

Дизраели лорд Биконсфилд

По времето, когато Милнър навършва пълнолетие, революционните развития в комуникациите, въвеждането на телеграфа, подобренията в корабостроенето, откриването на Суецкия канал през 1869 г., завършването на Атлантическия кабел през 1866 г., завършването на Австралийския кабел през 1872 г., свързват Империята както никога досега.

Милнър израства, когато Законът за реформа на Дизраели от 1867 г. въвежда модерната ера на масовата политика, подпомогната допълнително преди началото на века от разширяването и преразпределението на изборителните права през 1884-85 г.

Дизраели е известен, с превръщането на образа на кралица Виктория във въплъщение на империята, и във второто си премиерство той насочва Великобритания в имперски курс към Египет и Южна Африка, което ще повлияе дълбоко на Милнър.

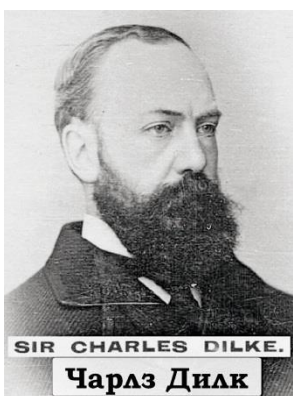
Двамата мъже никога не се срещат. На Милнър му липсва политическият опортюнизъм на министър-председателя, но той се превръща в самопровъзгласил се „цивилен войник на империята“.⁴

³ За тези определения относно Милнър, виж: Andrew Thompson, *Imperial Britain: The Empire in British Politics, c. 1880-1932* (London: Longman, 2000); Ronald Robinson and John Gallagher, with Alice Denny, *Africa and the Victorians: The Official Mind of Imperialism* (London: Macmillan, 1961); Jean Jacques Van-Helten, 'Milner and the Mind of Imperialism', in *The Societies of Southern Africa in the 19th and 20th Centuries*, Vol. 1 (London: Institute of Commonwealth Studies, Collected Seminar Papers, no. 10, 1970), pp. 42-56; Bernard Semmel, *Imperialism and Social Reform: English Social Imperial Thought, 1895-1914* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1960); Vladimir Halperin, *Lord Milner and the Empire: The Evolution of British Imperialism* (London: Oldhams Press, 1952); Edward Crankshaw, *The Forsaken Idea: A Study of Viscount Milner* (London: Longmans, Green and Co., 1952); A. N. Porter, *The Origins of the South African War: Joseph Chamberlain and the Diplomacy of Imperialism, 1895-99* (Manchester: Manchester University Press, 1980); Iain R. Smith, *The Origins of the South African War, 1899-1902* (London: Longman, 1996); Mordechai Tamarkin, 'Milner, the Cape Afrikaners and the Outbreak of the South African War: From a Point of Return to a Dead End' *Journal of Imperial and Commonwealth History*, 25:3 (September 1997), pp. 392-414; Eric Stokes, 'Milnerism', *Historical Journal*, 5:1 (1962), pp. 47-60; A. H. Duminy, *Sir Alfred Milner and the Outbreak of the Anglo-Boer War* (Durban: Department of History and Political Science, University of Natal, 1976); John Benyon, *Proconsul and Paramountcy in South Africa: The High Commissioner, British Supremacy and the Sub-Continent 1900-1910* (Pietermaritzburg: University of Natal Press, 1990) and "Intermediate" Imperialism and the Test of Empire: Milner's "excentric" High Commission in South Africa', in Donal Lowry (ed.), *The South African War Reappraised* (Manchester: Manchester University Press, 2000), pp. 84-103; G. H. L. Le May, *British Supremacy in South Africa, 1899-1907* (Oxford: Clarendon Press, 1965); J. H. Grainger, *Patriotisms: Britain 1900-1939* (London: Routledge & Kegan Paul, 1986); A. M. Gollin, *Proconsul in Politics: a Study of Lord Milner in Opposition and in Power* (London: Anthony Blond, 1964).

Независимо от цената в кръв и материални ресурси, Милнър категорично вярва, че каквито и мерки да бъдат предприети, за да осъществи мечтата си, за обединена Британска империя, са оправдани. Както ще покаже този труд, тази едностранчива „праведност“ често го заслепява за политическите и обществени реалности на събитията, в които той играе важна роля.

Една година преди откриването на Суецкия канал (и четири години преди пристигането на Милнър в колежа Балиол в Оксфорд), Чарлз Дилк, виден либерален депутат, публикува „Великобритания“ (1868), влиятелен труд, който пряко и цинично предсказва бъдеща англосаксонска световна хегемония, след голям расов конфликт.

Според Дилк, всичко това е с по-висша цел: „силата на английските закони и английските принципи на управление не е просто английски въпрос – тяхното продължаване е от съществено значение за свободата на човечеството“.⁵

Тази идея за уникалната способност на англосаксонската раса да управлява себе си и другите чрез конституционната система, която съчетава свобода, справедливост и ефективност, е в основата на патриотизма на Милнър. Той приема твърдението на Дилк, че единствената надежда за Британската империя е да се конкурира във все по-заплашителен свят от военни и икономически гиганти от континентален мащаб.

Появяват се две ясни алтернативи: или национално разпадане и упадък, или продължаваща световна мощ чрез имперско сътрудничество.

Циничният англосаксонски расов патриотизъм на Милнър е мощно движение по негово време, но сега изглежда странно и смущаващо през ХХІ век, и справедливо или несправедливо се свързва с европейското фашистко движение.⁶

Надвисналият облак на Третия райх и изпълненият с расистка лудост и жестокости ХХ век, от Армения (1915 г.) до Руанда в наши дни, правят зловеща старата фраза, използвана от Милнър, за да опише имперското си кредо.

В началото на 30-те години на ХХ век, и възхода на Хитлер в Германия, расовият патриотизъм на Милнър е забравен във Великобритания.

През 1933 г., осем години след смъртта на Милнър, членът на Кръглата маса сър Едуард Григ отбелязва, че макар хората „в наши дни да отхвърлят вярата в расата като нещо грубо и реакционно, наслаждавайки се на възхода и вулгарната жажда за власт“, с Милнър не беше така. „Той вярваше в расата, защото без нейната подкрепа не виждаше надежда за стабилно развитие на идеалите за управление, които според него бяха най-добрите в света.“ Такава вяра „не беше просто арогантност, както християнската вяра не е презрение и нетърпимост към другите вероизповедания“. В съзнанието на Милнър „мисията на расата не беше само за себе си; тя трябваше да установи по-високи стандарти, по-широки възможности и по-добър живот във всичко, което допринася за характера и щастието сред всички видове и условия на хората“. Нямаше „хитлеризъм в неговата политическа вяра, нямаше желание да изключва или унищожжава най-добрите от другите раси“. Мисията на Империята, както я

⁴ Alfred Milner, *The Nation and the Empire* (1913; repr. London: Routledge, 1998), p. 5.

⁵ Charles Dilke, *Greater Britain: A Record of Travel in English Speaking Countries During 1866 and 1867*, 3rd edn (London: Macmillan, 1869), p. 546.

⁶ Съвсем справедливо, основоположникът на европейският расизъм в Германия е англичанинът Хюстън Стюърт Чембърлейн и книгата му „ХІХ-ти век“, той е зет на композитора Вагнер, живее в Германия и е един от учителите на Хитлер. (б. пр.)

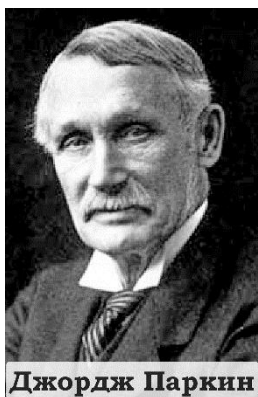
виждаше Милнър, беше „по-скоро на служба, отколкото на господство, въпреки, че само чрез силата на съзидателната раса можеше да бъде изпълнена тази мисия“.⁷

Но винаги е имало нещо различно, нещо малко чуждо в Алфред Милнър. Той никога не се е вписвал напълно нито в политиката, нито в управляващата класа на своето време. Той е останал аутсайдер, лишен както от „политически нюх“⁸, така и от таланта на политика за самореклама и самоизява.

Роден е (на 23 март 1854 г.) в Германия (гр. Гисен в Хесен, в семейството на син на Чарлз и Мери Милнър). Началното си образование получава там (Тюбинген), което е създава някак чуждестранното му приемане в британското общество, което никога не изчезва въпреки легендарните му академични триумфи в Балиол и годините служба на Империята и държавата.

Лео Амери отбелязва германското влияние върху „външния поглед на Милнър, който вижда Англия и Империята като цяло, а не през партийните или класови гледни точки, както и патриотизъм, който никъде не е толкова силен, колкото в английско семейство, живеещо в чужда страна“.⁹

Самотното детство, прекарано между Германия и Англия, и загубата на любимата

Джордж Паркин

му майка, докато е още юноша, оставят празнота у Милнър, запълнена от религиозна вяра в англосаксонска расова империя. Това го обриче да бъде човек, движещ се срещу течението на историята, и да се превърне в фигура на средна възраст, която сигурно щеше да бъде донкихотовска, ако не се беше сражавала в Южна Африка срещу истински, а не въображаеми вятърни мелници, въоръжени с пушки „Маузер“ и артилерия „Крупс“.

Пристигайки в Балиол при Бенджамин Джоует¹⁰ през 1873 г., аутсайдерът Милнър намира неочакван имперски ментор в лицето на Джордж Паркин, който пристига от Канада същата година. В Оксфордското студентско общество Паркин, учител от Ню Брънзуик, осем години по-възрастен от Милнър, говори за имперска федерация под знаме, което провъзгласява „Разширението“ (т.е. експанзията).¹¹

Подобно на Дилк, той проповядва, че англосаксонската раса има особен капацитет за политическа организация и че федерализирана Велика Британия трябва да бъде крайният резултат. Милнър за пръв път чува Паркин, когато той говори като за загубена кауза срещу предложение, че „разпадането на империята е истинското решение на колониалния проблем“. През 1919 г. Милнър си спомня „новата визия за бъдещето на Британската империя“, която получава от Паркин – такава, в която Империята „вече не се появява като набор от по-нови или зависими общности, въртящи се около това древно кралство, а като обгръщаща света група от свързани нации, някои от които са пре-

⁷ Sir Edward Grigg, 'Lord Milner', in W. R. Inge (intro), *The Post Victorians* (London: I. Nicholson and Watson, Ltd, 1933), pp. 393-409; p. 394.

⁸ Това е често използван израз по времето на Милнър и се отнася пряко към него. Б. пр.: Отговорът е че съвсем съзнателно, Милнър иска да остане зад кулисите, за да дърпа спокойно конците на обществено известните политически фигури.

⁹ Leo Amery, 'Foreword', in Vladimir Halperin, *Lord Milner and the Empire* (London, 1952), pp. 7-23; p. 9.

¹⁰ Английски философ, по това време вицеканцлер на Оксфордския университет. (б. пр.)

¹¹ Laurie Magnus, *Herbert Warren of Magdalen: President and Friend, 1853-1930* (London: John Murray, 1932), pp. 31-2. За Паркин, виж Carl Berger, *The Sense of Power: Studies in the Ideas of Canadian Imperialism 1867-1914* (Toronto, 1970), Sir John Willison, *Sir George Parkin: A Biography* (London: Macmillan and Co., 1929).

допределени с времето дори да надраснат родината майка, обединени на основата на равенство и партньорство и свързани главно чрез морални и духовни връзки“.¹²

Милнър се присъединява към това студентско общество, в което членуват още половин дузина непоколебими привърженици, които упорито вярват в империята, позиция, която не е популярна по онова време.

По-късно той коментира: „Смея да кажа, че отегчихме публиката си с тези идеи, че разрастването на колонии в самоуправляващи се общности не е причина те да се отделят от родината майка или една от друга“.¹³

Това, от което Милнър се страхува най-много, е поредният провал като загубата на американските колонии (САЩ), „страшно бедствие, не само по начина, по който се е случило, но и защото изобщо се е случило“.

Той вярва, че никоя политическа цел не е сравнима по важност с „предотвратяването на повторението на подобно бедствие, прекъсването на още една брънка във голямата имперска верига“.¹⁴

Арнолд Тойнби
Старши

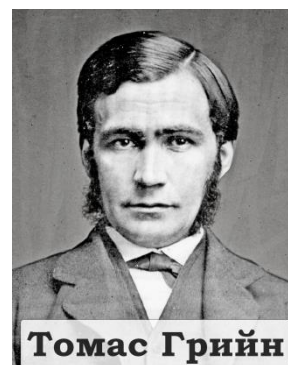
В Балиол Милнър попива евангелието на социалната реформа от близкия си приятел Арнолд Тойнби (Старши) и философа Т. Х. Грийн, дясната ръка на Джоует.¹⁵

Грийн, на когото се приписва полагането на философските основи на либералния империализъм, събужда социалната съвест на своите студенти, подчертавайки техния дълг, като членове на образования елит, към по-нисшите слоеве.¹⁶

Той проповядва, че икономиката на *Laissez-faire*¹⁷ защитава интересите на силните, като същевременно игнорира благосъстоянието на нацията. За Грийн либерализмът означава повече от

защитата на индивидуалните права от потисническо правителство. В една истински либерална държава социалните реформи трябва да предоставят на хората възможност да реализират своя морален потенциал и човешки способности. Неговата политическа философия се основава на морални принципи, които насърчават общото благо и признават, че хората имат задължението да се грижат за благосъстоянието на своите сънародници. Грийн казва, че хората са социални същества, които реализират човешкия си потенциал само чрез взаимоотношения помежду си в общност – концепция, която е изгубена в съвременното индустриално общество.

Милнър и други студенти на Грийн възприемат тези идеи за социалното подпомагане и държавна помощ за по-слабите членове на обществото. Те се противопоставят на икономическата политика „laissez-faire“, която в комбинация с Индустриалната революция (израз, чието авторство или поне популяризацията, се приписва на Тойнби) е довела до появата на бедняшките квартали и експлоатация на работническата класа.

Томас Грийн

¹² Viscount Milner, *The British Commonwealth* (London: Constable and Co. Ltd, 1919), p. 5.

¹³ Историята показва, че става точно обратното! (б. нр.)

¹⁴ E. B. Iwan-Muller, 'Sir Alfred Milner' *National Review* 37 (April 1901), p. 195.

¹⁵ Melvin Richter, *The Politics of Conscience: T. H. Green and His Age* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1964).

¹⁶ Semmel, *Imperialism and Social Reform*, p. 57.

¹⁷ Букв. означава от фр. „нека се прави“ и означава, че нищо не трябва да ограничава случващото се, независимо от потенциалните последици. Всъщност това е принципът на либералният капитализъм, който отхвърля всякаква намеса на държавата. Тази концепция се появява в средата на XVIII век и е допълнително популяризирана от книгата на Адам Смит „Богатството на народите“. (б. нр.)

Така в студентските си години, Милнър възприема политическа философия, която съчетава два на пръв поглед противоположни идеала – империята и социалната реформа.

Милнър се смята за либерал, но все повече се противопоставяше на партията, която е извън властта през по-голямата част от студентството му в Оксфорд. Консервативната подкрепа за империята и нейната програма за социални реформи от 1875 г. обаче със сигурност му се харесват, и той защитаваше министър-председателя срещу твърдението, че „кариерата на г-н Дизраели заслужава осъждането от тази камара (т.е. камарата на общините в парламента)“.¹⁸ Дизраели вбесява либералните си опоненти, както с „джингоските“¹⁹ си авантюри в чужбина, като например аферата с акциите в Суецкия канал, така и с добавянето на „императрица на Индия“ към титлите на кралица Виктория. В отговор терминът „империализъм“, използван за първи път в негативен смисъл от либералния печат, навлиза в популярния език.²⁰

„Перлата в короната“ на Британската империя от XIX век не интересува особено Милнър. Въпреки че напълно осъзнава важността на Индия, мечтата му е да обедини империята на белите заселници и по-късно се противопоставя на даването на особен статут на Индия. Милнър вярва, че „можем да се побратимяваме само с онези, с които имаме нещо общо, морално или духовно казано – с други думи, общност от раса, език, цивилизация, история, традиция и идеали, които формират основата на връзката между Великобритания и Доминионите“.

Не е същото, когато става въпрос за „другата, Зависимата империя“.²¹ Между „Двете империи“ приоритетите на Милнър са ясни: „Ако трябвало да избирам между ефективен съюз на големите самоуправляващи се държави (доминиони) на Империята, без зависимите държави (колонии), и запазването на зависимите държави, съпроводено с пълно отделяне на далечните общности с нашата собствена кръв и език (белите доминиони), бих избрал първия вариант“.²²

В същото време империализмът на Милнър поне до 1913 г. е „нещо по-широко от „англосаксонството“ или дори... „*Pax Britannica*“. Той смята, че „Силата да се включат чуждите раси, без да се опитваме да ги заличим или да ги лишим от индивидуалността... е характерна за британската имперска система“. Не чрез „това, което отнема, а чрез това, което дава... отваряйки нови перспективи за култура и напредък, то се стреми да ги спечели за себе си“.²³

По време на Бурската война Милнър и „милнеризмът“ за първи път са подложени на атака от редица активисти, журналисти и политици, които ще бъдат очернени като „про-бурски“.

Сред тези критици е Дж. А. Хобсън, радикален публицист, който, подобно на приятеля на Милнър, журналиста У. Т. Стивънс, губи предишната си имперска вяра в разпаленият пожар от нападението на Джеймсън и избухването на войната и се превръща във фанатичен привърженик на другата страна.²⁴

¹⁸ John Evelyn Wrench, *Alfred Lord Milner: The Man of No Illusions, 1854-1925* (London: Eyre and Spottiswoode Ltd, 1958), p. 45

¹⁹ Джингоизъм – английският аналог на понятието шовинизъм. (б. пр.)

²⁰ Edgar Feuchtwanger, *Disraeli* (London: Arnold, 2000), pp. 178-9. C. C. Eldridge, *Disraeli and the Rise of the New Imperialism* (Cardiff: University of Wales Press, 1996); Peter Cain (ed.), *Empire and Imperialism: The Debate of the 1870s* (Bristol: Thoemmes Press, 1999); Richard Koebner and Helmut Schmidt, *Imperialism: The Story and Significance of a Word, 1840-1960* (Cambridge: Cambridge University Press, 1964) and C. A. Bodelsen, *Studies in Mid-Victorian Imperialism* (New York: Howard Fertig, 1968).

²¹ Halperin, *Lord Milner and the Empire*, p. 181.

²² Реч пред Кралския колониален институт, 16 юни 1908 г., в *Milner, The Nation and the Empire*, стр. 293.

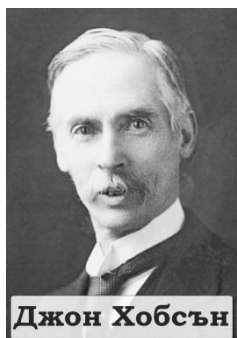
²³ Също, p. xxxviii.

²⁴ P. J. Cain, *Hobson and Imperialism: Radicalism, New Liberalism, and Finance, 1887-1938* (Oxford: Oxford University Press, 2002).

Преди войната Хобсън е в Южна Африка по задание на „Манчестър Гардиън“ и приветства назначаването на Милнър за върховен комисар.²⁵

След това обаче се завръща в Англия, за да създаде поредица от статии, брошури и книги за антивоенната кауза, най-известната от която е „Империализмът“ през 1902 г.

Хобсън пише следното „Милнър, бързо попада под контрола на политици, финансиста и журналисти, за които [правителството на Трансваал] знае, че са техни врагове“. Върховният комисар е „лесният инструмент на политически партизани и бизнесмени, които той е смятал да използва за информационни цели, но които са го използвали за по-практични цели“.

Джон Хобсън

„Привидната спонтанност на империализма“, пише Хобсън, е „просто илюзия: неговите сили се подчиняват на стимулите и насоките на финансовите господари“.²⁶

За да се бори с критици като Хобсън и за да подпомогне имперските си цели като цяло, Милнър създава мрежа за подкрепа у дома и в Южна Африка. Често се пренебрегва, че освен приятели в Уестминстър, Флийт Стрийт и големите аристократични фамилии на Англия, Милнър има и група жени поддръжнички на спорния му имперски път. Като върховен комисар в Кейптаун, Милнър трябва да се справя с „расовия въпрос“ между британците и бурите, както и с „местния въпрос“ между чернокожите и белите.

Като представител на „имперския фактор“, Милнър се стреми да укроти или поне да контролира „търговските“ амбиции на мъже като Сесил Роудс. „Спектейтър“, редактиран от Джон Сейнт Лоу Стрейчи, възторжено приветства назначаването му за върховен комисар с думите че е „мъдър избор на способен човек“ за справяне с „кипящия котел на слепи политически страсти“ в Южна Африка, разпален от нападението на Джеймсън. Седмичникът изброява многото „подозрения“, пред които е изправен Милнър, включително търговската общност в Кейп, „преследвана от мисълта, че просперитетът им може да бъде разрушен от промени в железопътната политика, които могат да ги оставят блокирани в южните им лозя“. Хората от Севера са „също толкова подозрителни и се питат дали трябва да бъдат принесени в жертва на Юга, търговията им да бъде удушена и да не им бъде позволен естественият излаз към морето“.

След това се появяват подозренията на голям брой холандци (т.е. местни бури) и англичани, че белите мъже „ще бъдат принесени в жертва на безразсъдната филантропия на Ексетър Хол“ и че „имперският фактор“ приложен към „Южна Африка като към страна на чернокожите, ще разглези местното (чернокожото) население до неподчинение или дори до бунт“.

Други са също толкова подозрителни, че местното население ще бъде „вкарано в робство, ако имперският фактор не държи белите под контрол“.

Най-голямата задача на Милнър, продължава „Спектейтър“, е да „разсее тези подозрения, като стои отделно от тях и извън тях“ и той се смята способен за тази задача. Основният съвет, който се предлага, е върховният комисар да следва „основния принцип... никога да не се мести, освен ако не е подкрепен от южноафриканското обществено мнение като цяло“.

²⁵ Хобсън пише, че не е възможно да се намери по-разумен или по-стабилен човек. *Derbyshire Advertiser*, 18 февруари 1897 г., цитирано в Cain, *Hobson and Imperialism*, стр. 66.

²⁶ J. A. Hobson, 'Capitalism and Imperialism in South Africa', *Contemporary Review*, 77 (1900), pp. 1-17; pp. 14, 16; reprinted in P. J. Cain (ed.), *Hobson: Writings on Imperialism and Internationalism* (London: Routledge / Thoemmes, 1992); J. A. Hobson, 'The Pro-Consulate of Milner', *Contemporary Review*, 78 (1900), p. 553, quoted in Cain, *Hobson and Imperialism*, p. 94. For Hobson's imperialism contrasted with that of Milner and the Round Table, see Norman Etherington, *Theories of Imperialism: War, Conquest and Capital* (London: Croom Helm, 1984).

Това, според списанието, е политиката, която Джоузеф Чембърлейн е провеждал, и „ако не беше г-н Роудс, тя щеше да осигури правата на чужденците след няколко години, с мирното съгласие на бурите“.

„Истинската политика“, която Чембърлейн наскоро потвърждава в Камарата на общините, щеше да обедини расите и „никой човек, от лична амбиция, или група от хора с търговски цели, не трябва да бъде допускани да я разрушат“.²⁷

Това е разумен съвет, който Милнър за съжаление не следва, избирайки войната. След осем години в Южна Африка, завръщайки се обратно в Англия, когато Джоузеф Чембърлейн е окончателно отстранен от политиката, заради претърпян инсулт през 1906 г., Милнър става „де факто“ защитник на „конструктивния“ империализъм.²⁸

Той се стреми да спечели подкрепата на работническата класа, като предлага „демократичен империализъм“, който напомня за популярната консервативна демокрация на Дизраели, отхвърлена от юнионистките лидери като Солсбъри и неговия наследник Артур Балфур, които не се интересуват особено от социалните реформи.²⁹

Въпреки това, когато е притиснат от многобройните си пламенни почитатели (първи сред тях Лео Амери) да се изяви и да поеме същественото ръководство, Милнър, подобно на либералния империалист лорд Роузбъри, се въздържа. Милнър предпочита да работи зад кулисите и го прави в годините преди 1914 г. (и след това до смъртта си), като подкрепя движението „Кръглата маса“, водено от Лайънъл Къртис, Филип Кер и други негови южноафрикански последователи, които извършват толкова добра работа в периода на възстановяване. Тези мъже се завръщат у дома през 1909 г., развълнувани от успеха си в движението за създаване на Южноафрикански съюз.

С помощта на Милнър те сега се стремят да обединят по-широката бяла империя. Както показват следващите глави, „Кръглата маса“ силно ангажира Милнър с един доминион в частност – Канада.

За съжаление на цялото движение, и без това малките му шансове за успех са обречени от Първата световна война, която само засилва национализма на доминионите, и, за голямо съжаление на Милнър, от следвоенното заместване с ОН, като алтернативна кауза за много от неговите имперски събратя.

Въпреки това, до края на официалната си кариера на Милнър, завършила с преговорите му с Египет през 1919 и 1920 г. сочат към нов реализъм, поне в тази сфера, който колегите му от кабинета неохотно са принудени да следват година след като той напуска колониалния кабинет.

Владимир Халперин отбелязва, че „в два решаващи момента от собствената му кариера (единият в началото, другият в края), в Египет лорд Милнър е централната фигура на променящата се политическа сцена. Той е на критичното място в критичния час. Чрез своите идеали, както и чрез работата си, той прави много за изграждането на британската имперска структура в Близкия изток.“³⁰

Два месеца след смъртта на Милнър, като свидетелство за неговия патриотизъм, лейди Милнър урежда публикуването на неговото „Credo“ в *The Times* през 1925 г. В

²⁷ *Spectator*, 20 February 1897.

²⁸ Peter Cain, 'The Economic Philosophy of Constructive Imperialism', in Cornelia Navari (ed.), *British Politics and the Spirit of the Age; Political Concepts in Action* (Keele: Keele University Press, 1996), pp. 41-65, Semmel, *Imperialism and Social Reform*, and Milner's own speeches on the subject collected in *Constructive Imperialism* (London: National Review Office, 1908). More recent comment has ranged widely including the 'greening' of constructive imperialism noted by Richard Drayton in *Nature's Government: Science, Imperial Britain and the 'Improvement' of the World* (New Haven, CT: Yale University Press, 2000), pp. 255-67.

²⁹ Защото са потомствени аристократи, за разлика на изградилият се като общественник, писател и политик Дизраели, произлизащ от народните низини, внук на преселник евреин от Венеция. (б. пр.)

³⁰ Halperin, *Lord Milner and the Empire*, p. 85.

него се казва: „Моят патриотизъм не познава географски, а само расови граници. Аз съм империалист, а не „малък англичанин“, защото съм патриот на британската раса... Не е скъпа за мен земята на Англия, а речта, традицията, духовното наследство, принципите, стремежите на британската раса. Те не престават да бъдат мои, защото са пресадени. Чувствам се гражданин на Империята... Канада е моята страна, Австралия е моята страна, Нова Зеландия е моята страна, Южна Африка е моята страна, както Съри или Йоркшир. Казват ни, че няма такова нещо като гражданство на Империята. В чисто юридически смисъл това може да е вярно... Само въпрос на време е кога разширяването на расата ще наложи нова юридическа концепция, тази за общо гражданство на всички страни, които нашата раса обитава или контролира. По-широкият патриотизъм не е просто възвишено чувство. Той е практическа необходимост... Това ни води до първия велик принцип – следвайте расата. Британската държава трябва да следва расата... където и да се установи тя в значителен брой като независима общност... Не можем да си позволим да се разделим с толкова много от най-добрата си кръв. Вече се разделихме с твърде много от нея, за да формираме ядрото на друга напълно отделна, макар и за щастие приятелска държава (става дума за САЩ). Не можем да допуснем повторение на процеса. Не е далеч времето, когато този практически аспект на имперското единство ще стане очевиден за всички. Работата на британските империалисти през моя живот е била да задържат крепостта, да поддържат живи настроенията, които са се противопоставяли на разрухата, които са я забавяли, срещу времето, когато нейната безумност е станала всеобщо очевидна. Беше време, в младостта ми, когато постепенното разпадане на империята се смяташе за неизбежна, почти желана вероятност. Тази гледна точка вече не е толкова общоприета, нито толкова мощна, колкото беше тогава. След още двадесет години е разумно да очакваме, че тя може да изчезне напълно, че всички британци, както в родината си, така и в чужбина, ще бъдат империалисти, че пощастливата съдба ще бъде на тези, които идват след нас, да създадат онази държава, чието създаване е наш дълг да запазим за тях. Това, което прави този резултат възможен, това, което го прави, слава Богу, според мен неизбежен, е свиването на света“.³¹

Светът наистина ще се свие през следващите двадесет години, но онези империалисти, които продължават да държат крепостта, която Милнър помогна да се построи, щяха да бъдат завладени от друга световна война, която щеше да разруши всички останали надежди за Британска империя, по начина, по който Милнър си го представяше.

Прероденият империалист Уинстън Чърчил, който по ирония на съдбата все още беше на разположение, дори и неохотно, за да помогне за ръководенето на разпадането, по време на Бурската война нарича Милнър „Човекът без илюзии“. Всъщност мечтата му за обединена англосаксонска расова империя се оказва една от най-големите илюзии.

Милнър и историците. Въпреки че Милнър предоставя документите си за няколко труда за службата му в Южна Африка и позволява публикуването на речите му, той отказва да сътрудничи с потенциалните се биографи и отхвърли няколко предложения от издатели, за мемоарите му.³² Ако Милнър беше публикувал, спомени, несъмнено те щяха радикално да оспорят тези на врагове и съюзници като Уинстън Чърчил,

³¹ *The Times*, 27 July 1925.

³² Публикациите включват седемтомната „История на войната в Южна Африка, 1899-1902 г.“ (Лондон: Sampson Low, Marston and Company Ltd, 1900-9) на Лео Амери и тритомната книга на журналиста У. Базил Уорсфолд: „Работата на лорд Милнър в Южна Африка: От началото ѝ през 1897 г. до мира във Верийниг през 1902 г.“ (Лондон: J. Murray, 1906) и „Реконструкцията на новите колонии под управлението на лорд Милнър“, 2 тома (Лондон: Kegan Paul and Co., 1913). Уорсфолд е бил редактор на вестник „Йоханнесбург Стар“. Въпреки че работата е апологична, дело на пристрастен почитател, изчерпателното проучване на Уорсфолд съдържа много ценна информация, рядко записана подробно другаде извън сините книги (официалните доклади на парламента), които той използва като изходен материал.

Дейвид Лойд Джордж и други велики съвременници, оформили историята на неговата епоха.

След смъртта му през 1925 г. няколко произведения разкриват нещо за имперската идеология и кариера. Първият поглед се появи в два тома с южноафриканските документи на Милнър, редактирани от Сесил Хедлам и публикувани през 1931-33 г. с благословията на лейди Милнър, която преглежда документите му и става верен пази-тел на паметта и наследството му.³³

Лейди Милнър сътрудничи в написването на две книги, посветени на империализма на съпруга ѝ, публикувани през 1952 г.: „Лорд Милнър и империята: еволюцията на британския империализъм“ от Владимир Халперин и „Изоставената идея: изследване на лорд Милнър“ от Едуард Кранкшоу.

Според Халперин, „по силата на работата си в Египет, Южна Африка и накрая в Лондон, и по силата на това, което е казал и написал, Милнър наистина може да бъде наречен един от великите служители на Британската империя и нещо повече, един от бащите на Британската общност“.³⁴

Това, което Халперин намира за „толкова поразително“ в доктрината на Милнър, е „независимост и прецизност; дори по-забележима, отколкото в действията му... Империализмът за Милнър означаваше... не толкова придобиване и печалба, колкото организация, просперитет и единство в рамките на онези обширни владения, които вече бяха под британското знаме“.³⁵

За неговото схващане Империята е „кръг, чийто център е навсякъде и който няма обиколка“.³⁶

Халперин открива кредото за продължаващо следвоенно британско управление над зависимата империя в книгата на Милнър от 1923 г. „Въпроси на часа“. „Защото тази власт е единствената, способна при настоящите обстоятелства да осигури на народите на тези страни основните придобивки на реда и справедливостта. Нейното оттегляне ще е катастрофа за тях, а от наша страна – неизпълнение на дълга.“³⁷

В „Изоставената идея“ на Кранкшоу, годините в Южна Африка са определящият период в кариерата на Милнър. Там той се е възприемал „не като човек, избран да обърква машината, избягвайки бедствие, а като началник-щаба на операция, която е трябвало да осигури възможно най-доброто разгръщане на южноафриканските ресурси в интерес на нейните жители, Великобритания и света като цяло“.

Чембърлейн и Селбърн от Министерството на колониите споделят тези възгледи, но „правителството, опозицията и обществеността като цяло не ги споделяли“. За тях върховният комисар бил „човекът, назначен да действа като буфер между тях и проблемите, идващи от Южна Африка“ и „да организира възможно най-малко проблеми“. Проблемът на Милнър е, че не научава този урок. До края на дните си в Южна Африка той сякаш не осъзнава, че е „изправен срещу британската версия на първородния грях; инерцията, обърканата мислене и самозаблудата“.

Милнър сякаш вярва, че „ако само, по някакъв начин, можеше да се променят институциите, или Системата, както я нарича, можеше да се променят и хората, забравяйки, че Системата е гордо творение на самите хора“.³⁸

³³ Cecil Headlam (ed.), *The Milner Papers: South Africa 1899-1905*, 2 vols (London: Cassell and Co., 1931-1933).

³⁴ Halperin, *Lord Milner and the Empire*, pp. 231-2.

³⁵ Също, pp. 177-178.

³⁶ Също, p. 182.

³⁷ Също, p. 195.

³⁸ Crankshaw, *The Forsaken Idea*, p. 133.

За Кранкшоу „единствената слабост, единственото му сляпо петно“ е неговият „революционен оптимизъм – странно качество, което може да се открие у човек, известен като твърд, студен, дистанциран реакционер“.³⁹ Не защото е „твърде твърд и студен, Милнър никога не може да стане национален лидер. А защото не е достатъчно студен“.⁴⁰

В своята книга „Империализъм и социална реформа“ от 1960 г. Бернард Семел нарича Милнър „социал-имперски идеалист“. За Семел той представлява „най-благородната, най-малко егоистична страна на социал-империализма и митническата реформа“. За него подкрепата на социално-имперския комплекс представлява, по собствени думи „най-висшето развитие на патриотизма“.⁴¹

Две години по-късно, в светлината на тогавашната нова имперска теза на Робинсън и Галахър, Ерик Стоукс преосмисля „милнеризма“. Подобно на Семел, Стоукс разглежда сливането на империализма и социализма у Милнър, посочвайки шестте лекции за социализма, изнесени от Милнър в Уайтчапъл през 1882 г., които определят неговата доживотна вяра в държавното регулиране и субсидирането.

Анализът на Стоукс разглежда и либералните корени на империализма на Милнър и приноса на неговия ментор Джордж Гошен, маркирайки Милнър като консолидационист и войнствен империалист, който повече от Чембърлейн или някой друг е причинил Бурската война.⁴²

Освен биографията на Джон Евелин Ренч от 1956 г., „Лорд Алфред Милнър: Човек без илюзии“, до 1964 г. никоя друга работа за Милнър не е разглеждала взаимосвързаните му политически и имперски дейности през 1905-16 г., докато не е бил на поста си. След това Алфред Голин отчасти поправя това в „Проконсул в политиката: Изследване на лорд Милнър в опозиция и на власт“.

Според Голин „главното желание“ в живота на Милнър, „причината, поради която той се е стремил към властта, е да служи на Великобритания и Империята. Главният му принос към политическата мисъл на неговото поколение“ е „акцентът му върху необходимостта от имперско единство“.

Милнър желае „не либерална, лейбъристка или консервативна политика, а британска политика – рационална, логична, старателно планирана“. За съжаление за осъществяването на идеите му, „му липсват качествата на велик политически лидер“. Той „винаги е бил по-наясно с това от какво се нуждае Империята, отколкото с това, което британският народ може да бъде накаран да приеме“.⁴³

От 60-те години на XX век голяма част от историографията на Милнър е свързана с неговата роля в началото, хода и последиците от Бурската война.⁴⁴

³⁹ Също, р. 128.

⁴⁰ Също, р. 137.

⁴¹ Semmel, *Imperialism and Social Reform*, ch. 9: 'Viscount Milner: Social-Imperialist Idealist'.

⁴² Stokes, 'Milnerism', pp. 47-60.

⁴³ Gollin, *Proconsulin Politics*, pp. 606-607.

⁴⁴ Тази доста обширна литература е преплетена с дебата относно нападението на Джеймсън. За нападението вижте Жан ван дер Поел, „Нападението на Джеймсън“ (Кейптаун: Oxford University Press, 1951) и Елизабет Лонгфорд, „Нападението на Джеймсън: Прелюдията към Бурската война“ (Лондон: Weidenfeld and Nicolson, 1982). За по-нов поглед, който включва историография, вижте Джейн Карутърс (ред.), „Нападението на Джеймсън: Стогодишна ретроспекция“ (Йоханесбург: Brenthurst Press, 1996). За икономическото тълкуване на произхода на Южноафриканската война, започната от Дж. А. Хобсън и други, докато Бурската война все още е в ход, вижте Джефри Блейни, „Изгубени причини за нападението на Джеймсън“, *Economic History Review*, 18:2 (август 1965 г.), стр. 351-66; Ричард Менделсон, „Блейни и нападението на Джеймсън: Подновеният дебат“, *Journal of Southern African Studies*, 6 (1980 г.), стр. 157-70; Илейн Кац, „Разкрития и дълбокодобивни дейности в Южна Африка преди англо-бурската война: Преразглеждане на тезата на Блейни“, *Economic History Review*, 48:2 (1995 г.), стр. 304-28; Алън Джийвс, „Последици от бунта - Републиката на Рандлордите и Крюгер след

Политическата и стратегическа интерпретация, която поставя Милнър и Джоузеф Чембърлейн в центъра на събитията, може да се проследи поне до изключително влиятелната книга на Роналд Робинсън и Джон Галахър „Африка и викторианците: Официалният ум на империализма“ (1961) и продължава в произведения като „Бурската война“ (1979) на Томас Пакенхам и на Андрю Портър в „Произходът на Южноафриканската война: Джоузеф Чембърлейн и дипломатията на империализма, 1895-99“ (1980).

Съвсем наскоро тази позиция може да се види и в книгата на Иън Р. Смит „Произходът на Южноафриканската война, 1899-1902“ (1996).

Икономическите аргументи, използвани за първи път от Дж. А. Хобсън и други бяха възродени през 1979 г. от Шула Маркс и Стенли Трапидо. Според Маркс и Трапидо, ролята на Милнър в Южна Африка е „постоянно неразбрана от историците“. „Милнър човекът“, твърдят те, „е надценен; докато природата на „милнеризма“, като израз на империализма от края на XIX век, на идеологическо и практическо ниво, е подценена и всъщност практически неизследвана“.⁴⁵

Дватама разширяват „тезата на Блейни“ за нападението на Джеймсън (че е извършено по специфични икономически причини) до „войната и основните етапи в периода на възстановяване (след войната)“.⁴⁶

Те също а въвеждат сред факторите, които трябва да се вземат предвид, „несигурността на златния резерв на Великобритания“ и проблемите с международното предлагане на златото, 20% от което идва от Южна Африка.

Вярно е, че менторът на Милнър, Гошен, е бил директор на Банката на Англия и годините му на работа с Гошен в Министерството на финансите със сигурност означа-

нападението на Джеймсън“, *South African Historical Journal*, 10 (1978), стр. 102-116; Шула Маркс и Стенли Трапидо, „Лорд Милнър и южноафриканската държава“, *History Workshop Journal*, 8 (1979), стр. 50-80 и „Лорд Милнър и южноафриканската държава преразгледани“ в Майкъл Туадъл (ред.), *Imperialism, the State and the Third World* (Лондон: British Academic Press, 1992), стр. 80-94; А. Х. Дъмини, *Капиталистите и избухването на англо-бурската война* (Дърбан: Катедра по история и политически науки, Университет на Натал, 1977); П. Дж. Кейн, „Британският радикализъм, южноафриканската криза и произходът на теорията за финансовия империализъм“, в Дейвид Омиси и Андрю С. Томпсън, „Влиянието на южноафриканската война“ (Лондон: Palgrave, 2002), стр. 173-93; Робърт В. Кубичек, „Икономически империализъм в теорията и практиката: Случаят с финансирането на златодобивната промишленост в Южна Африка, 1886-1914“ (Дърам, Северна Каролина: Duke University Press, 1979); Ръсел Али, „Злато и империя: Банката на Англия и производителите на злато в Южна Африка, 1886-1926“ (Йоханесбург: Witwatersrand University Press, 1994); А. Х. Джийвс, „Капиталистите от Ранд и настъпването на южноафриканската война, 1896-1899“, *Historical Papers* [на Канадската историческа асоциация], 8:1 (1973) стр. 61-83; Ричи Овърдейл, „Печалба или патриотизъм: Натал, Трансваал и наближаването на Втората англо-бурска война“, *Journal of Imperial and Commonwealth History* (май 1980 г.); Жан Жак Ван-Хелтен, „Империя и високи финанси: Южна Африка и международният златен стандарт, 1890-1914 г.“, *Journal of African History*, 23 (1982 г.), стр. 529-48. За политическата/стратегическа школа вижте Портър, „Произходът на Южноафриканската война“ и „Южноафриканската война (1899-1902 г.): Преразглеждане на контекста и мотивите“, *Journal of African History*, 31 (1990 г.), стр. 31-57; Иън Р. Смит, „Произходът на Южноафриканската война“; Мордехай Тамаркин, „Милнър, Капските африканерци и избухването на Южноафриканската война: От точка на завръщане към задънена улица“, *Journal of Imperial and Commonwealth History*, 25:3 (септември 1997 г.), стр. 392-414; Стоукс, „Милнеризъм“; Дъмини, сър Алфред Милнър и избухването на англо-бурската война; Бениън, проконсул и върховенство в Южна Африка; Лео Мей, Британско превъзходство в Южна Африка и африканерите: Историческа интерпретация (Оксфорд: Блекуел, 1995 г.); Голин, проконсул в Политиката.

⁴⁵ Marks and Trapido, 'Lord Milner and the South African State', p. 52. Маркс и Трапидо отговориха на последвалите критики към позицията им в 'Lord Milner and the South African State Reconsidered' in Twaddle (ed.) *Imperialism, the State and the Third World*.

⁴⁶ Marks and Trapido, 'Lord Milner and the South African State', pp. 58-59. See Blainey, 'Lost Causes of the Jameson Raid', pp. 351-366.

ват, че Милнър е наясно с подобни въпроси. Но няма реални доказателства, че доставките на злато са играли някаква роля в неговите изчисления.⁴⁷

Освен това, той се е чувствал много неудобно да има за свои съюзници, т. нар. „златни буболечки“ (златотърсачите).

Но Милнър смята икономическия „принос“ на индустрията като съществен фактор за прераждането на опустошена Южна Африка, е логично той да подкрепя исканията както за по-евтина работна ръка, така и за стоки от първа необходимост, като например динамит.

Презрението на Милнър към собствениците на мините, както и неговият произход и обучение като цяло, правят имперския му профил да изглежда (поне извън позицията му за митническата реформа) съвместим с ориентираната към града парадигма на „джентълменски капитализъм“, изложена от П. Дж. Кейн и А. Г. Хопкинс в техния обширен двутомен анализ, „Британски империализъм: иновации и разширяване 1688-1914“ и „Британски империализъм: криза и деконструкция 1914-1990“, и двата публикувани през 1993 г.

Кейн и Хопкинс не са съгласни с онези, като Томас Пакенхам, които обвиняват Милнър за Бурската война. Според тях е необходима по-дълга и по-широка перспектива и въпреки че Милнър „е помогнал да се разбърка кипенето, той не е осигурил съставките“. По-важни фактори са били имперското правителство и, косвено, собствениците на мините. Нито един от тези два фактора не е искал война; но упражняват натиск, който я е довел. Имперското правителство съзнателно възприема политика с висок риск.⁴⁸

Съвсем наскоро Джон Дарвин отбеляза ограниченията на стратегическите и търговските обяснения за „характера и времето“ на британските имперски интервенции. За Дарвин „ключовата променлива“ е „плацдармът: покупката, постигната от британските интереси върху зоната им на операции“. Британската интервенция в Южна Африка според него е „основана както на засилване на местния фактор за регионално първенство – лоялисткото население (върху което Милнър поставя такъв акцент); уитлендърите; политическата машина на Роудс; неговото завземане на Замбезия; и не на последно място, икономическия потенциал на златните находища, както и неотложността на всяка стратегическа или търговска заплаха“.

Случаят с Южна Африка е за Дарвин и напомняне, че „трябва да гледаме и към вътрешния край на имперската ос, към „втория плацдарм“: онези анклавни с имперски настроени или имперски ориентирани интереси в метрополията, чиято мобилизация е от решаващо значение за успеха на Милнър в създаването на „моралното поле“, на което лорд Солсбъри, за свое огорчение, е принуден да играе“.⁴⁹ Подобно изследване, отнасящо се до Южна Африка и по-широката империя, играе важна роля в настоящата работа.

2. ИМПЕРСКИ ПРОПАГАНДИСТ: ПЕЧАТЪТ, ПОЛИТИКАТА И ОБЩЕСТВЕННОТО МНЕНИЕ

Една от ключовите основи на бъдещия успех на Милнър в имперската сфера е положен в началото на 1880-те години по време на петгодишната му кариера като журна-

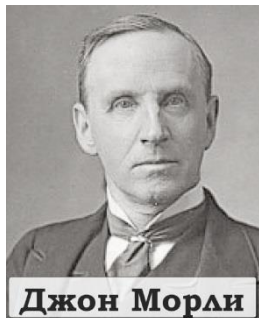
47 Porter, 'The South African War (1899-1902): Context and Motive Reconsidered' and Iain R. Smith, 'The Origins of the South African War (1899-1902): A Reappraisal' *South African Historical Journal*, 22 (1990), pp. 24-60. Б. пр.: Просто наивно!!!

48 P. J. Cain and A. G. Hopkins, *British Imperialism: Innovation and Expansion, 1688-1914* (London: Longman, 1993), pp. 379-80.

49 Darwin, 'Imperialism and the Victorians', p. 641

лист. Антиимпериалистически настроеният Уилфрид Скауен Блънт по-късно отбелязва, че опитът на Милнър във Флийт Стрийт⁵⁰ му е дал „много точно дължината на крачката на Джон Бул, безценна за строителите на империята“.⁵¹

Милнър не само получава представа за общественото мнение и методите на вестниците, но и създава мрежа от контакти и поддръжници, които ще бъдат безценни за неговата южноафриканска и по-късна политика. През 1880 г., само година след като напуска Оксфорд, Милнър започва да пише статии до лондонските вестници. Първите статии, главно по теми свързани с Германия, са публикувани в две либерални списания,

Джон Морли

Fortnightly Review и евтиното вечерно издание на *Pall Mall Gazette*, и двете редактирани от Джон Морли, бъдещият виконт Морли от Блекбърн.

Описван като агностичен радикал с вигски темперамент, Морли е антиимпериалист, който предходната година нарича сър Бартъл Фрер „подскачащ проконсул“ заради федералистката му политика в Южна Африка.⁵²

У. Т. Стед, се присъединява към вестника през 1880 г. като заместник на Морли, го описва като предпазлив човек със силни консервативни инстинкти, който „не харесва новите модерни идеи“ и „се страхува от скокове в тъмното и смели експерименти“.⁵³

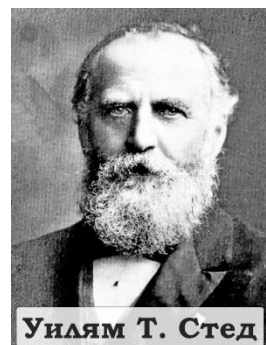
„Пал Мал Газет“ отразява сериозния му и трезв дух. Когато Морли отсъства от редакцията на „Нортъмбърланд Стрийт“, Стед остава начело, но е ограничен от забраните на Морли срещу „очерняването“ на политически лидери.

Самопровъзгласил се за „варварин на Севера“, Стед изгражда национална репутация в „Дарлингтън Нордърн Ехо“ като помощник-редактор и има големи амбиции за „Пал Мал Газет“. Той иска вестникът да е „водещ сред лидерите на общественото мнение“ и да „съчетава качествата на еврейски пророк, римски трибун и гръцки учител, като същевременно е „оживен, забавен и новинарски“.⁵⁴

Освен това, Стед се надява да насърчи по-голямо единство сред англезичните нации, да подобри и реформира британската имперска политика и да води кръстоносен поход за образователни, поземлени и други реформи.

До есента на 1880 г. Милнър публикува почти ежедневно статии за рубриката „Случайни бележки“ на *Pall Mall Gazette*; Стед обаче първоначално не е много впечатлен от работата му. Въпреки това Милнър упорства и е повишен до водещ автор.

Двамата мъже си сътрудничат в превръщането на *Pall Mall Gazette* в един от най-ранните примери за популярната нова журналистика. Въпреки много различните си характери, те имат общи виждания по две теми: Империята, и социалните реформи.

Уилям Т. Стед

⁵⁰ Улицата в Лондон където са разположени редакциите на известните вестници. (б. пр.)

⁵¹ Запис от 15 юни 1899 г. в Уилфрид Скауен Блънт, „Моите дневници: Личен разказ за събития 1888-1914“, 2 тома (Лондон: Мартин Секер, 1922), том 2, стр. 325. (Wilfrid Scawen Blunt, My Diaries: Being a Personal Narrative of Events 1888-1914, 2 Vols. (London: Martin Secker, 1922), vol. 2, p. 325.)

⁵² Raymond L. Schultz, Crusader in Babylon: W. T. Stead and the Pall Mall Gazette (Lincoln: University of Nebraska Press, 1972), p. 17. Когато се появява през 1865 г., „Пал Мал Газет“ е орган на на торите, но през април 1880 г. собствеността преминава в ръцете на Хенри Йейтс Томпсън, ортодоксален либерал, който обръща политиката на вестника. Морли, който вече е редактор „Радикъл Фортнедли“, поема и „Пал Мал Газет“, за да ръководи новата политика.

⁵³ Frederic Whyte, The Life of W. T. Stead, 2 vols (London: J. Cape, 1925), vol. 1, p. 77.

⁵⁴ Schultz, Crusader in Babylon, p. 26.

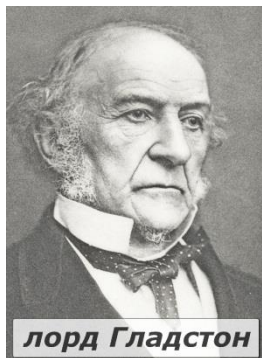
По-късно Милнър пише, че не може да си спомни „който и да е вестник в която и да е страна“ някога да е „упражнявал толкова голямо влияние върху обществените дела“, колкото *Pall Mall Gazette* в първите години на Стед като редактор.

Това се дължи според него „изцяло на силата на неговата личност“. Дватама се оказват „винаги в конфликт с едната или другата голяма част от обществото“, защото „огромната енергия... с която *Pall Mall* от онези дни отстоява своите неизменно много ясно изразени мнения, естествено предизвиква не малка враждебност“.

Не че той и Стед имат особено значение. И двамата са млади и, „въпреки най-големите възможни разлики в темперамента и обучението“, са на едно мнение по основните политически насоки. Милнър продължава: „И двамата бяхме ентусиазирани по въпросите за расата и империята“ и двамата „много бързо се отказахме от старата традиция за ненамеса в стопанския живот на обществото и вярвахме в силата и задължението на държавата да предприема енергични действия за подобряване на условията на живот сред народните маси“.⁵⁵

По-късно Стейд отдава заслуга на Милнър за това, че е първият в английският печат, който „заяви нотката на бунт срещу доктрините на старата школа... По този начин той става известен като признат представител на... общинските социалисти“. Статиите на Милнър са опит да „популяризира и приспособи за английската действителност, теориите на по-практичната и опортюнистична школа на германските социалисти“.⁵⁶

През 1881 и 1882 г. „*Pall Mall Gazette*“ отделя много внимание на развиващата се политическа криза в Египет, чийто изход ще има преки последици за бъдещата кариера на Милнър. Броят от 3 януари 1882 г. отбелязва публикуването на манифеста на Египетската националистическа партия, водена от армейския офицер Араби паша. Наричайки Араби „добронамерен, но невеж ентусиаст“, вестникът коментира в неговото „*pronunciamento*“ (изявление), че „да мечтаеш за установяване на солидно правителство е по-лошо от това да се опитваш да построиш къща на пясъка“.

лорд Гладстон

Докато следи отблизо „бурния буревестник на египетската политика“, вестникът подкрепя линията на Либералната партия срещу новото движение за справедлива търговия, което оспорва преобладаващата ортодоксалност на свободната търговия, като предлага Великобритания, да отвърне на страни като Германия, които издигат митнически бариери.

В похвала за публикуването на новия Имперски речник, вестникът отбелязва, че терминът „Честна търговия“ липсва, като коментира обаче, че пропускането е „извинимо, тъй като терминът е творение от вчера и ще има ефимерно съществуване“.⁵⁷

Въпреки че Гладстон изявява значителни симпатии към египетските граждани, през лятото министър-председателят е принуден да използва британски кораби и войски, за да потуши предизвикателството. Заплахата както за европейските облигационери, така и за Суецкия канал (стратегическата жизненоважна артерия към Индия, чийто трафик е предимно британски), не може да бъде игнорирана. „Пал Мал Газет“ подкрепя защитата на канала и призовава за създаването на „Ориенталска Белгия“ в Египет, за да се превърне страната, която е била „център на международно съперничество, интриги и експлоатация, в самоуправляваща се общност“.

⁵⁵ Whyte, W T. Stead, pp. 100-101.

⁵⁶ Quoted in Stokes, 'Milnerism' p. 52.

⁵⁷ Pall Mall Gazette, 24 February 1882.

„Правейки това“, продължава вестникът, „не може да има проблем да се държи един-единствен човек в Египет с час повече, отколкото е достатъчно, за да се постави армията под контрол и да се осигури шанс за мирно и организирано управление“.

Тези, които твърдят, че „след като влезем, никога няма да излезем“, бяха също толкова „прибързани“, колкото и онези, които преди пет години настояваха, че Русия никога няма да излезе от България.⁵⁸

лорд Дъферин

За съжаление, е невъзможно да се повтори белгийският преврат на Палмерстън отпреди петдесет години. Египет е окупиран, но не е анексиран и щеше се превърне в ябълка на раздора между Великобритания и другите сили в Европа, особено Франция (която в последния момент реши да не се присъедини към военните действия) за години напред.

Опитният дипломат лорд Фредерик Дъфърин е изпратен да разследва и да изготви набор от предложения за реформа и реорганизация на Египет по пътя към самоуправление. „Пал Мал Газет“ възхвалява смелостта му пред лицето на онези, които твърдят, че е по-лесно да се „създаде душа от ребрата на смъртта“.⁵⁹

За да изпълни препоръките на Дъфърин, сър Евелин Баринг (по-късно лорд Кромер), квалифициран и считан по това време за сигурен либерален избор, е изпратен в Кайро като генерален консул. Задачата на Баринг, коментира вестник „Таймс“, е „нищо по-малко от това да поддържа в движение и да насочва в правилната посока чрез постоянен и твърд натиск целия механизъм на египетската администрация, като я реконструира“. На онези, които призовават за бърза евакуация и „Египет за египтяните“, вестникът отговаря, че „това е задача, по-малко вероятно да бъде завършена за няколко месеца или няколко години, и едва ли е възможна“.⁶⁰

Двадесет и четири години по-късно, когато Баринг най-накрая напуска Египет, процесът все още не е приключил. Заедно с Баринг, Стив и „Пал Мал Газет“ започват като поддръжници на плана за евакуация на Гладстон възможно най-рано, но Стив, след като става редактор, осъжда заявеното намерение на министър-председателя като „политика на потапянето“ и дипломация на „избягването“.⁶¹

През 1883 г. Милнър е силно впечатлен от една нова книга, която много съвпада с неговите собствени имперски възгледи, „Разширяването на Англия“ на Джон Робърт Сийли, в тираж от 80 000 екземпляра продадени още през първите две години от публикуването.

Сийли оспорва преобладаващите вигски и конституционалистки интерпретации, като поставя имперските и външните работи на преден план в английската история. Той отхвърля популярното мнение, че колониите на Великобритания неизбежно трябва да поемат по свой собствен път, както са направили тринадесетте американски колонии (САЩ) през XVIII век. За разлика от мнозинството британски историци, които го пренебрегват, Сийли поставя Американската революция в центъра на британската история, предлагайки нацията да се поучи от опита, като запази белите си колонии, и да подражава на американския федерален пример: да стане не само голяма, но и велика нация.

лорд Кромер

⁵⁸ *Pall Mall Gazette*, 11 July 1882.

⁵⁹ *Pall Mall Gazette*, 21 March 1883. Фразата „Да създадеш душа от ребрата на смъртта“ (на английски: *create a soul under the ribs of death*) е прочута метафора от поемата „Комус“ (*Comus*), написана от английски поет Джон Милтън през 1634 г., т.е. да се направи нещо невъзможно. (б. пр.)

⁶⁰ *The Times*, 23 May 1883.

⁶¹ 'A Good Start' *Pall Mall Gazette*, 7 July, 1885.

Книгата предсказва възхода на САЩ и Русия до статут на свръхсили и твърди, че единственият начин Великобритания да се справи в настоящата международна конкуренция на световните държави е да формира федерален съюз с предимно белите доминиони на империята.

Книгата е известна с фразата „завладяхме половината свят в пристъп на разсеяност“, но по онова време привлече общественото внимание, с твърдението на Сийли, както го формулира Т. О. Лойд, че „Ако Великобритания наистина е велика, Канада и Австралия щяха да бъдат за нас като Кент и Корнуол“. ⁶²

Джон Морли повежда радикалната атака срещу книгата и идеята за имперска федерация с рецензия в списание *Macmillans*, която съдържа дълъг списък от практически възражения срещу схемата на Сийли и твърди, че дори да бъде създаден някакъв вид имперско събрание, империята никога няма да подкрепи единствено британските ангажименти, използвайки примера със защитата на Белгия. ⁶³

През същата година Морли става либерален депутат от Нюкасъл-ъпон-Тайн ⁶⁴ и ще бъде пламенен поддръжник на Гладстон до края на живота на министър-председателя.

Когато Морли напуска „*Pall Mall Gazette*“, за да се посвети изключително на политиката, редакционният контрол преминава към Сед, който кани Милнър да стане негов главен помощник. ⁶⁵

Сед доста величествено отдава обръщането на нацията към имперската кауза, на проимперския кръстоносен поход, който той и Милнър започват в „*Pall Mall Gazette*“ след напускането на Морли. „В онези дни, Милнър и аз, основахме истинска школа за политическа мисъл.“ ⁶⁶ Сед предлага на Е. Т. Кук, друг възпитаник на Балиол, който се присъединява към екипа през август същата година, да заеме старото място на Милнър.

Шест месеца по-късно Кук пише на приятел за промяната във вестника станала след замяната на Морли със Сед: сега „никога не знаеш дали ще чуеш гласа на културата (това съм аз, знаете, и Милнър) или най-крещящата вулгарност“. ⁶⁷

Първата „вулгарна“ нова журналистическа кампания на Сед започва на 16 октомври 1883 г., когато *Pall Mall Gazette* публикува водеща статия в подкрепа на обвиненията, отправени малко по-рано същата година от Андрю Миърнс в брошура „Тъжният плач на изгнаника в Лондон“. „Не е ли време“, Сед, започва още със заглавието, вниманието на обществеността да бъде насочено към мръсотията, бруталността и неморалността на живота в бедняшките квартали на града и да се намери решение? Вестникът по-специално посочва собствениците на жилищни сгради и техните прекомерни наеми, също обвинява църквите и многото „богати хора, интелектуалци и политици“, които не са направили почти нищо за „този голям вътрешен проблем“. ⁶⁸

Кръстоносният поход „Тъжният плач“ продължава няколко месеца и обвиненията срещу естаблишмънта, нещо, което не е правено преди в „уважаван“ вестник, предизвикат сензация. Тази кампания задава модела за бъдещето: шокиращо първо разкритие;

⁶² T. O. Lloyd, *The British Empire: 1558-1995* (Oxford, 1996), p. 228.

⁶³ John Gross, 'Editor's Introduction, in John Robert Seeley, *The Expansion of England* (London and Chicago: University of Chicago Press, [1883], 1971), pp. xvi-xxvii; pp. xxiii-iv. Критиката на Морли срещу Сийли и Имперската федерация е възпроизведена в третия том на неговата *Critical Miscellanies*, 3 vols (London: Macmillan, 1886).

⁶⁴ Нюкасъл-ъпон-Тайн е град в Северна Англия, в графство Тайн и Уиър, а в миналото е център на Нортъмбърланд. Разположен е на река Тайн, на 12 км от вливането ѝ в Северно море. (б. пр.)

⁶⁵ Официално главният редактор собственика на вестника Томпсън, но той оставя управлението на вестника изцяло на Сед.

⁶⁶ Schults, *Crusader in Babylon*, p. 36.

⁶⁷ Също, p. 37.

⁶⁸ *Pall Mall Gazette*, 16 October 1883.

последвано от авторски статии по различни аспекти на проблема от експерти; откъси от статии в конкурентни вестници по проблема; разкази за съответните речи на политици и много писма до редактора, отпечатани и по двете страни на темата.

В този случай кореспондентите от първата седмица включват генерал Бут от Армията на спасението. Въпреки че е зает със схеми за решаване на проблема, *Pall Mall Gazette* не предлага собствен съществен план, въпреки че Милнър се включва със статия, призоваваща за прилагане на понастоящем пренебрегвани закони, по-агресивни действия от страна на местните власти и укрепване на съществуващите санитарни съвети.

На имперския фронт, *Pall Mall Gazette* провежда успешна кампания „Китаецът Гордън за Судан“⁶⁹, която помага да се окаже натиск върху правителството да изпрати злополучния генерал на мисия, за евакуация на Хартум след клането на „Хикс паша“ и неговата армия при Ел Обейд от въстаниците на Махди.

От по-голямо значение за бъдещата история на Милнър е вниманието, което вестникът обръща на южноафриканските дела, по-специално на преговорите, водени в Лондон между лорд Дерби, министър на колониите, и хитрия Пол Крюгер, президент на Трансваал. Тези разговори са предизвикани от недоволството на бурите от Преторийската конвенция от 1881 г., договорена за уреждане на кратката англо-бурска война от 1880-81 г., конфликт, белязан от унижително британско поражение при хълма Маджуба и за мнозина, още по-унижителна реакция от Гладстон, който сключва мир, а не обявява война. Очевидните нарушения на условията от Претория от страна на бюргерите с холандски произход от Южноафриканската република, разгневяват Стед, че британците трябва „да ги свалят, ако е необходимо“, за да сложат край на неподчинението им на Великобритания.⁷⁰ Ключовият въпрос е дали британците ще наложат несигурния „сюзеренитет“, предоставен им върху бурските дела в преамбюла на Преторийската конвенция. Дерби е затруднен в преговорите си с „Оом Паул“ (Чичо Паул, т.е. президента Крюгер) от страха, че британците могат да създадат „друга Ирландия в Южна Африка“, и от ниския приоритет, отдаден на въпроса от министър-председателя и кабинета, по-загрижени за Египет, Судан и други належащи вътрешнополитически въпроси, както и въпросите, свързани с реформата на изборителното право.⁷¹

В допълнение към въпроса за сюзеренитета, през 1884 г. възниква териториален спор относно бурските планове за Бечуаналенд (бъдещата Ботсвана), северно от Капската колония, считан за врата за разширяване и търговия.

В този спор се преплитат имперски, хуманитарни и религиозни импулси. Милнър, Стед и *Pall Mall Gazette* през предходната година се съюзяват с британския защитник на местното население на Бечуаналенд, преподобния Джон Макензи.

Мисионер, както и империалист с хуманитарни и идеалистични убеждения, Макензи води кампания във Великобритания срещу отстъпването на територията на Трансваал, като твърди, че е дълг на Великобритания да я управлява. Бурите, привърженици на върховенството на бялата раса, се отправят на север от Капската провинция петдесет години по-рано, поради някои разногласия с британците в тълкуването на Библията за робството на чернокожите и мястото на местното население в тяхното общество. Ма-

⁶⁹ Участва в Кримската война като офицер в британската армия. Изгражда военната си репутация в Китай, където е назначен за командващ на императорската армия, заедно с други европейски офицери, която играе ключова роля в потушаването на въстанието на Тайпин. За тези постижения той получава прякора „Гордън Китайец“ и почести както от китайския император, така и от британците. (б. пр.)

⁷⁰ Joseph Baylen, 'W. T. Stead's History of the Mystery and the Jameson Raid', *Journal of British Studies*, 4.1 (November 1964), pp. 104-32; p. 109, n. 26.

⁷¹ D. M. Schreuder, *Gladstone and Kruger: Liberal Government and Colonial 'Home Rule' 1880-1885* (London: Routledge and Kegan Paul, 1969).

кензи обаче оставя настрана този брутален опит, твърдейки, че настоящият спор „не е въпрос за „свобода“... а въпрос на върховенство“. Трябва ли Бечуаналенд да бъде „задържан от Англия с и за Капската колония и по-цивилизованите южноафрикански общности“ или да бъде „предаден на Трансваал“?

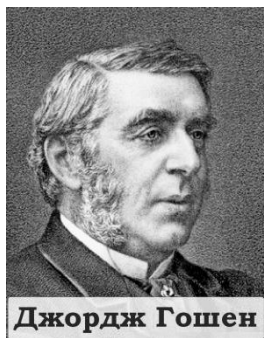
Той пише на Стед, че това, което бурите искат, е „върховната политическа позиция в Южна Африка... магистралата към вътрешността на страната, за да имат местната политика на бъдещето... всичко да бъде в техни ръце“.

В публикация в *Pall Mall Gazette* Макензи заявява, че „Бечуаналенд е ключът към вътрешността на страната и ключът към политическото превъзходство в Южна Африка“.⁷²

По същото време в Капската провинция, една друга важна фигура Сесил Джон Роудс, за бъдещето на Милнър също се включва в тези дебати. Начинаещият политик от Капската провинция едва наскоро е получил диплома от Оксфорд след много години, прекарани редувайки се между Ориел и натрупване на диамантено състояние в Кимбърли. Въпреки че обучението им в Оксфорд всъщност съвпадат за известно време, Милнър никога не е срещал Роудс там и най-накрая ще бъде представен на него от Стед няколко години по-късно.

Към 1884 г. Роудс започва да проповядва своята доктрина за капския колониален империализъм в противовес на господството на Лондон, което той подигравателно нарича „Имперския фактор“. Той обявява Бечуаналенд за „Суецкия канал на търговията, ключът към пътя към вътрешността на страната... Въпросът пред нас е следният – дали тази колония трябва да бъде ограничена до сегашните си граници или да се превърне в доминираща държава в Южна Африка.“⁷³

В крайна сметка сър Херкулес Робинсън (по-късно лорд Росмийд), британският върховен комисар, успява да използва влиянието си, за да гарантира, че Бечуаналенд става британски, а не бурски протекторат. В противен случай обаче Лондонската конвенция от 1884 г. (в която вече не се споменава сюзеренитет) не се оказва по-задоволителна от Преторийската конвенция, която заменя. Разногласията по нейните клаузи представляват една от причините за Втората англо-бурска война, с която Милнър ще бъде тясно свързан петнадесет години по-късно.

Джордж Гошен

В допълнение към работата си във вестника, през 1884 г. Милнър става личен секретар на Джордж Йоахим Гошен, от 1880 г. депутат от Либералната партия за района Рипон. Двамата мъже споделят много либерални и имперски идеи, имат сходни семейни връзки с Германия и ценят принципите пред партийните обвързаности.

Близките им отношения през следващите години са от решаващо значение за оформянето на политическата идентичност и бъдещите перспективи на Милнър. Новият работодател на Милнър приема поста в първото правителство на Гладстон, но сега е критик на сегашният либерален кабинет, придържащ се към концепцията на „Малката Англия“⁷⁴ във външната политика и радикалния уклон по въпроса за реформата на изборното право.⁷⁵

⁷² Schreuder, *Gladstone and Kruger*, pp. 376-7. Anthony Sillery, *John Mackenzie of Bechuanaland 1835-1899: A Study in Humanitarian Imperialism* (Cape Town: A. A. Balkema, 1971).

⁷³ Schreuder, *Gladstone and Kruger*, p. 382.

⁷⁴ Т.е. противниците на имперския курс. (б. пр.)

⁷⁵ Гошен е канцлер на херцогство Ланкастър формална длъжност) в кабинета на лорд Ръсел от 1866 г. и председател на Съвета по бедността и първи лорд на Адмиралтейството в първото правителство на Гладстоун. Неговият упорит отказ, заедно с Кардуел, да намали бюджетните разходи е

Гошен проявява особен интерес към Египет, който посещава през 1876 г. като представител на британските кредитори в преговорите по египетския дълг. Този опит го кара да не се съгласи с обявената от Гладстон, политика на евакуация. Гошен привлича малка група умерени поддръжници в рамките на разделената на фракции Либерална партия, доминирана от Гладстон. Споделянето на критичния възглед на Гошен за външната политика на Гладстон, коства на Милнър няколко възможности да се кандидатира за парламента, първата през март 1884 г., когато представители на Либералната партия в Челтнъм се обръща към него с молба за евентуална кандидатура. През следващите месеци предложения са получени и от Йорк и Оксфорд. Последното е особено привлекателно. Той обяснява на Оксфордския комитет, че „няма възможна позиция, която ще заема с гордост, като тази за представител от Оксфорд“. Въпреки че във вътрешните въпроси е „силен и напреднал либерал“, той не се съгласява с мнозинството от партията по въпросите, свързани с външната политика, и „неговото несъгласие никога не е по-силно, отколкото сега, с курса, който правителството е следвало и следва в Египет“. „Аз не съм шовинист“, продължава Милнър, „не съм нетърпелив да разширявам границите на една огромна империя или да увеличавам нейните отговорности, които вече са изключително тежки. Но ако желая да огранича сферата на нашите действия в чужбина, то е с цел, за да можем да бъдем по-енергични, решителни и смели. Опитът да се измъкнем от веднъж поети отговорности (под каквито и благовидни фрази да се осъществят отстъплението), може само да увеличи, а не да намали трудностите ни.“⁷⁶

Той иска да изложи мнението си пред Оксфордския комитет. Но окончателното решение за негово съжаление, е че Оксфорд подкрепя правителството.

Либералната външна политика ще се превърне в особено плашило на Милнър. Той се оплака на Гошен, че „единствената голяма и необходима реформа, далеч преди изборното право или Камарата на лордовете или каквото и да е друго, е да се вземе много голяма метла и да се измете Министерството на външните работи направо на улицата“.⁷⁷

Въпреки че ще продължи да работи в *Pall Mall Gazette* още една година, до август 1884 г. Милнър се уморява от кръстоносните походи на Стивънс и се чувства все по-неудобно от сензационната тактика на редактора. На 15 септември вестникът започва тримесечна кампания „Истината за флота“, която разтръбява за опасността от нарастващите флоти на другите велики сили и поставя под въпрос истинските възможности на Великобритания. Поредицата се основава на информация, получена от няколко военноморски експерти, включително капитан Джон Фишър (по-късно лорд Фишър от Килвърстоун), командир на „Отличник“, главното военноморско артилерийско училище в Портсмут. Този епизод дава началото на интригите, които Фишър прави с печсата до края на дългата си кариера.⁷⁸

За пореден път заглавията на вестниците и общественото мнение помагат да се подтикне неохотното правителство към действие. През януари 1885 г. Милнър приема първата от многото покани за Ментмор, едно от имената на либералния политик Арчибалд Примроуз, пети граф Роузбъри.

Джоулет урежда посещението на Милнър, предвид позицията си на личен секретар на графа, който вече е влиятелна сила в Шотландия и нарастваща сила в Англия.

факторът довел до разпускането на парламента от Гладстоун през януари 1874 г., след което Дизраели идва на власт за шест години (б. пр. за голямо нещастие на нас българите).

⁷⁶ Milner to City of Oxford Liberal Association, n.d., dep. 25, MP.

⁷⁷ Milner to Goschen, 31 August 1884, dep. 6, MP.

⁷⁸ Whyte, *Life of W. T. Stead*, vol. 1, pp 145-58 and Schults, *Crusader in Babylon*, pp. 88-106. For Fisher see Ruddock Mackay, *Fisher of Kilverstone* (Oxford: Clarendon Press, 1973).

Динамичен оратор, притежаващ и магнетична личност, Роузбъри привлича много последователи на либералния империалист през следващите две десетилетия. Постоянният въпрос е дали той е готов да поведе. Роузбъри ръководи известната кампания на Гладстон в Мидлотиън на предишните общи избори и се чувства, вероятно с основание, пренебрегнат в предложените му постове. Отношенията на графа с Гладстон се усложняваха допълнително от открито либералните му империалистически възгледи.

Роузбъри отказва да се присъедини към правителството на Гладстон, посочвайки като причина, слабата реакция на кризата в Судан.

Подобно на сър Чарлз Дилк преди него, Роузбери се завръща от обиколка из Империята, изпълнен с грандиозни идеи за по-тесен имперски съюз, и през 1884 г. започва да крои планове за организация, предназначена да постигне тази цел, която ще се роди като Имперския федерационен съюз.⁷⁹

лорд Роузбъри

В своята „Програма 1885“, вестник „*Pall Mall Gazette*“ от 1 януари 1885 г. също призовава за „Единство на Британското кралство“ чрез имперска федерация.⁸⁰ Крайното постижение на кратко просъществувалият Имперски федерационен съюз е две години по-късно, когато натискът му насърчава правителството на Солсбъри да свика първата от поредицата колониални конференции, проведени преди Първата световна война.

На тази конференция Ян Хофмайер, лидерът на партията на африканерите Бонд⁸¹ в Капската колония, предлага Великобритания и самоуправляващата се империя да въведат 2% мито върху целия външен внос, като събраните пари да се използват за укрепване на имперската отбрана. По този начин Хофмайер повдига ключовите имперски дебати през следващите десетилетия: имперските преференции, митата и преплетените въпроси за отбраната и външната политика.

Експанзионистичната политика на Германия под ръководството на Бисмарк⁸² кара колониите, особено Австралия, да осъзнаят своята уязвимост и да отделят средства за военноморските сили. Нова Зеландия, Капската колония, Натал, Нюфаундленд и Малайя (Малайзия) последват примера им в годините преди 1914 г.

Новината за падението на Хартум достигна до Лондон на 5 февруари 1885 г. Заглавията на „*Pall Mall Gazette*“ от този ден гласят: „ПРЕКАЛЕНО КЪСНО!“, „Хартум, превзет от Махди“, „Съдбата на генерал Гордън е неизвестна“, „Сър Чарлз Уилсън, два дни са твърде късно“, „Параходите потънаха в Нил“.

Когато новината, че Гордън е убит, е потвърдена, вестникът се присъединява към обвиненията за бездействието на Гладстон. Освиркван от гневните тълпи на улицата, когато се появява, Г. О. М. (Великият старец) се превърна в М. О. Г. (Убиецът на Гордън).

Милнър е в галерията за посетители, за да види „хладния прием“ и доста слабото обяснение на Гладстон пред Парламента, и обявяването му, че Великобритания ще отговори военно. В дебата в Камарата на общините Гошен е сред либералите, които подкрепят вот за недоверие по въпроса. При тесен спор правителството оцелява, но обмис-

⁷⁹ J. E. Tyler, *The Struggle for Imperial Unity, 1865-1895* (London: Longman's, Green and Co., 1938) and H. C. G. Matthew, *The Liberal Imperialists: The Ideas and Politics of a Post-Gladstonian Elite* (Oxford: Oxford University Press, 1973). For the most recent life, see Leo McKinstry, *Rosebery: Politician in Turmoil* (London: John Murray, 2005).

⁸⁰ Schults, *Crusader in Babylon*, p. 108.

⁸¹ В холански bond – съюз.

⁸² Крайно пресилен и неверен израз, след обединението на Германия, Бисмарк никога не е провеждал експанзионистична политика, нито пък има интерес от създаването на колониална империя! (б. пр.)

ля оставка. Политиката на Гладстон, пише Милнър в дневника си, „завлече Англия в блато от кръв и безчестие“.⁸³

През април правителството си възвръща част от загубеното доверие, заради поражението и смъртта на Гордън, когато в Афганистан възникна нова криза, инцидентът в Пендждех, свързано с руско нахлуване, на решителните действия на кабинета принуждават руснаците да се оттеглят.⁸⁴

Заплахата за Индия също предоставя прикритие за промяна на политиката и оттегляне от Судан, поради което Гордън нямаше да бъде отмъстен още тринадесет години.

През юни правителството на Гладстон се проваля заради изменение на бюджета относно акцизите върху бирата. Поради времето, необходимо за финализирането на бюджета, изборите са отложени с няколко месеца.

Лидерът на консерваторите маркиз Солсбъри сформира служебно правителство с разбиране за либералната толерантност. Милнър се оказва не чак толкова политически безнадежден, колкото си мисли, защото след като губи няколко предложения заради външнополитическите си възгледи, той е приет в един от новосъздадените избирателни райони, район Хароу в Мидълсекс. Надпреварата на Милнър в Хароу бележи края на неговата журналистическа кариера, докато в същото време Стивънс провежда най-известната си и скандална вестникарска кампания „Първата почит към съвременния Вавилон“.⁸⁵

В писмо до Кук Милнър се оплаква от „*Pall Mall Gazette*“, че „вече не желае неудобствата, му причиняват неговите (на Стивънс) думи и постъпки“. Достатъчно лошо е, продължава той, „дори да съм горе-долу съгласен със Стивънс, но ако се различавам остро по три от всеки четири въпроса, е прекалено да страдаш за да получиш одобрение на това, което не харесваш“.⁸⁶ И поради това Милнър подава оставка от вестника, считано от 1 септември.

В предизборната кампания, Гошен и Милнър не са единствените либерали, които се различават с Гладстон по въпроса за Империята. Дилк призоваваше за имперска федерация, силен флот, специална „бяла“ армия за колониална служба, развитие на доброволческото движение и „имперски“ парламент. Роузбери приема подигравката „либерален империалист“, отправена към него, обяснявайки, че той е либерал, „страстно привързан към империята и силно заинтересован от най-добрите средства за поддържане и насърчаване на интересите ѝ“. Освен това, „външната политика на Великобритания трябва да се основава не на намеса, а на съдържаност и на независимо отношение от наша страна... Империята се поддържа най-добре върху най-широка демокрация“.⁸⁷

Това отразява имперската стратегия, която Милнър споделя с Гошен, в която „Дългът на демокрацията включва:

⁸³ *Milner Diary, February 1885 entry, dep. 59, MP.*

⁸⁴ Става дума за граничен конфликт при определяне на границата между Русия и Афганистан. Подстрекавани от англичаните, афганците отказват да отстъпят брега на р. Кушка и се завързва сражение, където руснаците побеждават заемайки искания от тях район. Последват преговори и окончателно се определя границата, като Русия запазва придобивката си, построявайки на това място граничният укрепен пункт Кушка. (б. пр.)

⁸⁵ Тази поредица от статии представя журналистическото разследване на Стивънс за „търговията с бели робини“ – продажбата на непълнолетни английски девственици за проститутки и продажбата им към публични домове в Европа. Започвайки на 6 юли 1885 г., шокиращите разкрития в *Pall Mall Gazette* възмущават общественото мнение и предизвикват вълнения, и сблъсъци с полицията. За да докаже обвиненията си, Стивънс урежда фиктивно закупуването на момиче, но е обвинен от враговете си, и прекарва три месеца в затвора Холоуей. За кампанията и лишаването от свобода на Стивънс вижте *Schultz, Crusader in Babylon, стр. 128-92* и *Whyte, Life of W. T. Stead, том 1, стр. 159-220.*

⁸⁶ *J. Saxon Mills, Sir Edward Cook (London: Constable and Co., 1921), p. 67.*

⁸⁷ *Pall Mall Gazette, 21 Oct 1885.*

1) концентрация – като условие за сила. Ограничаване сферата на нашите задължения и интереси и след това да се придържаме стриктно към тях.

2) поддържан на доверието, както по отношение на чужди държави, така и на колониите, които трябва да се гордеят с майка-родина.

3) цялостен поглед върху политиката... Невъзможно е да се продължи без оглед на евентуални съюзи, сделки, компромиси и т.н. Всички тези неща обаче зависят от

4) адекватна сила... и най-вече

5) по-голяма морална сила – решителност да бъдем велика нация, да се интересуваме от външните работи... и да правим жертви за националното величие.⁸⁸

Една забележителна реч, която Милнър произнася в конкурса, озаглавена „Либерализъм и външна политика“, е особено важна, защото обединява няколко теми, които той ще преследва през следващите десетилетия, включително имперско сътрудничество и евентуално обединение, готовност и всеобщо военно обучение.

„Истинската политика“ на Англия, твърди Милнър, изисква да се „придържаме към морето, към „океана, обгръщаш света, който ни свързва с Индия, и най-вече с големите общности от нашата собствена раса и език, към Австралия, Южна Африка, Северна Америка, наследниците на цивилизацията на бъдещето.“

За тази цел Великобритания се нуждаеше от „превъзходен флот“ и със съдействието на колониите, той вярва, че флотът може да бъде „още по-ясно преобладаващ, отколкото е вече“. Постоянната армия „никога не е нужно да бъде голяма“, но трябва да бъде „най-съвършената“, която може да съществува по отношение на разузнаване, обучение, оборудване и мобилност, и научно подготвени офицери.

Милнър признава, че е искал доброволчеството да стане всеобщо. Той не вярва в големите постоянни армии, но вярва във военната подготовка на всички граждани. Физическият ефект ще е безценен, особено за жителите на големите градове, а моралният ефект ще е не по-малък.⁸⁹

„Единственият истински дух“, с който да се подхожда към външната политика, заключава Милнър, е този на „просветения патриотизъм“. Той не е „космополит“. Той „не съчувства на „патриотите на всяка страна, освен на собствената си“.

Ако настоява за политика на концентрация и ограничаване, това не е защото оценява лекомислено имперската позиция на Англия, а защото „нашата империя е вече толкова обширна и с такава голяма естествена експанзия, че единствената ни сила и безопасност се крие в стремежа към нейното развитие, а не към нейното разширяване“.

За Милнър няма по-обнадеждаващ знак за времето от „нарастването на чувството за обща национална принадлежност, между англичаните у дома и англичаните отвъд морето“: „Ако само се погрижим да засилим това чувство и с него убеждението за нашия общ интерес да останем обединени за целите на взаимната защита, тогава мисля, че можем да предвидим време, когато великата англосаксонска конфедерация по целия свят... ще бъде не само най-бляскавият политически съюз, който светът някога е познавал, но и най-добрата гаранция за всеобщ мир.“⁹⁰

Тази реч, както повечето от стотиците, които той ще произнесе през следващите четири десетилетия, звучи по-убедително на страницата, отколкото на трибуната. В личен план Милнър си остава повече учент, чиито сложни аргументи и „писклив“ глас не вълнуват аудиторията. Неговият братовчед Оливър Реди, казва, „че той не успя да се разпознае“.⁹¹

⁸⁸ *Milner to Goschen, 31 January 1885, dep. 6, MP.*

⁸⁹ *National Schools, Harlesden, 16 October 1885, OTP 13/18, WP.*

⁹⁰ *Също.*

⁹¹ *Oliver Ready, Fifty Years On: Or Sidelights on the Intimate Personal Life of Alfred, Viscount Milner [Southsea]: n.p., 1930), p. 62.*

Въпреки усилията на Гошен и впечатляващия набор от видни личности и приятели, които се борят за него, Милнър губи от консервативния си опонент Уилям Амброуз с 4214 срещу 3241 гласа. Като цяло, „*Pall Mall Gazette*“ обяви гласуването от декември 1885 г. за „възможно най-близко до равенството в политиката“.⁹²

Резултатът от изборите е 335 либерали, 249 консерватори и 86 ирландски националисти, като броят на либералите е точно равен на общия брой консерваторите и националистите. В резултат на реформата на изборителното право от 1884 г. и последващото преразпределение, националистите почти печелят политическата победа в Ирландия и държат политическия баланс.

Вярвайки, че партията на Солсбъри е по-вероятно да помогне на каузата им, ирландците позволяват на министър-председателя да продължи да заема поста си. Това ще бъде кратък и несигурен съюз. Съдбата на правителството на Солсбъри ще бъде предопределена през декември 1885 г., когато Хърбърт Гладстон съобщава на вестниците, че баща му е съгласен с идеята да предостави някакъв вид самоуправление на Ирландия.⁹³

Когато на следващия месец правителството обявява, че ще бъде внесен нов законопроект ограничаващ ирландското самоуправление, Гладстон, в сътрудничество с ирландците, решават, че е дошло времето да свалят правителството. При гласуването на 27 януари 1886 г. 18 либерали, включително Гошен и лорд Хартингтън, лидер на либералната фракция на вигите, подкрепят правителството; 70 други либерали се въздържат. Джоузеф Чембърлейн, лидер на радикалното крило на партията и създател на политически мощната Национална либерална федерация, е раздразнен поради разсейването от други социални реформи и имперски мерки, причинени от ирландския въпрос, но гласува заедно с Гладстон, готов да изчака и да види какъв вид самоуправление ще предложи. Гошен и Хартингтън отказват да се присъединят към новия кабинет, в който на Чембърлейн е даден доста незначителният пост ръководител на Съвета за местно самоуправление. Гошен заявява, че „няма по-опасен знак в този ирландски спор от ефекта, който капитулацията и поражението в Ирландия ще окажат върху нашето положение в света – върху нашето морално, материално, политическо и имперско положение“.⁹⁴ В същото време той се обръща към Солсбъри с молба за „споразумение между нас, което да гарантира, че неговите приятели няма да ни се противопоставят на изборите, ако подкрепят опозицията срещу правителството“.⁹⁵

Чембърлейн, Хартингтън и последователите им, все още не са готови да се разделят с Либералната партия. През март 1886 г., след като виждат предложенията на Гладстон за самоуправлението на Ирландия, Чембърлейн (и друг радикал Джордж Тревелиан, секретарят за Шотландия) подават оставка от правителството. Радикалната програма, която е помогнала на либералите да спечелят много места на предишните избори, е забравена, защото Ирландският въпрос помита всичко пред себе си.

На 14 април, шест дни след като Гладстон представя своя законопроект за самоуправление, в Кралския театър, операта в Хеймаркет, се провежда извънредна съвместна среща на депутати от двете партии, противници на ирландското самоуправление.

Солсбъри, Гошен и Хартингтън споделиха платформа и се редуват да осъждат Гладстон и лидера на Ирландската националистическа партия Чарлз Стюарт Парнел. Гошен подкрепя резолюцията на Солсбъри за подаване на петиция до Парламента за

⁹² Schults, *Crusader in Babylon*, p. 110.

⁹³ Alvin Jackson, *Home Rule: An Irish History, 1800-2000* (London: Weidenfeld and Nicolson, 2003)

⁹⁴ Stokes, 'Milnerism', p. 48. For the imperial implications of Home Rule, see Deirdre McMahon, *Ireland, the Empire, and the Commonwealth*, in Kevin Kenny (ed.), *Ireland and the British Empire* (Oxford: Oxford University Press, 2004), pp. 182-219.

⁹⁵ Salisbury to Akers Douglas (Chief Conservative Whip), 9 February 1886, quoted in Eric Alexander, 3rd Viscount Chilton, *Chief Whip: The Political Life and Times of Aretas Akers-Douglas, 1st Viscount Chilton* (London: Routledge and Kegan Paul, 1961), p. 65.

отхвърляне на самоуправлението, а обръщението му атакува искането на Гладстоун за справедливост към Ирландия. Гошен пита каква справедливост има за лоялистки настрояните ирландци, които искат да останат част от империята?

Много либерални организации в изборителните райони обаче не се чувстват комфортно, ако техните лидери са на същата платформа като консерваторите. Следователно, за да продължат борбата, Гошен и Хартингтън създават отделната Либерално-юнионистка партия. Милнър казва на Гошен, че „не го е грижа и пукната пара не дава“ за съюза с Ирландия, но вижда по-голямата потенциална заплаха за имперското единство и го последва в лагера на либералните юнионисти.⁹⁶

Милнър каза за усърдието, в усилията за победа над Гладстоун и неговия законопроект за самоуправление, че „за либерално-юнионистката пропаганда се трудихме до изнемога. Разпространявахме брошури и листовки.“ Когато всички бяхме морени, си казахме: „Няма значение; продължаваме; Дагон“⁹⁷ трябва да бъде свален“.⁹⁸

Електризираща атмосфера на интриги и вълнение обгръща следващата битка за общите избори, в която Милнър избира да остане встрани от организирането на партията.

„*Pall Mall Gazette*“, воден от Стед, подкрепи самоуправлението и призовава Гладстон да задържи ирландските членове в Уестминстър. Милнър пише на приятеля си, че „да загубиш Ирландия и да запазиш ирландските членове изглежда като сделка с ром... Ще накараш Стария парламентарист [Гладстон] да се откаже от единствената изкупителна черта на гнилия си законопроект! Не одобрявам, но не мога да не се възхищавам!“⁹⁹

Милнър докладва на Гошен, че е „писал писма, до изнемога... Надявам се, че ще сме изпратили облак от циркуляри и листовки до края на седмицата... На колкото повече от вашите влиятелни и богати приятели виги можете да пишете за тяхната подкрепа, толкова по-добре. Получаваме много имена, но те не са съвсем от ефективния вид. Нямаме стръв, когато искаме да хванем едра риба! Движението, казва той на Гошен, „е пред прага на голям успех, но без имена, които да представи пред света“, няма да има средствата за да го осигури. Той пита: „Къде са херцозите с големите кесии? Те никога повече няма да имат шанс да се утвърдят политически, ако не искат да бъдат прегазени сега. Вигите се ангажират. Те не могат сега просто да стоят настрана.“

Никога, пише той, „*De l'audace*“¹⁰⁰,... е пътят на спасението... Но тези виги, тези виги. Искаме да покажат малко повече от оперетен стил.“¹⁰¹

Освен от вигите, Милнър също се е стремил към подкрепата на Чембърлейн, но лидерът на радикалите остава настрана в продължение на няколко месеца. Той обаче се съгласява една от речите му да бъде използвана в пропагандата. Гошен предвижда публично отхвърляне, но Милнър го уверява, че не смята за „много вероятно Чембърлейн да ни удари по лицето“.¹⁰²

Докрай Милнър се опасява, че политическата магия на Гладстон ще спечели обратно много радикали и други „колебаещи се и несигурни“ или ще ги убеди да се въздържат. Въпреки красноречието на министър-председателя, на 8 юни неговият зако-

⁹⁶ J. Lee Thompson, *Forgotten Patriot: A Life of Alfred, Viscount Milner of St James's and Cape Town* (London: Associated University Presses, 2007), pp. 51-55.

⁹⁷ От Библията, идол на бог у филистимците. Свалянето на Дагон – отхвърляне на идолопоклонничеството. (б. пр.)

⁹⁸ Wrench, Alfred Lord Milner, p. 77.

⁹⁹ Terence O'Brien, *Milner* (London: Constable, 1979), p. 64.

¹⁰⁰ „*De l'audace, encore de l'audace, et toujours de l'audace*“ е известна френска фраза, приписвана на Жорж-Жак Дантон, която се превежда като „Смелост, повече смелост и винаги смелост“. (б. пр.)

¹⁰¹ Milner to Goschen, 25 April 1886, dep. 6, MP.

¹⁰² Milner to Goschen, 26 April 1886, dep. 6, MP.

нопроект за самоуправление е отхвърлен на второ четене с 30 гласа. 93 либерали гласуваха против закона. На следващите избори консерваторите спазват обещанието си да не се противопоставят на либералните юнионисти, когато това може да даде победа на гладстонов кандидат. Гошен е победен в Източен Единбург, но иначе състезанието през юли 1886 г. се оказва триумф за обединената кауза на консерваторите и либералните юнионисти, избрани са: 316 консерватори, 78 либерални юнионисти, 191 гладстонови либерали и 85 ирландски националисти. На 20 юли, същия ден, в който Гладстон подава оставка, на среща на либералните юнионисти, голямото мнозинство се противопоставя на коалиция, страхувайки се да не бъдат погълнати от Консервативната партия.

Солсбъри предлага Хартингтън да сформира правителство. Хартингтън се възпротивява, но обещава „независима, но приятелска подкрепа“. Молбите на Солсбъри към няколко либерални юнионисти да заемат постове в кабинета му са отхвърлени. Гошен е сред малцината, желаещи да обмислят идеята.¹⁰³

Лорд Рандолф Чърчил, елегантен, мустакат лидер на консервативна група наречена „Четвърта партия“, е привлечен в правителството като канцлер на хазната, лидер на Камарата на общините и по всичко личи, като наследник на Солсбъри. В края на годината обаче оставка на Чърчил води до назначаването на Гошен за канцлер на хазната, а Милнър му става личен секретар. Това безценно финансово обучение дава на Милнър експертния опит, необходим три години по-късно, за да приеме поканата на сър Евелин Баринг (по настояща препоръка на Гошен) да отиде в Египет като генерален директор по счетоводството на египетския хедив Тевфик.

3. КРОМЕР И ЕГИПЕТ

През ноември 1889 г. Милнър пристига в Кайро, за да поеме задълженията си като генерален директор по сметките на хедива Тевфик. Той наследява Елвин Палмър, който е повишен в длъжност финансов съветник, когато сър Едгар Винсент (по-късно лорд Д'Абернън) става управител на Имперската османска банка в Константинопол.

Като генерален директор по сметките, Милнър е третият човек в египетското министерство на финансите, под ръководството на Палмър и Юлиус Блум, австрийски banker, който е заместник-държавен секретар. Генералният директор, обяснява Милнър на Джордж Гошен, е много повече от генерален счетоводител, той е хазначей и генералния контролор, „събрани в едно плюс всякакви деликатни различни задължения, назначения, пенсии... предоставени на него поради липса на някой друг, на когото могат да бъдат удобно поверени“.

Той казва на Гошен, че намира позицията „за по-важно място, отколкото си е представлял, когато я поех, що се отнася до вътрешната администрация на Египет“.

Но ако от административна гледна точка позицията е много важна, Милнър съжалява, че е „политически нулева“.¹⁰⁴

По времето, когато Милнър пристига, сър Евелин Баринг (посветн в титлата барон Кромер през 1892 г.) е британски агент и генерален консул в Кайро в продължение на шест години и с помощта на финансовата магия на Винсент е превел Египет през най-лошата от дълговата криза, която Милнър нарича „Надпревара срещу фалита“.¹⁰⁵

Свободата на действие на египетското правителство е ограничена от Закон за ликвидацията от 1880 г. (изменен на Лондонската конференция през 1885 г.), който поставя египетските финанси в ръцете на чужденци, на които освен това са предоставени

¹⁰³ Andrew Roberts, *Salisbury: Victorian Titan* (London: Weidenfeld & Nicolson, 1999), p. 393.

¹⁰⁴ Milner to Goschen, 5 January 1890, dep. 7, MP.

¹⁰⁵ Alfred Milner, *England in Egypt* (London: Edward Arnold, 1892), ch. 8.

специални капитулни права, включително екстериториален статут по отношение на повечето египетски закони.¹⁰⁶

След кризата с фалита от 1876 г. е създаден международен орган, *Caisse de la Dette Publique* (Фонд за публичния дълг), за да регулира финансите на Египет и да представлява плащанията на европейските кредитори. Приблизително половината от годишния доход на Египет е предоставян на Фонда за изплащането на дълга, съставен от няколко различни споразумения за заем. Заемите „Дейра“ и „Домени“, и двата обезпечени с бивши хедивски земи, създават особени проблеми по време на управлението на Милнър. Великобритания и Франция доминират в новата система, наречена „Двойно управление“.¹⁰⁷

Фонда отразява в умален вид силовата политика на Европа, така че свободата на действие на Великобритания в Египет винаги е ограничена от възможни международни последици, което прави финансите и реформите още по-деликатни и трудни.

Въпреки че правителството на Солсбъри е било постоянно тормозено заради египетската окупация, до 1889 г. министър-председателят променя по-ранния си възглед за евакуацията. В съответствие с британското обществено мнение, Солсбъри, който е бил и външен министър на Дизраели, започва да цени стратегическото значение на Египет като предпазна мярка срещу нарастващото германско влияние върху Османската империя, която е все по-склонна да се разпадне. Въпреки това, Великобритания трябва да се справи със султана, който остана титулярен сюзерен на Египет.¹⁰⁸

Хедивът плаща значителен годишен данък на Високата Порта за привилегиите да управлява Египет съгласно фермана, предоставен в началото на управлението му. Британската йерархия официално съветва само хедива и неговото правителство, съставено главно от представители на неегипетския тюрко-черкески елит (потомци на мамелюците), начело с министър-председателя Риаз паша. Това е любопитна система, в която, както по-късно коментира Кромер, „една чужд народ, англичаните, трябва да контролира и ръководи втори чужд народ турците, които не са харесвани, в правителството на трети народ, египтяните“.¹⁰⁹

Истинската власт в Египет е в ръцете на Баринг, подкрепен от няколко хиляди британски войници.¹¹⁰

Теоретично само един от многобройните дипломатически пратеници, пребиваващи в Кайро, Баринг наследява сър Едуард Малет като агент и остава център на британското управление в продължение на 24 години. Той пристига през септември 1883 г. от Индия, където прекарва по-голямата част от предходното десетилетие, първо като ли-

¹⁰⁶ Законът за ликвидацията включва шестте велики сили в управлението финансите на Египет. Нова са Великобритания, Франция, Русия, Германия, Италия и Австро-Унгария. Тези и осем други държави влизат в списъка на страните с капитулни права, чиито граждани се ползват със специални привилегии. Следователно, четиринадесет държави трябвало да бъдат питани за всякакви важни промени, направени в Египет. За тази византийска система вижте Робърт Тигнор, *Модернизация и британско колониално управление в Египет, 1882-1914* (Принстън, Ню Джърси: Princeton University Press, 1966) и Лоуел Рагатиц, *Въпросът за Египет в англо-френските отношения, 1875-1904* (Единбург: Ф. Пембрук, 1922).

¹⁰⁷ Afaf Lutfi al-Sayyid-Marsot, *Egypt and Cromer: A Study in Anglo-Egyptian Relations* (London: John Murray, 1968). Първоначалната Фонда е съставена от представители на основните страни кредитори: Великобритания, Франция, Италия и Австро-Унгария. Русия и Германия ще бъдат включени по-късно.

¹⁰⁸ През 1885 г. сър Хенри Дръмънд Волф започва преговори с Портата за споразумение относно условията, при които британците остават. Въпреки че Конвенцията Дръмънд-Волф не е окончателно ратифицирана, тя очертава границите на британската окупация.

¹⁰⁹ Evelyn Baring, Earl of Cromer, *Modern Egypt*, 2 vols (London: Macmillan and Co., 1908), vol. 1, p. 5.

¹¹⁰ Roger Owen, *Lord Cromer: Victorian Imperialist, Edwardian Proconsul* (Oxford: Oxford University Press, 2004).

чен секретар на братовчед си лорд Нортбрук по време на мандата му като вицекрал, а след това като финансов съветник на наследника на Нортбрук, лорд Рипон.

Баринг е избран от правителството на Гладстон заради опита си, който включва две години като представител на Великобритания във Фонда, но и защото е смятан за сигурен „анти-джинго“ (неимпериалситчен) либерал. Махдисткото въстание в Судан обаче заличава у него всякакъв оптимизъм за ранна евакуация на Великобритания от страната. Силно повлиян от индийския си опит, Баринг разбира, че египтяните са неспособни да се управляват сами и вижда в това своя, както и на Англия, мисия да спасят египетското общество от вътрешни и външни врагове. Неговите приоритети са съкращенията, реформа на държавната служба и подобряване положението на фелахите, селската низша класа. За да се осъществи тази програма, британската окупация трябва да продължи известно време.

Възгледът на Милнър за Баринг граничи с преклонение пред героя. Той го нарича незаменим човек и оценява неговото „ненатрапчиво превъзходство“ като „истински шедьовър на политическото управление“. На свой ред Баринг по-късно смята Милнър за един от тримата мъже в Империята, квалифицирани да го заместят.¹¹¹

Два месеца след пристигането му, Милнър казва на Гошен, че за Баринг „все още е научил малко, въпреки че винаги е изключително приятелски настроен. Няма нужда да ви казвам, че той е истинският владетел на Египет“.

Като се имат предвид огромните трудности, както местни, така и чуждестранни, Милнър се чуди „как бихме могли да се справим без него. Със сигурност истинското изпитание за възможностите на половината дузина мъже, които управляваме Египет толкова успешно под неговия поглед, че го изпитахме изцяло, само ако той не си отиде“.¹¹²

Що се отнася до министър-председателя Риаз, Милнър казва на Гошен, че „в дъното на душата си има доста недобро мнение за този властен дребен на ръст турчин“. Той дори се съмнява, „дали в дългосрочен план системата на Риаз ще проработи“.

Огромно предимство е да имаш министър-председател, който е „безпристрастен, директен и яростен икономист“. Но от друга страна, Риаз е „по-скоро волеви човек, който постоянно държи да е начело“. „Националистическата“ политика на премиера, каза Милнър, „може да е много добра, стига да ограничава тормоза над неегипетските ориенталци“, защото иначе ще доведе до някои доста неприятни резултати, като развитието на „местен фанатизъм, не само срещу сирийците (любимите мишени на Риаз), но и срещу „чужденците и християните като цяло“.

В момента, продължава Милнър, „ние сме толкова възхитени, че мрази французите, но се питаме, дали в дъното на душата си не ни мрази всичките (европейците)“.¹¹³

Съпреничеството с Франция за Египет, което започна сериозно след началото на британската окупация през 1882 г., продължава да бъде основен проблем през годините на Милнър в Кайро и е видно отразена в кореспонденцията му. В опит да ограничат нарастването на британското влияние, французите възразяват срещу почти всяка предложена реформа, включително премахването на системата на тежкия труд, наложена на фелахите, или египетското селячество. Тежката работа, брутално прилагана с помощта на „курбаша“, камшик от кожа на хипопотам, се използва за осъществяване на различ-

¹¹¹ На 4 ноември 1893 г. Кромер пише до Роузбери, че познава „само трима възможни мъже - Никълсън, Милнър и Портал“. Документи на Кромер, FO/633VI, PRO, цитирано в ал-Сайид-Марсот, Египет и Кромер, стр. 82. Сър Джералд Портал е първи секретар на агенцията в Кайро. Сър Артър Никълсън, по-късно лорд Карнок, е л опитен британски дипломат, който придружавал лорд Дъферин до Кайро през 1882 г.

¹¹² Milner to Goschen, 5 January 1890, деп. 7, МР.

¹¹³ Също.

ни мащабни проекти, най-важният от които е непрекъснатото укрепване на бреговете на Нил, необходимо както за предотвратяване на наводнения, така и за поддържане на жизненоважната напоителна система на страната.

Реформаторите във Великобритания оприличат тежката работа с робството и бичуване, е значително ограничено, но не и прекратено, когато Милнър пристига.

Този напредък е постигнат въпреки френските възражения срещу произтичащите от това високи разходи за заплащане на работниците, което се превръща в още една ябълка на раздора. Тъй като голяма част от дълга на страната се държи от французи, Франция възразява и срещу конвертирането на египетски заеми, което британците предлагат като мерки за спестяване на разходите.

Във всички преговори французите се опитват да издействат от правителството на Солсбъри дата за евентуално оттегляне и провъзгласяване на неутралитета на Суецкия канал, по време на война. Споразумения обаче са трудни за постигане. Отново и отново или британците, французите, или Високата Порта се възпротивяват на окончателното подписване. В резултат на това не е постигнато съществено споразумение до Сърдечното съглашение от 1904 г.

След няколко месеца на новия си пост Милнър съобщава, че се чувства много добре и работата „не е изключително тежка“. Шест или седем часа на ден поддържат нещата подредени, но това не включва времето, необходимо за „запознаване с цялата тема за Египет или за борба с арабския език – наистина ужасен език, за който никое от миналите обучения не е подготвило човека по никакъв начин“.

Той вярва, че без това не е възможно пълно овладяване на египетските дела и тъй като планира да остане там още известно време, смята, че си струва усилието. Като интелектуално упражнение е доста привлекателно, но оплакал се той на Гошен, „количеството време, което отнема, е плашещо“.¹¹⁴

Прекарването на време в учене на арабски език е необичайно за британските чиновници, повечето от които посвещават извънработното си време на модния и затворен свят на социални ангажименти, езда и други развлечения като поло и голф в спортния клуб „Гезира“, наречен „храмът на британския снобизъм“.¹¹⁵

Всички тези занимания, освен ездата, Милнър съвсем умишлено избягва, доколкото му позволява учтивостта. Това важи и за участието му във вихъра на зимния светски сезон, който започва скоро след пристигането му. През декември 1889 г. Милнър коментира „наплива“ в Кайро, предизвикан от нелепия опит да пресъздаде лондонския сезон. Той каза „забележителен факт е, че дори английската колония не може да го възпроизведе тук – въпреки че идиотите могат да направят всичко възможно с безкрайните си светски функции и огромните си изисквания за етикет“. Следвайки примера на Баринг, британците в Кайро стоят настрана както от останалите европейци, така и от турските управляващи класи.

С чужденци, казва Милнър, „на практика не общувам“. В един от малкото случаи, в които не е съгласен с генералния консул, Милнър смята за „пропусната възможност“ и политическа грешка да няма социални контакти нито с чуждестранните жители, нито с малцинствата от висшата класа и се надява да поправи тази ситуация, когато придобие достатъчен авторитет.¹¹⁶

През март 1890 г. Милнър информира Гошен, че Кайро „е повече от всякога като Лондон през сезона през последния месец, тълпи от посетители и не малко известни

¹¹⁴ Също.

¹¹⁵ Anthony Sattin, *Lifting the Veil: British Society in Egypt 1768-1956* (London: Dent, 1988).

¹¹⁶ Milner to Edith Gell, 27 December 1889, Gell Papers, MIL-1/262/ii, quoted in Peter Mellini, Sir Eldon Gorst: *The Overshadowed Proconsul* (Stanford, CA: Hoover Institution Press, 1977), p. 23.

личности.¹¹⁷ Сред тях е принц Еди, най-големият син на принца на Уелс, за когото Милнър отбелязва, че е „много изнемошял“, но е изненадан да открие „естествен и любезен млад мъж... с наследена грация на обноските“.¹¹⁸

По-важна знаменитост за бъдещата кариера на Милнър е все по-имперски настроеният Джоузеф Чембърлейн, с когото Милнър успява да разговаря подробно за първи път. Пътуването на Чембърлейн до Египет последва пътувания до САЩ и Канада, които разпалват имперския му плам. Той се завръща в Англия от Кайро с ново убеждение, че окупацията ще отнеме „много дълги години“.¹¹⁹

През август 1890 г. Юлиус Блум, заместник-държавният секретар по финансите, решава да се върне в семейната си банка, *Credit Anstalt* във Виена. Милнър е „решен да не позволи на никого да заеме мястото му“.¹²⁰

Въпреки желанието на Риаз да постави неевропеец на поста и възраженията на Франция срещу англичанин, който да замени австриеца Блум, Баринг се погрижва Милнър да получи повишението. Милнър се е издигнал по стълбицата, но остава, както пише на Клинтън Докинс (който беше заел мястото му като секретар на Гошен), „все пак само втори... и за съжаление на второ място след човек от най-висока класа, с когото се разбирам перфектно, стига да се затрия напълно“.¹²¹

Официалният етикет изисква Милнър да пътува до Александрия, за да благодари лично за назначението на хедива, когото намира за „много приятелски настроен, макар и не особено сърдечен“. След това известно време той е „доста затрупан с работата в новия си кабинет, който е едновременно по-зле организиран и по-зле екипиран от предишния ми“.¹²²

От есента насам, висящият въпрос за наследника на Милнър на поста генерален директор е решен чрез разделяне на работата между контролора на сметките и контролора на преките данъци. Първият пос получава Риаз, а вторият – Елдън Горст, който е в Египет като член на британския дипломатически корпус от 1886 г. и е един от малкото, които говорят арабски.¹²³

Въпреки че Милнър със сигурност изпълнява своята роля, Горст действа като главен пропагандист на Баринг, използвайки позицията си на таен кореспондент на „Таймс“ в Кайро. Уилфрид Скауен Блънт, един от най-гласовитите британски критици на египетската окупация, твърди, че официалните задължения на Милнър в Египет са само хитрост и че действителната му работа е да проведе тайна проокупационна прескампания.¹²⁴

Милнър наистина действа като доброволен пропагандист на Баринг и продължаващата окупация, но не се нуждае от много подтик, за да го направи, и със сигурност не е тайна. Службата на Милнър в Египет за първи път го свързва с Хорацио Хърбърт Кичънър, който си е изградил име и получи чин полковник за смелата си служба в Судан.

Висок, слаб, амбициозен, надмен, с характерните си засукани мустаци, станали известни по-късно от плаката за набиране на доброволци през 1914 г., Кичънър предиз-

¹¹⁷ Milner to Goschen, 3 March 1890, dep. 7, MP.

¹¹⁸ O'Brien, Milner, pp. 89-90. Принцът умира след две години. Става дума за първородният син на Едуард VII, Алберт Виктор Кристиан Едуард, когото наричат в семейството умалително Еди. Той се разболява от грип по време на пандемията 1892-99 г. и умира 14 януари 1892 г., преди баща му да стане крал.

¹¹⁹ Peter Marsh, Joseph Chamberlain: Entrepreneur in Politics (London: Routledge 1994), p. 319.

¹²⁰ 8 August 1890 Diary, dep. 59, MP. For Blum see Mellini, Sir Eldon Gorst, p. 38.

¹²¹ John Marlowe, Milner: Apostle of Empire (London: Hamish Hamilton 1978), p. 18.

¹²² Milner Diary, 9 September 1890, dep. 59, MP.

¹²³ В крайна сметка Горст се издига до финансови съветник и последва Баринг като малко забравен генерален консул. За Горст виж Mellini, Sir Eldon Gorst.

¹²⁴ За твърденията на Блънт вижте „Моите дневници“, том I.

виква силна ревност у своите колеги офицери. Той дразни останалата част от британската общност с едва прикриваното си презрение към обществото в Кайро, с което Милнър до голяма степен е съгласен. При посещения у дома, Кичънър става любимец на най-добрите провинциални имения и се изкачва във висините на лондонското общество. Подобно на Милнър, той използвал добре тези контакти, за да постигне амбициите си.

Скоро след пристигането си Милнър е назначен за главен инспектор на египетската полиция и предприема реформата срещу ендемичната корупция в Министерството на вътрешните работи, под чието командване полицията. Той поема доста неблагоприятната работа едва след като получил уверения от Баринг, че ще бъде предложен за сердар, командир на египетската армия, когато сър Франсис Гренфел напусне поста.

След повече от петнадесет месеца работа Милнър си взема първия отпуск и се връща обратно в Англия. На Уимбълдън той прекарва „прекрасна вечер“ със Сед, по време на която приятелят му „разговаряше с обичайния си блясък *de omnibus rebus*, но особено за Сесил Роудс и перспективата за запазване на политическия съюз на английската раса“.¹²⁵ Сед е писал на Милнър за Роудс, че е човек с огромна власт и богатство с „идеи, широки като света“. Той напомня на Сед за „елизабетински държавник, роден извън времето“, а редакторът предсказва (както се оказа правилно), че Роудс, „ако живее още десет години, ще въздигне или ще опетни Империята“.¹²⁶

Две години по-рано Сед попада под влиянието на Роудс, когато диамантеният и златен магнат е в Лондон, за да набира подкрепа от печата и правителството за кралска харта (издадена през октомври 1889 г.), която по-късно става Британската южноафриканска компания. Сед запознава Милнър с „Кейп Колоса“, когото редакторът подкрепя в новото си списание „Ривю ъф Ривюс“. Милнър обаче остава скептичен към търговската форма на империализма на

Роудс. Няколко месеца преди издаването на хартата той кореспондира с мисионера империалист Джон Макензи, който и обезпокоен от търговските планове на Роудс в любимия му Бечуаналенд. Милнър казва на приятеля си, че е напълно съгласен с него „по отношение на съответните сфери на имперската администрация и търговското предприятие. Но ние трябва да се опитаме да привлечем на наша страна всички сили, които допринасят или биха могли да допринесат за имперско превъзходство“. Той поставя „настъпващия авангард на търговията и спекулата сред тях“. Въпреки, че не би им гласувал отговорността да управляват, той смята, че ще е „нешастие, ако ги настроим срещу нас и ги хвърлим в обятията на онези, които искат да заменят Капската колония с Великобритания като върховна сила“.

Милнър вярва, че има „реална опасност от това, освен ако не можем да предотвратим имперският контрол да бъде пречка за колониалните начинания“.¹²⁷ Когато става

¹²⁵ *Milner 1891 Diary, dep. 59, MP.*

¹²⁶ *Review of Reviews (January 1891).*

¹²⁷ *Milner to Mackenzie, 14 May 1889, in Anthony Dachs (ed.), Papers of John Mackenzie (Johannesburg: Witwatersrand University Press for African Studies Institute, 1975), pp. 225-226*

очевидно, че Хартата ще бъде издадена, Милнър казва на Макензи, че една компания е „по-добре, отколкото да оставим всичко да ни се изплъзне от пръстите“.¹²⁸

До 1891 г., въпреки че Бечуаналенд оставал извън властта му, Роудс е министър-председател на Капската колония, господар на огромна област, която вече се наричаа Родезия, и написва ново завещание, в което добавя Сед като втори изпълнител. Това допълнение към финансиста лорд Ротшилд има за цел да гарантира, че имперската визия на Роудс ще бъде правилно осъществена след смъртта му. Милнър също използвал добре времето сред лондонския печат и политическите си приятели, за да популяризира своята и тази на Баринг гледна точка за ролята на Великобритания в Египет.

На 15 юни 1891 г. „Пал Мал Газет“ публикува интервю с Милнър, което убедително посочва предимствата за египетския народ от британската окупация. По-късно той записва, че интервюто, на което редакторът Е. Т. Кук посвещава цялата първа страница, „привлича, известно внимание и се отразява добре у дома“ и когато е възпроизведено от египетските вестници, предизвиква „значителна сензация“. Французите, продължава той, са „значително раздразнени от него“, а антианглийският „Босфор Египет“ в Кайро публикува поредица от опровержения, в които казва, че вместо това страната е разграбена.¹²⁹

Баринг пише на Милнър, че според него интервюто е „много добро и никак не е недискретно“. Единствената критика, която е чул, е от англичани, които смятат, че Милнър е „прекалено доброжелателен към французите“. Баринг обаче смята, че ако това е недостатък, то е „полезен“. „Няма смисъл да се обиждат французите и е вероятно да спечелим английското обществено мнение на наша страна, ако покажем голяма умереност.“

Баринг приема съвета на Милнър да бъде по-агресивен в ухажването на обществеността, особено като го кара да осъзнае, че докладите на Министерството на външните работи, които са публикувани, са потенциално полезни инструменти за пропаганда.

Баринг казва на Милнър, че е „свършил добре неговата част от работата“ и обещава да напише още доклади. Той планира да следва „системата на Зърнения закон на Кобдън, т.е. да им набива едно и също нещо в главите отново и отново“.¹³⁰

При завръщането си в Египет Милнър посещава хедива, който, както записва, „ме приел с изключителна любезност и обсъди подробно последните министерски промени и причините за тях“.¹³¹

Риаз е заменен от много по-раболепния Мустафа Фахми, когото Милнър характеризирал като „най-добрия човек, свършен джентълмен и... сърдечно симпатизиращ на нашите цели“, но „ужасно слаб и се страхува да не обиди хедива твърде много, за да упражнява контрол над него“.¹³²

Въпреки това Милнър вярва, че общото положение на нещата „несъмнено се е подобрило значително с изчезването на Риаз паша, но вижда други източници на проблеми пред себе си. С отстраняването на Риаз, хедивът се превръща в много по-голям

¹²⁸ Sillery, John Mackenzie, p. 160. Милнър коментира пред Макензи полезността на Чартърната компания на Роудс в имперската борба: „Каквито и да са личните чувства на нейните мениджъри, силата на обстоятелствата ще направи компанията британска. Само песимистът не вижда,... [че] британското влияние отново е във възход... Кейптаун може да е сепаратистки, а Южна Африка сама по себе си може да е сепаратистка, но Южна Африка, която се простира до Замбези, навлиза в чужди сфери на влияние и се нуждае от защитната ръка на Великобритания срещу португалска или германска намеса в собственото ѝ развитие, и ще се ослани все повече и повече на нас.“ Смит, *Origins of the South African War*, стр. 60-1.

¹²⁹ Milner Diary, 31 June 1891, dep. 59, MP.

¹³⁰ Baring to Milner, 27 June 1891, quoted in Wrench, Alfred Lord Milner, p. 119.

¹³¹ Milner Diary, 7-11 July 1891, dep. 59, MP.

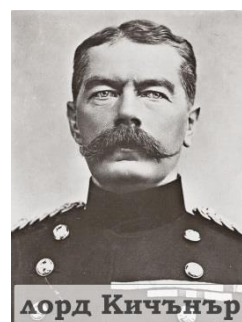
¹³² al-Sayyid-Marsot, *Egypt and Cromer*, p. 79.

фактор в управлението на страната, отколкото преди. Милнър се опасява, че „ако той се стреми да прави неща, противоречащи на нашите желания и на разумната политика, в някои отношения ще бъде много по-неудобно да го контролираме, отколкото да контролираме който и да е негов министър“. Милнър не се съмнява в добрите му намерения, но вярва, че на Тевфик му „липсва последователност в идеите“ и „лесно се влияе от последния човек, с който говори“.¹³³

Според Милнър, въпреки че британците за пръв път контролират цялата страна, като английският съдия Джон Скот е практически министър на правосъдието, а Киченер – министър на вътрешните работи, остават „редица трудности пред нас, които правят пълния успех много проблематичен“.¹³⁴

Основният интерес в Кайро е борбата на Кичънър да въведе ред в полицията. „В неговата голяма енергия и трудолюбие не може да има съмнение“, пише Милнър за Кичънър. Въпросът е „дали е на правилния път... Той със сигурност е твърд в отношението си към други интереси. „Обществената сигурност“ е единствената му идея и той ще пожертва всичко за нея – може би не е лошо качество за ръководител на отдел, който се нуждае от огромна енергия, но е опасно, ако не се контролира. А той не е лесен за контролиране...“ „И не е лесно да се държи под контрол.“

Милнър оценява Кичънър като „силен, своеволен човек, не напълно пряк, който може „лесно да създаде големи проблеми не само на местните, но и на самите англичани“.¹³⁵ До октомври 1891 г. всички се завръщат в Кайро, включително семейство Баринг, сердаря сър Франсис Гренфел „и доста други достойни личности“. Милнър отива да се види Баринг и „провежда дълъг разговор с него“. Това потвърждава убеждението му, че настоящото състояние на Египет е „чудесно подобро“, но че бъдещето е помрачено у дома от „подновената и много категорична декларация на Морли и Гладстон в полза на евакуацията“¹³⁶. „Забравиха ли“, Милнър пита Гошен, „постоянната тревожност и опасност, в които се намираше Египет в годините преди 1882-ра?“

Той коментира, че „ако натоварите вагон на метрото отвятре и отвън, това ще бъде достатъчно, за да отнесе всички хора, които стоят между Египет и поредния срыв, и мисля, че ще откриете, че аз съм един от пътниците, дори и последният, който ще се качи“. Правилно или не, той казва на Гошен, че „посвещава най-добрите години от живота си в тази египетска работа. Не е забавен начин да прекарваш така времето си, и въпреки скромността ми, имам голямо удовлетворение, че правя добро. Нищо друго, не прави поносим изтощителния кръговрат от скучната работа, постоянното справяне с малки несправедливости или издирването на дребни измами, уморителната ежедневна борба с обструкцията, породена от глупостта, която, заедно с отсъствието на приятели и пълната липса на каквото и да е стимулиращо общество, е изпитание на живота в Египет“. Всичко това е поносимо, ако системата продължи, но ако „всичко бъде разрушено заради някаква прищявка, или мания, заради въображаемо електорално предимство... човек ще си спомня с известна тъга за пропилените години.“¹³⁷

¹³³ *Milner Diary, 7-11 July 1891, dep. 59, MP.*

¹³⁴ *Също.*

¹³⁵ *Milner Diary, 15 September 1891, dep. 59, MP.*

¹³⁶ *Milner Diary, 18 October 1891, dep. 59, MP.*

¹³⁷ *Milner to Goschen, 11 November 1891, dep. 7, MP.*

На 7 януари 1892 г. хедивът Тевфик, само на 40-годишна възраст, умира неочаквано от пневмония, оставяйки трона на сина си Абас, студент в Терезианума във Виена.

Милнър се присъединява към огромния погребален кортеж, който отвежда Тевфик към мястото на вечния покой. Той описва шествието като „впечатляващо зрелище“.

Младият хедив пристига в Кайро на 15 януари и прави официалното си встъпване на трона на следващия ден. За запомнящия се прием площадът на двореца Абдин е изпълнен с почетната гвардия, съставена наполовина от британски и наполовина от египетски войници. Седнал с висшите официални лица на държавата, Милнър има „великолепна гледка“ към публичните заседания, на които Високата Порта официално призна новия хедив.¹³⁸

Покрай тези събития, Милнър пише до Гошен, че египетският въпрос „бързо излиза отново на преден план в обществен интерес“. Той разполага с новинарската агенция, която му предоставя откъси по темата, а писмата му стават все по-дълги.

Например, „Таймс“ от 8 януари заявява, че смъртта на Тевфик прави още по-важно за британците да не напускат Египет и да оставят такъв млад и неопитен владетел, да стане жертва на реакционните националистически движения.

Милнър казва на Гошен, че французите са „много притеснени от смъртта на хедива: те смятат, че съдбата е на наша страна. Колкото и да е странно, англичаните са също толкова притеснени. Не става въпрос само за трагичния характер на самия инцидент или за съжалението, което всички изпитваме лично за него, а за страха от неизвестното.“ С покойния хедив британците „знаеха къде се намират,... той никога не се противопоставяше отвъд допустимото и със сигурност никога нямаше да се раздели с нас.“¹³⁹

Младият хедив, според Милнър, е „момче с добър характер, което прави много добро впечатление, когато се завършва за ваканциите през лятото. Той има добрите обноси на баща си, изглежда „заинтересован от нещата и нетърпелив да се запознае със същността им. На пръв поглед е „прям и не е злобен“, пише Милнър, „Но какво можете да очаквате от 17-годишно момче с всички лоши влияния, на които ще бъде изложен?“ Британците имат здрав контрол над администрацията, но никога не са имали „достъп в двореца“.

Риаз паша

Без съмнение ще да бъдат положени всички усилия, за да се обгради младият мъж с подходящи другари, но наличният материал, според Милнър, е „много беден и се страхувам, че дори най-добрият от него е пропит с антианглийски предразсъдъци“.¹⁴⁰

Нещата бяха по-лоши, отколкото се опасява Милнър. Абас вече е „пропит“ с антибритански идеи от своя учител по френски език във Виена, където е видял как пряко се упражнява власт от Хабсбургите. Той има свои собствени идеи за утвърждаване в Египет, както британците ще да научат.¹⁴¹

Милнър е „за момента на военната пътека за нашата позиция в Египет. На местно ниво битката е приключила – ние сме абсолютни господари след падането на Риаз паша“. Но опасността у дома, според него, нараства. Той каза на приятеля си Хенри Бирченоу: „Ако английското обществено мнение не бъде радикално променено за Египет, ще се провалим.“ Египет трябва да бъде спасен, от улица „Граб“, а не от бреговете на Нил.“ Конкретният момент, който той „държеше да изтъкне, е следният: доколкото изоставянето на Египет не е необходимо, за да поддържаеме добри отношения с Фран-

¹³⁸ Wrench, Alfred Lord Milner, pp. 132-3.

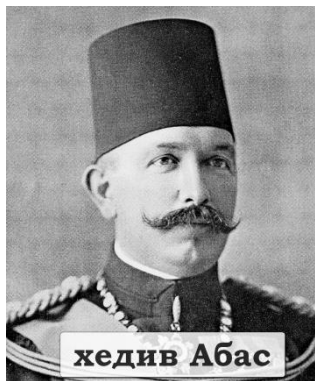
¹³⁹ Milner to Goschen, 11 January 1892, dep. 7, MP.

¹⁴⁰ Също.

¹⁴¹ al-Sayyid-Marsot, Egypt and Cromer, p. 98.

ция, трябва да го задържим, именно за да избегнем война с Франция. Англичаните не трябва да позволят на Франция да завземе Египет.¹⁴²

Милнър допринася с неподписана статия за кампанията в печата. Също две негови статии, за „Скотсман“, са публикувани анонимно като „Британската работа в Египет“. Дневникът отбелязва, че статиите „са имали значителен успех там, в ограничения кръг, до който са достигнали“. Милнър показва работата си на няколко души, с уговорката да пазят авторството му в тайна. Баринг я определя като „отлична“.¹⁴³

хедив Абас

Като предел на своето развитие в Кайро, Милнър приема председателството на Комисията по приходите и оставя най-големия си отпечатък в Египет, не с тригодишния си труд в Кайро, а с книгата, която завършва през първите месеци след завръщането си в Лондон. „Англия в Египет“, публикувана в края на ноември 1892 г. Тя представя разширен аргумент за ползите от продължаващата окупация на „Страната на парадоксите“. Главите ѝ разглеждат подробно египетската сцена, включително вътрешната и международната политика, икономиката, селското стопанство, правосъдието, армията и пошироката прослойка на фелаките, като винаги подчертават постиженията на британското управление. Милнър заявява, че негов „смирнен дълг е да обясни как машината работи, или не работи“.¹⁴⁴

Той обаче отделя малко внимание, на критиката на британския принос, от напояването до финансите. Особена заслуга отдава на сър Едгар Винсент (виконт Д'Абернън) и на Евелин Барнинг, ърл Кромер за „Надпреварата срещу фалита“.

Винсент, казва той, „винаги ще бъде запомнен като най-даровитият и един от най-енергичните в малката група англичани, които под ръководството на гения на Баринг спасиха финансите, и възстановиха просперитета на Египет“.¹⁴⁵

Милнър също хвали сър Колин Скот-Монкриф и неговия корпус от иригационни инженери. Тяхната работа, „е в основата на всички материални подобрения през последните десет години. Ние във Финансовото управление, регистрирахме това подобрение в облекчените си бюджети и нарастващите излишъци. Но инженерите са тези, които го осъществиха.“¹⁴⁶

Той подкрепя призивите им за изграждането на голям язовир, който да осигури адекватно водоснабдяване, идея, подложена на критика заради високата си цена.

Време е, казва Милнър, да се премахне „завоалираният протекторат“, под който Кромер и другите британски администратори в Египет на теория са, точно като другите служители на хедива, „слуги на абсолютен господар, също толкова подвластни, колкото и другите му слуги, които могат да бъдат отстранени или уволнени, когато той реши“.¹⁴⁷ Той предупреждава, че ако хедивът, който е владетел на страната, бъде принуден „да остане грух за предложенията на британския агент, последният е безсилен“.¹⁴⁸ Милнър внимава да не критикува британската политика. Приетата линия, казва той, за „минимизиране на това, което правим, избягване на радикални решения и без шумни действия, има своите предимства“. Но няма съмнение, че този курс „изключително е усложнил непосредствения проблем“.¹⁴⁹

¹⁴² Milner to Birchenough, 25 January 1892, dep. 27/1, MP.

¹⁴³ Milner Diary, 23 January 1892, dep. 59, MP.

¹⁴⁴ Milner, *England in Egypt*, p. 4.

¹⁴⁵ Също, p. 252.

¹⁴⁶ Също, p. 310.

¹⁴⁷ Също, p. 37.

¹⁴⁸ Също, p. 39.

¹⁴⁹ Също, p. 75.

Според него, Англия е възстановила реда, стабилността и обещанието за бъдещето на Египет в хаотична смесица от „международни окови“. „Изключителното, уникалното и забележителното, заслужаващо да се отбележи“ не е извършената работа, „а трудностите, при които е била извършена“, които „създаваха впечатлението, че каквото и да е напредък е невъзможен“.¹⁵⁰

Англия в Египет призовава за сваляне на „кървавия деспотизъм“ на Халифа, наследникът на Махди в Судан. Основният аргумент, който Милнър предлага за повторно завземане на Судан, не е отмъщението за Гордън, а безпокойството, че територията има потенциална задушаваща хватка на Нил, защото „за Египет редовното водоснабдяване не е въпрос на удобство и просперитет, а равносилно на живот, винаги ще бъде изложено на риск, докато горното течение на тази река не е под египетски контрол“.¹⁵¹

Той не се страхува, че „диваците от Судан“ ще имат инженерните умения да „си играят“ с Нил, но някой ден друга „цивилизована сила“ (има предвид Франция) може да го направи. Поради това Египет „никога няма да е спокоен, египетският въпрос никога не може да се счита дори за приблизително решен“, докато редът не бъде възстановен „поне на значително разстояние отвъд Хартум“.¹⁵²

За да постигне това, Милнър предлага търпелив поетапен подход, започвайки с експедиция до Донгола. На онези „висши личности“, които призовават на египтяните да се даде демократично управление, Милнър отговаря, че е много по-важно в близко бъдеще да се „подобри характера и интелигентността на управляващата класа“, което ще отнеме време. Това е много по-належащо от развитието на представителни институции, които според него „за момента и за още дълъг период от време, който не може да се предвиди“. Хората, продължава той, нито разбират, нито желаят „народно управление“ и „ще ги сполетят големи беди, ако го имат“. И никой, освен няколко глупави теоретици, не мисли да им го даде.“¹⁵³

Арабският бунт, който предизвика британската окупация, Милнър отдва на старото лошо управление, което позволи на „тлеещото недоволство“ да избухне в „разрушителен пламък“. Той смята че египетският народ е лесен за управление, не е фанатичен по природа, но уязвим за подстрекателствата на религиозните проповедници, улемите, които, според Милнър, са „фанатици по професия“.¹⁵⁴

Нямаше никой, запознат с Египет, продължи той, „който да не се страхува“ за реформите, които са въведени, „ако не е малката група европейци на високи позиции, чиято власт е несъразмерна с броя им“.¹⁵⁵

Милнър твърди, че останалите проблеми, пред които са изправени британците, са затруднени от намесата на една конкретна сила – Франция. Отделна глава описва спънките които правят французите срещу почти всяка реформа, включително премахването на робския труд. Но въпреки съпротивата им, реформите напредват. Великобритания се придържа към задачата, Франция се опитва но не може да „разстрои египетския тренъор“. Въпросът е „дали Великобритания ще сметне че си струва да продължим да раздразваме Франция“. Ако Великобритания реши да напусне Египет, тогава тя няма да има основание да попречи на Франция, „да заеме позицията, умишлено изоставена от нас“.¹⁵⁶ В заключение, за по-голямото благополучие на народа на Египет и Британската империя Милнър призовава за британско „постоянство“.

¹⁵⁰ Също, р. 7.

¹⁵¹ Също, р. 197.

¹⁵² Също, р. 198.

¹⁵³ Също, pp. 378-379.

¹⁵⁴ Също, pp. 389-390.

¹⁵⁵ Също, р. 405.

¹⁵⁶ Също, pp. 424-8.

„Англия в Египет“ претърпява 13 издания в продължение на три десетилетия и първоначалният ѝ успех превръща Милнър от сравнително неизвестен държавен служител в забележителна имперска фигура.

По-късно Уинстън Чърчил пише за книгата, че „умелото перо на Милнър показва какво е преодоляно, не по-малко от това, което е постигнато“. Публиката, продължава той, е „нетърпелива и съчувствена. Темата е завладяваща. Разказвачът притежава остроумие и стил, които оживяват и най-скупната тема. При тези благоприятни обстоятелства книгата е повече от обикновен текст. Думите ѝ звучат като тромпетен зов, който сплотява войниците след преодоляването на вражеските укрепления и призовава за крайна победата.“¹⁵⁷

Сесил Роудс, който пътувал по Нил и е чел книгата на Милнър, коментира: „Тя просто дава, правилна информация по всички въпроси, които възникват в ума на човек, когато пътува в нова страна, без да е трудна за четене“. Роудс намира „нашите глупави споразумения с други сили... за много неудобни, но ако решим твърдо да останем в Египет, винаги ще се намери начин и причина да се отдръпнем от европейска гледна точка. Със сигурност ще възникнат повече проблеми, ако се оттеглим, отколкото ако останем.“¹⁵⁸

Роудс популяризира идеята за удължаване на телеграфната линия от Южна Африка до Кайро, като първа стъпка преди прокарването на железопътната линия „от Кейп до Кайро“. Първият участък ще бъде от Солсбъри в Родезия до Уганда. Той казва на Милнър, че е „по-уверен от всякога за своята идея, Египет ще бъде принуден да си върне в Хартум и нищо не може да го спре евентуално да окупира отново Судан. Мисля също, че не можем да напуснем Уганда, където постепенно ще се сформира установено правителство и ще подкопае базата на Махди. Той ще се превърне в ядка между два бисквити.“ Роудс пророкува, че „докато стигне до Уганда на юг, Махди няма да представява голяма трудност“.¹⁵⁹

По това време похвалата, която Милнър цени най-много, идва от ърл Кромер, който му пише: „Какво мога да кажа повече от това, книгата ви [е] напълно отлична, както по форма, така и по съдържание. Вие сте изложил всички съществени моменти от ситуацията и сте ги представил с такъв език, че е невъзможно за всеки да остави книгата, след като веднъж я е разлистил. Уцелил сте златната среда между хладната официална съдържаност и провокиращата недискретност.“

Кромер чака да види какво мислят „местните“ за това, защото е „добре от време на време да чуват истината. Искате ми хедивът да я прочете, но силно се съмнявам, че някога изобщо е чел книга. Ако трябваше да избира най-добрата част от книгата, щях да избира френската глава. Вие сте представил случая възхитително.“ Разбира се, продължава той, профренски настроените жители на Кайро „и други подобни ще се намръщят, но така трябва да бъде“.¹⁶⁰

Египтяните обаче са по-малко ентусиазирани. Мнозина са възмутени от този открит призив от бивш британски администратор, британците да останат в страната им за неопределено време.

Интересен послепис към влиянието на Англия върху Египет идва в началото на следващата година, когато Милнър получава новина за назряваща криза, предизвикана от 19-годишния хедив Абас. След като Гладстон и либералите се връщат на власт, Абас

¹⁵⁷ Winston Churchill, *The River War: An Historical Account of the Reconquest of the Soudan*, 2 vols (London: Longmans, Green and Co., 1899), vol. 1, pp. 149-50.

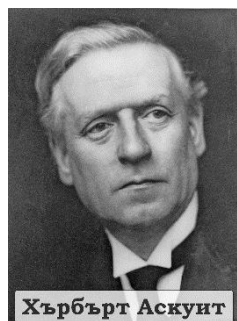
¹⁵⁸ Rhodes to Milner, n.d., dep. 28, MP.

¹⁵⁹ Последващите писма от Роудс до Роузбери във Външното министерство и до други лица следват линията, която Милнър препоръчва за Египет в своята книга.

¹⁶⁰ Cromer to Milner, 23 December 1892, dep. 27/1, MP.

решава да изпробва границите на властта си, като заобиколя Кромер и назначава нов министър-председател, Тигран паша, на мястото на Мустафа Фахми.

Приятелят на Милнър от Балиол (и депутат от Либералната партия) Хенри Аскуит му споделя: „Вашият млад приятел хедивът се изказва по много нахален начин“.¹⁶¹

Хърбърт Аскуит

След като Кромер изпраща съобщение, че трябва да се предприемат твърди действия и иска войски, външният министър Роузбъри кани Милнър в дома му на Бъркли Скуеър за разговор.¹⁶² Роузбери встъпва в длъжност с Гладстон при условие, че Египет няма да бъде евакуиран и ще продължи политиката на Солсбъри.¹⁶³

Милнър подкрепя Кромер, а Роузбъри обещава подкрепата си. В същото време Джоузеф Чембърлейн изпраща на Милнър бележка от Хайбъри, в която му благодари за екземпляр от книгата му и коментира, че кризата „изглежда много сериозна“. Той се надява, че Роузбери ще се справи със ситуацията, защото, се опасява, че „целият ни труд може да отиде напразно“.¹⁶⁴

Деспотичното поведение дипломатът Артър Хардинг като шарже д'афер, докато Кромер отсъства от Египет, всъщност предизвиква кризата. Той също докладва за събитията. Хардинг споделя с Милнър, че едно от съображенията, повлияли на хедива, е „пасаж от книгата ви за Египет, в който, говорейки за завоалирания Протекторат, вие казвате, че английският генерален консул може само да посъветва, и ако хедивът реши да пренебрегне съвета, няма реален начин да бъде принудят да го приеме. Тази идея и убеждението, че слабото либерално правителство няма да подкрепи лорд Кромер, са в основата на неотдавнашния му преврат.“¹⁶⁵

Хардинг също споделя с Луис Харкорт, който е секретар на баща му, сър Уилям, началник на Министерството на финансите на Милнър, че „Кризата дойде по-рано, отколкото очаквах, и вярвам, че беше предизвикана главно от публикуването на книгата на Милнър, която показва твърде ясно участието на Кромер“.

Харкорт подхвърля на шега на Милнър, че „въпросът, несъмнено ще бъде повдигнат пред кабинета, но аз ще поискам да ви бъде дадена възможност да подадете оставка, вместо да бъдете уволнен, и ще се погрижим да ви осигурим изгодна пенсия!“¹⁶⁶

Милнър отговоря: „Благодаря за новините ви за Египет, само че имам различно заключение. Ако историята е вярна, смятам че съм заслужил поне едно перско звание за това, че предизвиках криза, в която вашият кабинет се отличи толкова много и спечели толкова похвали в неочаквана, мога да кажа нежелана посока.“¹⁶⁷

В крайна сметка, ултиматумът на Кромер (подкрепен от Роузбъри) принуждава хедива да уволни Фахми и да назначи отново избраника на Кромер, Риаз паша.

Абас губи рунда, но излиза от аферата като популярен герой, който, въпреки обещанията за сътрудничество, ще продължи да изпитва британската решителност.

Четири години по-късно Милнър е човекът на мястото, където друга националност изпитва британската решителност – този път в Южна Африка.

През февруари 1897 г. той приема поканата на Чембърлейн да отиде в Кейптаун като върховен комисар и губернатор на Капската колония. Този умен и неочакван ход

¹⁶¹ Asquith to Milner, 17 January 1893, dep. 27/2, MP. al-Sayyid-Marsot, *Egypt and Cromer*, pp. 98-114.

¹⁶² O'Brien Milner, p. 108; Rosebery to Milner, 17 January 1893, dep. 27/2, MP; 1893 Diary, 18 January 1893, dep. 63, MP.

¹⁶³ Gordon Martel, *Imperial Diplomacy: Rosebery and the Failure of Foreign Policy* (Kingston, ON: McGill-Queen's University Press, 1986).

¹⁶⁴ Chamberlain to Milner, 19 January 1893, dep. 27/2, MP.

¹⁶⁵ Hardinge to Milner, 20 January 1893, dep. 27/2, MP.

¹⁶⁶ Harcourt to Milner, February 1893, dep. 27/2, MP.

¹⁶⁷ Milner to Harcourt, 2 February 1893, Harcourt papers, dep. 426, Bodleian Library.

има за цел да се използва репутацията на Милнър като „разумен и уравновесен“ политик, която е спечелил и пред двете партии¹⁶⁸.

На 43-год. възраст, той отговаря на желанието на Чембърлейн за по-млад, и по-енергичен мъж за тази позиция.

Най-важното е, че след „нападението на Джеймсън“¹⁶⁹, Чембърлейн търси сигурен, неполитически избор. Освен това Милнър е харесват от влиятелните личности и в двете партии.

Чембърлейн и Милнър, разглеждат южноафриканския проблем от гледна точка на британското превъзходство, имперската власт и престиж.¹⁷⁰

Изпратен да разреши криза, Милнър прави обратното и предизвиква войната. Психически подготвен за битка още преди да напусне Англия, Милнър заявява на прощална вечеря, че е „цивилен войник на империята“. Тогава никой не предполага, още по-малко Чембърлейн, че новият проконсул приема напълно буквално тези думи.¹⁷¹

ЧАСТ 2. ЦИВИЛЕН ВОЙНИК НА ИМПЕРИЯТА. ЮЖНА АФРИКА

4. ПОДГОТОВКАТА ЗА ВОЙНАТА

За да подкрепи планираната си политика в Южна Африка, Милнър разчита на печата, политическите и социални връзки, без които никога не би могъл да успее. Сред тези социални връзки е тясното му познатство с Реджиналд Брет (лорд Ешър), с който

лорд Ешър

се връщат заедно в Лондон от Уиндзор на 18 февруари 1897 г., денят, в който Милнър се среща с кралица Виктория, по повод назначаването си за върховен комисар.¹⁷²

Бъдещият лорд Ешър коментира пред У. Т. Стивънс, че Милнър има „тежка работа и трябва да започне отначало“. Според него Южноафриканският комитет, разследващ нападението срещу Джеймсън, „ще остави малцина от старата банда незасегнати“.¹⁷³

В новото си списание, „Review of Reviews“, Стивънс хвали Милнър като „империалист от най-чист вид“, на когото може да се разчита да

¹⁶⁸ Т.е. управляващите в тогавашната двупартийна система – консерватори и либерали. (б. пр.)

¹⁶⁹ Опит направен от Роудс да провокира бунт на британските емигранти срещу управлението на бурите в Трансваал, като за тази цел, той изпраща сътрудника си д-р Джеймсън с въоръжен отряд, да подкрепи уговорения бунт, но замисълът се проваля, бунтът не избухва поради разногласия на заговорниците, и Джеймсън с хората си е пленен от бурите. (б. пр.)

¹⁷⁰ Christopher Saunders and Iain R. Smith, 'Southern Africa, 1795-1910, in A. N. Porter (ed.), The Oxford History of the British Empire: Volume III, The Nineteenth Century (Oxford: Oxford University Press, 1999), pp. 597-623.

¹⁷¹ Milner, The Nation and the Empire, p. 5.

¹⁷² На 27 февруари кралица Виктория подписва заповедта, с която Милнър е назначен за губернатор и главнокомандващ на колонията Кейп. Губернаторът е назначен за върховен комисар на Южна Африка с указ на кабинета от 1889 г. Териториите под негова власт определени в указа на кабинета от 1891 г. са „част от Южна Африка, граничеща с Британски Бечуаналенд, Германския протекторат, реките Чобе и Замбези, португалските владения (Мозамбик) и Южноафриканската република (Трансваал)“. Headlam (ред.), The Milner Papers, том I, стр. 36, бел. 1.

¹⁷³ Brett to Stead, 19 February 1897, STED 1/25, SP. This is also in Maurice Brett, (ed.), Journals and Letters of Reginald Viscount Esher, 4 vols (London: Ivor Nicholson & Watson Limited, 1934), vol. 1, p. 210. С развитието на събитията старият шеф на Милнър, сър Уилям Харкорт, става председател на Южноафриканската комисия, разследваща нападението на Джеймсън, която започна работа на 6 февруари 1897 г. и продължава до юли.

направи „всичко, което може да се направи, за да направи Южна Африка, от Тейбъл Маунтин до Танганика, толкова лоялно британска, колкото Кент или Мидълсекс“.

Но, продължава Стед, Милнър познава „твърде добре липсата на имперското единство, натрапено на нежелаещото население. Той отива в Южна Африка, за да внесе търпение, благоразумие и помирение; да възстанови доверието и да предотврати войната.“¹⁷⁴

Милнър внимава да спечели благоразположението на многобройните си приятели на Флийт Стрийт за новото начинание. Например, той пише на Сидни Лоу в „Сейнт Джеймс Газет“, че „ако мога да „направя нещо“, както казвате, че съм способен да направя, сега е моментът на изпитанието. Каквото и да съм опитвал досега, е било детска игра в сравнение с тази работа. Запазете съчувствието си към мен и, ако се появи възможност, подкрепете ме. Понякога може да изглежда, че правя странни неща, на тези, които не са на място, за да видят цялата игра, и няма да имам време да обяснявам. В такива моменти ще бъде облекчение да се чувстваш, че има хора в Англия, които вярват в теб и няма да те осъдят на пръв поглед или въз основа на непълна информация“.¹⁷⁵

Друга симпатична фигура в печата, на която Милнър се доверява, е Едмънд Гарет, редактор на вестика на Роудс „Кейп Таймс“, който посещава Лондон в началото на 1897 г. Дватама се срещат за първи път в Египет, но и двамата са обучени от Стед в „Пал Мал Газет“. Те споделят едни и същи имперски възгледи и през следващите години редакторът е чест посетител на Правителствената сграда, докато подкрепя Милнър и британското превъзходство докрай в единствения сутрешен вестник на Кейптаун, който има най-голям тираж в Южна Африка.¹⁷⁶

Преди да си тръгне, Милнър е изпратен подобаващо с много поздравителни вечери и обяди. Най-впечатляващият от тях е събитието на 27 март в кафене „Монико“ в Лондон, председателствано от Хенри Аскуит и организирано от приятелите на Милнър – Джордж Кързън, Алфред Литълтън и Сейнт Джон Бродрик, които през следващите години ще се издигнат съответно до вицекрал на Индия, секретар по колониите и военен секретар. Списъкът с прочути гости включва известни личности от целия политически спектър, като например „гладстоновия“ либерал Джон Морли, либералните империалисти Роузбъри и Р. Б. Халдейн, лидерът на партията сър Уилям Харкорт, неговият бъдещ наследник сър Хенри Кембъл-Банерман, либералните юнионисти като Гошен, Джоузеф Чембърлейн и сина му Остин, и консерваторите като племенника на Солсбъри – Артур Балфур, и лорд Лансдаун. Тук са също представителите на печата, Сидни Лоу,

Е. Т. Кук, сега редактор на *Daily News*, Е. Б. Иван-Мюлер, водещ сътрудник на *Daily Telegraph*, Дж. А. Спендър, редактор на *Westminster Gazette*, и журналистът по военни въпроси Спенсър Уилкинсън.¹⁷⁷

Официалната задача на Милнър в Южна Африка е да изпълнява твърдата, но търпелива политика на Чембърлейн и да поправи отношенията между бурите и британците, обтегнати от нападението на Джеймсън. Това е трудна задача. По време на срещите им Чембърлейн инструктира Милнър, че ако възникне конфликт, Трансваал трябва да бъде агресорът, за да може имперското правителство да се радва на симпатиите на холандците в колонията. Всяка война, каза Чембърлейн, „освен ако не е при най-голяма и ясна провокация, ще е непопулярна във

¹⁷⁴ *Review of Reviews*, 1 May 1897.

¹⁷⁵ *Milner to Low*, 28 February 1897, dep. 32, MP. Лоу напуща *St James' Gazette* на следващата година и започна да пише водещи статии за *Standard*.

¹⁷⁶ Милнър описва Гарет като „единствения честен и компетентен човек в Южна Африка“. A. N. Porter, 'Sir Alfred Milner and the Press, 1897-1899', *Historical Journal*, 16:2 (1973), pp. 323-37; p. 326.

¹⁷⁷ 27 March 1897 Program, WP.

Великобритания защото ще изисква изпращането на много голяма военна сила, което ще струва на британското правителство милиони“.

Управлението на Крюгер не можеше да продължи безкрайно и затова е посъветван да беше прокарга политиката на „изчакване“, към която Чембърлейн се придържа много по-усърдно от Милнър.¹⁷⁸

Спенсър Уилкинсън предупреждава Милнър, че според него „вие сте между трима много силни мъже – Чембърлейн, Крюгер и Сесил Роудс. За данаправите правилният избор, ще трябва да сте по-силен от всеки от тях“. Освен това, Чембърлейн е политик и Уилкинсън се страхува, че не може да му се има доверие. Милнър отговоря, че се надява да „има на разположение там година или две, без да привлича внимание, да има време да проучи ситуацията и да я разбере добре“. Тогава, като „човек на място“, може да бъде подкрепен.¹⁷⁹

Назряваща криза с Трансваал, породена от силно формулирано послание на Чембърлейн, кара Милнър да замине за Кейптаун на 14 април 1897 г., две седмици преди планираното.¹⁸⁰

лорд Унаям Селбърн

От кораба си Милнър призовава приятеля си лорд Селбърн, заместник-секретарят в Министерството на колониите, „да държи здраво на решението за изпращане на подкрепления и да не позволи на правителството да се откаже под никакъв претекст“. Що се отнася до „абсолютната необходимост да не играем игра с висок залог, без адекватна сила зад нас, аз никога няма да имам друго мнение. Искрено желая мир и се надявам да го запазя“.¹⁸¹

В следващите години Селбърн е един от заместник-секретарите в Лондон, заедно със Сейнт Джон Бродрик и Джордж Уиндъм (докато не е преместен да работи по ирландския въпрос през 1900 г.), които подкрепят и съветват Милнър на всяка стъпка от пътя към войната и след това. По време на конфликта, Милнър коментира на приятеля си Джим Рендел, че освен Чембърлейн, „заместник-секретарите ме спасиха“. Селбърн, Бродрик и Уиндъм, казва Милнър, всички те са „първокласен екип от самото начало“.¹⁸²

Строгий натиск на Чембърлейн, съчетан с появата на британска ескадра край залива Делагоа, кара Трансваал да отмени въпросния Закон за емиграцията на чужденците, а събранието на Фолксраада (парламента) изменя също толкова неприятния Закон за експулсирането на чужденците. В резултат на това войната е избегната засега. Това успешно преминаване през първата голяма криза кара Стед да пише на Милнър от Лондон, че е чул от Едмънд Гарет, „че вие сте всичко, което той би могъл да пожелае, а ако отговаряте на идеалите на този добър човек, значи сте достоен за небесното царство“.¹⁸³

Милнър докладва на сър Уолтър Хели-Хътчисън, губернатор на Натал, че „крайното напрежение на политическата ситуация малко се е отпуснало“. Единственото му безпокойство е, че хората в Англия „твърде бързо ще отпуснат постоянния натиск върху Трансваал, без който няма да направят нищо“.¹⁸⁴

¹⁷⁸ Chamberlain to Milner, 16 March 1898, in Headlam (ed.), *Milner Papers*, vol. 1, pp. 226-229. В това писмо, написано година след изпращането на Милнър в Южна Африка, Чембърлейн обобщава техните дискусии от 1897 г.

¹⁷⁹ Henry Spencer Wilkinson, *Thirty-Five Years, 1874-1909* (London: Constable, 1933), p. 235.

¹⁸⁰ J. S. Marais, *Fall of Kruger's Republic* (Oxford: Clarendon Press, 1961), ch. 6.

¹⁸¹ Milner to Selborne, 20 April 1897, in O'Brien, *Milner*, p. 137.

¹⁸² Milner to Rendel, 30 May 1900, in Headlam (ed.), *Milner Papers*, vol. 2, pp. 103-104.

¹⁸³ Porter, 'Sir Alfred Milner and the Press', p. 326.

¹⁸⁴ Milner to Hely-Hutchison, 20 June 1897, in Headlam, *Milner Papers*, vol. 1, p. 53.

Милнър печели друг съюзник за политиката си на „постоянен натиск“ и важен източник на информация в Йоханесбург в лицето на Пърси Фицпатрик, ръководител на разузнаването в *H. Eckstein & Co.*, холдинговата компания в Йоханесбург за „*Wernher Beit¹⁸⁵ and Company*“.¹⁸⁶

Фицпатрик работи зад кулисите, за реформи в Трансваал, въпреки че му е забранена политическа дейност в продължение на три години поради ролята му на секретар на Комитета за реформи в Йоханесбург по време на нападението на Джеймсън.

Върховният комисар става политически ментор на помладия мъж, който също мечтае за британско господство в Южна Африка. Като представител на Минната камара (призната от Южноафриканската република за гласа на минната индустрия), Фицпатрик играе важна роля в различните преговори между индустрията и Трансваал, като информира Милнър на всяка стъпка по пътя. След преизбирането на Крюгер през февруари 1898 г., Фицпатрик докладва на „златотърсача“ Алфред Бейт, за Милнър, че смята за най-добрия курс, да продължава „събирането на доказателства“ за всички оплаквания на уитлендърите (британци зеселили се в Трансваалд, обикновено златотърсачи, авантюристи, които нямат гражданските права на коренните жители – бурите, т.е. третират се като временно пребиваващи), защото никой не може „да предвиди какъв малък инцидент може да даде повод за представяне на законопроекта“ на правителството на Трансваал.

Двамата обсъждат малко вероятната смислена реформа на изборителното право и споделянето на властта (т.е. допускането на уитлендърите до управлението, което изисква да получат пълни граждански права), след което Милнър казва на Фицпатрик, че в противен случай има „само едно възможно решение – войната.“¹⁸⁷

През март Милнър произнася умишлено острата си реч в Грааф Ренейт, която поставя под въпрос лоялността на капските бури и предизвиква въстание. Това води до напомняне от Чембърлейн, че са се споразумели за търпелива политика. Милнър отговаря с извинение, но споделя на Селбърн, опасението си „да загуби от поглед същността на южноафриканската политика заради многото подробности на тези проклети договори“. Важното е да помним, че „цялата политическа власт в Трансваал“ е „в ръцете на бурската олигархия, въоръжена до зъби. И сред тази олигархия няма реформаторска партия“.

Всякакви други заблуди са разсеяни от последните избори. „Две напълно антагонистични системи – средновековна расова олигархия и модерна индустриална държава, която не признава разлика в статуса между различните бели раси, не могат да съществуват постоянно една до друга в една страна. Расовата олигархия трябва да си отиде, но не виждам никакви признаци, че ще се оттегли сама. Британските въоръжени сили ще трябва да свършат работата“.¹⁸⁸

От Лондон, Конингам Грийн, британският дипломатически агент в Претория, докладва на Милнър за миролюбивото отношение, което е открил в Министерството на колониите, и за вси по-намаляващия интерес към Южна Африка, у дома.

¹⁸⁵ Вернер Бейт задено с брат си Алфред, са съдружници на Роудс. (б. нр.)

¹⁸⁶ Andrew Duminy and Bill Guest, *Interfering in Politics: A Biography of Percy Fitzpatrick* (Johannesburg: Lowry Publishers, 1987). Geoffrey Wheatcroft, *The Randlords* (London: Weidenfeld and Nicolson, 1986) and A. P. Cartwright, *The CornerHouse* (Cape Town, 1965).

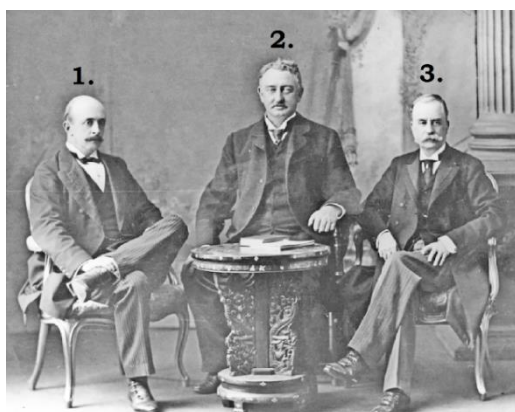
¹⁸⁷ Fitzpatrick to Beit, 4 March 1899, in A.H. Duminy and W. R. Guest (eds), *Fitzpatrick: South African Politician: Selected Papers, 1888-1906* (Johannesburg: McGraw-Hill, 1976), p. 143; Smith, *Origins of the South African War*, pp. 199-200.

¹⁸⁸ Milner to Selborne, 9 May 1898, in D. George Boyce (ed.), *The Crisis of British Power: The Imperial and Naval Papers of the Second Earle of Selborne, 1895-1910* (London: The Historian Press, 1990), pp. 58-60.

Мобърли Бел от „Таймс“ му казва, че „британската общественост не може да се занимава с повече от две неща едновременно, а сега имат испано-американската война и Хартум и е глупаво да се очакваме да се интересува от нещо друго“. Милнър споделя оценката на Грийн, че Мобърли Бел прави на обществеността „незаслужен комплимент, когато казва, че тя може да мисли дори за две неща“.¹⁸⁹

Самият Милнър заминава на 2 ноември 1898 г. за Англия, което му предлага възможност да тества вестника и общественото мнение и да изгради подкрепа за активна и решителна политика. Неговият приятел Джордж Уиндъм пише точно преди заминаването му: „Всички благодарим на звездите си, че сте там. И голяма част от сравнителната трезвост в коментарите на местния печат се дължи на доверието с което се ползвате и от двете страни ви се доверяват – от Хармсуърт (лорд Нортклиф) от *Daily Mail*, от крайната десница, до Масингъм от *Chronicle*, от крайната левица.“¹⁹⁰

Уиндъм е назначен година по-рано за парламентарен заместник-секретар на лорд Лансдаун във Военното министерство и негов говорител в Камарата на общините. През следващите месеци той ще помага и на Милнър, като държи приятелите им от печата под контрол. За да разпространи посланието си, Милнър прекарва следващите два месеца, пътувайки между Лондон и големите провинциални имения (и дворци) на Англия. Например, в „Паншангър“ на лорд Каупър той се вижда с приятелите си Кързън, Балфур, Сейнт Джон Бродрик и Хенри и Марго Аскуит. Милнър посещава също Роузбъри в Ментмор и лорд Ротшилд в Тринг. Накрая обсъжда неуспешните опити на Трансваал да получи международни заеми. Също е поканен на вечеря в Уиндзор. Кралицата

1. граф Алберт Грей
2. Сесил Роудс
3. Херцог Дж. Аберкъм

записва в дневника си, че „сър Алфред Милнър, който е в Кейп... казва, че нещата са сравнително спокойни и се подобряват, но е малко вероятно бурите да станат по-добри“.¹⁹¹

В Сандрингам Милнър провежда „приятен, общителен разговор“ с принца на Уелс (бъдещият Едуард VII), който е „нетърпелив“ да го види.

В Лондон Милнър вечеря на Конот Плейс № 1 със своя приятел либерален юнионист Алберт Грей, който се издига значително, наследявайки чичо си като четвърти граф Грей и е председател на Британската южноафриканска компания.¹⁹²

Към компанията се присъединяват старият приятел на Милнър от Балиол, Филип Гел (който скоро ще стане директор на *Chartered Company*) и Алфред Бейт, с когото Милнър има дълъг и интересен разговор. Сътрудникът на Бейт, Джулиъс Вернер, също е сред тези, с които се консултира.

Групата „Аргус“ на Бейт и Вернер притежава няколко вестника, включително „Стар“, водещият английски вестник в радиостанциите в Ранд.

В „Таймс“, се среща с приятелите си Мобърли Бел, Джордж Бъкъл и Флора Шоу, и вербува У. Ф. Монипени да редактира „Стар“.

¹⁸⁹ Milner to Greene, 17 August 1898, in Headlam (ed.), *Milner Papers*, vol. 1, pp. 237-238.

¹⁹⁰ Wyndham to Milner, 5 October 1898, quoted in H. W. McCready, 'Sir Alfred Milner, the Liberal Party, and the Boer War', *Canadian Journal of History*, 2:1 (1967), pp. 13-44; p. 15, n. 8.

¹⁹¹ 1 December 1898 entry, *Queen Victoria's Journal*, RA.

¹⁹² Вж. fotografia, Сесил Роудс е собственик на компанията, граф Алберт Грей е администратор, а Джеймс Хамилтън, херцог Аберкъм е председател. (б. пр.)

Един от директорите на „Аргус“ пита Стив дали знае за „друг Гарет“ и продължава, че бъдещият редактор „трябва да има вяра в англоговорящата раса и да е способен и готов да окаже съществена помощ на сър Алфред Милнър при провеждането на имперската политика в Южна Африка“.

Мисията на редактора ще бъде да „образова, напътства и обединява хората, които четат английски в Ранд (област в Южна Африка) но днес са неорганизирани. Той ще трябва да прави в Йоханесбург това, което Гарет прави в Кейп, и дори повече. Ще трябва да прави голяма част от това, което сър Алфред Милнър прави там.“¹⁹³

От март 1899 г. Монипени действа едновременно като редактор на „Стар“ и южноафрикански кореспондент на „Таймс“. За да помогнат на „Стар“ да се бори в англоезичния печат с про-Крюгеровите „Стандарт“ и „Дигърс Нюз“, Бейт и Вернер основават нов вестник на уитлендърите, „Трансваал Лийдър“, и назначават за редактор, Р. Дж. Пакеман, човек с „правилните възгледи“. Толкова „правилни“, че той, заедно с Монипени, ще бъдат принудени да избягат от Трансваал, за да избегнат арест 6 месеца по-късно.¹⁹⁴

Едмънт Гарет

Едуард Кук

Други журналисти, които Милнър вижда, докато е в Англия, са Сидни Лоу, Е. Т. Кук, радикалният журналист Х. У. Масингам, Джон Сейнт Лоу Стрейчи от „Спектейтър“ и Спенсър Уилкинсън. До последно Милнър описва, че южноафриканска ситуация, не може да продължава по този начин дълго. Извън Южноафриканската република холандците (бурите) и британците са равни. Вътре в Трансваал, казва той, „е олигархия и британците нямат права“. Британското правителство няма да предприеме действия, освен ако бурите не нарушат конвенцията, но те няма да го направят. В случай на война „холандците в нашите колонии ще отидат с бурите; така ще стане и с Оранжевата свободна държава“. Ако Трансваал имаше конституцията на Оранжевата свободна държава, в Южна Африка щяхме „да се разбираме спокойно“.¹⁹⁵

Според Уилкинсън, в един много откровен разговор, Милнър твърди, че когато е описал южноафриканската ситуация на правителството, не са му повярвали и са го сметнали за „луд“. Той искал съвета на Уилкинсън дали да принуди правителството да се намеси, като доведе нещата до критична ситуация, което може да направи само с „едно махване на ръката“.

Уилкинсън го съветва да не се насилват нещата, Милнър отговаря, че мисрли същото, но войната е неизбежна.¹⁹⁶

Кръстоносният поход на Милнър на Флийт Стрийт е безспорен успех, с изключение на забележителното и иронично отношение на У. Т. Стив. Въпреки молбите на Милнър да се въздържа, от 1897 г. насам редакторът на „Review of Reviews“ поддържа барабанен ритъм на критики, насочени към Чембърлейн. Това кулминира през 1899 г. с публикуването на „Скандалът с Южноафриканския комитет“. Освен това Стив присъствал на Хагската мирна конференция през 1898 г., свикана от руския цар, и се завръща като апостол на международния арбитраж. Сега той подозира, че Милнър, вместо да действа като спирачка на шовинистичните тенденции на Чембърлейн, както се е надя-

¹⁹³ Porter, *Origins of the South African War*, pp. 180-181.

¹⁹⁴ Porter, 'Sir Alfred Milner and the Press'; Jeeves, 'The Rand Capitalists and the Coming of the South African War' and Smith, *Origins of the South African War*, pp. 214-15.

¹⁹⁵ Notes of Conversation on Milner to Wilkinson, November 1898, OTP 13/18, WP.

¹⁹⁶ Wilkinson, *Thirty-Five Years*, pp. 236-237.

вал, играе обратната роля. Стив, който по-късно пише, че е бил готов да бъде воден от Милнър „със завързани очи, стига да не води война“, скоро преминава в про-бурския лагер. Последващата от това критика към Милнър, който се присъединява към Чембърлейн като плашило на Империята, слага край на дългото им приятелство.¹⁹⁷

След месец в Англия Милнър докладвал на своя имперски секретар Джордж Фидес, че намира за „изключително изтощително“ да интервюира „всички водещи политици и прессекретари, без да изглежда, че тича след тях и да разказва розови илюзии за Южна Африка“. Това е „деликатна и трудна работа“, но през последния месец той „видял много“ и се надявал, че успешно е „посял някои семена“.¹⁹⁸

За министъра на колониите Милнър сеподеля на Фидес: „Джо (Чембърлейн) може да бъде воден, но не може да бъде подтикнат. Продължавам да му пращам писмо след писмо, месец след месец, и мисля, че това дава резултат; но ако някога го накарам да помисли, че се опитвам да го притискам, той ще ме изпрати по дяволите и тогава всички ще млъкнем. Аз правя всичко по начин, да приеме нашето мнение за свое.“ Кога Чембърлейн ще приеме тяхното мнение, продължи Милнър, зависи от „степената на външния натиск и вълнението, съответстващо на нашето подтикване отвътре“. Само ако уитлендърите „се придържат твърдо към формулата „няма мир без реформа“ и да се придържат към нея не 6 дни, 6 седмици или 6 месеца, а постоянно, ще успеем да го направим. И в името на Свети Джинго, те ще получат правилното насърчаване, от всички нас по един или друг начин.“¹⁹⁹

По време на завръщането си, Милнър пише на Селбърн, че вече няма да излага мислите си за Трансваал на хартия, както е „заплашил“ в Хайбъри. Неговите възгледи остават „абсолютно непроменени“, но стигнадо заключението, че няма смисъл „да се опитва да ги налага на другите, на този етап“. Ако може да „придвижи нещата чрез... [своите] собствени действия“, тогава „ще има подкрепа, когато му дойде времето“. Освен това, ако не може да „ускори“ нещата, той знае, че няма да получи подкрепа, „каквото и да казвам“. Милнър осъзнава, че общественото мнение в момента е „заспало“ по въпроса за Южна Африка, но лесно може да го „събуди по начин, който ще учуди всички“. Всъщност, страхът му е, че „събуждането ще стане внезапно, заради някакъв „инцидент“, който може да се окаже фалшив, вместо постепенно в подкрепа на политика, която ще убеди всички, освен на абсолютно предубедените“.²⁰⁰

Докато Милнър отсъства, изпълняващият длъжността върховен комисар, генерал сър Уилям Бътлър, отказва да приеме петиция на уитлендърите, адресирана до кралицата, за смъртта на Томас Едгар, англичанин, живеещ в Йоханесбург, убит от омразните „зарпове“²⁰¹, т.е. местната полиция.²⁰² Бътлър, който е служил в Египет през 1880-те и в Южна Африка по време на Зулуската война, е радикален политик, който отхвърля инцидента с Едгар като пиянска свада. Съдът в Трансваал оправда замесения полицай по всички обвинения, което предизвиква вълнения на Южноафриканския съюз, доми-

¹⁹⁷ Joseph Baylen, 'W. T. Stead and the Boer War: The Irony of Idealism', *Canadian Historical Review*, 40:4 (1959), pp. 301-14; p. 311. Paul Laity, *The British Peace Movement, 1870-1914* (Oxford: Clarendon Press, 2001).

¹⁹⁸ Milner to Fiddes, 23 December 1898, in Headlam (ed.), *Milner Papers*, vol. 1, p. 299-300.

¹⁹⁹ Milner to Fiddes, 3 January 1899, in Stokes, 'Milnerism' p. 54.

²⁰⁰ Milner to Selborne, 31 January 1899, in Headlam (ed.), *Milner Papers*, vol. 1, pp. 3012.

²⁰¹ Zuid-Afrikaansche Republiek Politie – ZARP.

²⁰² Томас Едгар е застрелян при съпротива оказана по време на задържането му от полицията. Бил е известен побойник и пияница. Прибирайки се една вечер както обикновено пиян, той се сбива с друг англичанин, и го пребил до безсъзнание. Когато полицайте идват да арестуват Едгар, той замахва да удари единия с железен прът, и полицаят Баренд Джоунс (също англичанин) го застрелва при самозащита. В инцидента няма нищо политическо. (б. пр.)

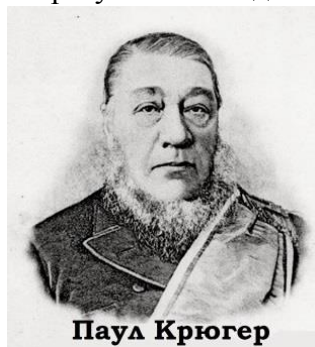
нираната от британците, организация на уитлендърите, която представя на Бътлър петицията за Едгар.²⁰³

Разпространението на съюза, основан в Кейп след нападението на Джеймсън и краха на реформаторското движение в Трансваал, усложнява политиката в Южна Африка. По време на изборите през 1898 г., под ръководството на Дж. Дъглас Форстър и Уилфрид Уайбърг, съюза става активен в Южноафриканската република, предоставяйки правна помощ за жертвите на „лошото управление в Трансваал“ и отправяйки петиции до кралицата за подкрепа. Ако Милнър беше там, когато става инцидента „Едгар“, той несъмнено щеше да поеме по различен път.

Той казва на Селбърн, че това е „шокираща история, която те кара да кипиш от възмущение. Но сега сме свикнали да виждаме как към британските поданици се отнасят несправедливо в Трансваал“. Той нарича оправдателната присъда на полиция и антибританските изявления на съдията „фарс“.²⁰⁴

Ядосан, но преструвайки се на небрежен, Милнър пише на Селбърн, че „забавлението му от идиотските действия на Бътлър“ е надделяло над раздразнението му. Той о е „във весело настроение от гилбъртовският привкус на двумесечния върховен комисар (заместника му), който превъзхожда Крюгер“. И тъй като трябва да се разбира с Бътлър, най-добре е да не се „ядосва“.²⁰⁵

Милнър скоро е разсеян от безброй други обезпокоителни въпроси, включително подновените оплаквания за лошо отношение към цветнокожите от Кейп в Трансваал, емиграцията на чужденци в Южна Африка и делата в Бечуаналенд, Басутоленд и Родезия. Първият сред всички проблеми, с които се бори в началото на 1899 г., е монополът върху динамита, ябълката на раздора между собствениците на мини и правителството на Трансваал. В опит да предотврати подновеното вълнение и същевременно да реши проблема с динамита, Крюгер заобикаля Лондон и Кейптаун и започва през февруари, т. нар. „мирни преговори“ директно с минните магнати от Ранд, които чрез Минната камара, предлагат 600 000 паунда, за да компенсират монополистите, ако Трансваал отмени концесията за динамита. В последвалите преговори, Минната камара (в консултация с Южноафриканския съюз лига и други организации на уитлендърите) свързва споразумението с динамита с други реформи, включително изборителното право.

Паул Крюгер

Временно обединеният фронт на уитлендърите призовава за връщане към условията, каквито са били преди 1890 г., когато пълното гражданство може да се получи след пет години пребиваване, и преразпределение на местата във Фолксраада, за да бъде представен по-добре Йоханесбург.

Крюгер предлага намаление от 14 на 9 години (с отказ от всяко предишно гражданство в началото на периода), но без преразпределението на депутатските места. Предложението за „мирни преговори“, обяснява Милнър на Чембърлейн, показва, че Южноафриканската република е „искрено уплашена“ и е готова да плати висока цена, за да се „отърве“ от нарастващата мощ на Южноафриканския съюз. На масата за преговори са поставени и общинската автономия за Ранд и образователната реформа, но за разлика от Чембърлейн, Милнър вярва, че истинското местно самоуправление е дори по-малко вероятно от легитимното предложение за пра-

²⁰³ Duminy, *Sir Alfred Milner and the Outbreak of the Anglo-Boer War*, p. 16.

²⁰⁴ *Milner to Selborne*, 8 March 1899, in Headlam (ed.), *Milner Papers*, vol. 1, p. 295.

²⁰⁵ *Milner to Selborne*, 31 January 1899, in Headlam (ed.), *Milner Papers*, vol. 1, pp. 3012.

вото на гласуване.²⁰⁶ Милнър е в тесен контакт с Фицпатрик, който е един от преговарящите от уитлендърите.

До 22 март той пише на Чембърлейн, че ако Южноафриканската република не е готова значително да подобри предложението си, преговорите между уитлендърите и правителството на Трансваал ще се провалят заради въпроса за изборното право и че е голяма чест за лидерите на уитлендърите, да преговарят не само за себе си, но и за цялата общност“. Той хвали техния „справедлив дух“ и разумни искания и критикува погрешните представи у дома в препечатаните статии на пробурския южноафрикански печат, които ги осъжда като капиталисти и политически метежници. Милнър защитава Южноафриканския съюз, казвайки на Чембърлейн, че „Съюзът иска само в разумно и справедливо отношение към небурското население в Трансваал“.²⁰⁷

Както е прогнозиран, двете страни не постигат споразумение и „Голямата сделка“, предложена от Трансваал, е отхвърлена на 27 март.

На следващия ден Милнър препраща до Лондон втора петиция на уитлендърите до кралицата, с приложени 21 684 подписа. В нея се иска имперска намеса в Трансваал поради „почти непоносимите“ условия, при които страдат британските поданици. Това включва лишаване от всички политически права или глас в управлението на страната, лошо управление, злоупотреба с публични средства, скандали в образованието на децата им и полицейско насилие, които не само не защитават британските граждани, но и са „източник на напрежение, заплашващ мира и безопасността на уитлендърите“.

Петициите искат разследване на оплакванията им и на британското правителство в Южна Африка да бъде позволено да осигури „бърза реформа на злоупотребите, за които се оплакват, и да получи съществени гаранции от правителството на тази държава за признаване на правата им като британски поданици“.²⁰⁸

След като правителството приеме петицията, Чембърлейн моли Милнър за допълнително изявление по темата, което може да бъде публикувано. В отговор върховният комисар изпраща известното си скандално съобщение за „Илотите“ от 4 май 1899 г.

В него заявява, че инцидентът с Едгар „просто е предизвикал борба, която със сигурност е предстояла“. Той отрича, че външното е „фиктивно“. Това се приписва на Южноафриканския съюз, но те „са били принудени от колегите на Едгар, да действат“. Народното движение сега е в състояние, подобно на това от 1894 и 1895 г., преди да бъде „разтурено и съсипано“ от нападението на Джеймсън, „заговорът, за който голямата част от уитлендърите са напълно невинни“. Политическите сътресения в Южноафриканската република, продължава Милнър, „никога няма да спрат, докато постоянното установилото се уитлендърско население не бъде допуснато до участие в правителството, и докато сътресенията траят, няма да има спокойствие или адекватен напредък в южноафриканските владения на Нейно Величество“.

„Истинското лекарство“, твърди Милнър, е британското правителство да „удари в корена на всички тези беди – политическото безсилие на пострадалите“.

Справедливото представителство на уитлендърите ще постигне това, което дипломатическите протести никога не могат да постигнат. Единственият ефективен начин за „защита на нашите поданици“, парадоксално е да „им помогнем да престанат да бъдат наши поданици“. Милнър завършва аргументацията си с известното си изявление, че „спектакълът на хиляди британски поданици, постоянно държани в положение на илоти, постоянно тормозени и напразно призоваващи правителството на Нейно Вели-

²⁰⁶ *Milner to Chamberlain, 4 March 1899, Chamberlain to Milner, 10 March 1899, quoted in Duminy, Sir Alfred Milner and the Outbreak of the Anglo-Boer War, pp. 19-20.*

²⁰⁷ *Milner to Chamberlain, 22 March 1899, in Headlam (ed.), Milner Papers, vol. 1, p. 3289.*

²⁰⁸ *Headlam (ed.), Milner Papers, vol. 1, p. 340.*

чество за помощ, подкопава влиянието и репутацията на Великобритания и уважението към британското правителство в собствените му владения“. Аргументите за намеса са „огромни“.²⁰⁹

Когато депешата пристига в Лондон, Чембърлейн записва в протокола: „Това е изключително остро и ако бъде публикувано, ще се наложи или ултиматум, или отзоваването на сър Алфред Милнър“. Министърът на колониите иска да избегне ултиматума. Седмица по-рано, в меморандум до кабинета, той обяснява, че „Ако напълно игнорираме протестите на вносителите на петиции, със сигурност британското влияние в Южна Африка ще бъде сериозно разклатено“.

От друга страна, ако бъде изпратен ултиматум, той смята за твърде вероятно Крюгер да даде „предизвикателен отговор и тогава ще трябва да започнем война или да приемем унизителен чек“.²¹⁰

Чембърлейн получава краткият отговор на Милнър на 8 май и пише на Хели Хътчинсън, че засега не смята, че правителството ще издаде ултиматум, но вярва, че ще изпрати нота, „толкова силна, че на практика ще наложи британската намеса, ако Крюгер не одобри големи реформи“. Ако го направи, Милнър трябва да внуши на уитлендърите, че „трябва да го приемат и да работят добросъвестно“. Ако има „незабавен значителен дял от политическата власт за уитлендърите“, Милнър смята, че трябва да се приеме с „добро око, твърда решимост да се използва справедливо“. Той не се страхува, както някои, че уитлендърите може „да се обърнат и да ни разкъсат“ с политическата си власт. Възможно е, признава той, Трансваал „никога да не стане част от нашата Южноафриканска империя, въпреки че с държавническа мъдрост на наша страна, това трябва да дойде с времето“.²¹¹

За да се разсее надвисналата криза, на 9 май лидерът на движението „Кейп Африканер Бонд“ (Съюз на африканерите/бурите от Кейп) Ян Хофмайер предлага преговори в Блумфонтейн, столицата на Оранжевата свободна държава, между Милнър и Крюгер. След официална покана от президента Щайн, срещата е насрочена за края на месеца. Това развитие забавя публикуването на депешата на Чембърлейн в отговор на петицията на уитлендърите. От Кейптаун, Милнър коментира пред Конингам Грийн на 12 май „странната промяна в играта. Напрежението тук от страна на африканерската партия през последната седмица или две е нещо страхотно. Оттук несъмнено идва и предложението на Щайн с Крюгер да се срещнем в Блумфонтейн за обща среща“. Милнър вижда това като „много умен ход“, който „вече е произвел един ефект... успокоявайки малко британския печат и отпусвайки за момента... хватката върху врага“.²¹²

От Лондон Джордж Уиндъм изпраща лоялни думи на подкрепа. Солсбъри, съобщава той, „може да има мнения относно мирната конференция. Бийч може да има опасения относно малкия му бюджет, но кабинетът като цяло ще ви подкрепи твърдо“. Дори и да желаят, продължи той, „те не смеят да отхвърлят или променят нито един съвет, който предлагате“. Уиндъм съобщи още, че Имперската южноафриканска асоци-

²⁰⁹ Milner to Chamberlain, 4 May 1899, in Headlam (ed.), *Milner Papers*, vol. 1, pp. 349-53. Названието „илот“ е използвано няколко години по-рано от адвоката Дж. У. Леонард, който заявява на среща на Националния съюз на Трансваала, че „ние, деца на горда раса и горди бащи, протестираме срещу това да бъдем превърнати в пари и илоти“. Лорд Грей описва южноафриканската ситуация на Милнър скоро след пристигането му като „холандска олигархия срещу английски илоти“. Headlam (ed.), *Milner Papers*, том 1, стр. 355. В *The British Pro-Boers, 1877-1902* (Лондон: Tafelberg, 1978), стр. 37, Артур Дейви приписва произхода на фразата на депутатът Р. Г. Уебстър, който казва в Камарата на общините на 4 май 1893 г., че англичанинът в Трансваал има „приблизително толкова политически права, колкото илота в Спарта“.

²¹⁰ Smith, *Origins of the South African War*, p. 267.

²¹¹ Milner to Hely Hutchison, 8 May 1899, in Headlam (ed.), *Milner Papers*, vol. 1, pp. 358-9.

²¹² Milner to Greene, 12 May 1899, in Headlam (ed.), *Milner Papers*, vol. 1, p. 378.

ация (консервативна организация, която той председателства в подкрепа на Милнър) и печата са „готови и под пълен контрол“. Мога да включа агитация във всяка посока... Съдбата е във вашите ръце и ние ще чакаме и ще бъдем търпеливи, или ще се приберем, както решите.“²¹³

В Блумфонтейн Милнър предлага да постави на преден план въпроса за оплакванията на уитлендърите и да настоява да получат „значително представителство чрез законодателство“. Изискванията са за петгодишен срок за придобиване на изборително право, и поне седем депутата от Ранда във Фолксраада. Ако Крюгер се възпротиви на това, Милнър планира да „опита с общинско управление за целия Ранд като алтернатива, с широки правомощия, включително контрол върху полицията“. Ако и това се отхвърли, Милнър не виждаше смисъл да преминава към многото други нерешени въпроси.²¹⁴

Той казва на Селбърн, че е „ще направи всичко възможно, за да постигне някакво споразумение“, но е „не се надява на резултата от срещата“. Той знае, че „войствената част на бурите“ е много неподвластна на контрол и установява, че признаците „се влошават през последните няколко дни“. Според него е съвсем сигурно, че „ако не можем да постигнем реформи сега чрез преговори с толкова много фактори в наша полза, никога няма да ги постигнем и трябва или да сме готови да видим Крюгер да осъществява политиката си на потискане на английските си поданици, или да го принудим да се откаже от нея. Последното означава значително увеличение на военните сили и означава война.“ За Милнър въпросът вече е стигнал до етап, „когато военният аспект придобива първостепенно значение“.²¹⁵

Относно възможността за възпламеняване на конфликт, в Лондон, приятелят на Милнър, Сидни Лоу, коментира предимствата на войната в статия за списание „Nineteenth Century“. „Едва ли има нация в света“, казва Лоу, „със сигурност не и в нашия напрегнат, властен, европейски свят, която да не се цени главно заради военните си постижения“. „Справедливата и необходима война не е по-болезнена от хирургическа операция. По-добре да причините на пациента малко болка, и да оцапате ръцете си с кръв, отколкото да позволите на болестта да се разпространи върху него, докато той не умре в продължителна агония.“²¹⁶

Срещата в Блумфонтейн, се провежда в зала на Централното бюро на железниците, и открита следобед в сряда, 31 май 1899 г. Милнър настоява протоколите да бъдат публикувани; и по време на заседанията той и Крюгер се обръщат към присъстващите от двете страни и един към друг.

Джон Бюкан, който става член на „Детската градина“ на Милнър две години по-късно, прави известен коментар, че Милнър „не може да си представя свят, напълно различен от неговия собствен, и неговият свят с този на Крюгер в никакъв момент не се пресичат. В стария президент на Трансваал има достолепие, но той вижда в него само един заядлив, лъжлив дивак.“

²¹³ Wyndham to Milner, 18 May 1899, in Stokes, 'Milnerism', p. 54. Andrew S. Thompson, 'The Language of Imperialism and the Meanings of Empire: Imperial Discourse in British Politics, 1895-1914', *Journal of British Studies*, 36 (April 1997), pp. 147-77.

²¹⁴ Milner to Chamberlain, 22 May 1899, in Headlam (ed.), *Milner Papers*, vol. 1, pp. 3989

²¹⁵ Milner to Selborne, 24 May 1899, in Boyce (ed.), *Crisis of British Power*, pp. 80-83. В същото време Гел предлага на Милнър, че „е най-добре в дългосрочен план вашата воинственост да не стане известна на всички. Вашата помирителна репутация е предимство“. Гел до Милнър, 25 май 1899 г., в Smith, *Origins of the South African War*, p. 302.

²¹⁶ Michael Howard, 'Empire, Race and War in pre-1914 Britain', in Hugh Lloyd Jones, Valerie Pearl and Blair Warden (eds), *History and Imagination: Essays in Honour of H. R. Trevor-Roper* (London: Duckworth, 1981), pp. 340-55; p. 350.

Повечето от цитираните от Бюкан обаче не успяват да продължат, както той, че „тогава критиците му смятаха, че малко повече добронамереност от страна на Милнър... срещата в Блумфонтейн щеше да има успешен край“. Този възглед на Бюкан изглежда „не е отдал справедливост нито на Крюгер, нито на Милнър, мъже дълбоко сериозни, които се стремят към неща напълно несъвместими неща – старозаветен патриархален режим и модерна демокрация“.²¹⁷

От Лондон Чембърлейн съветва за търпение и компромис с бурите, които според него са свикнали с „много пазарлъци“. Той телеграфира, че е от „изключително значение да се постави президентът на Южноафриканската република в неправомерно положение“.²¹⁸

Това съобщение от 5 юни обаче е предадено с един ден по-късно. Каквато и да е била неговата задача в Блумфонтейн, Милнър не вярва, че тя включва сключване на сделка с Пол Крюгер. Когато президентът отказва да се съгласи с петгодишния срок за придобиване на граждански права, предлагайки вместо това седем, преговорите не продължават по-нататък.²¹⁹

Провалът в Блумфонтейн увеличава вероятността от война и за двете страни. Милнър затвърждава убеждението си, че Крюгер никога няма да се съгласи с това, което той смята за адекватна мярка за реформа, и е щастлив да напусне Блумфонтейн възможно най-скоро. От друга страна, Крюгер затвърждава подозренията си към Милнър от времето на речта му в Грааф Ренайт.

В Трансваал Фолксраада аплодира позицията на Крюгер в Блумфонтейн, докато на масов митинг на утлендърите в Йоханесбург, предложенията на Милнър са обявени за „ненарушим минимум“ и се сформира „Съвет на утлендърите“. Но много хора в града, опасявайки се, че войната наближава, започват да се евакуират.²²⁰

Решението на Милнър да прекрати срещата е подкрепено от неговите приятели от печата у дома, включително от Флора Шоу, която заявява в „Таймс“, че провалът е „по вина на президента Крюгер“.²²¹

В Кейп Гарет отива с делегация, за да поздрави Милнър за неговата твърдост. Върховният комисар казва на групата, че позицията му е била компромисна и отбелязва, че контрапетицията, представена там от Крюгер, означава, че половината от жителите на Южна Африка изглежда са на негова страна, което обезсилва твърдението, че президентът и неговите граждани ще бъдат залети от чуждестранни избиратели. Милнър изрази постоянната си надежда, че Южноафриканската република все още може да намери начин да проведе необходимите реформи, но отбелязва, че ако това не стане, има „други средства за постигане на желания резултат“.²²² За да работи върху общественото

²¹⁷ John Buchan, *Memory Hold the Door* (London: Hodder & Stoughton Ltd, 1941), pp. 99-100.

²¹⁸ Chamberlain to Milner, 5 June 1899, in J. L. Garvin and Julian Amery, *The Life of Joseph Chamberlain*, 6 vols (London: Macmillan, 1932-69), vol. 3, p. 408.

²¹⁹ Thompson, *Forgotten Patriot*, pp. 135

²²⁰ Diana Cammack, *The Rand at War 1899-1902: The Witwatersrand and the Anglo-Boer War* (London: James Currey, 1990).

²²¹ *The Times*, 12 June 1899, quoted in Dorothy Helly and Helen Callaway, 'Journalism as Active Politics: Flora Shaw, *The Times* and South Africa', in Donal Lowry (ed.), *The South African War Reappraised* (Manchester: Manchester University Press, 2000), pp. 50-66;

²²² E. B. Iwan-Muller, *Lord Milner and South Africa*, (London: W. Heinemann, 1902), p. 648.

мнение и мнението в печата, Пърси Фицпатрик заминава за Англия. Той носи ръкопис, който защитава курса на Милнър през предходната година и скоро ще се превърне в бестселъра, „Трансваалът отвътре“. Фицпатрик остава след себе си множество предложения за продължаване на кампанията на уитлендърите в Трансваал, за чиито защитник вече открито се говори за Милнър.

За да засили натиска, на 14 юни в Лондон правителството публикува „синя книга“, включваща депешата на Милнър „Илоти“ от 4 май, която за първи път ясно разкрива пред британската общественост призрака на войната.²²³

Войнствените думи на Милнър, че „аргументите за война са неоспорими“, предизвикват сериозно недоволство на либералите. Е. Т. Кук докладва на Милнър, че много либерални вестници, включително подкрепящият ги преди „Кроникъл“, са „избягали“, след като Милнър „си е показал зъбите“. Стив и Морли, продължава той, „с пълна сила са против теб“. Кук казва на приятеля си: „Опитвам се да те подкрепя, но това е трудна задача за един либерал, когато самото правителство проявява най-голямо безразличие“.

Той го пита: „Имат ли министрите някаква политика? Или чакат да видят как ще се развият нещата? При липсата на силен аргумент, според мен, кучето скача според тоягата.“

Той се съмнява, че двадесет либерали „ще ме подкрепят, и ме предупредиха, че има значителна консервативна опозиция срещу т.нар. милнъризъм“.²²⁴

Докато Кук се преструва, доколкото може, няколко от бившите поддръжници на Милнър в печата, включително Дж. А. Спендър, не се преструват. Спендър е помощник на Кук в „*Pall Mall Gazette*“, а след това го последва като редактор на „*Westminster Gazette*“.²²⁵

Според Спендър: „Грешката на Милнър е, че преди да минат 2 седмици от искането му за изборното право, той изгори лодките си, като изпрати това съобщение... разбираемо и правилно, ако означава веднага да се престъпи към войната... Тъй като войната е невъзможно да започне поне в продължение на три месеца, аз просто не го разбирам. Това предизвика вълнения, разделение на мненията, дава време за контраподготовка... Но... имперското правителство нямаше ясна политика след нападението (на Джеймсън), и за добро или лошо, то току-що започна да изпробва лекарството с изборното право... и ако се придържа към него, ще получи още.“²²⁶

Кук признава пред Милнър: „Смятам, че има известна истина“ в някои от критиките на Спендър, но е „случай, в който е необходимо да се откажем от всички незначителни“.

²²³ Тя е редактирана, включват се и резултатите от Блумфонтейн по искане на Милнър, а по желание на Чембърлейн се смекчава стила, за да не прозвучи като предупреждение за мобилизация в Трансваал. Синята книга (С. (2-ра серия) 9345) съдържа също петицията на уитлендърите и депешата на Чембърлейн от 10 май.

²²⁴ Cook to Milner, 16 June 1899, Stokes, 'Milnerism' p. 55. Уилфрид Блант отбелязва в дневника си от 15 юни, че заговорът за анексиране на Трансваал е претърпял ново развитие. За да принуди правителството да действа, Чембърлейн, публикува депеша от Милнър... в най-агресивния вид, а вестниците са пълни с пламък и ярост, начело с „Дейли Нюз“. Те говорят за хладнокръвното и безпристрастно мнение на Милнър, сякаш той не е специално избран от Чембърлейн да изпълни задачата... Той е изпратен в Кейп, за да убеди английските либерали да подкрепят идеята за анексирането на Трансваал. Милнър, макар и отличен човек в личен план, е доста екстремистки настроен като имперски агент, а журналистическият му опит в „*Pall Mall Gazette*“ му е дал много точна представа за силата на Джон Бул, затова е безценен за строителите на империята. Сега със сигурност ще има война в Южна Африка. (Blunt, My Diaries, vol. 1, p. 325).

²²⁵ James D. Startt, *Journalists for Empire: The Imperial Debate in the Edwardian Stately Press, 1903-1913* (New York: Greenwood Press, 1991).

²²⁶ Porter, *Origins of the South African War*, p. 231.

телни точки и да действаме твърдо и директно. Така че аз защитих всичко, самото досие и публикуването му, „Илотите“ и всичко останало.“

Кук сподели, че някои от приятелите на Милнър от Балиол са „много шокирани от неправилната ви употреба на думата „илоти“, твърдейки, че е трябвало да използва „периеки“²²⁷ вместо това.

„Каква педантичност!“, казва Кук, „Британската общественост най-накрая се е разгневila на думата „илоти“. Едва ли щяха да обърнат внимание на думата периеки?“²²⁸

С по-малко оптимизъм, Селбърн съобщава, че публикуването на „синята книга“ има „голям ефект, но не толкова голям, колкото се надявахме“ и че идеята за война с Южноафриканската република все още е „много неприемлива за повечето хора“. Следователно, кабинетът трябва да действа бавно. Селбърн обаче го уверява, че „няма идея да се откаже от войната, започната с вашите действия в Блумфонтейн и нашия отговор на петицията, но просто не можем да форсираме темпото“.

„Най-лошата услуга, която може да направим на Империята“, казва Селбърн, „е да изпреварим общественото мнение“, което все още се нуждае от убеждаване, че не може „да повярва на нито една дума, която Крюгер казва, или че той никога не се е предал и никога няма да се предаде, докато не почувства дулото на пистолета си на челото си“.²²⁹

Кук обвинява личните съперничества в правителството като пречка за твърда позиция. Той каза на Милнър, че членовете стоят настрана поради омразата си към Чембърлейн. С всеки друг министър на колониите „страната ще се обедини много по-силно около вас“. В действителност почти всички либерали са „ви ядосани, а доста от торите“ също са против силовата политика. Гел потвърждава това мнение, и добавя: „При всеки открит акт на бурска враждебност, страната ще се възпламени... В очакване на такава възможност, предполагам, че подробностите за изборителното право няма да бъдат предмет на по-нататъшни дипломатически дискусии“.

Той предупреждава, че „Хората тук се отклоняват от основната линия и преминават отвъд нея“.²³⁰ Уиндъм обаче написва, че е готов да подкрепи Милнър, като организира кампания в печата. Той съобщава, че страната е „заела твърдо мнение, трябва да защитим нашето върховенство и вие трябва да ни напътствате как да го направим“.²³¹

В Йоханесбург, Съветът на уитлендърите засилва призива си за „равни права за всички бели мъже“. Милнър се опитва да възпре групата да „заема твърде безкомпромисна позиция и да бъде смятана за привърженик на „Война на всяка цена“. Той се оказва мишена на широко разпространени атаки в печата. Дневникът от 19 юли отбелязва: „S. A. News, който публикува обидни текстове за мен от лондонския печат, препечатва статия от „Punch“, в която съм остро критикуван“.²³²

След като Рендел изпраща насърчение, Милнър отговаря, че отговорността е голяма, и „войят изобщо не ме засяга“. Целият този шум е заглушен от издигането на

²²⁷ *Периеките, от гръцки: „живеещи наоколо“ са свободни, но не са граждани, населяващи териториите около Спарта (Лакония и Месения) в Древна Гърция. За разлика от спартанците, те се занимавали със занаяти, търговия и производство на оръжия, притежавали земя и пътували свободно, но нямат гражданските права на самите спартанци. (б. пр.)*

²²⁸ Cook to Milner, 20 July, 1899, in Headlam (ed.), *Milner Papers*, vol. 1, p. 355.

²²⁹ Selborne to Milner, 25 June 1899, in Boyce (ed.), *Crisis of British Power*, pp. 83-85.

²³⁰ Porter, *Origins of the South African War*, p. 229.

²³¹ Wyndham to Milner, 13 July 1899, in Headlam (ed.), *Milner Papers*, vol. 1, p. 454.

²³² *Milner Diary*, dep. 69, MP.

„Лойална британска Южна Африка“ от „дългото ѝ унижение“, за да застане зад него „като човек с ентузиазъм, какъвто не е познат от времето на Маджуба“²³³.

Милнър заявява, че е „велико нещо да бъдеш, дори за няколко кратки дни и седмици, лидер на народ, притежаващ неговото безгранично доверие“. Той напълно осъзнава, че Англия може „да ни предаде, но ако го направи, нама да е от малодушие, а от непознаване на ситуацията и лесното убеждение, че трябва само да си много добър, търпелив и великодушен, да предадеш приятелите си, за да угодиш на враговете си, и да накараш да те обичат завинаги“. Той завърши с послепис, че „Джо ме впечатли великолепно. Ако някога ме отхвърли все пак или, още по-лошо, се оттегли под изопачена версия на моя съвет към него, ще знам, че е само защото не е могъл да удържи.“²³⁴

През юли Уилкинсън написва поредица от статии, публикувани в „Morning Post“, в които защитава Чембърлейн и Милнър, описвайки кризата като изпитание за британската система и ефективността на демокрацията. Милнър казва на Уилкинсън, че „през цялото време е чувствал и все още чувства, че нашата кауза е правилна. Но тя е много неумело водена“. Трансваал „отстъпи достатъчно по един въпрос, за да отслаби общественото мнение в Англия до степен, в която, никое правителство няма да воюва, но те го направиха по обичайния си коварен начин, оставяйки си достатъчно място да се измъкнат от реформа, приета неволно“.

Той предвижда „дълъг и проточващ се спор без ясен въпрос“. Отново и отново той „се опитва да го повдигне, но в критичния момент някаква слабост у дома винаги го озадачава“. Според Милнър, истинската опасност се крие в „общото безразличие и обезсърчение на британците, и след като „сложихме ръце на плуга“, не сме изорали нито една бразда“.²³⁵

лорд Едуард Сесил (Солсбъри)

Милнър се надява, преди този спор да приключи, да насочи „вниманието към големия проблем за нарастващата военна мощ на бурите. Те имат много пари и са увеличили неимоверно много бойните си запаси. Ако не внимаваме, ще бъдем тук на тяхната милост“. Милнър се оплака, че „военните ни приготовления бяха направени погрешно. Това, което искахме, беше тихо да увеличим силата си на място. Това, което направихме, е да покажем че се въоръжаваме, без съществено увеличение на реалната ни сила.“²³⁶

Сред малкото офицери от специалните служби, изпратени в Южна Африка, е приятелят на Милнър лорд Едуард Сесил, придружен от съпругата му Вайълет²³⁷.

По-късно тя си спомня, че са пристигнали в деня след „Черния понеделник“, когато „всеки в Южна Африка, който познава някого в Англия, телеграфира у дома, за да стресне безгрижните и незаинтересовани англичани да осъзнаят какво се случва в Южна Африка“. Това е отговор на публикуваното изказване на Чембърлейн във вестник „Таймс“, че „кризата може да се смята за приключила“, след като Фолксраада (Народният съвет) приема седемгодишното пребиваване,

Вайълет Сесил / Милнър

²³³ Място на сражение в първата англо-бурска война 27 февруари 1881 г., което англичаните губят след упорита съпротива. (б. пр.)

²³⁴ Milner to Rendel, 21 July 1899, деп. 14, МР.

²³⁵ Milner to Wilkinson, 26 July 1899, WР. Милнър ще бъде сред първоначалните попечители на заведението на Роудс, който умира на следващата година.

²³⁶ Също.

²³⁷ След смъртта на съпруга си ще сключи брак с Алфред Милнър, през 1921 г., продължил до 1925 г., смъртта на лорд Милнър. (б. пр.)

за придобиване на изборително право от уитлендърите, отхвърлено от Милнър в Блумфонтейн.²³⁸

В Камарата на общините Кембъл-Банерман повтаря твърдението си, че няма основания за въоръжена намеса при разликата между седемгодишно и петгодишно пребиваване за придобиване на изборително право. Странна идея е, продължи той, „да започнем война, за да пришпорим собствените си съграждани да получат друго гражданство“.²³⁹

Няколко други оратори обвиняват правителството, че е твърде силно под влиянието на Милнър. „Най-лошото от всичко“, каза Хенри Лабушер, е, че Милнър се е превърнал в „партизанин... От това по никакъв начин не следва, че един способен журналист и финансист може да бъде способен губернатор на самоуправляваща се колония“. Той се надява, че Чембърлейн ще се обърне към Крюгер чрез премиера на Кейп, Шрайнер, а „не чрез сър А. Милнър“.²⁴⁰

Депутатът от ирландските националисти, Джон Дилън заявява, че тонът на депешите на Милнър е „по-достоеен за „жълт“ журналист в САЩ или за агент на предизборна кампания, отколкото за държавник“. Никога не съм чел нещо по-несправедливо или сензационно... Те се състоят от изрезки от вестници и партийни репортажи, представящи едната страна на въпроса.“ Редакторът на „Кейп Таймс“, продължи той, „посещава всеки ден сър Алфред Милнър и заедно измислят статии“, които са публикувани и изпратени до секретаря по колониите, който „ги издава в „Сини книги“ като доказателство за мнението в Южна Африка“.²⁴¹

В Камарата на лордовете същия ден, в най-разгорещените си коментари до момента, Солсбъри заявява, че Лондонската и Преторийската конвенции са използвани, „за да сведат англичаните до положението на почти завладяна, и със сигурност покорен народ“. „Ако някога се случи, продължи министър-председателят, „че валидността на тези конвенции бъде оспорена, вярвам, че те отдавна ще принадлежат изцяло на историята... Ако нашата страна трябва да положи усилия, за да осигури най-елементарната справедливост за британските поданици, аз съм съвсем сигурен, че няма да възстановим положението, което ще върне старите трудности.“²⁴²

Солсбъри е изобразяван от някои като дистанцирана фигура, водена от Чембърлейн и Милнър във война, отчасти защото е дълбоко ангажиран с тежкото заболяване на съпругата си. Вярно е, че подобно на Чембърлейн, той предпочита мирно решение; Солсбъри обаче е последователен поддръжник както на натиска върху Трансваал, така и на идеята за британското върховенство в Южна Африка. Именно неговата умела дипломация изолира Южноафриканската република и прави войната възможна. За разлика от Гладстон, когото след Маджуба, Крюгер стъпва здраво на краката си, Солсбъри смята, че за британското владение на Южна Африка си струва да се воюва.

Крюгер е само един от „двамата упорити брадати патриарси“, въввлечени във всяка стъпка от пътя към конфронтацията.²⁴³

Зетят на Солсбъри, Селбърн, докладва на Милнър, че е разговарял с министър-председателя в Уолмър и е „напълно доволен от резултата“. Солсбъри възнамерява да

²³⁸ Worsfold, *Lord Milner's Work in South Africa*, p. 222

²³⁹ Smith, *Origins of the South African War*, pp. 321-322.

²⁴⁰ Marlowe, *Milner: Apostle of Empire*, p. 82.

²⁴¹ *Parl. Debs (series 4) vol. 75, cols 728-36, quoted in Porter, 'Sir Alfred Milner and the Press' pp. 338-9.*

²⁴² *Parl. Debs (series 4) vol. 75, cols 661-4 (28 July 1899), quoted in Garvin [and Amery], Life of Joseph Chamberlain, vol. 3, p. 424 and A. N. Porter, 'Lord Salisbury, Mr. Chamberlain and South Africa, 1895-9', Journal of Imperial and Commonwealth Studies, 1 (1972), p. 19.*

²⁴³ Roberts, *Salisbury*, pp. 732-3, 736. Виж Porter, 'Lord Salisbury, Mr. Chamberlain and South Africa' за по-ранните изявления и тази ревизирана оценка на Солсбъри.

„осигури пълно ефективно (за разлика от педантичното) спазване на вашите искания от Блумфонтейн като минимум“ и че „истинската цел, която трябва да се изпълни пред Южна Африка“, е, че „ние, а не холандците, сме шефовете“.

Солсбъри обаче добавя доста раздражително, че ще „върви със собствено темпо, няма да се остави някой да го прищпорва, дори и всички англичани в Южна Африка“. Останалата част от кабинета, довери му Селбърн, е „добре. Не казвам, че няма глупаци. Можете да ги назовем. Но те са извън него“. Той разговаря периодично с Балфур, лидер на партията (консервативната) в Камарата на общините, за да „се увери, че е здрав (т.е. на твърди позиции)“.²⁴⁴

През август политикът от Кейптаун Джон Х. Мериман се оплака на либералния депутат Джеймс Брайс, че „всички приказки и писания продължават – почти откритата партийна принадлежност на Милнър и бълнуванията на печата правят задачата на онези, които съветват за умереност към бурите, все по-трудна“. Ако всичко това, продължава той, „не е със скрит умишъл, тогава е най-глупавата форма на нескопосана дипломация, повтаряна някога. Защото, разбира се, „блъфът“ може да стигне дотам, че отстъплението да не ви остави избор между неправомерно поведение и позор“.

Събитията от последните няколко месеца, продължава Мериман, „стигнаха дотам, че думите „Империя“ и „Лоялност“ станаха неприятни за онези, които вярват, че Свободата е най-ценното наследство на англичаните – толкова са изкривени за партийни цели и страстта на завладяването“. „Със сигурност Милнър успя да трайно да напише името си в паметта на южноафриканския народ.“²⁴⁵

Същия месец отстъпките на Крюгер карат Чембърлейн да информира лорд Солсбъри, че сега изглежда, „слизането този път е наистина завършено“. Той продължава, че коментарите на Милнър са „малко тревожни и ми се струва ненужно подозрителен и педантичен в придържането си към формата. Мисля, че той трябва да разбере телеграмите ми колко важно е... бурите да не бъдат неправомерно пренебрегвани на този етап, а по-скоро насърчавани да заявят своите виждания [т.е.]... сега имаме по-благоприятно състояние на нещата.“²⁴⁶

В отговор министър-председателят изпрати своите поздравления. Той изразява съгласието си с критиките на Чембърлейн към Милнър, коментирайки: „Изглежда сякаш се е готвил за битката с удоволствие и не обича да се снаражава отново“.²⁴⁷

След като тези отстъпки се оказват илюзорни, в Бирмингам на 26 август 1899 г. Чембърлейн заявява, че времето за споразумение „изстича като пясъка в по стъклото на пясъчния часовник“. Г-н Крюгер, продължи той, „излива реформите си като вода от изстискана гъба, но придружава предложенията си с условия, за които знае, че са невъзможни, или отказва да се запознаем с естеството и характера им“.

Министърът на колониите повтаря предупреждението на Солсбъри, че ако бавенето продължат, британското правителство не е ограничено от предишни предложения, и трябва да осигури условия, които „веднъж завинаги ще установят коя е върховната сила в Южна Африка“.²⁴⁸

²⁴⁴ Selborne to Milner, 27 July 1899, in Boyce (ed.), *Crisis of British Power*, pp. 91-2. For the latest judgment on Balfour, see R. J. Q. Adams, *Balfour: The Last Grandee* (London: John Murray, 2007). Merriman to Bryce, 9 August 1899, in Phyllis Lewsen (ed.), *Selections from the Correspondence of John X. Merriman 1899-1905* (Cape Town: Van Riebeeck Society, 1966), pp. 75-76.

²⁴⁵ Chamberlain to Salisbury, 16 August 1899, SPH.

²⁴⁶ Salisbury to Chamberlain, 17 August 1899, quoted in Garvin [and Amery], *Life of Joseph Chamberlain*, vol. 3, p. 436.

²⁴⁷ Garvin [and Amery], *Life of Joseph Chamberlain*, vol. 3, pp. 438-9; Headlam (ed.), *Milner Papers*, vol. 1, p. 493.

²⁴⁸ Gell to Milner, 25 August 1899, in Headlam (ed.), *Milner Papers*, vol. 1, p. 497-498.

В същото време Гел докладва на Милнър, че британската общественост е приела, въпросът за Трансваал, „като неизбежна болест, която узрява бавно, но необратимо към криза“. Те очакват война, но осъзнават, че Крюгер може би блъфира.

Като цяло на Гел смята, че това, от което „най-много се опасява“, е незадоволителен компромис. Той продължава, че вестниците остават „непоколебими в политиката си, въпреки че „Кроникъл“ и „Уестминстър“ призовават Крюгер да не се държи като упорит глупак. Те настояват за безумието да се повдига критичната точка за „сюзеренитета“ и „независимостта“. Гел казва на Милнър, че „Вие лично можете да разчитате на силна обществена подкрепа. Спечелихте доверието на хората, като изглеждате едновременно умерен и твърд, комбинацията, която Б.П (британският народ) харесва. Накратко, скъпи приятелю, Тюсо обявиха „Портретен модел на сър Алфред Милнър“

като най-новото си попълнение! Не е ли това всеобща слава?“²⁴⁹

Популярен или не, Милнър възнамерява да поддържа натиска. Той предупреждава Селборн, че „напрежението тук е близо до точката на скъсване“. Той признава, че е „ужасен да каже това официално, защото се страхувам, че ще прибързам. Но наистина, наистина, е така. Добри приятелю и верен поддръжник, вече имаме почти 3 месеца бушуваща криза и не е прекалено много да искаме нещата сега да бъдат доведени до връхната си точка.“

След публикуването на „синята книга“ и речта на Чембърлейн в Бирмингам, Милнър продължава: „хората тук, които са на наша страна, взеха решение за война, спокойно осъзнавайки какво означава тя. Те приетват война дори сега... но това, което няма да понесат, са още месеци мъчение.“

Нещата отиват отвъд използването на „обикновена заплаха“, за да се постигне задоволително споразумение. Той знае, че правителството „ще се поколебае пред рязкото натягане към военната експедиция, която със сигурност ще струва много пари, вероятно няколко боеве и евентуално тежки сражения. Моето лично абсолютно убеждение е, че си струва тези милиони, за да се уреди веднъж завинаги, както бихте направили вие, южноафриканският въпрос.“²⁵⁰

На 2 септември Чембърлейн предлага на министър-председателя да бъде свикан кабинета, и да се обмисли ултиматум. Той уведомява Милнър за това и му казва, че „дори понякога да имаме различни мнения, в най-пълния смисъл на думата съм лоялен към вас, както вярвам, и вие сте към мен“.

„И двамата имаме трудна роля, а атмосферата в Лондон, казва Чембърлейн, е много по-различна от тази в Кейптаун. Обикновеният патриотичен англичанин, вижда войната като „много голямо събитие, най-голямото след Кримската, без никаква чест, която да се спечели, ако успеем, и с много неприятни евентуални възможности“.

За разлика от три месеца по-рано, Чембърлейн сега смята, че войната ще бъде подкрепена и че мнозинството от хората признават, че залогът в настоящия спор е „нашето превъзходство в Южна Африка и съществуването ни като велика сила в света“.

Ако отговорът от Трансваал на искането на Чембърлейн за съвместно разследване е незадоволителен, Милнър е упълномощен да продължи сам. Докладът от разследването ще бъде предаден на Трансваал като последен шанс за изпълнение.

Чембърлейн казва на Милнър: „Трябва да изиграем тази игра „selon les regles“ (според правилата) и да изчерпим предложенията за избирателно право, за да получим ясен отказ, преди да поискаме повече“. Това също ще ни даде време за събиране на

²⁴⁹ Milner to Selborne, 30 August 1899, in Boyce (ed.), *Crisis of British Power*, pp. 93-4.

²⁵⁰ Chamberlain to Milner, 2 September 1899, JC10/9/50, CP.

достатъчна военна сила в Южна Африка, защото „Ако и когато поискаме повече, това ще означава война“.²⁵¹

В началото на октомври Милнър е информиран, че държавният секретар Райц е казал на Лео Амери, наскоро изпратения кореспондент на „Таймс“ в Претория, че след дни ще бъде поставен бурския ултиматум, освен ако не бъде получено незабавно благоприятно решение на кабинета и британците не спрат изпращането на войските си.

Амери, който пристигнал с очакването да отразява споразумение, вместо това се оказва в капана на подготовката за война. На 9 октомври Райц поставя ултиматум, който съдържа четири искания: всички спорни въпроси да бъдат уредени чрез арбитраж или други мирни средства, които да бъдат договорени; британските войски по границите на Републиката да бъдат незабавно изтеглени; всички войски, пристигнали след 1 юни, да бъдат изпратени обратно към брега и отстранени; и никоя от войсковите части, намиращи се на кораби в морето в момента, да не слиза в която и да е част на Южна Африка. На британците е даден срок до 17,00 ч. в сряда, 11 октомври, да дадат утвърдителни отговори на всички тези точки. Всяко друго действие ще бъде разглеждано от правителството на Трансваал като официално обявяване на война.

Селбърн коментира, че ултиматумът „не би могъл да засили повече позицията на главнокомандващия (т.е. Милнър), дори ако Чембърлейн го беше продиктувал сам“.²⁵²

Солсбъри отбеляза сухо, че поне бурският ултиматум освобождава британското правителство от отговорността да обяснява причините за войната на британската общественост. Отговорът, който Милнър препраща до Претория е, че „Правителството на Нейно Величество прие с голямо съжаление превантивните искания на правителството на Южноафриканската република... изискваните условия... са такива, каквито правителството на Нейно Величество смята за невъзможни за обсъждане“.²⁵³

На 11 октомври приятелят на Милнър, либералният империалист Р. Б. Халдейн, съобщава от Лондон, че „Ултиматумът на Трансваал е публикуван тази сутрин! Не мислете, че заради речите на Харкорт и Морли трябва да приемем, че либералите като цяло са разбрали погрешно вашата политика. Напротив, убеден съм, че 4/5 от нашия народ наистина я следват и са съгласни с нея“. Единствената помощ, която можем да ви окажем, продължи той, е „да покажем, че имате солидната подкрепа на опозицията тук“.²⁵⁴

Същия ден Милнър пише на Селбърн: „Войната започва от днес, предполагам. Предстои ни лошо време и Империята е на път да издържи най-голямото напрежение, което ѝ е поставено след Бунта. Кой може да каже какво може да ни сполети, преди да пристигне този армейски корпус? Но всички ние работим съвестно и след като толкова отдавна сме предвидили възможността за Армагедон, възнамеряваме да направим всичко възможно в него, дори и да започне доста нещастно за нас. В края на краищата, не са ли започнали големите войни на Англия предимно така?“²⁵⁵ Милнър беше прав, че войната ще започне „доста нещастно“. Конфликтът, както толкова често се е случвало, не беше войната, която някой очакваше. Нямаше да има голяма имперска победа, осигуряваща върховенството на Великобритания, а само две години и половина кърваво разрушение и разделение в Южна Африка и у дома.

²⁵¹ Също.

²⁵² Davey, *British Pro-Boers*, p. 49.

²⁵³ C. 9530; Headlam, *Milner Papers*, I, p. 558

²⁵⁴ Haldane to Milner, 11 October 1899, in Headlam (ed.), *Milner Papers*, vol. 1, pp. 559.

²⁵⁵ Milner to Selborne, 11 October 1899, in Boyce (ed.), *Crisis of British Power*, pp. 95-96.

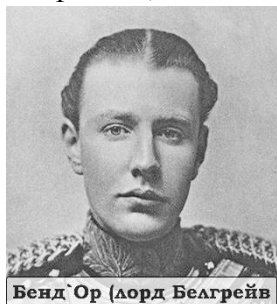
5. МИЛНЪР И ИМПЕРСКИТЕ ДАМИ

Милнър има друг важен източник на подкрепа за политиката си в лицето на пре-небрегвана група жени почитателки на имперската му визия. Сред тях се нарежда бъдещата му съпруга, лейди Едуард Сесил, по рождение Вайълет Максе, която пристига в Кейптаун със съпруга си, няколко месеца преди избухването на войната. През трите седмици преди да се преместят на север, докато лорд Едуард е зает с организирането на военни доставки, Милнър се вижда постоянно с Вайълет. В многобройните им разходки и разговори той се разкрива и подобна интимност ѝ прави силно впечатление. Самата тя е пламенна империалистка, Вайълет записва, че е „изключително впечатлена от него“. Милнър сякаш е „пораснал по много фин начин. Той е запазил своята нежност, чар и широта на миогледа си и към тях е добавил твърдостта и сигурността в постигането на целта, които ми се струват много необичайни“.

Вайълет казва на брат си, журналиста Лео Максе, че иска „Милнър да води по-малко героични битки“.

„Криза от три месеца и половина – телеграми по цял ден, става в 7 ч. и обикновено не си ляга преди 2 ч., един час езда или пеша е единствената промяна – само в някои дни си остава изцяло у дома.“ Въпреки това, продължава тя, Милнър остава „винаги бодър и весел, абсолютно безстрашен за себе си – осъзнавайки силните и слабите си страни, знаейки, че засега държи Британска Южна Африка е напълно зад него, което никога преди не се е случвало и няма да се случи отново в продължение на много години“.²⁵⁶

Вайълет придружава съпруга си до Кимбърли, където за нещастие настъпва стоманена игла, която се забива в крака ѝ и се налага хирург да я извади. Докато се възстановява в Кимбърли, лорд Едуард продължава първо към Булавайо, а след това към Мафекинг, за да се присъедини към командира си, полковник Робърт Бейдън-Пауъл.

Бенд'Ор (лорд Белгрейв)

В края на август, преди Вайълет да се върне в Кейптаун, където намира приятелката си лейди Чарлз Бентинк, също отседнала в Правителствения дом²⁵⁷. Съпругът на Сесили Бентинк, лорд Чарлз, също се е присъединил към войските в Мафекинг и двете жени щяха да прекарат заедно в следващите месеци.

Младият адютант на Милнър, лорд Белгрейв, наричан Бенд'Ор²⁵⁸, е записал, че е придружил лейди Едуард на пазаруване за луковици на орхидеи, които да изпрати у дома. Двамата решили, че „г-н Чембърлейн трябва да носи орхидея, обичайна за тази страна“.²⁵⁹ Вайълет дава може би най-доброто описание на обитателите в Правителствения дом през 1899 г.

Бенд'Ор, който скоро ще стане втори херцог на Уестминстър и един от най-богатите мъже в Англия, е „двадесетгодишен, много красив, очарователен компаньон и

²⁵⁶ Hugh and Mirabel Cecil, *Imperial Marriage: An Edwardian War and Peace* (London: John Murray, 2002), p. 116.

²⁵⁷ Резиденцията на върховният комисар.

²⁵⁸ Хю Ричард Артур Гросвенър, 2-ри херцог Уестминстър (1879 – 1953) Гросвенър е известен в семейните кръгове като „Бендор“, [4] което е и името на състезателния кон Бенд'Ор, собственост на дядо му, спечелил Дербито през 1880 г., годината след раждането на Гросвенър. На 14 ноември 1898 г. лорд Белгрейв е произведен в чин втори лейтенант в Чеширския (на граф Честър) доброволчески кавалерийски полк, където дядо му е бил почетен полковник. Той отива в Южна Африка като адютант на губернатора на Капската колония, лорд Милнър. По време на бурската война става адютант на ген. Робъртс. (б. пр.).

²⁵⁹ Lord Belgrave to Mrs. Wyndham, 23 August 1899, WP1/11, Westminster Papers, Chester Record Office.

с невероятна способност да се измъква от неприятностите, в които постоянно попадаше“. Милнър обаче не може „без него, защото той даваше точно това облекчение от сериозни проблеми, което идва от компанията на младостта, чара и доброто настроение, въпреки че със сигурност е осигурил и на майор Ханбъри-Уилямс няколко бели косъма“. Майорът е военният секретар на Милнър. Вайълет пише за майорът и съпругата му като „изключителна двойка, той е един от най-красивите мъже, които някога съм виждала, и един от най-невъзмутимите“. Съпругата му е „приятна, най-милата и най-добрата от жените“. Тъй като Милнър няма съпруга, г-жа Ханбъри Уилямс действа като официална домакиня. Вайълет коментира, че „тя заемаше много труден пост, без никакъв престиж, който естествено се полага на губернаторска съпруга, но въпреки това се справяше толкова добре, че имаше малко кавги или вражди“.

Накрая, там е личният секретар на Милнър, Ози Уолронд, „надарен, непостоянен, изумителен работник и голям съюзник“ на Бенд'Ор, чиито „младежки провинения той смекчаваше и прикриваше“.

Слугите включваха икономата Броквел, готвача Фоконие и съпругата му мадам Фоконие, която беше икономката.²⁶⁰

Вайълет Маркъм

Друга посетителка на Южна Африка, е г-ца Вайелет Маркам, която пребивава в Правителствения дом в края на лятото. С добри връзки в либералните среди, Маркъм е дошла в Южна Африка по здравословни причини си и ще си замине точно преди избухването на войната през октомври. Една вечер, след вечерята разговорът за известно време се отклонява от „напрежението на текущите събития“, докато Милнър говори за Гърция. Маркъм записва, че той „ни нарисова картина на храм, не известно място, а разрушено светилище, изящно разположено в горичка близо до морския бряг. разрушените колони все още блестяха в бяло през тъмната растителност, а сините води на Егейско море се издигаха и спускаха нежно в самотиния залив.“ За момент, продължи тя, „всички на масата забравиха Крюгер, и се пренесохме при жителите на Елада... Вечната магия на Елада ни държеше тихо.“²⁶¹

В нощта преди да замине, Маркъм разговаря с Вайълет Сесил, която ѝ доверява, че Милнър е говорил много за нея и с голям ентузиазъм. Той и казал, че „въпреки трудността да се раздели с един добър човек на такова място, той е щастлив, заради каузата, че се прибирате у дома, защото в момента е толкова необходимо да се раздвижи общественото мнение в Англия и той смята, че ще бъдете от голяма полза, знаейки фактите, каквито са в действителност“.²⁶²

Маркъм открито признава, че е напуснала Южна Африка под влиянието на Милнър и след завръщането си в Англия ще напише две книги в подкрепа на неговата политика. Тя става важна фигура в империалистическата Викторианска лига, създадена отчасти в помощ на Милнър.²⁶³

Първата книга на Маркъм, „Минало и настояще на Южна Африка“, която описва доблестната борба на Милнър до избухването на войната, е публикувана на следващата година. В нея Маркъм заявява, че Милнър е изправен пред „пълна безизходица, защото фаталните резултати са неизбежни при активна или пасивна политика. Да се върнеш назад означава позор и евентуално разрушение; да продължиш напред означава неизбежна война“. Всеки мъж, продължава тя, „ще се отдръпне от отговорността да избира

²⁶⁰ Viscountess Milner, *My Picture Gallery 1886-1901* (London: Hutchinson, 1951), p. 133.

²⁶¹ Violet Markham, *Return Passage* (London: Oxford University Press, 1953), p. 55.

²⁶² Julia Bush, *Edwardian Ladies and Imperial Power*, (London: Cassell, 2000), pp. 45-6.

²⁶³ Eliza Riedi, 'Options for an Imperial Woman: The Case of Violet Markham, 1899-1914' *Albion*, 32 (2000), pp. 59-84.

между алтернативи от такъв характер“. Милнър обаче е решил „с рядка смелост да се изправи пред трудността и да се справи с проблема веднъж завинаги, вместо да постигне някакъв слаб и временен компромис, който само ще отложи и направи още по-скъп бъдещия ден на разплатата“. Задачата на Милнър, продължи тя, е „неблагодарна и изпълнена с трудности“, но Маркъм предсказва, че с времето, когато „облаците на противоречията се разсеят, оставяйки самите факти ясни, Англия ще осъзнае колко много дължи на великия държавник, който спаси нейните южноафрикански владения“.²⁶⁴

Надвисналата война слага край на забавленията, в Правителствения дом. Вайълет и лейди Бентинк се преместват за кратко в хотел „Маунт Нелсън“. Сесил Роудс обаче се намесва и настоява дамите да отседнат в къщата му Грут Шур, която ще стане тяхна резиденция в продължение на много месеци, докато той е затворен в Кимбърли, а съпрузите им в Мафекинг.²⁶⁵

След като тя си тръгна, Милнър пише на Вайълет: „Много искам да се върнеш. Великите богове ще решат това, както и други неща. Междувременно, моля те, осъзнай, че наистина си ми била от голяма помощ в труден момент. Никога няма да разбереш колко много си ми помогнала. Но мисля, че каквото и да се случи, едва ли някога отново ще бъда в толкова затруднено положение, колкото когато ти дойде в Кейп Т... и разбра.“²⁶⁶

Две седмици след началото на боевете, старата приятелка на Милнър, Берта Синдж, му докладва за военното вънание у дома: „Дните ни преминават в четене на вестниците, винаги искаме още, а в нощите мечтаем за всичко, което е и ще бъде.“ „В моя живот това състояние на напрежение е уникално.“ Войната, съобщава тя, „засяга всички, богати и бедни. Всички имат приятели и роднини в нея и не е преувеличено да се каже, че всички сме потопени в мрак... Военното министерство е обсадено, никой не ходи на театър, концертните зали са празни, новите книги се провалят, не се говори за нищо друго освен за войната.“²⁶⁷

ген. Робъртс

Относно общата ситуация, Милнър ѝ доверява в отговор, че „можем само да бъдем мрачни и да се надяваме на по-добри неща. Състоянието в колонията е ужасно. Просто мирише на предателство.“ Той обаче е „подкрепен от собствената си вяра в здравия разум на напълно погрешно разбраната кауза, за която се борим. Това е война за освобождение – от управлението на „Маузера.“²⁶⁸

Месец след военния неуспех на „Черната седмица“ през декември 1899 г., лордове Робъртс и Кичънър пристигат в Кейптаун, за да вземат ситуацията в свои ръце. На вечеря с тях скоро след това Милнър казва на Вайълет Сесил, че поне „сега няма да бъдем застреляни, докато седим“. Вайълет описва Робъртс като все още тъжен от смъртта на сина си в битката при Коленсо, но „буден както винаги, той е нещо повече от интензивна личност, той е почти гений“.²⁶⁹

Основната ѝ грижа е лошото състояние на военните болници, което Робъртс обещава да подобри възможно най-скоро по начина, който тя предлага. С поглед към следвоенния период, Милнър се надява да допринесе за военното планиране, но скоро ще научи, че нито Робъртс, нито Кичънър имат нищо повече от мимолетен интерес към

²⁶⁴ Violet Markham, *South Africa, Past and Present* (London: Smith, Elder and Co., 1900), pp. 215-216.

²⁶⁵ Viscountess Milner, *My Picture Gallery*, pp. 134-135.

²⁶⁶ Milner to Lady Edward Cecil, 12 September 1899, VM 85, VMP.

²⁶⁷ Synge to Milner, 3 November 1899, dep. 17, MP.

²⁶⁸ Milner to Synge, 11 December 1899, dep. 17, MP. Б. пр. Бурите са били въоръжени с пушки „Маузер“.

²⁶⁹ Viscountess Milner, *My Picture Gallery*, p. 161.

гражданските идеи. Върховният комисар ще бъде принуден да изчаква момента си в разочарована безпомощност, докато войната продължава още две години и половина. Войната привлича не само британски и колониални войски в Южна Африка. Десетки британски дами скоро се присъединяват към шепата съпруги и роднини, които са дошли по-рано, като Вайълет Сесил и Сесили Бентинк. Много от тях вършат ценна доброволческа работа, но значителен брой идват просто от любопитство. Посещението в Кейптаун се превръща в социална дейност, а военният фронт – в туристическа дестинация. Дори някои от онези, които се заемат с истинска работа, сякаш не осъзнават сериозността на ситуацията. Една такава дама от висшето общество обяснява на продавача в магазина, който ѝ продава униформа за медицинска сестра, че иска да „изглежда ефектно на бойно поле“. Женската тълпа става досадна, и повишава и без това високите цени и запълва хотелските стаи и други места за настаняване, необходими на войниците.

Милнър коментира пред Берта Синдж, че освен войната, той има „постоянно безпокойство с посетителките, взаимната им ревност, вражди, клевети и напълн неподходящият за тази цел Кейптаун, превърна се в едно псевдо-Монте Карло“ като фон на „мрачната трагедия, случваща се в Северен Велдт“. Между „глупостта на нашите генерали и лекомислието на модерните жени“, той често се чувства „отчаяно засрамен от страната си“. Това обаче е компенсирано за Милнър от „непретенциозния героизъм и преданост, прекрасната сила и търпение на лоялните колонисти и великолепните мъже, които ни изпращат сега“. „Изглеждат по-големи и по-твърди с всеки следващ транспорт.“²⁷⁰

Тези дамски помощници в Кейптаун дори привлича вниманието на кралицата, която се оплака на Чембърлейн, че трябва да се направи нещо, за да ги обезкуражи, да не пътуват.²⁷¹

Секретарят по колониите моли Милнър да изготви известие за публикуване, след одобрението на кралица Виктория. Това дипломатично формулирано изявление (с което Робъртс също се съгласява) обявява убеждението на Милнър, че мнозина, „чието идване тук е провокирано само от общ интерес към войната, нека останат у дома, ако знаят, че присъствието им е по-скоро пречка, отколкото помощ. За хора, пътуващи само за здраве или отдых, и най-вече за дами, пътуващи по този начин, никое място не е по-малко подходящо в настоящия момент, колкото Южна Африка.“²⁷²

Това известие (и недоволството на Виктория) спомогат за намаляването, но не решават напълно проблема. Милнър е обвинен в обида, когато се разчува, че се е оплакал от „женското нашествие“. Той казва на Марго Аскуит, че това е „абсурдно омаловажаване на казаното от мен“.

Той не е враждебен към жените, но „тълпа от туристки, които гледат на Южна Африка (по това време!!) като на някаква алтернатива на Ривиерата или на скъпото старо Кайро“ започва да пречи. Ако е помогнал да се спре това, продължи той, не съжалява, „въпреки че получих няколко удара заради това, които едва ли са заслужени“.²⁷³

До май 1900 г. единственият останал град под обсада от бурите е Мафекинг, който се държи шест месеца под командването на Баден-Пауъл и същевременно е задържа голяма вражеска сила. Лорд Едуард Сесил се справя добре като ефективен заместник-командир, отговарящ за надзора на доставките, за чието събиране е бил отговорен предходната година. Вестниците преувеличават драмата на ситуацията с всички сили,

²⁷⁰ Milner to Syngé, 25 April 1900, *dep.* 17, MP.

²⁷¹ След пътуване до Уиндзор, дъщерята на Солсбъри, Гуендолин, казва на Вайълет Сесил, че „не е била включена в неодобрението на кралицата“. Bush, *Edwardian Ladies and Imperial Power*, p. 44.

²⁷² Milner to Chamberlain, 10 April 1900, in Headlam (ed.), *Milner Papers*, vol. 2, pp. 734.

²⁷³ 20 June 1900, MSS. Eng. d. 3272, MAP.

увеличавайки тиражите си с мрачни оценки за това колко дни би могло да издържи доблестното командване на Бейдън-Пауъл, преди да се изправи пред окончателната си гибел. В действителност обкръжените, дори и при затруднени обстоятелства, не са в реална опасност, а плътността на обсадата може да се прецени от факта, че кореспондентите успяват да изготвят репортажите за своите вестници. Сред обсадените е лейди Сара Уилсън, дъщеря на седмия херцог Марлборо, която, подобно на племенника си Уинстън Чърчил, е заловена от бурите. Тя е разменена за конекрадец и докато съпругът ѝ служи в щаба на Бейдън-Пауъл, лейди Сара пишеше за „Дейли Мейл“ на Хармсуърт. Каквато и да е била действителната опасност, освобождението на града идва на 17 май и предизвиква истерично национално празненство, от което произлезе нов израз – „Maffick“²⁷⁴. Джим Рендел докладва на Милнър, че Лондон е „почти полудял от радост“ от новината. Хората „викаха, и пееха... до полунощ, а сцената в имението беше доста необикновена“.²⁷⁵

Други не са толкова радостни. Политикът от Кейптаун, Джон Х. Мериман, се оплаква от „голямата и трайна промяна, която е станала с английската раса“ пред професор Голдуин Смит. „Оргии за Мафекинг“, продължава той, „бяха достойни за най-деградираните дни на римското население. Не сме далеч от *panem et circenses* (хляб и зрелища).“ Ефектът върху жените, казва Мериман, е „още по-забележим, отколкото върху мъжете. Отвратителната вулгарност на тълпата от модни последователки на лагера в Кейптаун и пагубното влияние, което те упражняват върху общественото мнение, е невероятно.“ Мериман има ниска оценка за силата на Асамблеята на Кейптаун да спре вълната. Засега, казва той на Голдуин Смит, „пазителите на конституцията изглеждат са Хармсуърт и Пиърсън [собственикът на конкурентния *Daily Express*], подпомогнати от епилептичната лудост на Киплинг и Суинбъرن. Тези, които не се прекланят и не се покланят на това споразумение, се наричат нелоялни.“²⁷⁶

Вайълет Сесил се събира отново със съпруга си през юни, но лорд Едуард скоро продължава службата си в Трансваал и я оставя отново сама в Кейптаун. Милнър ѝ изпраща изрезка от *South African News*, в която било включено интервю с художника Мортимър Менпес. Той казва, че Милнър бил казал, за дамите в Южна Африка, че създават „само проблеми с безразсъдството си. Те са толкова дръзки“. Последният цитат, казва Милнър, сякаш звучи като „скъпия стар Джоует“. Той ѝ обяснява, че не е имал предвид „местните дами“ като нея, а посетителките, които „се забавлявали под носа на врага“. Вайълет обаче прави същото и Милнър ѝ казва, че той и приятелите ѝ са „много притеснени, че пътува нагоре-надолу в страна, която все още е арена на военни действия“.²⁷⁷

Вайълет всъщност много се наслаждава на приключението си в Южна Африка и на властта, която има, докато пребивава в Грут Шур, като една от обществените лидери на Кейптаун.

Тя води флиртуваща седмична кореспонденция със Сейнт Джон Бродрик, изпращайки новини и търсейки подкрепа за Милнър и съпруга ѝ. Той от своя страна споделя вътрешни политически и социални клюки от дома. Относно нейните протести за мрачното съществуване и копнежите по Англия, Бродрик коментира, че „Всеки завръщаш се приятел ми носи нови доказателства за оживена, жизнерадостна и обичана фигура, до-

²⁷⁴ Вестниците по това време измислят глагола *to maffick*, третирайки името на града като *деепричастие* (*maffick-ing*).

²⁷⁵ Brian Roberts, *Churchills in Africa* (London: Hamish Hamilton, 1970).

²⁷⁶ Merriman to Goldwin Smith, 12 July 1900, in Lewsen (ed.), *Selections from the Correspondence of John X. Merriman*, pp. 223-224.

²⁷⁷ Viscountess Milner, *My Picture Gallery*, p. 203; Milner to Violet Cecil, 22 July 1900, VM 85, VMP.

минираща обществото на Кейптаун, проникваща в южноафриканската политика... разпръскваща всички случайни авантюристи или авантюристски, тръгващи по същия път“.

Той ѝ пише, за да я развесели, но стига до заключението, че тя „преживява най-възвишеното и най-старинно време в живота си; че няма и най-малко желание да се прибере у дома“.²⁷⁸ Година след срещата си с Крюгер в Блумфонтейн, Милнър казва на Марго Аскуит, че е имал „най-трудните и ужасни дванадесет месеца в живота си - всъщност са минали повече от дванадесет месеца, откакто започна почти непоносимото напрежение, което никога не е отслабвало и не показва признаци на отпускане“.²⁷⁹

Все пак има известно облекчение сега, въпреки че войната продължава и може да продължи дълго време и е все по-страшна (със смъртта на най-добрите ни войници, ранените, болестите и ужасяващото безредие във всичко, което войната винаги поражда). Хората у дома, продължи той, „са почти толкова развълнувани от войната, колкото и ние, всъщност дори повече. Твърде дълбоко сме затънали в нея, за да бъдем истерични. Но това, което хората у дома никога няма да осъзнаят и никой не може да знае толкова добре, колкото аз, е колко близо сме били до катастрофата, каквато никога не сме имали в историята си. Да гледаме този ужас в лицето ден след ден, седмици и месеци, дяволски да работим през цялото време и да поддържаме пред света ужасна преструвка на веселие и увереност е просто агония. „Никога повече!“

Надеждата му е, че хората у дома „може да са се отегчили от нас и нашите близки и затова ще оставят мъжете на място да се оправят.“²⁸⁰

Сред най-важните мъже на място все още е Роудс, който освободен от Кимбърли, остана под обсада от различен вид, на една авантюристка, принцеса Катерина Радзивил, от емигрантски полски аристократичен род, която се опитва да създаде проблеми с Върховния комисар.²⁸¹

Приятелят на Милнър, Филип Гел, докладва за дейността на принцесата, която е прекарала доста време в Лондон, работейки за Стед. Принцесата, казва Гел, е „активен участник в политиката да създава интриги и недоразумения, които могат да ви изолират“. Стед казва на Гел, че тя се опитва да внуши на Роудс, че „ти си изпълнен с ревност към него“. Т.е. Милнър е вече „опиян от власт“ и „нетолерантен към всяко съперническо влияние в Южна Африка“.

Катерина Радзивил

Принцесата, разказва Гел, твърди, че Милнър „е бил умишлено настроен към войната; че ... [той] се е предал напълно на Военната партия, по-специално на [Фиц]Патрик, и че ... [той е бил] решен да смаже холандците под ... [краката си]“.

Роудс е трябвало да бъде управляван като „противотежест ... апелиращ със своите холандски симпатии, раздразнен относно бъркотията на Даунинг стрийт, за да елиминира отново имперския фактор“.²⁸²

Милнър отговаря на Гел, че Радзивил е „звяр“ и коментира колко „странно“ е, че „сексът“ толкова често „навлиза в тези големи държавни въпроси. Това никога не се документира, следователно историята никога няма да бъде разбираема. Принцеса Р. работи изключително много по този въпрос. За мен тя е ... най-отблъскващото животно, което можем да си представим ... Но няма съмнение ... че тя е

²⁷⁸ Bush, *Edwardian Ladies and Imperial Power*, p. 48.

²⁷⁹ Типичното английско лицемерие. Кризата я създава той, войната също той я предизвиква, тогава от какво се оплаква! (б. пр.)

²⁸⁰ Milner to Margot Asquith, 20 June 1900, MSS Eng. d. 3272, MAP.

²⁸¹ Brian Roberts, *Cecil Rhodes and the Princess* (Philadelphia, PA: Lippincott, 1969).

²⁸² Gell to Milner, 23 June 1899, in Headlam (ed.), *Документи на Милнър*, том 2, стр. 10. Хедлам датира това писмо като 1899 г., но съдържанието показва, че е след избухването на войната, вероятно 1900 г.

имала ... власт над Роудс. 100 към 1, се обзалагам, че тя има власт и над Стед ... Тя е опасна“.²⁸³

Следователно Милнър пише на Роудс, че „ще ти отвърна на доверието, което някога ми показва и за което винаги съм ти бил благодарен. Имам предвид как веднъж откровено ми разказа за действията на една дама, която се опитва да всее вражда между нас, като казва на единия лъжи за това, което другия е казваа за него“. Милнър съобщава, че „въпросната дама наскоро се е завърнала в Южна Африка“ и въпреки че „съжالياва, че говори срещу нея лично“, това е „въпрос, по който доказателствата, които имам, са безспорни“. Играта, продължава Милнър, в която тя „се намесва, е просто старата игра, много скъпа, без съмнение, на чуждестранните врагове на нашата раса и страна, на сеене на недоверие, за да се създаде окончателен разрыв между теб и мен“. Той вярва, че целта е „да те накара да помогнеш за запазването на известна независимост на бурските републики и така да се „спаси честта“ на Бонда (бурската партия в Кейп), и да се удари шамар в лицето на имперското правителство и неговия представител“. Милнър обявява това за „луд план“ и „не от страх, да му обърне те внимание, особено след щедрата и последователна подкрепа, която ми оказахте през цялата тази криза, във време, когато позицията ми беше много по-слаба, отколкото е днес, пиша тези редове.“

Той твърди, че е „доста спокоен по отношение на заговора“, но „не е чак толкова щастлив, предвид бъдещето и безкрайната важност, по обществени причини, на едно продължаващо добро лично разбирателство и абсолютна откровеност между вас и мен, относно лъжите, намеренията и внушенията, които могат да ви бъдат внушавани.“ Без съмнение, продължи той, „ще избегнете много, ако отсъствате. Но, отсъствайки, може също да бъдете объркан, няма да кажа подведен, от трикове, които на място, ще прозрете за миг“. Затова Милнър казва на Роудс, че „точно както веднъж ми казахте – ако ви кажат нещо за мен, което... означава или че не се доверявам на сътрудничеството ви с мен, или че искам да попреча на вашата собствена голяма дейност или да отклоня вниманието от влиянието, което упражнявате и винаги трябва да упражнявате върху развитието на Южна Африка, бъдете справедлив и добър да не го вярвате изобщо.“

Той продължи, че „за нищо на света не разбира защо някога трябва да се сблъскаме, когато има достатъчно работа и за двама ни, по съвест през следващата година-две, за да изработим бъдещето на великата британска държава тук, която, надявам се, не само ще се федерализира като свободна нация, подобно на Канада и Австралия, но и ще бъде един от факторите за федерализиране на Империята.“

Продължаването на войната, каза Милнър, е „голямо неудобство, но след година-две ще има много малко значение дали е продължила няколко месеца повече или по-малко.“ Всеки ден, който изминава, и всичко, което се случва, ме убеждава повече от всякога в безнадеждността на всяко половинчато решение и че само като неразделна част от Британската империя, Южна Африка може да има или наистина свободно правителство, и сливане на расите. Всичко като компромис, всичко, което би могло да остави дори и лъч надежда за окончателната реализация на национализираните холандски (бурски) стремежи, означава вечен раздор и поредица от граждански войни.“²⁸⁴

Роудс отговаря, че се радва да получи писмото на Милнър, „не че даматата, която споменавате, ми влияе по отношение на някаква промяна в политиката към републиките“. Той се радва, защото „по време на периода в Кимбърли получавах съобщения за вашата ревност към мен и желанието ви да ме изгоните от Африка. Не вярвах, че сте толкова дребнав човек и знаех, че тук има безкрайна работа и за двама ни... но без съмнение безкрайното капене винаги оставя нещо.“ Той продължава, че „е мислил да го попита за това и да му покаже писмата, но след като веднъж поговорихме по въпроса,

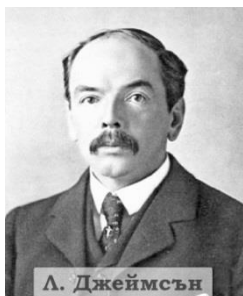
²⁸³ Robert Rotberg, *The Founder* (Oxford: Oxford University Press, 1988), pp. 655-656.

²⁸⁴ Milner to Rhodes, 28 August 1900, dep. 467, MP.

не съм го правил. Сега разбирам, че въпросната дама се е върнала и се е настанила в предградията. Това със сигурност е голяма неудобство, но ви съжалявам повече, отколкото себе си, тъй като винаги сте там и... трябва да чуя за нейните машинации. Досадно е, но в същото време е почти смешно, много е чудесно, че дама с нейните връзки в Европа изоставя всичко, за да плете интриги в Африка.“²⁸⁵

След като двамата се срещат и изясняват нещата по този въпрос, Милнър казва на приятелката си Едит Литълтън, че не знае дали Радзивил²⁸⁶ „играе тези игри от чиста злоба или по нечия заповед“.²⁸⁷

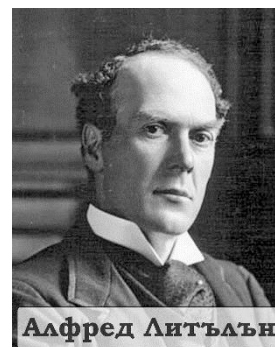
Литълтън отсяда в Правителствения дом със съпруга си Алфред, който е изпратен да оглави комисия, която да разследва концесиите и монополите, предизвикали многобройни предвоенни спорове. Тя също записва разговора си с д-р Лиандър Стар Джеймсън за първата среща на Роудс и Милнър, в Южна Африка. „Колосът“ (Роудс) завръщайки се в Грут Шур казва: „Е, това е най-упоритият и решителен човек на света“. Роудс е напълно изненадан, тъй като Милнър прави доста различно впечатление в Лондон и не е очаквал, че такъв силен мъж. Това, казва Джеймсън, предизвиква голямо уважение у Роудс.

Когато разговорът им се насочва към добре познатото убеждение на Милнър, че Роудс е безскрупулен, Джеймсън обяснява, че „разликата между сър Алфред и Роудс“ е, че първият „винаги е живял сред най-изтънчените и култивирани хора“, докато вторият е живял във Велдт (т.е. дълбоката южноафриканска провинция) и е бил принуден да „прескача някои много скучни проститутки“ по пътя. Обръщайки се към идеята на някои в Англия, че Милнър е „восък в ръцете на Роудс“, Джеймсън твърди, че „никой не мисли това по-малко от самия Роудс“. Той често казвал на Джеймсън, когато говорят за някой въпрос, по който не е съгласен с Милнър: „Е, няма смисъл, губернаторът не е съгласен и няма никакъв смисъл да му се противопоставяме“.

Когато Литълтън докладвала този разговор на Милнър, тя го вижда „много развеселен“ от забележките на Джеймсън.²⁸⁸

Семейство Литълтън прекарва края на август и голяма част от септември в Кейптаун, чакайки войната да се успокои достатъчно, за да може Алфред да отиде на север и да започне сериозно работата си. Едит записва в дневника си, че Милнър разговарял с тях „с абсолютна безрезервност за цялата ситуация, минала и настояща“ и споделял желанията си за бъдещето на страната. Веднъж Милнър успял да „избяга от адютантите си“ и да се разходи сам с нея по Тейбъл Маунтин. Той говори за теми, вариращи от недостатъците на парламента на Кейп до упадъка на бургските фермери, ако не успеят да следват неговата политика за англизация.

Вайълет Сесил се присъединява към тях в импровизиран пикник, по време на който, според Едит, Милнър бил „като момче, завършило училище, веднага щом е напуснал Правителствения дом, журналистите и непрестанните интервюта“.

²⁸⁵ Rhodes to Milner, n.d., dep. 467, MP.

²⁸⁶ Полуския-полуполякия, одена в Русия, дъщеря на генерал граф Адам Ржевуски, женена за принц Радзивил, откъдето взема фамилията. Авантюристка, имала е любовна афера с един от сътрудниците на Роудс, Хари Хиндъл, от който ражда син Алексей. Интригата с писмата между Роудс и Милнър, е с цел изнудване за пари. (б. пр.) С Роудс не е имала връзка, тъй като той е бил хомосексуален. Осъдена е фалшифициране на празни чекове от името на Роудс, за което престоява 16 месеца в затвора. След това заминава за САЩ, където се омъжва повторно. (б. пр.)

²⁸⁷ Edith Lyttelton South African Diary, 4 September 1900, Chandos 6/3, LP.

²⁸⁸ Edith Lyttelton South African Diary, 22, 25 September 1900, Chandos 6/3, LP.

Вече приятелка, Едит Литълтън се превръща в отдадена последователка от южноафриканския си опит. Още преди да се завърне в Англия, Едит споделя възгледите на Милнър с приятелите и семейството си. Тя казва на снаха си, че е „изключително впечатлена от определени неща в него. Идеите му за бъдещето са вълнуващо интересни, толкова големи и пълни с визия.“²⁸⁹

След като се връща у дома, освен че говори лично и публично от името на Милнър, Едит Литълтън (заедно с Вайълет Сесил и Вайълет Маркъм) изиграва важна роля в организирането на империалистическата Викторианска лига, която ще разпространи работата си на по-широка аудитория.²⁹⁰

Едит Литълтън

Първата ѝ практическа работа е да създаде фонд за поддържане на гробовете на британските войници загинали в Южна Африка. Не след дълго Лигата започва да събира средства за подпомагане на жените и децата в бежанските лагери в Южна Африка. Заявените ѝ цели са да „подкрепя и подпомага всяка схема, водеща до по-тясно разбирателство между нас и нашите съграждани в нашите доминиони и зависими колонии“. Лигата се стреми да „се превърне в център за получаване и разпространение на информация за британските владения и кани сродни съюзи, предлага помощ и сътрудничество на такива вече съществуващи подобни организации“. Те включват Империалистическата лига в Англия, Гилдията на лоялните жени в Южна Африка и Дъщерите на империята в Канада.²⁹¹

Първият годишен доклад на Викторианската лига признава „ентузиазма и енергията на Едит Литълтън през първите осемнадесет месеца“ от съществуването ѝ.²⁹²

На 28 ноември 1900 г. Робъртс обявява, че войната на практика е приключена и напуска Претория, оставяйки командването на Кичънър. Досадната партизанска тактика на приблизително 8000 до 9000 бури, все още на бойното поле, не се счита, поне публично, за сериозна заплаха, но е трябвало да се справя с нея армията и новата южноафриканска полиция. На прощалния обяд на Робъртс в Кейптаун старият войник говори за многото трудности, пред които е изправен Милнър, и отбелязва факта, че е „направил всичко възможно, за да изглади положението. Със своята доброта, търпение и смелост той значително облекчи бремето ми“.

Присъстващата лоялистка тълпа дава на Милнър овации, които не могат да се сравнят с тези за Робъртс. Неговата собствена кратка реч, докладва Милнър на Вайълет Сесил, която се е завърнала в Англия с лорд Едуард през октомври, е преминала „доста добре“. Но всички те ме аплодираха бурно, сякаш бях Демостен... „Бях оскърбен, за да ми се припише репутация, много по-голяма, отколкото заслужавам“.

Милнър се зарадва да види „великолепните овации“, оказани на Робъртс, но казва на Вайълет, че въпреки това има „нещо злополучно, странно и почти отблъскващо във всички тези триумфи и поздравления – посред война“.²⁹³

Милнър се притеснява за „следващия етап – Кичънър като върховен командващ на армията, а аз „управлявам“ в качеството си на върховен комисар двете бивши републики, докато не се установи редовно правителство“.

²⁸⁹ Edith Lyttelton *South African Diary*, 2 September 1900, *Chandos* 6/3, LP.

²⁹⁰ Eliza Riedi, 'Women, Gender and the Promotion of Empire: The Victoria League, 1901-1914', *Historical Journal*, 45:3 (2002), pp. 569-99.

²⁹¹ Katie Pickles, *Female Imperialism and National Identity: Imperial Order of the Daughters of the Empire* (Manchester: Manchester University Press, 2002).

²⁹² *Victoria League First Annual Report* (London, 1903). This also includes a brief history of the League's formation.

²⁹³ Milner to Violet Cecil, 10 December 1900, in Headlam (ed.), *Milner Papers*, vol. 2, p. 191.

За щастие, казва той на Вайълет, се възхищавам на Китчънър,... той е готов да търпи много и никога да не се обижда... Решен съм да се разбирам с него и мисля, че ме харесва и има известно уважение към мен, ако изобщо има към някого“.

Милнър изкозва съмнения, че ще може да „управлява този силен, своеволен човек „който е тук набързо“ (защото той иска да „завземе“ Индия) и да насочи огромната си сила в правилната посока канал“.²⁹⁴

Китчънър признава на Милнър, че няма план да се справи с бурите и е озадачен. Разочарован Милнър казва на Вайълет: „Имам план, но засега той не е убеден, или по-скоро не е достатъчно убеден... Ако веднъж успее да го насоча в правилната посока, той има способността да го направи“.²⁹⁵

Вместо да следва идеята на Милнър за „възстановяване под оръжие“, стратегията

Западена бурска къща

на Китчънър е да пресече страната с блокхауси – малки фортове, разположени на близко разстояние един от друг по железопътни линии, пътища и открити пространства. За да допълнят тази мрежа от фиксирани позиции, войсковите части извършват мащабни атаки на сходящи колонии, за да принудят врага да излезе на открито. По пътя британците унищожават посеви, добитък и

ферми. Изправени пред алтернативата да оставят жените и децата на голата пустош да се оправят сами, армията започна да ги събира в „бежански лагери“. Лагерите обаче не са резултат от хуманитарно съпричастие. Те са част от военната стратегия, целяща да принуди повече бойци да се предадат. На теория лагерите представляват безопасно убежище, в което бойците могат както да се присъединят към семействата си, така и да бъдат защитени от репресиите на своите събратя. За да се добави допълнителен натиск, дажбите в лагерите първоначално са по-малки за онези, чиито роднини все още воюват. Трагично за всички замесени, този британски вариант на неуспешната испанска политика на „реконцентрадо“, проведена няколко години по-рано в Куба, ще има същите катастрофални резултати – смъртта на хиляди мъже, жени и деца, както бели, така и чернокожи.²⁹⁶ До края на следващия март в 27 лагера има над 44 000 пленници бури мъже, жени и деца.²⁹⁷

Разрушенията и изпепелената земята от британската армия предизвикват широко разпространение и протестни демонстрации, особено от разселени бурски жени, и правителството на Кейп разрешава протестно събрание на 6 декември в Уорчестър, действие, което Милнър описва пред Чембърлейн като „напълно чудовищно“.²⁹⁸

²⁹⁴ Milner to Violet Cecil, 29 October 1900, in Headlam (ed.), *Milner Papers*, vol. 2, p. 166. В Индия сър Пауър Палмър е назначен за изпълняващ длъжността главнокомандващ през март 1900 г. Мандатът му е удължен за първа, а след това и за втора година. Ще му бъдат дадени допълнителни шест месеца, така че мандатът му окончателно изтича през октомври 1902 г. Вицекралят Кързън иска Китчънър, но Виктория е против избора. С нейната смърт пътят е отворен.

²⁹⁵ S. B. Spies, *Methods of Barbarism?: Roberts and Kitchener and Civilians in the Boer Republics*, January 1900-May 1902 (Cape Town: Human & Rousseau, 1977)..

²⁹⁶ Авторът скрива истината. Лагерите са резултат от расистката политика на Милнър, да намали броя на бурското население. Те съвсем целенасочено са държани без никакви хигиенни условия и обречени на гладна смърт. Тук Милнър се изявява като „расов английски патриот“ на който и Химлер би му завидял.

²⁹⁷ S. B. Spies, *Methods of Barbarism?: Roberts and Kitchener and Civilians in the Boer Republics*, January 1900-May 1902 (Cape Town: Human & Rousseau, 1977)..

²⁹⁸ Милнър вече имаше лош опит в Устър седмици преди срещата в Блумфонтейн с Крюгер, кога-

Според Милнър, всички тези събирания спомат „да се поддържа борческия дух“ и също така дават възможност на „съпротивата“ да „се среща на тайни събрания, под прикритието на публичното общо събрание, и да планира съгласувани действия“.²⁹⁹

Лайънъл Къртис, един от лидерите на по-късната „Детската градина“, сравнява г-жа Бота, която след забавянето на британските войски в Претория с фалшиви надежди за ранна капитулация, живее в разкошна къща, с бурските жени, изпратени в лагерите. Той пита „защо жената с бронзовото лице и слънчевата шапка трябва да бъде третирана по друг начин, защото не носи корсет и няма хиляди кредит в банката... те са майките на тази малка раса, която разтърси империята ни из основи“.

След като вижда британските дами в хотел „Маунт Нелсън“ в Кейптаун „с нарикуваните си лица и измъчени тела“, Къртис си помисли, че „по отношение на изтънченост и достойнство имаме какво да научим от обитателите на тези скромни къщи. Те имат някаква стойност в живота, която надхвърля впечатляващите им нагласи“.³⁰⁰

Скоро след това Кейп е нападнат от бурските сили, под командването на съдия Бари Херцог и генерал П. Х. Крицингер. Съпътстващ го „Втори бунт“ налага повторното въвеждане на военно положение, което след серия от смущаващи бурски победи е разширено до почти цялата колония през януари 1901 г.

Милнър коментира на Вайълет Маркъм, че е „преживял толкова много възходи и падения през последните 18 месеца, че не съм обезсърчен дори от този последен тежък неуспех“. Може да отнеме година, но до 1902 г. той очаква, че „ще бъдем в спокойни води и ще започнем да се изграждаме отново“.³⁰¹

В края на декември друго писмо до Маркъм отбелязва „забележителното увеличение на енергията и повече разум“ в реакцията на Кичънър на кризата. Главнокомандващият е „абсолютно автократичен“, но Милнър няма нищо против, стига да сложи край на войната. Ако имаше „само напредък в тази посока“, той е „напълно готов да се скрия и да остави администрацията ми да бъде фарс, докато страната се успокои“.

Милнър осъзнава, че Кичънър иска да си тръгне възможно най-скоро и затова се зарича да „проявява търпение, докато не завърши грубата си работа по свой собствен, силов начин и да не му се меси“. Единственият му страх е, че Кичънър може да „даде обещания на хората, за да ги накара да се предадат, които след това ще бъде неудобно да се изпълнят“.³⁰²

Войната за момент е оставена на заден план, докато нацията и империята оплакват смъртта на Виктория на 22 януари 1901 г. Милнър казва на кореспондент, че врагът е по-близо до Кейптаун от всякога, но „всичко това за момента няма значение. Единствената мисъл в ума на всички е кралицата... Тя държеше империята цяла в най-критичния половин век от нейното съществуване. И сега всички трябва да помним, че

то Бендор съобщи, че е пътувал дотам, за да „открие шоу“, а се оказало, че е „идеално гнездо на бури... нито една шапка не беше вдигната, нито един възглас... Сър Алфред беше много впечатлен от посрещането си.“ Лорд Белгрейв до херцога на Уестминстър, 17 май 1899 г., WP 3/3, Westminster Papers, Chester Record Office.

²⁹⁹ Milner to Chamberlain, 5 December 1900, JC13/1/97, CP..

³⁰⁰ 21 December 1900 Diary, in Lionel Curtis, *With Milner in South Africa* (Oxford: Basil Blackwell, 1951), p. 188.

³⁰¹ Milner to Markham, 19 December 1900, Markham Papers, 25/56, LSE.

³⁰² Milner to Markham, 27 December 1900, in Headlam (ed.), *Milner Papers*, vol. 2, p. 179.

лоялността, дори да бъде изключително засилена от лично уважение, не е привързаност, а принцип.“

Чембърлейн, който е последният министър, видял Виктория преди смъртта ѝ, докладва на Милнър за ефекта в Лондон, че „не просто усещаме загубата на човек, чийто чар както в личния, така и в обществения живот е докоснал всички класи на нейните поданици“, но смята, че Виктория „символизира и олицетворява Британската империя“. Тя също така беше убедена, продължи той, в справедливостта на Южноафриканската война и в нейния успешен край. Когато след Черната седмица, когато нещата изглеждали най-мрачни и хората в двора били обезсърчени, кралицата им заявила: „Ще ви кажа едно нещо. Няма да търпя депресия в дома си.“ Единствено съжалява, че Виктория не е доживяла да види възстановяването на мира.³⁰³

Милнър отговорил, че е „дълбоко заинтересован“ от това, което Чембърлейн е писал за отношението на кралицата през последните трудни месеци от живота ѝ. Всички ние тук изпитваме тъга, че тя не е доживя да види умиротворяването на Южна Африка.“³⁰⁴

Два месеца по-късно в Мидълбърг започват неуспешни мирни преговори между Кичънър и бурите. Милнър, вече на път на север, за да поеме задълженията си в Новите колонии (както са наричани завладените републики), се среща с Кичънър на 2 март и двамата обсъждат условията през следващите дни, като се консултират и с Лондон. Основният препъни-камък за Милнър е предоставянето на амнистия на бунтовниците от Кейптаун и Натал. В разговорите си с Кичънър генерал Бота се съгласява на лишаване от изборителни права като наказание, но нищо по-тежко. Кичънър приема тази идея и я настоява пред Милнър, който информира Вайълет Сесил, че „не сме на едно мнение, както може да се очаква. Той е ужасно уморен от войната, не вижда никаква полза в нейното продължаване и е склонен да направи нещата по-лесни за врага“. Милнър смята, че „всяка отстъпка, която правим сега, означава още проблеми в бъдеще“. Въпреки това, с „генерала на място, отчаяно нетърпелив да постигне споразумение“ и „хората, които осезаемо отслабват у дома“, Милнър намира за невъзможно да настоява за всичко, което лично смята за важно. Той казва на Вайълет: „Предвиждам, че ще бъда принуден да направя компромис, нещо, което ненавиждам. Но се надявам да спася нашата политика от всичко дискредитиращо.“ Това, продължи той, е цената, която британците ще трябва да платят за „жалките инциденти и общата военна некомпетентност“.³⁰⁵

За да го уплаши да се съгласи на компромис, Кичънър казва на Милнър, че „на нашите войници не може да се разчита, че няма да се предадат при най-малката провокация и бедствието е напълно възможно, ако бурите продължат да се съпротивляват“.

Знаейки нарастващото чувство у дома на „отвращението от тази работа и безпокойство сред министрите за цената и трудността да се задържи националната резолюция в критичния момент“, Милнър казва на Вайълет, че „не може да си позволи скъсване с К... който апелира към настоящото настроение в страната, срещу непреклонното отношение на Върховния комисар“. Така че е принуден да се пазари и чрез „дълги спорове е успял да стигне до нещо не добро, но поносимо, за което може да се съгласим“.³⁰⁶

В крайна сметка споровете са напразни, защото Бота прекратява дискусиите на 16 март 1901 г. без обяснение. След шест месеца британската програма за бежански лагери

³⁰³ Chamberlain to Milner, 25 January 1901, JC13/1/119, CP; Headlam (ed.), *Milner Papers*, vol. 2, p. 188-189; [Garvin and] Amery, *Life of Joseph Chamberlain*, vol. 4, pp. 6-8..

³⁰⁴ Milner to Chamberlain, 20 February 1901, JC13/1/135, CP..

³⁰⁵ Milner to Violet Cecil, 2 March 1901, in Headlam (ed.), *Milner Papers*, vol. 2, p. 211.

³⁰⁶ Milner to Violet Cecil, 8 March 1901, in Headlam (ed.), *Milner Papers*, vol. 2, pp. 214-215.

не се оказва ефективна в насърчаването предаването на бурските бойци, и които успеят да избягат се връщат в частите си.

До юни 1901 г. британците събраха приблизително 60 000 бели и същия брой чернокожи южноафриканци на десетки места.³⁰⁷

До септември броят им ще бъде 110 000. Въпреки че лагерите са контролирани от военните, теоретично са на съвместна отговорност на Милнър, който се надява да използва възможността да образова децата, да научат на английски. Това усилие е повелено на Е. Б. Саргант, който събира доброволки учителки от цялата империя за задачата. По предложение на Милнър, Берта Синдж започва работа по истински патриотичен учебник за деца, публикуван като „Историята на света за децата на Британската империя“. В началото на годината Милнър дава разрешение (с одобрение от военните) на хуманитарна реформаторка на име Емили Хобхаус да посети няколко лагера южно от Блумфонтейн от името на Южноафриканския фонд за жени и деца в беда, доброволен комитет, който тя е сформирала, за да облекчи трудностите сред интернираните.³⁰⁸ 48 Като племенница на лорд Хобхаус, тя използва връзките си, за да спечели симпатиите на Чембърлейн за мисия на милосърдие, както Милнър казва на генерал Претиман, военния командир в Блумфонтейн, е неpolitическа. Той трябва да се усъмни от отговора на Претиман, че се надява да е така, защото е чул, че „откакто тя е пристигнала, бежанците... изведнъж са разбрали, че са третирани зле“.³⁰⁹

Емили Хобхаус

Ужасена от условията и нивата на заболявания и смъртност, които е открила, Хобхаус написва осъдителен доклад, в който обвинява неефективната администрация на армията и недостига на доставки - от гориво до сапун, всичко това е влошено от невежество, безчувственост и пренебрежение.³¹⁰

Тя внимателно отбелязва, че условията варират значително от лагер до лагер, някои са по-добре управлявани, други не.³¹¹

Хобхаус се завръща в Англия на същия кораб с Милнър, надейвайки се на интервю. Тя успя да поговори с него накратко, но той я избягва и повече не разговарят. Преди 6 месеца разговарят за пръв път, и по неговите думи „тя го напада с чук и клещи в продължение на един час“.³¹²

Те се разделят достатъчно учтиво и Милнър едва ли е предполагал, за въздействието, което докладът ѝ ще има у дома.

Сред хората, с които амбициозната госпожица Хобхаус споделя откритията си, е сър Хенри Кембъл-Банерман. За разлика от Бродрик от Военното министерство, когото

³⁰⁷ Spies, *Methods of Barbarism*, p. 215.

³⁰⁸ A. Ruth Fry (ed.), *Emily Hobhouse, A Memoir* (London : J. Cape, 1929). For Hobhouse in South Africa, also see Brian Roberts, *Those Bloody Women: Three Heroines of the Boer War* (London: John Murray, 1991).

³⁰⁹ 31 January 1901, in Lewsen (ed.), *Selections from the Correspondence of John X. Merriman*, p. 245, n. 307.

³¹⁰ Това е напълно целенасочено според расистката политика на Милнър. Подробно всичко е обяснено с доказателства, цитирайки самия Милнър, от Джим Макгрегър и Гери Догърти: *HIDDEN HISTORY. The Secret Origins of the First World War* Gerry Docherty and Jim Macgregor. Очевидно авторът не желая да заеснчва „образа на британския патриот Милнър“ и спестява подробностите. (б. пр.)

³¹¹ Emily Hobhouse, *Report of a Visit to the Camps of Women and Children in the Cape and Orange River Colonies* (London: Friars Printing Association, 1901); Le May, *British Supremacy*, p. 106. Хобхаус посочва какво е управлението на коменданта, близостта на гори и водни източници, разстоянието от базата за снабдяване, настрояванията на пленниците и датата на построяването на лагера. По-старите лагери, са имали „възможности да се сдобият с много необходими неща, които вече не са достъпни“. Fry, Emily Hobhouse, p. 126.

³¹² Fry, Emily Hobhouse, p. 95.

тя намира невъзприемчив към нейния случай, лидерът на либералите разговаря с нея в продължение на 2 часа и изслушва с „внимание“ нейната хроника на южноафриканските ужаси.³¹³

Следващата седмица, на 14 юни, той използва разговора и нейния доклад като бомба в реч пред банкет на Националния съюз за реформи. Възмутеният Кембъл-Банерман сравнява британската политика за затварянето на жени и деца в лагери с тази, която испанците извършиха, за техен позор, в Куба. Той казва на публиката си, че предния ден е поискал от Балфур в Камарата на общините, информация за условията в лагерите. В отказа си, каза Кембъл-Банерман, Балфур „прочете кратко обяснение за естеството на войната“. Често използвана фраза е, че „войната си е война“, но когато го попитам за нея, отговорът е, че вече няма война, че това не е война. Кога една война престава да е война? Когато се води с варварски методи като в Южна Африка.³¹⁴

Полученият протест ускорява реформата на лагерите, които са предадени под граждански контрол през ноември 1901 г. Промените, въведени в действие, следват препоръките на Комитета на дамите, изпратен през юли под ръководството на старата приятелка на Милнър, Милисът Фосет.³¹⁵

Въпреки че Емили Хобхаус атакува антибурския и консервативен характер на членовете му, докладът на Комитета потвърждава обвиненията ѝ. Когато Хобхаус се опитва да поднови собствените си разследвания в Южна Африка, тя е спряна в Кейптаун на 27 октомври и под прикритието на военното положение е принудена да се върне в знак на протест в Англия.³¹⁶

Джон Бюкан става агент на Милнър в успешния опит за подобряване на условията. Той пише на приятел, че от лагерите му е „побеляла косата“. „Когато ги поехме, те бяха ужасни – отчасти поради заетостта на военните с други неща, отчасти поради причини, присъщи на всяка концентрация на хора, свикнали да живеят в слабо населената земя.“³¹⁷

Пристигането на лекари и медицински сестри, изпратени от Великобритания, и усилията на Индийската медицинска служба намаляват драстично смъртността. През октомври смъртността е 344 на 1000, до януари тя пада до 160, а шест месеца по-късно до 20, цифра под тази в селските райони преди войната.³¹⁸

Милнър е в Англия, когато избухва спорът за лагерите. Докато е там, той се среща със Сесил Роудс и двамата обсъждат плана на Роудс за фонд, който да предостави богатството му на имперската кауза, както и схеми за закупуване на южноафриканските ферми и за емиграция на англичани там. Милнър пише на Роудс, че е „напълно в съгласие с широките му амбиции за расата“. Той предлага част от наследството му, да бъде използвана за подкрепа на парламентарна партия, която винаги да гласува за имперските цели и за насърчаване на емиграцията, особено на жените, в Южна Африка.³¹⁹

³¹³ Също, р. 159.

³¹⁴ John Wilson, C.B.: *A Life of Sir Henry Campbell-Bannerman* (London: Constable and Co., 1973), p. 349. Милнър използва думата „варварски“ през октомври същата година, за безразборното изгаряне на ферми. С. Б. Спайс посочва, че Луис Бота използва думите „варварства“ и „варварски“ в същия контекст в писмо до Робъртс през май 1900 г. Самият Робъртс отговаря на бурските президенти през февруари 1900 г., че е „варварско да се опитваш да принуди хората да застанат срещу собствения си суверен и страна с заплахи за ограбване и изгонване“. *Spies, Methods of Barbarism*, p. 126.

³¹⁵ Millicent Garrett Fawcett, *What I Remember* (London: F. Unwin, 1924).

³¹⁶ *Spies, Methods of Barbarism*, pp. 254-255. (б. пр.: То е ясно, защото е неудобна и казва истината за геноцида извършван от англичаните спрямо бурското население)

³¹⁷ Също, р. 223.

³¹⁸ [Garvin and] Amery, *Life of Joseph Chamberlain*, vol. 4, pp. 36-37.

³¹⁹ Marlowe, Milner: *Apostle of Empire*, p. 115.

По този последен въпрос, който той повдига в дискусиите си с Чембърлейн, Милнър се среща с Южноафриканския комитет за разширяване на Британската асоциация за женска емиграция или BWEA.³²⁰

Една от организаторите и първи президент на BWEA, лейди Луиза Найтли, си спомня, че е имала щастието да седи до Милнър на официален обяд на дамския комитет. Тя го описва като „красив, джентълмен“, който я впечатлява с „чудесната си способност да изслушва събеседниците си“.³²¹

Милнър предоставя писмо за подкрепа, отпечатано на първа страница на първото издание на списанието на комитета, „*Imperial Colonist*“, което Найтли редактира. Той определя нейната организация за предпочитана агенция на правителството за женската емиграция. План за емиграция на британски жени (с цел да се попречи на биртанските заселници да си вземат бурските съпруги) е разработен и от сър Джон Ардаг, ръководител на военното разузнаване във Военното министерство, а през юни 1902 г. е създаден Отдел за емиграция на жени. Ардаг иска 60 000 жени, но само 1200 кандидатстват година по-късно. Повечето са домашни прислужници и други работещи жени, а не от типа, който се търси по схемата.³²²

В Лондон Милнър намира време да присъства на срещите на няколко женски патриотични организации, включително Викторианската лига, към която го насочва извест-

ната писателка Хъмфри Уорд, след като му пише за „общото желание да се създаде силен неутрален комитет, но не про-бурски, за облекчаване на страданията на хората в бежанските лагери“. Той отговаря, че тя трябва да се свърже с Едит Лайтълтън, която вече е участвала в кампания за набиране на средства от Лигата, и за която Милнър казва, че „лично ще се радва да я види... за да поеме водеща роля по въпроса“ като например асоциация „империалистическа в най-широк смисъл“.³²³

След обичайната трескава дейност в последните си дни у дома, Милнър отплава за Южна Африка на 10 август 1901 г.

Пристигането му в Кейптаун 17 дни по-късно е белязано от ентузиазизирано посрещане по пътя към Правителствения дом, където го посреща заместник-губернатора на Кейп, Хели-Хътчинсън. Милнър, остава върховен комисар, и губернатор на двете нови колонии, пише на Вайълет Сесил (която посещава у дома ѝ в Англия, докато се възстановявала от трудното раждане на дъщеря си Хелън), че посрещането му било „наистина необикновено – ентузиазизирано“. „Не надценявам подобни неща, но ще е глупаво да не ги забележа и престорено да се преструвам, че не съм доволен“.

³²⁰ Jean Jacques Van-Helten and Keith Williams, “‘The Crying Need of South Africa’: The Emigration of Single British Women to the Transvaal, 1901-1910”, *Journal of Southern African Studies*, 10:1 (1983), pp. 17-38.

³²¹ Knightley’s *Journal*, 19 June 1901, quoted in Bush, *Edwardian Ladies and Imperial Power*, p. 52.

³²² M. Streak, *Lord Milner’s Immigration Policy for the Transvaal, 1897-1905* (Johannesburg: Rand Afrikaans University, 1970), pp. 44-46.

³²³ Milner to Mrs Humphry Ward, 24 June 1901, JC13/1/153, CP. Paula Krebs, *Gender, Race, and the Writing of Empire: Public Discourse and the Boer War* (Cambridge: Cambridge University Press, 1999), p. 37. For the writer, see John Sutherland, *Mrs Humphry Ward: Eminent Victorian, Pre-Eminent Edwardian* (Oxford: Clarendon Press, 1990).

Разбира се, Милнър е очаквал „доста по-лошо посрещане при влизането на арена-та. От мен се очакват чудеса, които аз не мога да извърша. Резултатът не може да се сравни с очакването.“³²⁴

Той вижда известно униние в Кейптаун, въпреки доброто, неотдавнашното посещение на херцога и херцогинята на Йорк, бъдещия крал Джордж V и кралица Мери.

Самият Милнър е депресиран и заради неуспешния си опит да отстрани Кичънър. Той изразява разочарованието си от политиките в писмо до Берта Синдж, казвайки, че напразно търси „нещо, което да отклони злонамереното внимание на британските политици от тази най-важна страна. Уви, изглежда, че все повече се превръщаме в единната футболна топка на партията“.

Милнър се оплака от щетите, причинени в чужбина от клеветите на опозицията, и още по-лошо, от отстъпките, които те налагат на правителството да направи.

Това е така, дори и „правителството да се състоеше изцяло от Чембърлейни или Херкулеси. А тези 20 достойни господа не са от този тип“.

Поради това Милнър смята, че „се опитва да направи невъзможното и единствената му утеха е, че знаейки, за невъзможността при тези условия за успешното споразумение, да не се разстройва. Предпочитам да лежа на тревата или плавам с лодка в реката, отколкото да прекарвам всичките си години в пълнена с вода на кофе без дъно.“³²⁵ Въпреки това, ще да минат повече от три години, преди Милнър да се отърси от бремето си.

6. НАЙ-ВАЖНИЯТ ВЪПРОС ЗА РАСАТА В ЮЖНА АФРИКА

Месец след пристигането на Милнър, Южна Африка, във всички части на империята, се отбелязва Диамантения юбилей на Виктория. Върховният комисар председа-

Алфред Милнър със своя щаб в Кейп, по време на войната, 1900 г.

тельства няколкодневните събития в Кейптаун, които започват на 20 юни 1897 г. със служба в катедралата „Сейнт Джордж“. На следващият ден, Милнър присъства на изпълненето от хор от 6000 бели и чернокожи деца, събрани на поляната пред Правителствения дом. В обръщението си към децата и техните родители, Милнър изрази надеждата, че всяко бяло дете скоро ще посещава училище и също ще има „пропорционално развитие в образованието на цветнокожите деца“.³²⁶

В ролята на домакиня по случая, г-жа Ханбъри Уилямс, съпруга на военния секретар на Милнър, учудва местното обществено мнение, като целуна по бузите както бяло, така и чернокожо момиче, които ѝ подариха букети от цветя.

Лондонски приятел информира Милнър, че британските вестници не са съобщили нищо за отбелязването на юбилея в Южна Африка, освен целувките. Милнър отговоря, че е съгласен с „приятелите си в печата“, тъй като инцидентът „наистина е най-важното не-

³²⁴ Milner to Violet Cecil, 28 August 1901, in Headlam (ed.), *Milner Papers*, vol. 2, p. 269.

³²⁵ Milner to Sygne, 19 December 1901, in Wrench, *Alfred Lord Milner*, p. 233.

³²⁶ Order of Activities, dep. 344, MP

що, което се е случило, откакто дойдох тук и поне е предизвикал най-голям обществен интерес и противоречия. Но тя е права. Повечето бели хора в Южна Африка смятат, че тя греши. Ето ви големият южноафрикански проблем, поставен веднага. Това е въпросът за коренното население.“

Той продължава, че англо-холандските търкания са „достатъчно лоши. Но е детска игра в сравнение с антагонизма между белите и черните. Че белият човек трябва да управлява е ясно – но как? Това е моментът, в който моите възгледи и тези на повечето англичаниу се различават коренно от възгледите на повечето колонисти. И това, а не холандският въпрос, е темата, по която предвиждам най-голямата трудност.“³²⁷

На езика на Милнър „расовият въпрос“ в Южна Африка се отнася до бурите срещу британците. „Въпросът за коренното население“ се отнася до чернокожите срещу белите и той констатира в Южна Африка дълбоко вкоренена система на сегрегация, в която цветнокожите са обречени както от британските, така и от холандските си господари.

Черната група включва класата „цветнокожите от Кейп“ едно смесена раса, състояща се от потомци на бивши роби, и африканци, говорещи койхой и банту. Освен това в Южна Африка, особено в Натал, живеят хиляди азиатци от Индия и други части на империята.³²⁸

В зависимост от колонията, в която са живели, тези групи имат различни права и задължения. В Кейп неевропейците се радват на ограничени политически и имуществени права.³²⁹

Милнър е съпричастен към проблемите на британските поданици, независимо от цвета на кожата им, но основната му цел е да насърчава британското върховенство и с течение на времето тази грижа измества всичко останало, включително това, което по-късно ще бъде наречено „човешки права“.

Скоро след пристигането си, Милнър трябва да се заеме с представителите на цветнокожите от Кейп, много от които занаятчии и дребни бизнесмени, емигрирали в Трансваал, чиито закони не правят разлика между местните жители и смесеното население. Редица хора са арестувани по закон, който изисква от тях да бъдат наети на работа при майстор и да носят значка. Въпреки че Милнър е уведомен от Колониалното министерство, че цветнокожите от Кейп не могат да претендират за защитата на член XIV от Лондонската конвенция относно свободата на движение и търговия, той се обръща към правителството на Крюгер през юли 1897 г. по този „дребен въпрос“. Законът за пропуските впоследствие е изменен; Милнър избира да не повдига „по-важните въпроси за брака, търговията от собствено име и притежаването на собственост“.

Той прави неуспешен опит да коригира ограниченията, наложени на индийското население.³³⁰

През август 1897 г. той предприема обиколка на селските райони на Кейп, от мисионерските станции във вътрешността на страната до брега в Порт Елизабет. При една от първите си спирки, в Кинг Уилямс Таун, той отговаря на обръщение на кмета, пора-

³²⁷ Milner to Glazebrook, 29 September 1897, in Headlam (ed.), *Milner Papers*, vol. 1, p. 80.

³²⁸ Leonard Thompson, *A History of South Africa* (New Haven, CT, and London: Yale University Press, 1990).

³²⁹ Съгласно Акт № 9 от 1892 г., в Кейп политически права за европейци, цветнокожи или местни лица, могат да имат мъже, на възраст 21 години, притежаващи къща на стойност 75 лири или да печелят годишна заплата от 50 лири за 12 месеца, както и да могат да подписват името си и да напишат адреса и професията си.

³³⁰ Marais, *Fall of Kruger's Republic*, pp. 180-183. Martin Chanock, 'South Africa, 1841-1924: Race, Contract, and Coercion', in Douglas Hay and Paul Craven (eds), *Masters, Servants, and Magistrates in Britain and the Empire, 1562-1955* (Chapel Hill, NC, and London: University of North Carolina Press, 2004), pp. 338-364.

ди местната тревога относно въпроса за коренното население. В обръщението си, представително и за няколко други селища, по време на това пътуване, Милнър отбелязва, че безредиците или бунтът трябва да бъдат строго наказвани, но местните жители също трябва да почувстват, че и те имат права, които трябва да бъдат уважавани.³³¹ Седмица след началото на пътуването си, той пише на Марго Аскуит за посещението в мисионерската станция Лъвдейл, известна с училището си: „Ето една шотландска мисионерска станция в най-дълбоката част на страната на кафирите. Пътуваш цял ден от най-близкия малък град през хълмисти планински райони, подобни на някои части от границата, където не виждаш нищо друго освен добитък, овце и мъже и жени в червени дрехи с доста живописни гледки по хълмовете под синьото небе... И тогава, при залез слънце, изведнъж се спускаш в малка долина, през която тече поток, през който конете

Марго Аскуит

преминават в галоп, и се озоваваш в центъра на нещо, приличащо на най-чистото и красиво английско село, с дървета и зеленина, където момчета играят крикет, и има малка зала, където цялата европейска общност се е събрала, за да ви посрещне, има и оркестър, който свири „Боже, пази кралицата“, и огромно въодушевление, ръкуване с голяма тълпа местни, които гледат отвън и също чакат, за да ме поздравят. И после, след около миля, все още през долината и под алея от дъбове и борове, стигам до Ловдейл, мисионерската станция, където 400 или 500 чернокожи момчета и момичета, всичките пълни диваци преди няколко години, са настанени, обучавани и държани в най-съвършената и весело приета дисциплина, от няколко религиозни, но много практични шотландци и шотландки, начело с великолепен на вид възрастен старейшина“.³³²

Шест месеца след като е върховен комисар, Милнър коментира „въпроса за коренното население“ пред съпруга на Марго, своя приятел либералния империалист Хърбърт Хенри Аскуит. След като прочита резюме на Ройтерс от речта на Аскуит от 12 октомври 1897 г. в Уормит, посветена на Южна Африка, която критикува както Роудс, така и условията на коренното население в неговите владения, Милнър казва на приятеля си, че е съгласен с двата принципа на речта: че британците първо трябва „да се стремят да възстановят добрите отношения между холандците и англичаните“ и след това „да осигурят на местното население, особено в Родезия, адекватна и достатъчна защита срещу потисничеството и несправедливостта“.

Марго и Хърбърт Аскуит

Милнър обаче твърди, че трябва да се обърне същото внимание на каузата на коренното население в Трансваал, където защитата е обещана в Преторийската конвенция, когато на бурите е „върната страната им“.³³³ Той продължава: „Това, за което съм толкова нетърпелив е вие и други английски държавници, особено либералите, да разберете, че цел № 2 е основната пречка за постигането на цел № 1 и винаги е било така“. Милнър заявява уверено, че „ще може да преодолее холандско-английската вражда, ако тя не е толкова ужасно усложнена от местния въпрос“.

³³¹ Headlam (ed.), *Milner Papers*, vol. 1, p. 92.

³³² *Milner to Margot Asquith, 4 September 1897, MS. Eng. d. 3272, MAP.*

³³³ *След Първата англо-бурска война. (б. пр.)*

Въпреки Маджуба, въпреки Джеймсън, той твърдо остава на мнение, че ако не беше проявил „известна съвест“ в отношението към чернокожите, той „лично би могъл да спечели холандците в колонията и всъщност във всички южноафрикански владения по време на моя мандат и бих могъл да го направя, без да обидя англичаните. Трябва само да пожертваш изцяло „негъра“ и играта е лесна“.

Но всеки опит да се осигури честна игра, прави холандците „капризни и почти неуправляеми“. Дълбоко в душата на всеки холандец в Южна Африка е заложен идеалът за аристокрацията, притежаваща земя, почиваща на робски труд (разбира се, думата „роб“ те внимателно избягват, нито пък искат точно роби, а просто евтин труд на черен пролетариат без каквито и да било права).

В Родезия Милнър признава, че чернокожите са „скандално използвани“ и той „прави всичко възможно, по този най-важен и труден въпрос, но трябва да подхожда с изключително внимание, защото нищо не е по-сигурно от това, ако имперското правителство заеме твърда позиция срещу Компанията за защита на чернокожите, цялото холандско обществено мнение в Южна Африка ще се обърне на страната на Компанията“. И продължава, „по-голямата част от британското колониално мнение ще си отиде с него, защото британският колонист, дори и далеч по-добър от холандеца в отношението си към чернокожите, все още е егоистичен настроен, по отношение на него и възгледите му, не става дума за негрофилия, а за прерасъдъците на средностатистическия здравомислещ англичанин по този въпрос изразяващи се в „неприличие“ или „мода“. Следователно, странната ситуация е, че „може наистина да обединя холандци и англичани, като защитавам чернокожия човек, но ще ги обединя срещу себе си и вашата политика на защита“.

Ето това, казва Милнър, е „цялата същност на позицията ми за Южна Африка“. Аскуит беше казал, че самоуправлението е „основата на нашата колониална политика и ключовият камък на колониалната лоялност“.

Този принцип, приложен „яростно и непоколебимо“ ще направи Южна Африка „лоялна като Канада – но на каква цена? Изоставянето на черните жители, на които сме обещали защита, и толерантност в самоуправляваща се държава под британско знаме, което никога не няма да толерираме нито за миг в Индия, в Египет или в която и да е от нашите коронни колонии.“

Класирайки провинциите според отношението към чернокожите, Милнър съобщава, че то е най-добро в Натал, „защото тук чернокожото население многократно преизхожда по численост бялото, и въпреки, че са държани в подчинение, освен всички други съображения, благоразумието изисква, те да не бъдат третирани твърде ужасно“.

Освен това белите мъже са „предимно британци“. Следващата е „донякъде пре-чистената Родезия от днес“. И тук заселниците са „предимно британци, при това добър тип британци, което помага“. След това, „стъпка по-надолу“ е Оранжевата свободна държава (O.F.S.), „управлявана от чистия холандски принцип“. Но той смята, че холандците от Свободната държава са „сравнително изискани и понеже няма борба, пълното подчинение на чернокожите е свършено, те се третират като полезни животни, а добродушният господар не е ненужно да бъде брутален към тях“. Следващата, най-лоша е Капската колония, където законите „са по-добри, но управлението е лошо, защото всички правителства на Капската колония непрекъснато се борят да спечелят холандския вот и няма друга панацея за получаването му, освен пренебрегването на правата на местното население“. Най-лошият случай е Трансваал. „Тук чернокожият няма никакви права, но също няма нито доброта, нито мъдрост, за да се ограничи бруталността на управляващата олигархия“. За разлика от всички тях е Басутоленд и протекторатът Бечуаналенд, „където господари са чернокожите, а нашата власт е много лека, и се упражнява просто за поддържане на мира“.

Тук има „абсолютна „защита“ на чернокожия „срещу потисничеството и неправдата“. Но според Милнър, резултатът е постоянни търкания с Капската колония, която се опитва да получи контрол над Басутоленд и с Родезия на друга страна, целяща същото. Милнър иска да ги предпази „от нежните милости на Бонда и нашия приятел Сесил Дж. Роудс“.

По този начин Милнър „отслабва позициите си в играта на помирение между колониите холандци (бури) и англичани, и подбужда холандци и англичани в колонията, да се обединят в желанието си да завземат Басутоленд“. Дори холандците, продължава той, ако не могат те, ще се радват да видят Роудс да завземе протектората Бечуаналенд. „Те мразят Роудс засега“, казва Милнър, „но мразят независима местна държава повече и по всяко време“.

Що се отнася до Басутоленд и Протектората, той е „категорично против всяка промяна в статуквото“. Милнър уведомява Асквит за всичко това, „не за да преувеличава трудностите си, а за да ви помогне да ги разберете. Чувствам, че ако се проваля тук, това ще е заради въпроса с местното население. Нищо друго не е със същата сериозност“.

В същото време, продължава той, „моят курс е ясен. Напълно съм наясно, каква политика а да следвам, предвид едновременно колониалните права на самоуправление и обещаното доверие на Великобритания към местното население“.

В рамките на Капската колония, като губернатор, той може да използва само лично влияние, „правяйки всичко възможно, за да насърча малцинството, което е за справедливо отношение към местното население, и да ограничи мнозинството, без да прекъсвам границите на властта си, като строго конституционен владетел“.

В Родезия Милнър все още има „известен контрол върху администрацията“ и обещава да го „упражнява чрез агентите на Компанията, за да въведе не идеална система, а такава, която да бъде поне толкова хуманна и прогресивна, колкото тази на Натал“. Що се отнася до Трансваал, Милнър смята, че „най-вероятно въпросът ще се реши от самосебе си, защото трансваалската олигархия рано или късно ще се срине. Но ако това не стане, тогава, след няколко години, ще намеря начин да изпълня нашите обещания и обещанията на бурите да се отнасяме справедливо към местното население“. Но е твърде рано да се опитваме сега да правим нещо подобно. Трансваалските бури „все още са ни толкова разгневени, че е безполезно да правим каквито и да било възражения“, защото „не сме готови да припомним отново към война“.

Милнър заключава, че „за мен е голяма утеха, че ако тези въпроси някога станат предмет на дискусия в Англия, където невъздържаните или неинформираните дискусии на мнозина причиняват безкрайна вреда, и нека има поне един... кой знае какви са нашите трудности и към какво насочвам“.³³⁴

Щеше да има повече от една дискусия, както Милнър добре знае. Аскуит споделя дългото си писмо с Джон Морли, лорд Рипън и сър Артър Лайъл. Морли отговоря, че то е „чудесно ясно и сбито изложение на добре познатата трудна ситуация“, която ще бъде „изключително утежнена“ за Милнър и Чембърлейн, „ако, или когато е удобно на Роудс, да играе за холандския вот чрез антитуземните предложения“. Морли обаче изразява „голямо доверие в човечността на Чембърлейн. Той има истинско съчувствие поради лошото отношение към туземците и ще направи всичко възможно, за да държи грубите колонисти в ред по тези въпроси“.³³⁵

³³⁴ *Milner to Henry Asquith, 18 November 1897, MSS Asquith 9, Bodleian Library. Jeffrey Butler, 'Sir Alfred Milner on British Policy in South Africa in 1897', in Jeffrey Butler (ed.), Boston University Papers in African History (Boston, MA: Boston University Press, 1964), pp. 243-70.*

³³⁵ *Morley to Asquith, 21 December 1897, quoted in Butler, 'Sir Alfred Milner on British Policy' p. 258.*

Относно писмото на Милнър, Аскуит казва на Рипън, бивш либерален колониален секретар, който е тясно ангажиран с южноафриканските дела, че „никога не е виждал решаващия проблем на южноафриканската администрация, по-ясно или настоятелно формулиран“. Рипън също не се съмнява, че „общият поглед на ситуацията“ на Милнър е правилен и че въпросът за туземците е „нашата постоянна трудност там“. Той се съгласява с казаното от Милнър за Кейп и Натал. Рипън обаче не се съгласява за Трансвал. Според него британците не са „еднакво задължени да осигурят доброто отношение към местните жители там, както в собствените си владения“. Рипън се съгласява, че британците имат право на възражение, но нямат средства за прилагане, освен войната. Но отбелязва, че този въпрос „няма голямо практическо значение“, тъй като Милнър е заявил, че ще минат години, преди въпросът да бъде повдигнат пред Южноафриканската република.³³⁶

Лайъл, член на Съвета на държавния секретар за Индия, отговоря на Аскуит, че не се съмнява, в „оценката на Милнър за проблема с „черните“ е толкова правилна, и е една от най-важните, с които английския губернатор трябва да се справи в Южна Африка“. Лайъл съобщава, че е разговарял по темата с Хенри Мортън Стенли, който наскоро се е завърнал от Южна Африка и през 1897 г. е член на либералната юнионистка партия за избиращия район Ламбет. Стенли се съгласява както с оценката на Милнър за подобренията отношение към местните жители в Родезия, така и че ако се опита да се наложи като върховен комисар по въпроса, само ще обедини всички срещу себе си.

Също е уведомен, че някои колонисти са недоволни от Милнър защото „се е изявявал толкова много“ и е изнасял твърде много речи. „Докато остава крал Лог³³⁷“, каза Стенли на Лайъл, „той е популярен; когато започне да управлява, популярността му намалява пропорционално на намесата му“.

Лайъл оценя Стенли като „добър наблюдател“ и предупреждава Аскуит, че ако наблюденията му са основателни, положението на Милнър е „деликатно и трудно; но ако някой може да се справи, той е човекът“.³³⁸

Аскуит докладва на Милнър, че Морли и Рипън са „силно впечатлени“ от писмото му и уверява приятеля си, че „при прилагането на общата схема на политиката, която посочвате, всички ние ще ви наблюдаваме с голямо съчувствие, с пълното си желание да оценим и вземем предвид ограничената свобода на действие и трудностите, които местните условия налагат“. Проблемът, продължава Аскуит, е „много сериозен, защото не се вижда никаква естествена сила, действаща в посока на по-добро отношение към местното население“. Въпреки че се радва да чуе за „истинската промяна към по-добро в Родезия“, Аскуит продължава да се страхува, че Роудс „може да се възползва от холандския вот в Капската колония чрез антитуземни предложения“. Той е сигурен, че Милнър е прав, като „се противопоставя на... разширяването на зоната, в която бялата аристокрация може да установява свои собствени закони за управлението на чернокожите“.³³⁹

Голяма част от пътуването на Милнър до Родезия в края на 1897 г. е посветена на срещи с водачите на множество африкански племена, изслушвайки оплакванията им от малтретиране и несправедливости. По пътя сред тях е и известният пробритански местен крал Кама.³⁴⁰

³³⁶ Asquith to Ripon, 28 December 1897, Ripon to Asquith, 29 December 1897, quoted in Butler, 'Sir Alfred Milner on British Policy', pp. 259-261.

³³⁷ Цар Лог е персонаж от баснята на Езон „Жабите, които искаха цар“, който символизира неактивен, пасивен или безполезен владетел. След като жабите се оплакват, че нямат владетел, Зевс им изпраща за цар Щъркела. (б. пр.)

³³⁸ Lyall to Asquith, 14 January 1898, quoted in Butler, 'Sir Alfred Milner on British Policy' pp. 264-265.

³³⁹ Asquith to Milner, 12 January 1898, quoted in Butler, 'Sir Alfred Milner on British Policy', p. 262.

³⁴⁰ Neil Parsons, *King Khama, Emperor Joe, and the Great White Queen* (London, 1998).

В Мафекинг, Милнър отговаря на обръщение към местното население, че знае за последните безредици, и ги уверява, че Короната ще защити правата им. В Булавайо Милнър отдава почит на Роудс като основен двигател на развитието на Родезия. На онези у дома, които критикуват методите, чрез които е постигната властта на белите, Милнър отговоря, че не защитава всички тези методи, но сега, когато властта е „твърдо установена е позор за белия човек, ако не е направил земята по-добра за живеене и за местните раси, отколкото е била при старите им вождове диваци“.³⁴¹

Местните жители, които идват да го поздравят по време на десетдневното пътуване до Солсбъри през девствена пустош, каквото Милнър никога не е преживявал, въпреки че са тихи и добре възпитани, той описва като „абсолютно най-примитивните диваци, които съм виждал“.³⁴²15

Милнър докладвал на защитника на Бечуаналенд, Джон Макензи, че в материалното развитие на Родезия, компанията (на Роудс) има „блестящи постижения“, но от административна гледна точка, особено по отношение на местното управление, „все още има много място за подобрене“. Главните агенти, сър Уилям Милтън и сър Артър Лоули, са „съвестни и способни мъже, много загрижени да управляват страната добре, в имперски дух, а не просто да я управляват като търговски обект“. Милнър вярва, че най-лошите от старите скандали вече не са възможни. Всичко това го кара да „мисли, че с бдително упражняване на големите правомощия за контрол, които имперското правителство притежава... можем да поддържаме администрацията, особено по въпросите на местното население, където контролът е най-необходим, на високо ниво, най-добрия английски стандарт, незамърсен от по-нисшия бурски дух“.

Някой ден, пророкува Милнър, Родезия ще бъде най-английската самоуправляваща се колония в Южна Африка, тази, в която „проблемът с местното управление ще бъде решен най-успешно“. Когато това се случи, той вярва, че Родезия трябва да погълне протектората Бечуаналенд. Такава английска колония „ще промени везните в политиката на Южна Африка“.³⁴³

На 44-ия си рожден ден през 1898 г. Милнър информира старата си приятелка Берта Синдж, че „следващата седмица заминава за Басутоленд, който всички казват, че е едновременно красив и ободряващ“ и е „доста забавно да изучава, дивите и хитри Басуто в родните му планини. Той смята да пътува яздейки, а не като по-рано в коли впрегнати с мулета“.³⁴⁴

Групата на Милнър е посрещната от сър Годфри Лагдън, резидентния комисар, който е в компанията на огромен брой конни войни Басуто, водени от крал Летороди и 17 други вождове. Делегацията се представя на Милнър, като представител на „Великата бяла кралица“, и му връчват списък с искания за негова преценка. Той ги уверява, че докато са лоялни поданици, Виктория винаги ще им предоставя своята закрила. Също успява да посредничи по няколко нерешени въпроса, които заплашват мира.

Дискусиите в Масеру с Лагдън водят до промени в данъка върху колибите на Басуто, целящи да получат финансова независимост от субсидията на Кейп и да спрат нежеланата намеса. След две седмици в Басутоленд, Милнър отново докладва на Синдж, че пише от палатка „с едно потапяне“, с одеяло, увито около краката му срещу студа на 1700 метра височина, но продължи той, „чувствам се щастлив“. Той казва на приятелката си, че „Полето на платовете и златото не е създало такава сензация във Франция на Франциск I, каквато моето посещение създаде в този забравен кът на света“.

³⁴¹ Headlam (ed.), *Milner Papers*, vol. 1, p. 130.

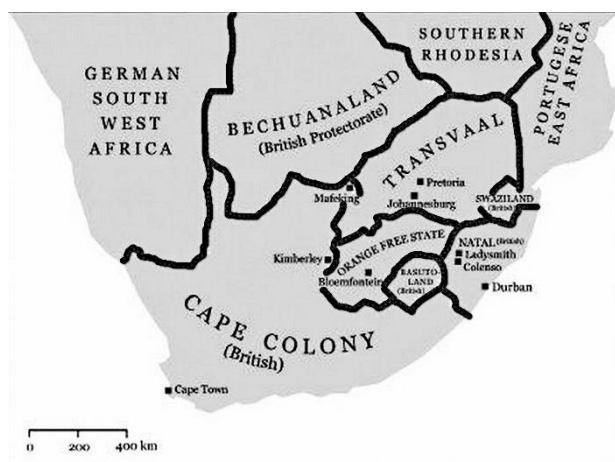
³⁴² 2 November 1897 Diary, in Headlam (ed.), *Milner Papers*, vol. 1, p. 132.

³⁴³ *Milner to Mackenzie*, 13 December 1897, in Dachs (ed.), *Papers of John Mackenzie*, pp. 252-253.

³⁴⁴ *Milner to Sygne*, 23 March 1898, dep. 17, MP.

Той съобщил, че е бил придружен от 10 000 конници, а след това е пътувал в продължение на седмица с ескорт от 100 до 3000 конници и се е чувствал „като средновековен крал, посещаващ страната на някакъв полунезависим васал“. Атмосферата на Средновековието се подсилва от „положението на вождовете, техните вражди помежду си, абсолютното им господство в рамките на няколкото им клана, борбата на Върховния вожд... с неговите по-висши под-вождове“. Той особено се наслаждава на ездата и намирал понитата за отлични катерачи в планинския терен, казвайки, че са едно от тях дори ще може „да слезе от купола на „Сейнт Пол“, без да се подхлъзне“.³⁴⁵

В други писма до вкъщи Милнър продължава в този необичайно весел дух. Той

споделя на лейди Франсис Хорнър, че се забавлява „за първи път през тази ужасна година, която прекарах в Южна Африка“. За разлика от Родезия, където е видял хаотичния зачатък на цивилизацията в железопътните линии и ламаринените бараки, Басутоленд е „истински резерват за местните жители, където европейецът почти не идва, освен в безобидната форма на върховен комисар или друг чиновник, а природата е все още красива, и аборигените все още живописни“.

Излишно е да казвам, продължи той, че „колониалните цивилизатори“ са „нетърпеливи да сложат край на това. Краят все още не е настъпил, но изглежда почти наближаващ, благодарение на моето неохотно посредничество преди няколко месеца. Все пак бурята отшумя за известно време.“³⁴⁶

Милнър се занимава и със сериозни проблеми в Свазиленд, където повечето от европейците, които живеяха там, са британски поданици. Съгласно член XII от Лондонската конвенция Свазиленд е независима държава; обаче, серия от споразумения до 1894 г. поставиха територията практически под контрола на Трансваал. Когато Южноафриканската република предприема стъпки, за да съди върховния крал по обвинения в убийство, британците се намесиха и Милнър се включи в преговорите по въпроса. Чембърлейн обаче не иска да настоява за относително маловажния въпрос за независимостта на Свазиленд. Най-много, което щеше да направи, е да предложи през юни, Милнър да предупреди Трансваал, че ако победят в Свазиленд, няма да променят Конвенцията.³⁴⁷

Сега Милнър претоваря с по-разумен държавен секретар Ф. У. Райц, който десетилетие по-рано беше президент на О.Ф.С.³⁴⁸

През септември 1898 г., благодарение на умереността на Райц, е постигнато задоволително споразумение. Милнър докладва на Селбърн, че „направихме толкова за свазите, колкото е възможно, без да се бием. Всъщност... получи се много по-добра работа, отколкото очаквах.“³⁴⁹

Скоро след избухването на Бурската война година по-късно, Милнър пише на Пърси Фицпатрик в Лондон, че крайната цел е „самоуправляваща се бяла общност,

³⁴⁵ Milner to Synge, 20 April 1898, dep. 17, MP.

³⁴⁶ Milner to Horner, 15 April 1898, in Headlam (ed.), Milner Papers, vol. 1, pp. 163-164.

³⁴⁷ Headlam (ed.), Milner Papers, vol. 1, pp. 182-92.

³⁴⁸ Милнър научава за разговор, в който Райц се обявява в подкрепа на постепенното предоставяне на граждански права на емигрантското население, но признава, че ще бъде трудно да убеди старата бурска олигархия. По отношение на администрацията в Претория Райц казвал, че „има много неща, които никой честен човек не може да одобри“. Headlam (ed.), Milner Papers, vol. 1, p. 191.

³⁴⁹ Milner to Selborne, 19 September 1898, in Headlam (ed.), Milner Papers, vol. 1, p. 192.

подкрепена от добре третирани и справедливо управлявани черни работници от Кейптаун до Замбези“. Трябва да има едно знаме, британското, но под него ще има равенство на расите и езиците.“ Той не иска нидерландският език „напълно да изчезне“, носмента, че при „равенство във всички посоки, английският трябва да надделее“. В крайна сметка Южна Африка трябва да бъде „един доминион с общо правителство, митници, железници и отбрана, и обща политиката по отношение на местното население“. За да постигне това, Милнър се надява на „решителен резултат“. „Едно закъпване ще е ужасно.“ И ще струват „огромни и постоянни усилия от страна на британския народ“ и той е сигурен, че Фицпатрик „ще даде своя принос, за да го поддържа“.³⁵⁰

Както вече отбелязахме, един от инструментите, които Фицпатрик използва, за да продължи борбата, е бестселърът му „Трансваалът отвътре“, който Милнър прочете и настоя да го публикува.³⁵¹

Той разказва с героични думи борбата на уитлендърите (и Милнър) от времето непосредствено преди нападението на Джеймсън до конференцията в Блумфонтейн и за тяхно щастие, тя излиза от печатницата в Лондон точно преди ултиматума на Крюгер.

Обратно в Южна Африка, Милнър иска да въоръжи местните новобранци за защитата на Кейп, но министър-председателят на колонията е категорично против. Настояването на Шрайнер за военна цвятова линия кара Милнър да се оплаче на Чембърлейн, че според него „Щайнер предпочита да види цялата страна превзета, отколкото местните жители да се защитават с оръжието от белите“.³⁵²

Накрая Шрайнер разрешава мобилизирането на 4000 новобранци от африканската полева сила. Те бяха разположени по границите на източните области Мфенгу и Тембу, което води до успокояване на местните вълнения, прекратяване на нападенията на добитък, които се извършваха срещу холандските ферми, и най-важното, ограничаване на нападенията на бурските въстаници от Транскейските територии за добитък и зърно. Британската военна политика смята, че африканците не трябва да атакуват бурите, освен ако териториите им не бъдат нападнати.³⁵³

Има известни опасения, че това ще създаде впечатление за британците че са слаби и може да доведе до нелоялност. Милнър телеграфира на Лагдън, който има задачата да се да обуздае разтревожените Басуто: „Отрязани сме... Направи всичко възможно.“³⁵⁴ Някои по-малко депресиращи новини идват от Родезия, за които сър Артър Лоули, администраторът на Матабелеланд, информира Милнър, че е в безопасност, а местните жители са спокойни.³⁵⁵

Въпреки че ще бъде наречена „Войната на белите хора“, и двете страни ангажират хиляди небели помощници, особено британците, чиято победа обещава по-добро отношение и разширени права, което за съжаление се оказва празно обещание.³⁵⁶

Депутация, представляваща 100 000 цветнокожи граждани на Кейп, представя на Милнър обръщение в подкрепа, и приветствие за анексирането на двете републики,

³⁵⁰ Milner to Fitzpatrick, 28 November 1899, in Duminy and Guest (eds), FitzPatrick: South African Politician, pp. 233-234.

³⁵¹ J. P. R. Wallis, Fitz: The Story of Sir Percy Fitzpatrick (London: Macmillan and Co., 1955), p. 78. Sir Percy Fitzpatrick, South African Memories: Scraps of History (London: Cassell and Co., 1932).

³⁵² Peter Warwick, Black People and the South African War, 1899-1902 (Cambridge: Cambridge University Press, 1983). Milner to Chamberlain, 24 November 1899, in Thomas Pakenham, The Boer War (London: John Murray, 1979), p. 167.

³⁵³ Warwick, Black People and the South African War, p. 15.

³⁵⁴ Milner to Lagden, 3 November 1899, in Headlam (ed.), Milner Papers, vol. 2, p. 20.

³⁵⁵ Lawley to Milner, 30 October 1899, in Headlam (ed.), Milner Papers, vol. 2, pp. 6-7.

³⁵⁶ Bill Nasson, 'Why They Fought: Black Cape Colonists and Imperial Wars, 1899-1918', International Journal of African Historical Studies, 37:1 (2004), pp. 55-70.

„защото смятаме, че само под британското знаме и британската закрила цветнокожите хора могат да получат справедливост, равенство и свобода.“

В отговора си Милнър се съгласява, че „не расата или цветът на кожата, а цивилизацията е изпитанието за способността на човек да упражнява политически права“.³⁵⁷

В „Депешата на Милнър по въпроса за коренното население“ от 6 декември 1901 г. не се призовава за разширяване на изборителното право на коренното население от Кейп, а за промяна, ако е необходимо, на традиционното владение и племенното управление, и подобряване на образованието.

Милнър няма предвид „че трябва да бъдат образовани като европейците, защото техните изисквания и способности са много различни, и само трябва да бъдат обучени да развиват естествените си способности [и да усвоят] ... навици за редовен и квалифициран труд. Той е против използването на принуда, за да се принудят местните жители да работят, но одобрява Законите за проходите (които трябва да се прилагат по-добре) и призовава за ограничаване на търговията с алкохол. Той настоява за единообразие в политиката спрямо местните жители, но не иска да понижава статута на цветнокожите от Кейп.“³⁵⁸

По време на войната бурите не проявяват голяма милост към пленените африкан-

Алфред Милнър и ген. Робъртс

ски разузнавачи, въоръжени от британците за своя собствена защита. Милнър се оплаква на Чембърлейн от стряскащия брой чернокожи, включително скаути и цивилни, убити от бурите, и му обръща внимание на случая с ковач от село до Кейп на име Ейбрахам Исау, който бил брутално бит с камшик и след това екзекутиран „само защото бил лоялен британски поданик“.³⁵⁹³²

Милнър дори се чувства гузен за смъртта на Исау, тъй като местният водач го е помогнал, безуспешно, за оръжие, с което да защитят селото си.³⁶⁰³³

В крайна сметка, безпокойството на бурите от нарастващите грабежи на „кафири-те“, въоръжени от британците, се оказва значителен фактор, които ги накара най-накрая да сложат оръжие. За съжаление, за да се постигне мирно споразумение, правата на небелите са пожертвани. Член 8 от бъдещия Договор от Вереенигинг, гласи: „Въпросът за предоставяне на изборително право на местното население няма да бъде решен до въвеждането на самоуправление“. И двете страни осъзнават какво означава това: на бурите ще бъде дадена свобода да възстановят предвоенната си политика на расов контрол.

През 1901 г. Чембърлейн заявява, че „Не можем да се съгласим да купим мир, като оставим цветнокожото население в положението, в което се е намирало преди вой-

³⁵⁷ Headlam (ed.), *Milner Papers*, vol. 2, pp. 224-225. Bill Nasson, "Doing Down their Masters": Africans, Boers and Treason in the Cape Colony during the South African War of 1899-1902' *Journal of Imperial and Commonwealth History*, 12 (1983), pp. 29-53.

³⁵⁸ Lewsen (ed.), *Selections From the Correspondence of John X. Merriman*, p. 380, n. 113.

³⁵⁹ Cd 547, Cd 663, *Worsfold, Lord Milner's Work in South Africa*, p. 427.

³⁶⁰ Bill Nasson, *Abraham Esau's War: A Black South African War in the Cape, 1899-1902* (Cambridge: Cambridge University Press, 1991) and 'The War of Abraham Esau 1899-1901: Martyrdom, Myth and Folk Memory in Calvinia, South Africa', *African Affairs*, 87: 347 (April 1988), pp. 239-65.

ната, дори без обикновените граждански права, които правителството на Капската колония отдавна им е признало“.³⁶¹

Мирното предложение от Мидълбърг от март 1901 г., което очертава окончателното споразумение, заявява че „правното положение на Негово Величество не е да дава изборителни права, преди да бъде предоставено представително управление... и ако бъде дадено, то ще бъде толкова ограничено, че да осигури справедливото преобладаване на бялата раса“.

В него обаче се посочва, че „правното положение на цветнокожите лица... ще бъде подобно на това, което имат в Капската колония“.³⁶²

Година по-късно, под нарастващ обществен натиск за прекратяване на войната, британците, включително Милнър и Чембърлейн, вече не са склонни да се борят дори за минималните права, предоставени на „цивилизованите“ небели в Капската колония.³⁶³

Това е лукс, който Милнър не може да си позволи, ако иска да има някаква надежда да обедини белите раси след това. Той има предвид трудовите проблеми на Трансваал и какви мерки може да са необходими за тяхното разрешаване. С предимството на ретроспекцията обаче Милнър смята съгласието си за член 8 за най-голямата грешка, която някога е правил. Той казва на Селбърн, че ако е знаел „толкова добре, колкото знам сега, екстравагантните предразсъдъците на почти всички бели – не само бурите, срещу всякакви отстъпки на който и да е цветнокож, колкото и цивилизован да е, никога няма да се съглася на толкова абсолютно изключване не само на коренното население, но и на цялото цветнокожо население от каквито и да е граждански права, дори в общинските дела“.³⁶⁴

Почти година след подписването на Договора от Верееининг, на 18 май 1903 г., Милнър произнася и най-забележителното си южноафриканско обръщение, наречено „Речта от наблюдателната кула“, по теми като правата на местното население и цветнокожите и емиграцията. Изнесена пред общинския конгрес в Йоханесбург, тя отразява наскоро публикувана „синя книга“ по въпроса за коренното население и дава неговото виждане за предложената Наредба за общинските избори. Милнър застава на позицията на Роудс: цивилизацията, а не цветът на кожата, трябва да бъде мярка за пригодност за общински права. Заявявайки, че не е нито привърженик на Ексетър Хол³⁶⁵, нито екстремист от другата страна, Милнър се обръща към Конгреса за умереност и иска „вратата да бъде отворена за местните“. В същото време той признава, че настроенията в бялата общност са толкова силно против разширяването на изборителното право на чужденци и цветнокожите, че не може да оправдае налагането „на бялото население на принцип, отхвърлян както от британските жители така и от холандците“.

Той попита събралите се: „Каква е ползата от постоянното викане, че това е страна на белия човек? Означава ли това, че е страна, населена само с бели хора?“ Това е „очевиден абсурд“, тъй като чернокожите ни превъзхождат в съотношение 5:1. Това,

³⁶¹ G. B. Pyrah, *Imperial Policy in South Africa 1902-1910* (Oxford: Clarendon Press, 1955), p. 91.

³⁶² J. D. Kestell and D. E. Van Velden, *The Peace Negotiations between the Governments of the South African Republic and the Orange Free State, and the Representatives of the British Government, which Terminated in the Peace of Vereeniging on the 31st May, 1902* (London: Richard Clay & Sons, 1912), p. 212.

³⁶³ Peter Marsh blames Milner for 'gutting' this provision, although there is little evidence that Chamberlain saw things much differently at this point. Joseph Chamberlain, p. 521.

³⁶⁴ Питър Марш обвинява Милнър за „промяната“ на тази разпоредба, въпреки малкото доказателства, че Чембърлейн е виждал нещата по съвсем различен начин в този момент. Joseph Chamberlain, p. 521.

³⁶⁵ Ексетър Хол е голямо обществено място за митинги в северната част на Странд в центъра на Лондон, срещу съвр. хотел „Савой“. От 1831 до 1907 г. се провеждат много големи митинги на активисти за различни каузи, но най-вече срещу робството. (б. пр.)

означава, че „ако търсим разумен смисъл“, това е, че „белите хора трябва да управляват“. Това смята за разумното и апелира: „Нека кажем това ясно... и нека го оправдаем“.

Единственото оправдание за Милнър за бялото превъзходство е „на основата на по-висшата цивилизация“. Един от най-силните аргументи за бялото управление, продължава той, е защото „единственият възможен начин за постепенно издигане на черния човек, не до нашето ниво на цивилизация, което е съмнително дали някога той би могъл да достигне, а до много по-високо ниво от това, което той сега заема“.³⁶⁶

Чрез този процес може би 1:1000 от тях ще се издигне до „средното“ ниво на цивилизацията на белия човек и следователно, трябва да предоставим на тези хора „привилегиите, предоставени на цивилизованите хора“. Милнър внимателно посочва, че те, не включват автоматично политически права, които ще бъдат определени в бъдеще „от законодателен орган, избран единствено от бялото население на страната“.

За тези, които са постигнали високо ниво на образование и култура, обаче Трансваал вече е направил някои изключения в своята система за регулиране на местното население. Практическото значение на това е малко, но принципът е много важен и „изниква отново във връзка с общинските права“. Дали местното население, пита той, което е постигнало висока степен на цивилизация, „не може да има глас по такива въпроси?“

Милнър по-силно съчувства на цветнокожите от Кейп, сред които поне малка част е „преодоляла огромния недостатък на своя произход“ и е постигнала „значителна степен на цивилизованост“. Тези хора са най-лоялни към британците в борбата за избирателни права преди войната и по време на конфликта.

Той ще „съжбява, ако един от първите плодове на нашата победа е да им нанесем незаличима обида“. Говорейки за себе си, осъзнавайки, че мнозина няма да се съгласят с него, той заяви, че ще бъде „голямо нещастие, ако един ден, голямата британска общност в Южна Африка, напълно и окончателно отхвърли доктрината за равни права на всеки цивилизован човек“.

Обръщайки се отново към правата на индийската емиграция, заявява че това е въпрос на цивилизация. Милнър твърди, че ограниченията, ако бъдат направени, трябва да се правят на „според социални и икономически причини, а не върху цвета на кожата“. Как можем, пита той, „да се надяваме, че няба да бъдем посрещнати със съляпа враждебност от цветнокожите хора, ако отричаме и на най-образования и цивилизован азиатец, който се е установил сред нас, ако ще отричаме всички други привилегии, на които се радват цивилизованите хора, да не говорим за политически права?“

Оправдано ли е „да се заклеймят азиатците като азиатци и да се твърди, че всички те, независимо от степента им на цивилизованост, трябва да са нежелани тук или, ако дойдат, трябва да се третираят като парии?“

Милнър призова публиката си да обмисли по-широките аспекти, за които той говори, защото вижда, че въпросите, „които не са просто местни, а имат широкообхватни последици, за които сега много хора не се сещат, са твърде важни, за да се разглеждат на чисто локална и доста тясна основа“.

Милнър завършва, наричайки себе си „човекът от наблюдателната кула“, който „може да вижда много по-далеч от човека на полето, не... защото е по-добър и по-знаещ от него, а защото мястото и поста който заема, му го позволява“. Той се надява, че казаното от него ще повлияе на „други дискусии в други събрания, които ще се занимават с тези въпроси“ и че ефектът ще бъде „смекчаване на дивата глупава опозицията, която

³⁶⁶ Изключително вярно, всичко това което се случи с ЮАР и Зимбабве, след като властта на белите беше премахната го доказва – разруха, и необузdana престъпност, до това доведе черното управление. Негрите не са в състояние да се самоуправляват! Плачевното състояние на Африка днес го доказва! (б. пр.)

съществува в определени среди от нашите събратя. Може да се приема за правилно, или не от някои, да се дават определени привилегии на небелите; но е напълно погрешно да им се отказват по начин, който оставя трайно чувство за обида и потисничество“.³⁶⁷

Четири дни след тази реч Милнър се среща с делегация на Британската индийска асоциация, водена от Мохандас К. Ганди, която протестира срещу регистрационната такса, която са принудени да плащат, и ограничаването на търговията им до определени места. За пореден път, както и при въпроса за изборителното право, окончателните решения по тези въпроси са оставени на народа на колонията, след като е установено представително управление.³⁶⁸

Лидерите на цветнокожите от Кейп също го призовават да приложи желанието си на практика, да позволи привилегии по икономически, а не по расови признаци. Въпреки че призна съчувствието си, всичко което Милнър може да направи, е да препоръча търпение, докато не настъпи промяната в обществените настроения, което смята за неизбежно. По-късно през годината той оправдава оттеглянето на клаузата за изборително право за далтонистите, в Наредбата за общинските избори с мотива, че членовете на настоящото правителство са само „временни носители на изпълнителна власт“, без мандат да правят промени, които следващите правителства ще отхвърлят.³⁶⁹

Въпросите за расата и емиграцията в Южна Африка са неразривно свързани с най-големия следвоенен проблем, пред който се изправя Милнър – продължаващият недостиг на работна ръка, особено за златните мини, чийто икономически „излишък“ той смята за жизненоважен за общия просперитет.³⁷⁰

Това ще осигури работни места за британските заселници, които той мечтае да задържи и внесе. Собствениците на мини се оплакват, че дейността им не е печеливша без намалени разходи за труда, а заплатите вече са толкова намалени, ще има катастрофални последици за набирането на персонал.³⁷¹

Африканските работници, получават 1/5 от заплатата на европейца, се радват на пълна заетост в други професии по време на войната и не искат да се връщат в тежките условия и опасните работни места под земята.

За да постигне целите си, Милнър иска да наеме африкански, индийски, японски или китайски работници и влиза в спор с онези, които се опитват да го ограничат. Белите жители се опасяваха, че вносът на азиатска работна ръка ще доведе, както и по-ранните индийски експерименти, до постоянно заселване и икономическа конкуренция с европейците. А китайските заместници са наричани заплаха за бялата работна сила, въпреки, че твърдата расова и социална йерархия на Южна Африка не позволява на белите мъже да практикуват тежък физически труд.³⁷²

³⁶⁷ Headlam (ed.), *Milner Papers*, vol. 2, pp. 465-470.

³⁶⁸ Headlam (ed.), *Milner Papers*, vol. 2, pp. 510-11. Maureen Swan, *Gandhi: The South African Experience* (Johannesburg: Ravan Press, 1985) and Robert Huttenback, *Gandhi in South Africa: British Imperialism and the Indian Question, 1860-1914* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 1971).

³⁶⁹ Donald Denoon, *A Grand Illusion: The Failure of Imperial Policy in the Transvaal Colony During the Period of Reconstruction, 1900-1905* (London: Longman, 1973), p. 111.

³⁷⁰ В една от своите депеши Милнър заявява, че „колкото по-бързо извадим (златото), толкова по-голям е излишъкът... и именно този излишък е от полза за местната общност и пълни хазната на държавата“. Cd 1895, цитирано в Persia Crawford Campbell, *Chinese Coolie Emigration to Countries within the British Empire* (Лондон: P. S. King & Son Ltd, 1923), стр. 170.

³⁷¹ Вечният конфликт между труда и капитала, породен от алчността за по-голяма печалба, което поражда експлоатацията. (б. пр)

³⁷² Peter Richardson, *Chinese Mine Labour in the Transvaal* (London: Macmillan, 1982) and Campbell, *Chinese Coolie Immigration. For a broader perspective, see David Northrup, Indentured Labour in the Age of Imperialism, 1834-1922* (Cambridge: Cambridge University Press, 1995).

Милнър пише на Чембърлейн, че „нищо не може да бъде по-добро, от това да се разруши идеята, че физическият труд е под достойнството на белите“. Експериментът му да разчупи този модел с 500 моряци, доведени от Англия, обаче се оказва скъпопоставящ провал.³⁷³

Разпространяват слухове, използвани от организации на уитлендърите, като Съвета за търговия и труд, че довеждането на тези бели, не е поради страх от синдикатите.

На 2 юни 1903 г. Милнър приема делегация от Съюза на белите работници. На тях казва, че вносът на работници ще създаде работни места за белите.

Докато посещава Англия, Милнър работи усърдно, за да прокара идеята за използването на азиатския труд, започвайки със своя стар приятел Алфред Литълтън, който наследява Чембърлейн в Министерството на колонии. Той продължава въпреки предупрежденията на Литълтън и други за бурята на възмутена либерална критика, която ще бъде предизвикана, някои критиките са искрени, но като цяло е просто част от циничната политическа игра. Може би никой друг въпрос не предизвиква по-ясно презрението на Милнър към британската политическа система и пренебрежението му, към резултатите от действията му, отколкото въпросът за „китайското робство“.

Като протеже на Милнър, Литълтън е много по-малко враждебно настроен към идеята, отколкото Чембърлейн, и е по-склонен да я „проучи“. Милнър се среща и с лорд Лансдаун, който остава министър на външните работи в правителството на Балфур и отговаря за договарянето на споразумения с всяко азиатско правителство, което предоставя работници. Преди да напусне Лондон, Милнър се явява пред кабинета и пред Комисията по отбрана, за да обсъди тези въпроси. Той също печели временна подкрепа на своите либерални империалистически приятели, която обаче ще се разсее сред възмутената общественост, и привлекателността на министерският пост след много години в политическа опозиция.

Милнър се завръща в Кейптаун на 15 декември 1903 г., катои преди това посещава Йоханесбург, където оказва натиск върху членовете на Прогресивната партия, загубили изборите в Кейптаун, да подкрепят проекта за китайските работници.³⁷⁴

Тези политици включват Джеймсън, който два месеца по-късно сформира министерство, и това е лоялистка победа, за голяма радост на Милнър.³⁷⁵

След като се завръща в Трансваал, Милнър продължава усилията си. Той казва на Гел: „По въпроса за азиатските работници, предвиждам големи трудности, които ще бъдат преодоленни, преди да осъществя това за Трансваал и Родезия“. Това е неговото „първо задължение“ и ще се заеме с него „с цялата енергия, търпение и упоритост, които притежавам“. Той изобщо не е уверен в успеха, но „няма да пожали сили, за да го осигури“.³⁷⁶

³⁷³ 29 August 1902, CO291/41, in *Streak*, Lord Milners Immigration Policy, p. 52.

³⁷⁴ Джеймсън се оплака на брат си, че Милнър иска от него повече, отколкото смятам за безопасно. Постава го в ужасно трудна позиция. Разбира се, те [китайците] трябва да дойдат, и колкото по-скоро, толкова по-добре; но аз трябва да продължа да стоя на тръни тук, докато те пристигнат. Той продължава, че се опитва да убеди Милнър да „побърза, да прокара законодателството преди нашите избори. Тогава ще мога да кажа „Аз ви казах“ и да накарам цветнокожите братя да повярват, че сме били искрени и можем да им помогнем по-добре от Бонда, като държим [китайците] извън колонията“. В края на месеца Джеймсън съобщава, че заминава за шест седмици на политически срещи, преди изборите в Кейп, и ако не беше „този отвратителен китайски въпрос, щяхме да ги спечелим. Сега всичко е много съмнително“. Трудно е да се запази единството на партията, но той имаше „големи надежди – особено ако Милнър побърза и ги санкционира преди 10 февруари“, когато започват изборите. Jan Colvin, *The Life of Jameson*, 2 vols (London: Edward Arnold, 1922), vol. 2, p. 230.

³⁷⁵ Милнър казал на банкера Луис Мичъл: „Наличието на лоялно правителство в Кейп е от решаващо значение“. Marlowe, *Milner: Apostle of Empire*, p. 150.

³⁷⁶ Milner to Gell, 13 December 1903, in Headlam (ed.), *Milner Papers*, vol. 2, p. 481.

В стремежа си Милнър получава помощ от ноемврийския доклад на Комисията по труда, който разкрива недостиг от 129 000 работни места само за мините и препоръчва това да бъде компенсирано от Далечния изток. Също така се смята, че на всеки 10 внесени работници ще бъде създадено 1 работно място за бели. Това, плюс уверенията на ръководството, че на китайците ще извършват само неквалифициран труд, помага за промяната на общественото мнение в Трансваал, а петицията в полза на китайския труд събира 47 000 подписа, половината от възрастното мъжко население.³⁷⁷

Несъмнено има и принуда, прилагана от ръководството, като например предоставянето на петицията за подписване, при разпределянето на пликите със заплати.

През 1903 г. опозиционните организации, като Белият съюз и Африканският трудов съюз, се разпадат, оставяйки полето на действие на Асоциацията за внос на работна ръка, която неслучайно се радва на пълната подкрепа на Минната камара.³⁷⁸

Недостигът на работници вече води до затварянето на мини и спиране на железопътното строителство. Милнър се оплаква на Литълтън на 27 декември, че непосредствените перспективи са „много лоши. Има пълен застой поради трудността с работната ръка“. В началото на месеца Минната камара единодушно одобрява резолюцията в полза на китайския труд. Впоследствие, номинираният от Трансваал, Законодателен съвет обсъжда предложение на сър Джордж Фарар, президент на Минната камара и на Трансваалската прогресивна асоциация, за изготвяне на наредба, разрешаваща вноса. Тя е подкрепена с 22 гласа срещу 4 и наредба е изготвена, подлежаща на одобрение от имперското правителство.

Въпреки че през януари 1904 г. в Трансваал е въведен упълномощаващ законодателен орган, Милнър се опасява, че ще бъде твърде късно, за да се спаси ситуацията. Той се доверява на Вайълет Маркам, която го подкрепя в *Sheffield Daily Telegraph*, че „икономическото положение тук е много лошо и влияе върху политическото. Но доколкото виждам, всичко това се дължи на една-единствена причина, с която сте напълно запозната, така че няма да се спирам на това.“ Той ѝ изпраща новини от южноафриканските вестници, по-специално „Блумфонтейн Френд“, който „не му е приятел“.

Ако „много мрачни картини на състоянието в Трансваал достигнат до Англия през Блумфонтейн, ще знаете какво да си мислите за тях.“³⁷⁹

По-късно същата година Маркам публикува своите статии, възхваляващи реформата за заселването китайските работници, и трудова политика на Милнър, под заглавие „Новата ера в Южна Африка“. На 10 февруари азиатската трудова наредба за Трансваал е предадена на Министерството на колониите за одобрение. Това води до протестна телеграма до Милнър от името на трансваалските бури, подписана от Луис Бота, Ян Смитс и 13 други видни личности. От Кейп, Джон Х. Мериман пише на Смитс, че горещо одобрява действието му, като единствената му критика е, че не го е направил порано. Той продължава: „Невероятно е, че дори Милнър с цялата си късогледство и глупост, може да бъде в полза на схема, която очевидно ще намали британското население, и ще остави бурските земевладелци незасегнати“. Той го смята за „позорно престъпление“ подобно на „договора от Азиенто“, по който британците са доставяли роби за испанските колонии през XVIII век. Мериман продължава: „трябва да отбележим, че расовите чувства на англичаните срещу холандците са по-изострени, отколкото преди войната, което е забележителен резултат от „великата работа на Милнър“. Сега имаме главния нарушител на мира [Джеймсън] за наш министър-председател. Може би има някакво извинение, ако беше избран заради някакви специални способности, но той е

³⁷⁷ Cd 1896, Cd 1899; in Headlam (ed.), *Milner Papers*, vol. 2, pp. 478, 482.

³⁷⁸ Denoon, *A Grand Illusion*, pp. 146-147.

³⁷⁹ *Milner to Violet Markham*, 19 January 1904, *Markham Papers*, 25/56.

също толкова некомпетентен в политическите познания, колкото е [в] смелостта или военното лидерство.“³⁸⁰

В Британия, в печата и в парламентарните дебати за детайлите на наредбата, Милнър е предвидимо критикуван за насърчаване на „китайското робство“. В допълнение към моралните злини на робството, „Спектейтър“ се опасява от „отвратителна деморализация от наемането, поради присъствието много китайци без жени“ и че техните селища ще се превърнат в „гнезда на порока“.³⁸¹

В Камарата на общините на 16 февруари либералният член от Кливланд, Хърбърт Самюъл, внася изменение към обръщението, според което е нецелесъобразно кралят да одобри Наредбата за внос на работна ръка. Това изменение е отхвърлено седмица по-късно с 281 гласа „за“ срещу 230 „против“. Литълтън понася основната тежест на атаките и Милнър изпраща благодарности „за това, което направихте за нас по въпроса за работниците. Очевидно ситуацията у дома по този въпрос е изключително трудна. Вие бяхте прав, а аз грешах за многото проблеми, които ще имате заради това в парламента. Още повече трябва да съм ви благодарен, че водите така силна и успешна борба.“

Единственият въпрос сега е „ще успеем ли наистина да убедим китайците? Ако го направим, дори постепенно, вносът на 50 000, ще ни осигури просперитет след година-две. Ако не го направим - ?!“³⁸²

Парламентарната борба обаче едва е приключила. Клинтън Докинс докладва на Милнър: „Всеки път китайците! Този проклет стар К. Б. [Кембъл-Банерман] използва въпроса за китайските работници за публичен дебат“ и правителството, „уплашено от последиците“, „отново трепери“. Те имат някаква причина, тъй като въпросът „кара хората от всякакъв вид да гласуват като луди срещу правителството“.³⁸³

„Лудите“, както се очаква, включват про-бурски ностроения депутат Дейвид Лойд Джордж, но също и стари приятели в лицето на сър Едуард Грей и Аскуит, които подкрепят вота на недоверие на Кембъл-Банерман, когато правителството не успява да отмени наредбата за труда.³⁸⁴

Лео Амери предупреждава Милнър на 26 февруари: „мисля, че сте разбрали Аскуит правилно, но изкушението от приближаващото му постъпване в длъжност, и вече избраните тапети от г-жа А. за (апартамента им на) „Даунинг Стрийт“ № 10, е било прекалено голямо за него“.³⁸⁵

В дебата на 21 март, Аскуит напомня на Камарата на общините за „Илотския“ съапел на Милнър и пита как, може уитлендърите да се сравняват с илоти, от „същият красноречив пер, и как той ще нарече внесените китайци?“ Той продължава: „Ще може ли той, както някой от нас да използва думата роб?“³⁸⁶

Единствено Халдейн от ръководството на ядрото на либералните империалисти, не следва партийната линия и е подложен на остри критики за това, че се въздържа, когато мнозинството в правителството се сви до едва 57 гласа при гласуването.

³⁸⁰ 22 February 1904, in Lewsen (ed.), *Selections From the Correspondence of John X. Merriman*, p. 432.

³⁸¹ Startt, *Journalists for Empire*, p. 78. Startt includes two chapters on the Chinese Labour issue.

³⁸² Milner to Lyttleton, 21 February 1904, dep. 10, MP. Селбърн предупреждава Милнър на 14 март, че правителството прави всичко възможно за него по въпроса с китайската работна ръка, но последиците за изборите ще бъдат „катастрофални за нас“. Той е притеснен, че радикалите вероятно ще получат „много голямо мнозинство... и виковете (които сега се превърнаха в „китайско робство“) са най-престъпните и доходоносни от избирателна гледна точка, които той е виждал“. Въпреки това Селбърн уверява Милнър, че „приятелите му остават верни на него“. O'Brien, Milner, p. 216.

³⁸³ 18 March 1904, in McCready, 'Sir Alfred Milner, the Liberal Party, and the Boer War', p. 40.

³⁸⁴ Лойд Джордж отправя „силна лична атака“ срещу Милнър, която е парирана от полковник У. С. К. Слейни., У. Акерс Дъглас, и дори Едуард VII, 24 март 1904 г., RA.

³⁸⁵ Wilson, C. B., p. 400.

³⁸⁶ McCready, 'Sir Alfred Milner, the Liberal Party, and the Boer War', p. 40.

Отношенията на Милнър с Аскуит и Грей никога няма да се възстановят, заради техния безочлив политически опортюнизм. Той коментира на Берта Синдж: „Какви ужасни глупаци излязоха либералите по отношение на китайците. Предполагам, че засега им се струва като забавление, но въпреки възрастта и цинизма ми, не вярвам, че подобно унижително подчиняване на популистките предразсъдъци, ще им бъде полезно в дългосрочен план.“ ... „Нямам нищо против обидите, най-малкото ми харесват, когато са от определени среди. Ако например К. Б. някога похвали нещо, което съм направил, ще трябва незабавно да подам оставка с ясното съзнание за провал.“³⁸⁷

Антикитайският плам се разпростира и до лордовете, където лорд Колридж внася предложение, подобно на това на К. Б., което също е отхвърлено след дебат, в който епископът на Херефорд атакува Милнър по лични причини заявявайки, че „мъже с такъв темперамент и с това остро журналистическо перо не трябва да представляват Империята на големи позиции“.³⁸⁸

„Близнакът по рождение“ на Милнър (т.е. родени са на една и съща дата и година, но иначе нямат нищо общо), Хамилтън Бейнс, който става епископ на Натал, пише, че дълбоко негодува срещу думите на Херефорд. Милнър отговаря, че приятелят му не трябва да се тревожи защото има „огромно недоволство за „моралните“ злини, съпътстващи китайската имиграция“. Мъжете, които ги познават най-добре, уверяват, че китайците не са „неморални като народ“.

Що се отнася до вика за „робство“, „в това няма повече робство, отколкото в сто различни форми на служба, основана на свободен договор – и със сигурност не толкова, отколкото при обикновеното постъпване в армията“.

Вярно е, че минното дело не е „здравословен занаят“, но ще се извършва при условия, „които науката може да създаде“, и във всички останали отношения, за китайците ще се полагат добри грижи. Те могат да спечелят тук толкова за няколко години, колкото в Китай за цял живот... И нашата страна абсолютно се нуждае от външна помощ, за да се справи.“ Без нея ще има „масов бял отлив, а това означава единствено британски масов отлив“.

Милнър е сигурен, че това е истинската причина, поради която има такава съпротива срещу китайския труд. Именно про-бурски настроените и т.нар. „малките англичани“ са „в дъното на цялата работа... водейки по-голямата част от своите добронамерени невежи сънародници за носа“. Да се твърди, че китайския труд ще замени белия труд, е „просто лъжа, а тези, които вдигат шум, знаят, че това е лъжа“. Истината е точно обратното. Без „помощен цветнокож труд, белият труд не може да съществува тук и когато бъдат разработени много богати мини, това ще се отрази неблагоприятно върху земеделските стопанства на бурите“. Това е „истинската същност“ на цялата работа.³⁸⁹

През май 1904 г. китайското правителство най-накрая се съгласява със схемата и Лансдаун подписва англо-китайска трудова конвенция.³⁹⁰

³⁸⁷ Milner to Synge, 23 May 1904, dep. 17, MP.

³⁸⁸ На 21 март Херефорд предлага „Камарата да не одобрява внасянето на китайски работници в Трансваал, докато не бъде предоставено пълно самоуправление“ и освен това „ще се даде от голяма полза Южна Африка, ако лорд Милнър вече не беше там. Той показва, че не е подходящ за тази длъжност по две причини: (1) неговият характер му пречи на правилната преценка и (2) езикът му постоянно го подвежда“.

³⁸⁹ Milner to Baynes, 28 March 1904, in Headlam (ed.), Milner Papers, vol. 2, p. 487-488.

³⁹⁰ Договорът предвижда държавни служители в Китай да контролират набирането на работници и да обясняват условията на договора, който работникът има право да прекрати по всяко време, при условие че възстанови разходите за транспорта и връщането си обратно. Всеки мъж има право да бъде придружен от съпругата и децата си за сметка на вносителя. Работникът трябва да бъде върнат в пристанището на отплаване. Нямаклауза, която да забранява телесното наказание, защото вече е престъпление съгласно законите на Трансваал. Campbell, Chinese Collie Emigration, p. 181-2. See also Worsfold, The Reconstruction of the New Colonies, vol. 1, pp. 360-362.

На 25 май първият кораб, със 600 работници, напуска Хонконг и пристигна в Дърбан на 18 юни. Китайците сключват договор за 3 години, за да работят неквалифициран труд в мините. Срокът може да бъде удължен с още 3 години, след което репатрирането е задължително. Собствениците на мини плащат разходите за транспорта на китайците и техните семейства, ако желаят, въпреки че високата цена на живот, прави това изключително необичайно. Те трябва да живеят в лагери, които могат да напускат за не повече от 48 часа, след разрешение. Това едва ли е робство, но споразумението отново предизвиква ново възмущение в лондонския печат. „Таймс“ отговоря, че опозицията се опитва да създаде „изкуствена истерия“.

Когато бяха на власт, либералите позволиха внос на китайска работна ръка в Британска Гвиана и викът им за „китайското робство“ е просто „неприличен“ за „преструващи се филантропи“. Никога не е бил отправян „по-безсрамен и безскрупулен апел към невежеството и предразсъдъците“.³⁹¹

Междувременно, въпреки „безбройните спънки“, китайците продължават да пристигат, въпреки че избухването на епидемия подновява призивите за забрана на всякаква азиатска емиграция и заплашва за известно време да провали цялата схема.

Въпреки това Милнър докладва на Литълтън, че мината „Ню Комет“ е започнала да копае руда на 28 юли, първата, която възобновява производството като „пряк резултат от вноса на китайска работна ръка“. Той уверява началника си, че съобщенията за дезертьори, които се разпространявали у дома, са преувеличени и реалният брой не надвишава трима.³⁹²

В същото време Милнър споделя на Фредерик С. Оливър³⁹³, важен политик и финансов поддръжник на митническата реформа и имперските каузи в Лондон, че китайският експеримент, „въпреки безкрайните страхове, е засега най-обещаващ. Бери-Бери³⁹⁴ се провали, а те са отлични работници. Те дойдоха точно навреме. Бях напълно прав, като казах, че броят на кафирите³⁹⁵ е достигнал своя максимум. От няколко месеца те намаляват и се надяваме, за години наред, те отново да са значително увеличени: 25 000 китайци до края на годината едва спасиха положението.“³⁹⁶

Всъщност по това време в мините работили 23 000 души. Както прогнозира Милнър, китайският труд помага за обръщане на икономическия ход в Южна Африка; Действията му обаче дават на опозицията силен коз, с който те ще разгромят Милнър и юнионистите на следващите общи избори и след това.

След като напуска Южна Африка година по-късно, Милнър изнася серия от речи, най-забележителната от които е в Йоханесбург на 31 март 1905 г. В нея отново повдига „Въпроса за цветнокожите“, казвайки на публиката си, че според огромното мнозинство е „еретик по този въпрос, и аз съм непоколебим еретик“. Той продължава да вярва, както винаги, че „излязохме от правилния път, когато отхвърлихме принципа на г-н

³⁹¹ Startt, *Journalists for Empire*, p. 82.

³⁹² Milner to Lyttelton, 29 July 1904, in Headlam (ed.), *Milner Papers*, vol. 2, p. 485.

³⁹³ Фредерик Скот Оливър (1864 – 1934), е шотландски политически писател и бизнесмен, който се застъпва за митническата реформа и имперския съюз за Британската империя. Той играе важна роля в движението „Кръгла маса“, съдейства за падането на военното правителство на министър-председателя Х. Х. Аскуит и замяната му с Дейвид Лойд Джордж през 1916 г., и настоява за „пълна автономия“ за разрешаване на политическия конфликт между Великобритания и ирландските националисти. (б. пр.)

³⁹⁴ Авитаминоза от недостатък на витамините от група „В“. (б. пр.)

³⁹⁵ Думата „кафири“ първоначално португалците заемат от арабите, по отношение на чернокожите племена в Африка. През XVI и XVII век европейците наричали цялото население, живеещо на юг от реките Замбези и Конго, но по-късно се прехвърля на племената хотентоти и банту. По-късно бурите започват да използват термина „кафири“ в по-тесен смисъл, за да обозначат воинствените скотовъдни племена в Югоизточна Африка — зулуси, коса, пондо и финго. (б. пр.)

³⁹⁶ Milner to Oliver, 25 July 1904, dep. 10, MP.

Роудс за „равни права за всеки цивилизован човек“. В същото време той е готов да „разчита, да се върнем към правия път, на постепенна промяна в общественото мнение в самата страна“, тъй като нищо не е по-лошо от опита да се наложи това чрез външен натиск. Той смята, че докладът на Комисията по въпросите на коренното население е допринесъл голям успех и се надява белите господари на Южна Африка да се научат на мъдрост и „дискриминация – да не поставят всички цветнокожи хора, от най-цивилозавоните до най-примитивните, в един безразборен куп“.³⁹⁷

За съжаление, решенията, с които Милнър се съгласи, започвайки с Договора от Вереенигинг, оставят статута на небелото население на „милостта“ на бялото колониално население, което означава лишаване от права и увековечаване на сегрегацията в Южна Африка. Неговите наивни надежди за евентуално просветление на бялото население ще да отнемат почти век, както и много кръвопролития и страдания, преди да се осъществят.

7. „ДЕТСКАТА ГРАДИНА“ ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА СТРАНАТА: ВЪЗСТАНОВЯВАНЕТО НА ЮЖНА АФРИКА

Само месец след началото на Бурската война, Селбърн коментира пред Милнър за следвоенното споразумение, че „е добре да не делим кожата на глигана, преди да бъде убит, но трябва да помислим, какво ще е най-доброто да направи с кожата, ако предположим, че копието вече е забто. Селбърн попита Милнър, дали обмисля да поеме гигантската „Авгиева конюшня“ като губернатор на Трансваал в междинния етап на реконструкцията му в коронната колония. Това означава да се откаже от губернаторството на Кейп, но да остане върховен комисар.“³⁹⁸

Милнър отговаря, че „с удоволствие ще опита да почисти Авгиевата конюшня в Претория“. Той добавя, че „въпросът за третирането на сегашната война като завоевателна е решен от нахлуването и анексирането на наша територия и умишленото намерение на републиките... да ни изгонят от Африка.“ За Милнър е очевидно, че „трябва абсолютно да ги смачкаме политически, или нашето изгонване от тази част на континента... е само въпрос на време“.

След като британците надделяват, той казва на Селбърн, че „автократичното управление“ в републиките е „неизбежно, докато бъркотията не се изясни“.³⁹⁹

Година по-късно, по време на своето първо полуофициално пътуване на север, Милнър е придружен от нов помощник, Лайънъл Къртис, който ще стане лидер на т. нар. „Детска градина“ от възпитаници, които стават известни, работейки с Милнър в Южна Африка.⁴⁰⁰

Кичънър известно време нарича персонала на Милнър, „Детската ясла“, но Къртис отдава заслуга на един от критиците на Милнър в Южна Африка за първото използване на това название. „Името Детска градина“, пише по-късно Къртис, „ни беше дадено с подигравка от сър Уилям Мариот, който създаваше проблеми на Милнър в Йоханесбург.“⁴⁰¹

³⁹⁷ Milner, *The Nation and the Empire*, pp. 89-90.

³⁹⁸ Selborne to Milner, 10 November 1899, in Boyce (ed.), *Crisis of British Power*, pp. 96-97.

³⁹⁹ Milner to Selborne, 30 November 1899, in Boyce (ed.), *Crisis of British Power*, pp. 97-98.

⁴⁰⁰ Walter Nimocks, *Milner's Young Men: the "Kindergarten" in Edwardian Imperial Affairs* (Durham, NC: Duke University Press, 1968). Deborah Lavin, *From Empire to International Commonwealth: A Biography of Lionel Curtis* (Oxford: Clarendon Press, 1995). Iain R. Smith, 'Milner, the "Kindergarten" and South Africa', in Andrea Bosco and Alex May, (eds), *The Round Table, the Empire/Commonwealth, and British Foreign Policy* (London: Lothian Foundation Press, 1997), pp. 35-53.

⁴⁰¹ Curtis, *With Milner in South Africa*, p. 344.

Къртис е вторият от възпитанците в „детската градина“. Първият, Дж. Ф. (Питър) Пери, пристига няколко месеца по-рано като помощник-имперски секретар със специална отговорност за местните територии. Следвайки съвета на Кромер, Милнър казва на Пърси Фицпатрик няколко месеца по-рано: „Няма да остана тук много дълго, но когато си тръгна, възнамерявам да оставя след себе си млади мъже, подготвени за много работа“. Умът и характерът са по-важни за него от опита. Той осъзнава, че ще има „редовна суматоха и много приказки за момчетата, Оксфорд, работа и всичко останало; и хората ще искат опитни и високопоставени мъже“, но както казва Милнър, „първокласни опитни мъже, не се намират“.⁴⁰²

Къртис се вписва идеално в калъпа. Възпитаник на Ню Колидж, той служил във велосипедния корпус на градските имперски доброволци през първата година от войната. В Англия е личен секретар на лорд Уелби, председател на Лондонския окръжен съвет. Чарлз Стюарт, секретарят на съвета, го препоръчва на Милнър като „уравновесен... много енергичен и... способен с перото си“. Ще 4се увелите, че е много полезен.“⁴⁰³

Тези думи ще се окажат пророчески. Напрежението, причинено от продължаващите нападения на бурските бойци, възпреятства до 1901 г. Милнър, да се премести окончателно в Йоханесбург, който ще бъде седалището на Трансваалското правителство на Милнър, въпреки че Претория остава столица.

Лайънъл Къртис става градски писар на Йоханесбург.⁴⁰⁴ Той намира резиденция, Сънисайд, тогава в покрайнините на града, за седалище на върховния комисар. Милнър описва бившето имение Екщайн като „вила, която може да е резиденция на проспериращ лондонски търговец в Хендън или Чизълхърст... далеч от мините и търговските обекти, с изглед към великолепна хълмиста местност на север към Претория“.

Той планира да остане там, докато войната свърши, за която се опасява, „че все още не е свършила“ и всъщност „никога няма да стигне до окончателен край“.

Воюната ще затихне постепенно, тъй като ресурсите на врага се изчерпват все повече и повече, и ще трябва постепенно да възобновяваме дейността си, и и ще видим работата на мините отново в разгара си, преди последните бурски бойци да се разпръснат.“⁴⁰⁵

През същата година „Детската градина“ се сдобива с още един член, когато Патрик Дънкан, който е доверен секретар на Милнър в службата по приходите, идва от Англия по негово искане, за да заеме важния пост на касиер на Трансваал. Милнър вижда Йоханесбург като истински център на Трансваал и за удобство, пощенската служба, минното дело, местните въпроси и железопътната администрация имат централи там, за голямо недоволство на онези, които искат всичко да се управлява от Претория. Чембърлейн, който предпочита старата столица, казва на Милнър, че мнението му се основава на „дълъг опит с коронните колонии“. Коментарът на Милнър по този въпрос, че „Да се опитаме да натъпчем управлението на Трансваал в калъпа на коронна колония според мен е огромна грешка... Убеден съм толкова силно по този въпрос, че ако се настоява за подобен курс, изпълнението му трябва да бъде поверено на друг, а не на мен.“ Между двата града има телефонна връзка, което неимоверно улеснява комуникациите и за Милнър „голямо удобство“.⁴⁰⁶

⁴⁰² Percy Fitzpatrick, *Lord Milner and His Work* (Capetown: n.p., 1925), *непечатано от Cape Times*.

⁴⁰³ Charles Stewart to Milner, 7 September 1900, MSS Curtis 1, f 55, CRT.

⁴⁰⁴ Къртис коментира в дневника си разговорите си с Милнър за общината, че шефът му „има умението да те накара да се чувстваш толкова уверен, че за 10 минути можеш да му предадеш това, за което на други хора би ти отнело 30 минути“. 23 април 1901 г., Curtis, *With Milner in South Africa*, p. 216.

⁴⁰⁵ Milner to Mrs. Montefiore, 22 March 1901, in Headlam (ed.), *Milner Papers*, vol. 2, p. 235-236.

⁴⁰⁶ Headlam (ed.), *Milner Papers*, vol. 2, pp. 274-275.

По време на пътуването до Англия през 1901 г. Милнър продължава да набира млади мъже. Добавени са три известни личности: Джефри Робинсън (по-късно Доусън) от Колониалния офис; Джон Бюкан от екипа на „Спектейтър“; и Хю Уиндъм (по-късно лорд Леконфийлд), млад братовчед на приятеля и поддръжник на Милнър, Джордж Уиндъм. Всички те се явяват на работа като помощник-лични секретари.⁴⁰⁷

„Детската градина на Милнър“: 1. Робърт Бранд, 2. Патрик Дънкън, 3. Хърбърт Бакер, 4. Лаънъл Хичънс, 5. Хю Уиндъм, 6. Ричард Фийтъм, 7. Лайънъл Къртис, 8. Питър Пери, 9. Дъгъл Малкълм, 10. Джон Доув, 11. Филип Кер (лорд Лотиан), 12. Джефри Робинсън.

Милнър е толкова впечатлен от работата на Робинсън (от осдфордския колеж „Вси души“) в Лондон, като проверява кандидатите за работа в Южна Африка, че получава разрешение от Чембърлейн да му предложи позиция.⁴⁰⁸

Бюкан, друг възпитаник на Оксфорд, е препоръчан от Лео Амери, който не може да напусне собствената си работа в „Таймс“, за да се присъедини към Милнър в Южна Африка. Бюкан се среща с Милнър само веднъж преди това, но е добре запознат с кариерата му, отбелязвайки, че Милнър е „отишъл в Южна Африка с добрата воля на всички партии; там се е превърнал в най-противоречивата фигура в Империята, аплодиран от мнозина като силен човек в кризата, и критикуван от други като носещ глав-

⁴⁰⁷ В своето проучване Уолтър Нимокс поставя Робинсън и Уиндам в „ядрото“ на Детската градина, а Бюкан остава извън него, тъй като напуска Южна Африка през 1903 г. Уиндам също приписва произхода на наименованието на Милнър, а не на Дж. А. Мариот или Джон Х. Мериман, както правят другите. *Milner's Young Men*, pp. 27-28.

⁴⁰⁸ За Робинсън, който променя името си на Доусън през 1917 г. като част от условията на едно наследство, виж John Evelyn Wrench, *Geoffrey Dawson and Our Times* (London, 1955).

ната отговорност за войната“. Отначало той вижда Милнър като „философа на Платон, превърнал се в цар, учен, който в средата на 40-те си години е направил история“.

Младият мъж обаче скоро се разубеждава от това мнение, тъй като открива „много малко признаци на учения, освен в прецизния рационализъм на мисълта му“.

Бюкан казва, че Милнър умишлено е „забутал науката на висок рафт“, за да посвети запасите си от жизнена сила на работата, която е пред него.⁴⁰⁹

Два належащи въпроса, с които Милнър се бори при планирането на възстановяването след войната, са преселването и самоуправлението. През септември Милнър пише на своя съюзник, либералният империалист Аскуит за тези „две точки, по които искам да направя предупреждение“. За Милнър е очевидно, че „в крайна сметка трябва да имаме самоуправление тук. Големите бели при това антагонистични общности не могат да бъдат управлявани авторитарно от Лондон“. Но в много среди има „доста опасно настояване... самоуправлението да дойде много скоро“. Най-добрите хора тук, казва той на Аскуит, са „с различно мнение. Те казват, и с право: „Пълното самоуправление означава партии. Партиите, ако трябва да ги формираме веднага, неизбежно ще възникнат на чисто расова основа. Веднъж попаднали в тези коловози, може никога да не се измъкнем и ще доведем цяла Южна Африка до плачевното състояние на нещата, което съществува и в момента само в Капската колония. Дайте време на британците и холандците да се установят заедно и да работят заедно няколко години за възстановяването на страната по неополитически принцип, да се споразумеят или спорят по всякакви въпроси, различни от чисто расовите. Тогава разделението на партиите може да не бъде по-различно, отколкото в здрави хомогенни общности.“

Точка номер две, преселването, е за Милнър „още по-деликатна“. Той вярва, че има „голяма опасност, ако мислим единствено за връщането на африканерите, независимо дали са военнопленници или бежанци, на земята си, без да смесваме с тях британския елемент веднага и от самото начало“. Това е „лесно да се направи, ако постоянно се възползваме от възможностите си. Разбира се, ще бъдем критикувани от хората, които не искат страна да се установи в мир под британското знаме... те ще крещат за „унищожаване на холандците“ и всичко останало.“

Той нарича това „Глупости. Изобщо не искам да ги унищожа. Но не искам страната да е изцяло холандска, а градовете – британски, и расовото разделение да се утежнява от икономическото.“ По-голямата част от селското население ще бъде холандско, а по-голямата част от градското – британско, но Милнър иска да увеличи броя на британските фермери, въпреки че осъзнава, трудността за намирането на „качествени заселници – не просто „хора“, а мъже с опит в земеделието и малко капитал, ще изисква много пари“.⁴¹⁰

Милнър основава аргументите си на доклада на Комисията за заселване на земя, който подчертава, че цялата кръв и богатство, изразходвани за войната, шу бъдат „абсолютно пропилены“, ако значително британско население не бъде заселено на земята като предпазна мярка срещу повторение на „разделението и безредиците“.⁴¹¹

Това препорачва докладът да се направи, но да се привлекат първокласни, опитни заселници, трябва да се придобие качествена земя, което както отбелязва Милнър, ще струва много пари. Освен това, в сухите условия на Южна Африка, всяка схема за подобряване и разширяване на селскостопанската база ще се нуждае от смел план за напояване. За тази цел Милнър се позовава на египетския си опит, като привлича стария си приятел Уилям Уилкокс, който наскоро е работил по проектирането на язовир Асуан. Уилкокс публикува оптимистичен доклад за перспективите за напояване в селското

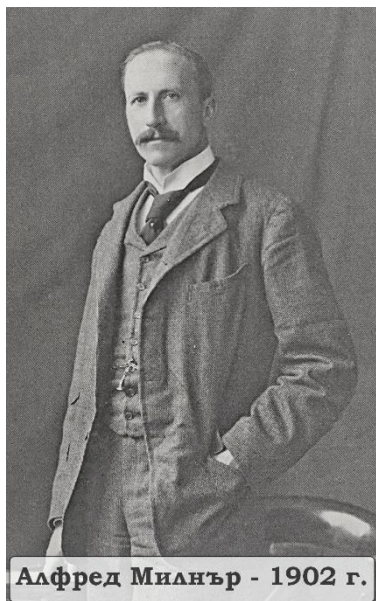
⁴⁰⁹ John Buchan, *Memory Hold-the-Door* (London: Hodder and Stoughton, 1941), pp. 95-99.

⁴¹⁰ Milner to Asquith, 13 September, 1901, MSS Asquith 10, f. 33, Bodleian Library.

⁴¹¹ Cd 626, in Worsfold, *Lord Milner's Work in South Africa*, pp. 516-17.

стопанство в Южна Африка, но посочва и за още по-належащата нужда от вода за минната индустрия в Ранд, която като източник на финансиране за всичко останало, първо трябва да бъде поставена на стабилна основа.⁴¹²

Досега са получени молби за заселване само от 531 войници и през декември 1901 г. е създаден Трансваалския поземлен съвет за закупуване на ферми. Милнър критикува липсата на правителствен план за подпомагане и прогнозира, че с такава помощ, около 10 000 души могат да бъдат заселени през първата година. Пламенната му надежда се оказва изключително нереалистична, че в рамките на пет години след възстановяването на реда могат да бъдат докарани над 100 000 британски заселници, достатъчно, за да обърнат политическия баланс на силите.⁴¹³

На 21 юни 1902 г., три седмици след подписването на Договора от Вереенигинг, Милнър полага клетва като губернатор на Трансваал в старата Раадзаал в Претория, а два дни по-късно в Блумфонтейн е назначен за губернатор на колонията на Оранжевата река.⁴¹⁴

След края на войната Милнър иска да задържи колкото се може повече войници като постоянни заселници. Тази схема обаче среща няколко проблема. Повечето от мъжете нямат земеделски опит и въпреки значителните разходи, никога не беше осигурена адекватна обработваема земя. Повечето няхаха капитал от 300 паунда, който Милнър иска да внесат. Той се оплаква, че поради лошата икономика, хиляди потенциални земеделци сред войниците, както и другите, напускат. За да спре тази външна вълна, той увещава Чембърлейн: „Ние трябва да се заемем възможно най-бързо с всички възстановителни дейности“. Това ще запази престижа на британското правителство и ще „помогне да се задържат в страната, желаещите хиляди британски заселници, които са нетърпеливи да си намерят работа тук. Току-що, имаме избор за Империята... най-важното е да рестартираме машината навреме, за да не изоставаме“.⁴¹⁵

Една голяма част от южноафриканската „машина“, железопътната система, отчаяно се нуждаеше от ремонт и разширение след две години и половина война. Разширяването на жп-линиите до селските райони, като същевременно се възстановява и обединява в цялостна мрежа, ще бъде част от стратегията за възстановяване на Милнър, и свързания с това план за федерализиране на Южна Африка.⁴¹⁶

По-късно той казва на Междуколониалния съвет: „Говорим за по-тесен южноафрикански съюз. Всички го желаем. Но не се замисляме колко много той е възпрепятстван от чисто физически трудности, от огромните разстояния, които разделят основните центрове, и ако не се създаде по-рационална система за комуникации, ще се затруднява постоянното общуване, сближаването на интересите и, още по-важно – на свободния

⁴¹² Cd 1163, in Worsfold, *Lord Milner's Work in South Africa*, pp. 516-19.

⁴¹³ *Milner to Chamberlain*, 8 November 1901, *Streak*, *Lord Milner's Immigration Policy for the Transvaal*, p. 15; *Milner to Chamberlain*, 30 December 1901, *Streak*, *Lord Milner's Immigration Policy for the Transvaal*, p. 32.

⁴¹⁴ Thompson, *Forgotten Patriot*, pp. 189-203.

⁴¹⁵ *Milner to Chamberlain*, 9 June 1902, JC13/1/260, CP.

⁴¹⁶ Kenneth E. Wilburn Jr, 'Engines of Empire and Independence: Railways in South Africa, 1863-1916', in Clarence Davis and Kenneth E. Wilburn Jr, with Ronald E. Robinson (eds), *Railway Imperialism* (New York: Greenwood Press, 1991), pp. 25-40.

обмен на идеи, които са толкова важни за развитието на националния живот и националните чувства.⁴¹⁷

Сър Пърси Жируар, който е директор на военните железници, остава като комисар на преименуваните Централни южноафрикански железници. Въпросът за железниците предизвиква конфликта между Милнър и Кичънър, който разбираемо отказва да прехвърли контрола от военни ръце, докато бурите не сложат окончателно оръжие и войските му не бъдат евакуирани. Военното министерство се опитва да натовари администрацията с такса от 1,5 милиона паунда за работа, която твърди, че армията е извършила по системата. В крайна сметка тази сума е намалена с 2/3. Кичънър също иска монополни цени за хилядите коне, впрегатни животни и каруци под армейски контрол, без които репатрирането на цивилни не може да се осъществи. Сякаш всичко това не е достатъчно лошо, и продължителната суша през втората половина на 1902 г. продължава до проливните дъждове в края на декември. Болестите убиват по-голямата част от добитъка, и се налага вноса на животни от Аржентина и Тексас.

Милнър съобщава у дома, че „започнахме да работим в страната, напълно лишена от всичко“. Освен това в разгара на зимата, няма трева за големия брой животни използвани в армията и те са в „най-окаяно състояние“. Стотици умират, хиляди са изтощени. Доставянето на провизии е затруднено от огромното натоварване на железопътните линии, поради необходимостта от „превозване на 100 000 и 200 000 войници и прибиране на хиляди бежанци“.⁴¹⁸

Въпреки тези проблеми и хроничния недостиг на работна ръка, в рамките на 9 месеца след края на войната, цялото бурско население, заедно с африканците, които също бяха в бежанските лагери, общо четвърт милион, са върнати в останките от домовете си, за да започнат възстановяването. Връщането на десетките хиляди военнопленници, разпръснати от Бермудските острови до Шри Ланка, които искат да се върнат, ще отнеме малко повече време. За да подпомогне бедстващото бурско население и да финансира възстановяването, в допълнение към средствата, определени в мирното споразумение, Милнър получава разрешение от Чембърлейн да въведе 10% данък върху печалбите от минната промишленост, мярка, която не е приета с радост от Пърси Фицпатрик и Минната камара. По настояване на Милнър, вместо да се чака уреждане на исквете, обезщетението започва да се изплаща веднага от 3-те милиона паунда, посочени в член 10 от мирния договор, допълнени с подобна сума под формата на заеми. Преди Милнър да си тръгне от Южна Африка, 16,5 милиона паунда ще бъдат изразходвани за преоздравяването на последиците от войната. Докато са в лагерите, 40 000 бурски деца започват да учат английски език и този процес ще се проведе в Новите колонии под ръководството на Е. Б. Саргант, а след това и на Фабиан Уеър след края на 1902 г.⁴¹⁹

Повече от 400 британски учители са привлечени за тази цел и както отбелязахме по-рано, старата приятелка на Милнър, писателката Берта Синдж, създава истински патриотичен учебник „Историята на света за децата на Британската империя“.

За да се противопостави на безплатното начално образование и религиозно обучение, предлагано в държавните училища, Холандската реформаторска църква скоро създава конкурентна система, проповядват бойкот на държавните училища. Сред уитлендърите се заражда недоволство, защото за много от тях бюрократичното имперско управление, се оказва по-тежко, отколкото беше при Крюгер.

⁴¹⁷ Worsfold, *The Reconstruction of the New Colonies*, vol. 2, p. 44.

⁴¹⁸ Cd 1551, quoted in Worsfold, *The Reconstruction of the New Colonies*, vol. 2, pp. 49-50.

⁴¹⁹ Саргант се завърна след едногодишен отпуск поради заболяване и публикува доклад по темата през 1904 г.

В края на 1902 г. новосъздадената Трансваалска политическа асоциация започва агитация за пълноценно участие в управлението.⁴²⁰

Когато е възможно, местни видни личности са включвани в неизборните изпълнителни съвети, създадени след мирното споразумение. Бурското ръководство обаче стои настрана и саема изчакваща позицията.

Веднага след края на войната трима от генералите, Луис Бота, Ян Смутс и Кус де ла Рей, пътуват до Европа, да убедят Чембърлейн да възобнови мирните преговори и да набере средства, но без успех. Освен че установяват, че министърът на колонии е непоклатим, техният „Апел към цивилизования свят“ събира само 105 000 паунда, 1/5 от които дава един американски дарител. Отчаяният Смутс обвинява за провала си с Чембърлейн влиянието на Милнър. Бота се опитва да развесели приятеля си, казвайки му, че „ако лорд Милнър не се погрижи, ще стане най-мразеният човек на света“.⁴²¹

За „детската градина“ Смутс пише саркастично на Емили Хобхаус, която се завръща в Южна Африка след войната: „Толкова е удобно да имаш малка „детска градина“ с кукли – всичките се движат по твоята воля, не задават неудобни въпроси, не правят размирици... Така ни управляват тук „цветът на университетската наука.“⁴²²

Милнър убеждава сър Артър Лоули (по-късно лорд Уенлок) да поеме поста вице-губернатор на Трансваал. И той подава оставка от губернаторския си пост в Западна Австралия и пристига в края на август. Сър Ричард Соломон става главен прокурор и ръководител на правния отдел на Трансваал. Той се заема за работа с, по думите на Милнър, „с невероятна енергия“ и за по-малко от година „отменя, преразглежда или поправя“ огромната маса от закони, реорганизира собствения си офис и Магистратската служба.⁴²³

За да се справи с кризата във фермите и да модернизира методите, от Колониалното министерство е изпратен Ф. Б. Смит, да оглави новия Трансваалски департамент по земеделие, чиито усилия щяха да се увенчаят с успех в периода на възстановяването.

У. Е. Дейвидсън заменя често нетактичния Джордж Фидес (който се завръща в Лондон и беше назначен при Чембърлейн) като колониален секретар за Трансваал.

Сър Хари Уилсън е назначен за колега на Дейвидсън в колонията Ориндж Ривър (Оранжевата река).

Два месеца след пристигането на Лоули, Милнър пише на Вайълет Сесил: „Все още живеем в най-ужасната Авгиева конюшня тук. Но количеството работа, свършена от юни насам, е огромно.“ „Лоули се хвърля с голяма енергия.“ Той знаеше, че го чака голяма работа, но въпреки това е „доста изумен като видя с какво се е захванал... Няма нито един човек тук, който да е добър в нещо, и да няма шест пъти повече работа, отколкото може да свърши.“⁴²⁴

Всички гореспоменати дават своя принос; обаче, най-добре запомнените от помощниците и колегите на Милнър, заради легендата, която самите те създадоха, са членовете на „Детската градина“, повечето от които ще останат в Южна Африка, след като Милнър си отиде.⁴²⁵

⁴²⁰ D. J. N. Denoon, "“Capitalist Influence” and the Transvaal Government During the Crown Colony Period, 1900-1906" *Historical Journal*, 11:2 (1968), pp. 301-31; p. 322.

⁴²¹ Johannes Meintjes, *General Louis Botha* (London: Cassell, 1970), p. 117.

⁴²² W. K. Hancock and J. van der Poel (eds), *Selections from the Smuts Papers*, 7 vols (Cambridge: Cambridge University Press, 1966-73), vol. 2, p. 151.

⁴²³ Worsfold, *The Reconstruction of the New Colonies*, vol. 2, p. 70.

⁴²⁴ 18 October 1902, in Headlam (ed.), *Milner Papers*, vol. 2, p. 381. 18 October 1902, in Headlam (ed.), *Milner Papers*, vol. 2, p. 381.

⁴²⁵ Според Нимокс истинските членове на групата, признати от останалите, са Къртис, Дънкан, Пери, Робинсън, Уиндам, Фийтъм, Хиченс, Доув и трима, добавени по-късно – Робърт Бранд, Филип Кер и Дугал Малкълм. *Milner's Young Men*, pp. 28, 44.

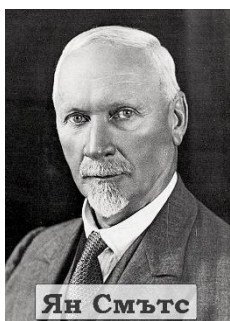
Останалите основни членове са добавени през периода на възстановяване. Сред тях са Лайънъл Хиченс, приятел на Къртис от Ню Колидж, който е служил в египетското Министерство на финансите. Хиченс става градски касиер на Йоханесбург, преди да бъде повишен в колониален касиер на Трансваал. Друг член, Ричард Фийтъм, заменя Къртис като градски чиновник, когато Милнър го премества в Претория като помощник-секретар по колониите (към секретаря по колониите на Дънкан) на следващата година Джон Доув, също от Ню Колидж, става асистент на Фийтъм.

След края на войната, Чембърлейн решава да посети Южна Африка, като първа стъпка от грандиозния си план, който е замислил да обиколи самоуправляващите се владения – като „мисионер на империята“, чието призвание е да осъществи имперски съюз.⁴²⁶

Той инструктира Милнър, че иска сам да види нещата и да „се запознае с представителите на двете партии и на двете раси“.⁴²⁷

Милнър уведомява губернаторите на Кейп и Натал, Хели-Хътчинсън и Хайм, че министърът на колониите възнамерява пътуването да бъде „делово, а не показно“.⁴²⁸ Пътуването обаче е и делово и показно. Където и да пътува след пристигането си със съпругата си в Дърбан на 26 декември 1902 г., министърът на колониите приема делегации и обръщения. В поредица от речи Чембърлейн проповядва единство и помирение под британското знаме и задължението да се споделя тежестта, както и ползите от членството в Британската империя. Милнър, който е болен в края на годината, първо се присъединява към Чембърлейн в Чарлстаун на границата с Трансваал на 3 януари 1903 г. и го придружава до Претория.

На банкет в Претория даден от сър Артър Лоули, към секретарят по колониите е са отправени откровени призови за „Коронно колониално управление с по-малко „корона“ и повече „колония““. В отговор Чембърлейн моли за търпение. Той казва на събралите се, че самоуправление ще бъде предоставено възможно най-скоро: „Имате доверие в лорд Милнър. Не имаме доверие в него.“⁴²⁹

На сутринта на 8 януари Смътс повежда делегация от сто водещи представители на бурската общност, за да представят приветствено обръщение, с ще настояват да се преразгледат някои въпроси, включително пълна амнистия, завръщането на лидерите им емигрирали в Европа, използването на холандския език в образованието, данъчното облагане и политиката за местното население. Джо отговаря в Раадзаал, пред очите на Милнър и Лоули, че Договорът от Вереенингинг трябва да се счита за „харта на бурската нация“. Буриите, продължава той, имат „пълното право даискат от нас... да изпълним това в духа и буквата“. Но е „твърде рано да се изоставят или да се отклоняваме от така сключените условия“. Той заявява, че се надява „с уважение и от двете страни, със стриктно спазване на споразуменията от двете страни, с готовност да даваме, както и да вземаме, преди да изтекат много години... ние да бъдем един свободен народ под едно знаме“.⁴³⁰

⁴²⁶ В едно от първите си изказвания Чембърлейн отбелязва, че „един от радикалните вестници у дома е обявил, че аз съм некомерсиален пътешественик. Не знам точно какво имат предвид, но съм сигурен, че става дума за нещо неприятно. Аз бих предпочел да кажа, че съм тук като мисионер в името на Империята.“ Цитирано в Worsfold, *The Reconstruction of the New Colonies*, том 1, стр. 123, бел. 2.

⁴²⁷ Chamberlain to Milner, 4 September 1902, JC13/1/179, CP.

⁴²⁸ Milner to Hely-Hutchinson and Hime, 5 November 1902, dep. 237, MP.

⁴²⁹ [Garvin and] Amery, *Life of Joseph Chamberlain*, vol. 4, pp. 307-8; Headlam (ed.), *Milner Papers*, vol. 2, p. 433.

⁴³⁰ Също, , vol. 4, p. 340.

В Йоханесбург Чембърлейн, отсяда в Сънисайду където с Милнър имат много време за продължителни дискусии. Когато става дума за желанието на Милнър да напусне Южна Африка, Чембърлейн му заявява, че е имперски дълг на Върховния комисар да остане в обозримо бъдеще и че напускането е „почти акт на малодушие“.⁴³¹

Той убеждава Милнър да се съгласи на компромис, да си вземе отпуск през същата година и след това да се „върне за една година“. Чембърлейн не изключва възможността да остане по-дълго, „ако това се окаже абсолютно необходимо по обществени причини“.⁴³²

Другите повдигнати теми включват южноафриканската полиция, железопътната система, южноафриканския гарнизон, създаването на горски департамент, данъчното облагане на динамита, емиграцията на жените и Закона за притежание на оръжие. Милнър неохотно се съгласява, че на трима бурски лидери, които са в изгнание в Европа - Фишер, Волмаранс и Веселс, да бъде позволено да се завърнат.

Като стъпка към отговорно управление, са разрешени изборни общини в градовете.

Лорд Алфред Милнър и колониалният секретар Дж. Чембърлейн, в Южна Африка, след войната.

Чембърлейн посещава и Мафекинг, Кимбърли и Блумфонтейн, където Милнър идва на 4 февруари 1903 г. На публична вечеря три дни по-късно Милнър обявява сливането на железниците на Трансваал и колонията Оранжева река и създаването на нов Междуколониален съвет, делегиран да управлява новата железопътна система, полицията и други въпроси,

общии за двете колонии, включително разпределението на приходите от инвестиционния заем от 35 милиона паунда, за който Чембърлейн помогна да бъде отпуснат. Милнър се надява, че новият Съвет ще „отвори по-широк политически хоризонт [и] ще създаде южноафрикански начин на мислене, различен от колониалния“.⁴³³

За да контролира ежедневните дела на органа, друг член на Ню колидж в „Детската градина“, Робърт Бранд, е назначен за секретар на Съвета по предложение на Питър Пери. Той ще остане на поста си до създаването на Съюзното правителство.

През април Джефри Робинсън, който работи като заместник-секретар през последната година, заема мястото на болния Уолронд като главен личен секретар на Милнър. В прощалната си реч в залата за тренировки в Кейптаун на 24 февруари Чембърлейн отново хвали „твърдата и съчувствена политика“ на лорд Милнър, която ако продължи, ще направи Новите колонии „сред най-проспериращите и най-доволните владенията на короната“. Той продължава, че има хора, които не го познават, които говорят за Върховния комисар, „сякаш е суров човек, склонен винаги към произволни и дори

⁴³¹ Milner to Chamberlain, 20 January 1903, dep. 237, MP; JC29/3/3/1, CP.

⁴³² Nimocks, Milners Young Men, p. 40. Освен Милнър като председател, Съветът се състои от помощник-губернаторите на двете колонии, генералния инспектор на южноафриканската полиция, още двама служители от всяка от двете колонии, двама назначени от държавния секретар и двама представители, избрани във всеки от колониалните законодателни съвети. Duminy and Guest, Interfering in Politics, p. 105.

⁴³³ Worsfold, The Reconstruction of the New Colonies, vol. 1, pp. 231-2; [Garvin and] Amery, Life of Joseph Chamberlain, vol. 4, p. 341.

тиранични методи, но няма по-голяма заблуда от това.“ Ако тези хора само бяха „видели неговото търпеливо и лично внимание към всяко оплакване, което му е съобщено, неговата отдаденост на детайлите на всеки клон на администрацията, постоянния му стремеж да намери нови методи в полза на всяка класа от населението, искреното му желание да помогне на нуждите на онези, които са в беда, да възстанови на пострадащите във войната стария им просперитет“, те ще „се засрамят от подозренията си“.

Чембърлейн очаква с нетърпение растежа на „новата нация тук, в Южна Африка, толкова лоялна в истинския смисъл на думата, толкова имперска в най-добрия смисъл на думата, колкото всяко от владенията на Британската корона“.⁴³⁴

Преди да замине, Чембърлейн обсъжда с Милнър схемата си за преференциалните, които да обвържат Империята, и предлага Трансваал и Оранжевата колония да предложат преференции на британските стоки, както направиха представителите на Кейп и Натал на Лондонската колониална конференция предходното лято.

Вследствие на това, на Междуколониалната конференция в Блумфонтейн през март, Милнър настоява за идеята, позовавайки се на канадската отстъпка, давана за пример от Чембърлейн. След „доста бурен“ дебат конференцията одобрява митата за всички колонии и протекторати, която предоставя 25% имперски преференции на Великобритания и всички части на Империята, които отвърнат със същото. Делегатите потвърждават принципа на административния съюз за Южна Африка с надеждата, че „денят може да не е далеч, когато ще бъде възможно да се свика конференция, която да обсъди... съюза под една централна федерална администрация на всички колонии и територии под британско управление“.⁴³⁵

След това Милнър се доверява на секретаря по колониите, че е „доста разтревожен от очевидното пълно безразличие у дома към предложеното приемане от Южна Африка на преференции за британски стоки“. Освен ако колонистите от Кейп нямат „основание да мислят, че майката наистина се интересува от тях“, Милнър не вярва, че митата ще бъдат приети в парламента на Кейп. Всяка реципрочна изгода, продължава той, „колкото и малка да е, или дори надеждата за нея, ще насърчи настроенията тук, които сега са много силни, но няма да се запазят такива, ако не се подкрепят“. В момента няма южноафрикански износ, облаган с данъци от Великобритания, така че реципрочността е невъзможна, но Милнър вярва, че е „напълно достатъчно, ако нещо, колкото и незначително да е, бъде направено за Канада“. Това признава принципа на реципрочност и Южна Африка ще се надява, че някой ден да се възползва от това.“⁴³⁶

За нещастие на надеждите на двамата за преференции като първа стъпка към имперска федерация, докато Чембърлейн е в Южна Африка, кабинетът одобрява бюджет, който премахва малкия данък върху пшеницата, въведен за финансиране на войната, и проваля възможността за канадската реципрочност.

През есента на 1903 г. Чембърлейн подава оставка от правителството, за да осъществи кампанията си за митническата реформа. Милнър отказва молбите на Балфур и краля да поеме колониалния пост, позовавайки се на обещанието си към Чембърлейн да остане на поста си. В резултат на това приятелят на Милнър, Алфред Литълтън, приема поста в правителството на Балфур. Засега юнионисткото правителство оцелява след спора за свободната търговия/митническата реформа, но надвисналата либерална заплаха кара както Милнър, така и Литълтън през 1904 г. да насочат усилията си към осигу-

⁴³⁴ Worsfold, *The Reconstruction of the New Colonies*, vol. 1, p. 305.

⁴³⁵ Milner to Chamberlain, 27 March 1903, in Headlam (ed.), *Milner Papers*, vol. 2, pp. 451-452.

⁴³⁶ В писмо до Милнър от април, Литълтън пита „дали първата стъпка към самоуправление не е по-добре да бъде направена под ваше и наше ръководство, отколкото под ръководството на хора, които са много безразлични към основните интереси на Южна Африка“. Литълтън до Милнър, 26 април 1904 г. Headlam (ed.), *Milner Papers*, vol. 2, p. 520-521.

гуряване на система и наследник, които да оцелеят и да бъдат установени в Южна Африка преди падането на кабинета.⁴³⁷

„Предполагам, че сме в безопасност до началото на следващата година“, пише Милнър до Литълтън. „Трябва да използваме това време, за да създадем система, която да просъществува две-три години и въпреки, че ще се различава значително от вижданията на всяко радикално правителство, ще бъде достатъчно популярна и ще представлява достатъчна крачка, за да оправдае да не я променят веднага.“

Съвсем сигурно е, че Милнър „не може да живее шест седмици с радикално правителство, дори и да не го отзоват веднага, както е в техен интерес да направят“. Следователно той иска „да ви осигури време, за да назначите моя наследник. Не мога да си представя нищо по-важно от това.“ И от чисто лична гледна точка искам да изясня това най-късно до пролетта на 1905 г.⁴³⁸

Що се отнася до „конституционните развития“, друго писмо до Литълтън излага трудностите, които Милнър вижда в „отговорното“ управление. Първо, в политическата ситуация в новите колонии напредъкът е много малък. В градовете са създадени избирателни общини и местни съвети, а съветите за селските райони са под въпрос, но Милнър се опасява, че „всяко разширяване на местното самоуправление само ни доближава до много по-трудния и опасен проблем на самоуправлението за всяка колония като цяло“. Според него колонията, ползваща се с „отговорно“ управление, под което той има предвид система, „при която хората от колонията избират законодателния орган, а законодателният орган назначава правителството“, е „във всички аспекти и цели независима“. В този момент политическият съюз, съществуващ между колонията и родината майка, се основава „практически, единствено на обич“. При такива условия, дори ако формалното разделяне бъде отложено за известно време, „номиналната вяроност на колонията към Короната ще е източник на слабост, а не на сила, за останалата част от Империята“.

Положението ще е „още по-лошо, ако в колония с отговорно управление гражданите са разделени на две партии, едната дълбоко привързана към имперската връзка, а другата остро враждебна към нея. В този случай колонията не само ще бъде слабост за империята, но и ще бъде постоянно изложена на опасността от гражданска война“.

Поради тези причини на Милнър винаги е смятал, че британската политика трябва да отлага отговорното управление в новите колонии, докато значителен брой бури не се убедят „че трябва да минат много години, преди да се зарадват на членството в Британската империя, или докато британският етнически елемент не се засили дотолкова, че да направи отделянето невъзможно“.

Въпреки че признава аргументите срещу предоставянето на отговорно управление, Милнър казва на Литълтън, че с всеки изминал ден е все по-наясно с „крайната нежелателност от твърде дългото му отлагане“. Това е особено вярно в Трансваал, където „бялото население, се нуждае от контролу защото няма никакъв политически опит и подготовка, на които ще ги научи самоуправлението“.

Британците там, продължава той, притежават много добри качества и са „сред най-енергичните и обещаващи общности от европейски произход“, но са „политически неопитни и доста безразсъдни“. Според Милнър, предоставянето на отговорно управление ще бъде опасен експеримент, ако законодателната власт, която „контролира съдебните на страната, се състои предимно от мъже, враждебно настроени към Великобритания и имперската връзка“. Дилемата е, че бързото въвеждане на самоуправление означава бурско правителство, докато отлагането му ще „накарало голяма част от бри-

⁴³⁷ Milner to Lyttelton, 9 May 1904, dep. 10, MP.

⁴³⁸ Milner to Lyttelton, 2 May 1904, CHAN2/23, LP; also in Headlam (ed.), *Milner Papers*, vol. 2, pp. 521-527.

танците да се споразумеят с бурите и когато най-накрая се установи пълно самоуправление, ще доведе до идването на власт на антибританска администрация, още по-страшна, защото ще е съставена предимно от британци“.⁴³⁹

След като данните от преброяването в Трансваал стават достъпни по-късно през май, Милнър съобщава, че „при всяка справедлива основа за представителство, бурите ще имат малко мнозинство“. За да противодейства на това, Милнър предлага „половин-частно“ събрание, включващо назначени официални членове. Ако те са $\frac{1}{4}$ или дори $\frac{1}{5}$ от новата Камара, правителството може да разполага с мнозинство „по всеки жизнено-важен въпрос“. От друга страна, ако събранието е изцяло избрано, това което ще стане, нямаше да бъде, по думите му, „здравословно“.

Ако тази половинчатата система продължи 3 – 4 години, той се надява, че дотогава развитието на индустрията ще обърне възлите в полза на Великобритания и истински отговорното правителство ще може да се установи с по-малък риск. В колонията Оранжева река, Милнър се опасява, че ще са необходими поне $\frac{1}{3}$ официални назначени членове, за да се спре бургската вълна, и смята това за още една причина да опита такъв експеримент първо в Трансваал.⁴⁴⁰

Тези предложения за модифицирано представително управление са посрещнати с неодобрение и в двете нови колонии, предизвиквайки спор, който ще продължи много месеци и ще доведе до изготвянето за Трансваал на т.нар. „Конституция на Литълтън“.

За свой наследник, Милнър предлага на Литълтън, че Селбърн ще бъде „абсолютно най-подходящият човек“ но се опасява, че Селбърн не е възприемчив към идеята. Самият Литълтън е другият, когото Милнър ще избере, но той му казва, че това е „изключено“, както радикалите⁴⁴¹ ще го отзоват веднага, което Милнър оспори.⁴⁴²

Страхувайки се, че работата му ще попадне в „неправилни ръце“, Милнър казва на Балфур, че „нещата наистина са много критични. Един силен човек тук през следващите 3 или 4 години, може да завърши умиротворяване на Южна Африка и да отстрани най-големият от имперските проблеми“.

От друга страна, управлението със „слаба ръка, ще превърне Южна Африка в страшна пречка и опасност за още четвърт век“. Той се надява, че „ако спечелите следващите избори, ще можете да поставите тук подходящ човек“ и „в бъдеще тукашният пост, ще придобие важност като поста в Индия, така че те да се смятат за напълно равностойни“. Това ще спомогне значително „сближаването на връзките, които обединяват различни части на Империята – големият проблем, пред който винаги сме изправени, толкова ужасно труден за решаване по практичен начин“.

Той „превежда новите колонии през непосредствената икономическа криза“ и „има готов план за конституционна промяна до края на годината“. Остават много проблеми, но според Милнър моментът е подходящ за промяна: „Не можех да издържа много повече, много по-лесно е да си тръгна няколко месеца по-рано, оставяйки работата си в добри ръце“. Но се страхува от „риска да бъде последван от някой, който ще разплете цялата мрежа“.⁴⁴³

В крайна сметка назначаването на наследник ще се окаже трудно отнемайки месеци. През януари 1905 г. бургските, и британските партии представят своите виждания

⁴³⁹ Milner to Lyttelton, 20 May 1904, in Headlam (ed.), *Milner Papers*, vol. 2, p. 528. Идеите на Милнър, които са включени в новата конституция, включват законодателно събрание, състоящо се от 30 – 35 членове, избрани чрез широко избирателно право в райони с равен брой гласоподаватели и 6 до 9 делята длъжностни лица. Избраните членове трябва да имат почти пълен контрол върху законодателството, финансите и законодателството.

⁴⁴⁰ Milner to Lyttelton, 12 September 1904, dep. 10, MP.

⁴⁴¹ Има се предвид очакваното либерално правителство. (б. пр.)

⁴⁴² Milner to Balfour, 20 October 1904, Balfour Ad. MSS, 49697, BP.

⁴⁴³ Milner to Lyttelton, 23 January 1905, dep. 10, MP.

за политическата ситуация на Милнър. Преди да предприемат серия от масови митинги в Ранда, британците са разделили на две партии – Съюз за отговорно управление на уитлендърите и Съюз за прогресивно развитие на Трансваала.

Милнър коментира на Литълтън: „Надявам се, че забелязвате как всички тук се обединяват, за да докажат колко напълно негодна е тази колония за отговорно или дори за представително управление и какъв хаос ще имаме, когато има общи избори“.

Проблемите включват политическа неопитност, разделени партии и разделение между града и селото, като „няколко британски чудаки и ренегати ще обърнат възните в полза на врага“. Това вече става толкова очевидно, че „голяма част от честните британски глупаци, които крещяха за „самоуправление“ преди девет месеца“, сега са „напълно уплашени и оставят нещата да продължат така, както са, още няколко години“.⁴⁴⁴

Политическото обединение на бурите получава тласък предходния месец от погребението на Паул Крюгер в Деня на Динган (16 декември), който почива в Швейцария и чиито останки Милнър позволява да бъдат върнати в Трансваал в замяна на обещанията на бурите за мирно погребение, които са спазени.

Хиляди опечалени се нареждат по маршрута на влака, превозващ президента от Кейптаун. Сър Ричард Соломон представлява администрацията на тържественото погребение.⁴⁴⁵

В разговор с Милнър на следващия ден Бота и другите бурски лидери ясно заявяват, че никога няма да приемат неговата схема за „половинчатото събрание“ (която той изпраща до Литълтън в януарско съобщение) и ще се застъпят за напълно отговорно управление. Трансваалските бури, водени от Бота, официално учредяват нова партия, *Het Volk* (Народът), която планира да бойкотира предложеното правителство.⁴⁴⁶

В колонията Оранжева река, Щайн и Херцог сформират организация по същия начин, наречена *Oranje Unie* (Оранжевият съюз).

Трансваалският прогресивен съюз подкрепя схемата на Милнър, но всяка надежда за политиката му е попарена, когато *Het Volk* сключва политическа сделка със Съюза за отговорно управление на уитлендърите.⁴⁴⁷ Това разделение сред британските партии ясно показва, преди Милнър да замине за Южна Африка, че планът му, целящ да отложи 3-4 години, преди преминаването към отговорното управление, е обречен.

Не всичко обаче е съвсем мрачно, тъй като индустрията се възстановява. Спорният експеримент за вноса на китайска работна ръка, казва той на Литълтън, е „пълнен и доказан успех“, още по-добър в очите на Милнър, защото е съвсем очевидно, че китайците не са и „няма да бъдат по-евтини, а по-скоро по-скъпи от кафирите“ и че следователно „няма и най-малък шанс те да бъдат използвани, за да изместят кафирите, а само за да допълнят големия недостиг на местна работна ръка, който е доминиращият фактор в ситуацията“. Той казва на приятеля си: „Ти и аз, старче, можем да си стиснем ръцете за това, че заедно спасихме тази страна от първокласен финансов срив, който не би

⁴⁴⁴ След погребението Олив Шрайнер, казва на съпруга си, че се говорело, че кралят е наредил на Милнър да присъства на погребението, но той се е страхувал от атентат и не се е появил. Тя продължава, че такива притеснения са безсмислени, тъй като Милнър е „най-добрият ни приятел, той разрушава Британската империя по-бързо, отколкото биха могли всички бури в света“. 16 декември 1904 г., в S. C. Cronwright-Schreiner (ред.), *The Letters of Olive Schreiner* (Лондон: T. Fisher Unwin Ltd, 1924), стр. 250.

⁴⁴⁵ Това бе обявено в театъра „Емпрес“ в Претория на 28 януари 1905 г. За това виж N. G. Garson, „*Het Volk*“: Партията на Бота-Смътс в Трансваал, 1904-1911 г., *Historical Journal*, 9:1 (1966), стр. 101-132.

⁴⁴⁶ Denoon, 'Capitalist Influence', pp. 323-325.

⁴⁴⁷ Milner to Lyttelton, 23 January 1905, деп. 10, МР.

останал без последици дори в Англия... голямата машина започва да се движи и нов дух на надежда и предприемачество прониква в нашия търговски и индустриален свят“.⁴⁴⁸

През януари 1905 г. Литълтън му пише за разрешение да обяви отзоваването на Милнър през март, добавяйки, че „вашият наследник се оказва ужасна трудност“.⁴⁴⁹

Дилемата най-накрая е решена, когато Селбърн отстъпва и поема поста. Балфур, който напразно се опитва да убеди Милнър да остане на поста си, изпраща добрата новина и казва на Милнър, че въпреки това е „невъзможно за мен да не съжалявам за голямата загуба, която Южна Африка и Империята ще понесат от оттеглянето ти от сцената, където спечели „име и слава“. Селбърн, продължава Балфур, е „ужасна загуба за правителството и партията тук; но той ще бъде голяма печалба за Южна Африка“. Той се съгласи неохотно, само от чисто чувство за обществен дълг.“⁴⁵⁰

Доволният Милнър отговаря, че за него е „най-голямото възможно облекчение да чуя, че Селбърн е мой наследник“, тъй като е един от двамата мъже в Англия, „абсолютно подходящи“ за работата. Милнър доверява, че само здравето му го е принудило скоро да се пенсионира от поста и ще му е нужно „нещо повече от обикновена почивка, за да бъде полезен отново“. Въпреки това, през „последните 15 месеца напълно извадихме тази страна от финансовата тресавище – това наистина е голямо постижение. Политическите проблеми остават и ще останат години наред.“⁴⁵¹

Няколко седмици по-късно Милнър убеждава Джефри Робинсън да поеме редакторския пост на „Йоханнесбург Стар“. По време на наплива на работа в края той докладва на Литълтън, че е „откраднал“ един от хората му от Колониалното министерство, Робинсън, за да спаси вестника, за да не се превърне в още един враждебен глас в Южна Африка. „И така, когато видях възможността един напълно способен и лоялен джентълмен да бъде поставен на тази много важна позиция, направих всичко възможно, за това. В известен смисъл съжалявам, но знам, че това е правилното нещо. Ако вие и командирът ме осъдите за това, моят заместник Селбърн ще ме благослови.“⁴⁵²

Милнър изпраща на приятеля си Селбърн, който тръгва за Южна Африка на 29 април 1905 г., дълго лично писмо със съвети, което ясно показва неговото мнение в края на осемгодишната борба. Хората смятат, казва той на наследника си, че войната е решила, Южна Африка ще остане „завинаги и изцяло част от Британската империя“, но той никога не мисли така. За него е сигурно, че „ако не бяхме се утвърдили с война, като почти сигурен резултат, щяхме да загубим Южна Африка. Но успехът във войната не означаваше, че непременно ще можем да я запазим.“ Това само прави резултата възможно най-вероятно.“

За да се постигне това, ще са необходими „години на силна, търпелива политика, като основната опасност, както и за всички наши имперски проблеми, идва от дома“. Без „глупостите“ на вътрешната политика, Милнър вярва, че „ще сме в безопасност“.

Бурите, предсказва Милнър, са достатъчно умни, за да оказват добър прием на Селбърн в Новите колонии и Кейптаун, и тъй като Селбърн е достатъчно умен, за да не

⁴⁴⁸ Lyttelton to Milner, 17 January 1905, dep. 10, MP.

⁴⁴⁹ Balfour to Milner, 23 February 1905, Balfour Ad. MSS, 49697, BP. На 2 март вестник „Daily News“ обявява оттеглянето на Милнър с коментара, че то е „толкова неизбежно, колкото и предстоящата победа на либералите. Запазването на поста му ден след идването на либералите на власт е невъзможно... Той символизира войната и цялата разруха, загубите и кръвопролитие, които тя донесе.“ Цитирано в Stephen Koss, *Fleet Street Radical: A. G. Gardiner and the Daily News* (Лондон: Archon Books, 1973), стр. 81.

⁴⁵⁰ Milner to Balfour, 27 March 1905, Balfour Ad. MSS, 49697, BP.

⁴⁵¹ Milner to Lyttelton, 2 April 1905, dep. 10, MP.

⁴⁵² Milner to Selborne, 14 April, 1905, in Boyce (ed.), *Crisis of British Power*, pp. 198-203 and Headlam (ed.), *Milner Papers*, vol. 2, pp. 550-8. For Selborne as High Commissioner, see David Torrance, *The Strange Death of Liberal Empire: Lord Selborne in South Africa* (Montreal, QC: Queen's University Press, 1996).

се подведе от всичко това, има „голямо първоначално предимство“. Смяната на губернаторите ще позволява на бурите „не само да се преструват на по-малко враждебни, но и да възприемат малко по-малко агресивна политика. Защото за тях се превърна във въпрос на чест да ми се противопоставят във всичките ми дела“. Това ще позволи на Селбърн лесно да прокара редица неща, които иначе щяха да му струват много енергия.

Милнър предупреждава Селбърн, че винаги трябва да внимава с политическите водачи на бурите „те са напълно очарователни в своята двуличност – с вид на мъжествена откровеност, която трябва... да приеме всеки... и няма да пожелат усилие за да ви убедят да погледнете през очилата им (т.е. да го убедят в своята гледна точка)“. Според Милнър, партията на африканерите „не е това, което може да се нарече „партия“, а нещо много по-страшно... всепроникваща политическа сила в цяла Южна Африка, еднаква навсякъде по дух, цел и метод, и работеща инстинктивно заедно по едни и същи линии и за едни и същи цели, със или без формална организация“.

Техният идеал е отделна африканерска нация и държава, включваща и хора от други нации, които са готови да бъдат „африканеризирани“. Милнър смята, че тази доктрина произлиза от бурите в градовете, представители на средната класа и след това е „наложена“ в селските райони. Селските бури, смята той, могат да бъдат убедени само он свещениците, лекарите, адвокатите и журналистите. Ако бъдат оставени на мира, Милнър смята, че един компетентен британски администратор може да постигне добър напредък в провинцията. Той е виждал експеримента да успява по малко и многократно, само за да не бъде разстроен от африканерската пропаганда, която разпалва подозрение и недоверие към британците. Приетите средства, продължи Милнър, са „стряскащи“ и включват не само „чудовищни лъжи“, с които беше свикнал, но и „енергично отхвърляне на схеми за материално развитие, от които самите хора биха се облагодетелствали директно“. Единственият и фатален недостатък на плановите, които те саботират, е, че те идват от британците. И курioзното е, че „през цялото време хората, които са в основата на тази пропаганда, се преструват пред вас и мен, че ги осъждат“. Това е „само един пример за двуличието, в което е замесена цялата политика на африканерите. Те са „британски граждани“ и напълно готови да се възползват от това положение, но въпреки това работят срещу всичко британско.“

Съществуваше и проблемът с разделенията между колониите, като другите „лудо завиждаха“ на Трансваал и изпитват „най-нелепия страх, усърдно подхранван, разбира се, от африканерските политици, от Ранда и техните парични кесии“. Основната причина за различията между колониите са въпросите за „търговията и бизнеса... железопътните линии, митата, транзитните маршрути, новото строителство... или митата и други подобни“. Те разделят британските търговски и индустриални сектори на колониите, но не разделят холандците „едни от други в еднаква степен“. Най-важният сектор, който ще се нуждае от „специалната защита“ на Селбърн, е работата на земеделските отдели, които са „тясно свързани“ със заселването на колонистите. Съвсем естествено е бурите да бъдат враждебно настроени към тях и техният орган в О.Р.С. „Приятелите“, обявяват „намерението си да го потушат веднага щом получат отговорно правителство“.

Милнър призна разочарованието си, че малко британски заселници са успешно заселени на земята, но каза на Селбърн, че усилията оправдават „изключителният му ентузиазъм“. Оказва се много по-трудно, отколкото някой си е представял, да се набере „правилната класа“ заселници, да се намери подходяща земя и след това „да се преборят с неизбежните бедствия и разочарования през първите няколко години“.

Дори няколкостотинте издръжливи оцелели, продължава той, имат „значение, независимо от броя им. Всеки който си мисли, че можем да надминем бурите по земя, е глупак.“ „Но по-голям глупак е този, който смята, че е безсмислено да се опитваме да го правим, защото не можеш да ги превъзхождаме числено.“ Той увещава Селбърн да

защитава новозаселените британци и да следи парите, предназначени за заселване на колонистите, които никога не са били достатъчни, да не се отклоняват за други цели.⁴⁵³

През последните няколко седмици в Южна Африка, Милнър предприема железопътна обиколка на владенията си, като изнася серия от прощални речи, същевременно получава похвални адреси както от приятели, така и от врагове. Това е добре дошло след „години на злоба и злоупотреби“, но Робинсън съобщава, че Милнър не е измамен от африканерите, пишейки на баща си: „Негово Превъзходителство казва, че да си тръгнеш завинаги е следващото най-популярно нещо след умирането“.⁴⁵⁴

В речите си Милнър прави преглед и защитава работата си в Южна Африка и същевременно разкрива имперската си визия. Първата е в Джърмистън на 15 март. Седмица по-късно в Претория, Милнър каза на публиката си, че след като „върховната криза“ е отминала, се чувства свободен „като граждански войник на държавата“ да отстъпи място на ново ръководство, преди влошеното му здраве да го накара да се превърне в досадник и вредител за възстановяването на Южна Африка.

Милнър вярва, делото му ще „се запомни от историята“, с „колосалното количество работа, свършена през това време“. Той изброява постиженията като: „дълбокият мир, който цари в страната, доскоро арена на опустошителна борба; сборникът със закони, който вече не е неразбираема бъркотия... стабилното, некорумпирано правораздаване под ръководството на Върховен съд, който няма аналог в никоя британска колония; възстановяването на индустрия; новият живот, който се влива в селското стопанство... засаждането на гори, общинските институции, либерални като всички останали в света, които са създадени в цялата колония; безплатните училища, в които учат два пъти повече деца, отколкото във всеки предишен период; новите разпоредби за висше техническо обучение; осигуряването на адекватно водоснабдяване за най-големия населен център; внимателното проучване... което сега се занимава с напояването“.

Към тази хроника Милнър добавя развитието на железопътните линии, телеграфите и телефоните, новите болници и затвори, които са построени, заедно с подмяната на предишната позорна лудница. Отчайващо лошата пътна система е подобрена и са построени или подменени 22 постоянни моста.⁴⁵⁵

Най-известната и дълга прощална реч на Милнър е произнесена в Йоханесбург на 31 март 1905 г. В спортната зала Милнър говори „съвсем безмилостно“ и „без любезности“ в продължение на час и двадесет минути за политиката и за Империята, в Южна Африка, и в по-широк смисъл. „Ще живея в спомените на хората тук“, казва той на публиката си, „ако изобщо живея, във връзка с голямата борба за запазване на тази страна в рамките на Британската империя“. Това е, за което той най-много се интересува, защото е „над всичко и обхваща всичко“. Той се моли онези, с които е работил във „голямата борба“, да придадат известна тежест на думите му и да останат „верни най-вече в осъществяването на великия идеал за имперско единство“. На въпроса „Ще доживеем ли някога да видим неговото изпълнение?“, Милнър отговаря: „Независимо дали ще успеем или не, дали ще успеем или ще се провалим, аз винаги ще бъда непоколебим в тази вяра, но предпочитам да работя тихо и на заден план, във формирането на мнението, а не в упражняването на властта“.

Въпросът за бъдещето на Империята е, както го вижда, „надпревара, оспорвана надпревара между многото влияния, очевидно водещи до разрушения, и развитието на една велика, но все още много несвършено реализирана концепция“. Самите думи „Империя“ и „Имперски“, продължава Милнър, са „в някои отношения злополучни“. Те сякаш внушават „господство, управление на висша държава над васални държави:

⁴⁵³ Nimocks, *Milner's Young Men*, p. 55

⁴⁵⁴ Milner, *The Nation and the Empire*, pp. 68-76.

⁴⁵⁵ Headlam (ed.), *Milner Papers*, vol. 2, pp. 543-547.

но тъй като това са единствените налични думи, ние просто трябва да извлечем най-доброто от тях и да се опитаме да ги издигнем в езиковата скала, като им придадем ново значение“. Милнър обясни, че „Когато ние, които се наричаме империалисти, говорим за Британската империя, ние си представяме група държави, всички независими в собствените си местни проблеми, но всички обединени за защита на общите си интереси и развитието на обща цивилизация; обединени не в съюз – защото съюзите могат да се сключват и развалят и никога не са повече от номинално трайни, а в постоянен органичен съюз“. Той обаче призна, че „съюзът на владенията на нашия суверен, каквито съществуват днес“, е само „суровината“. Идеалът все още е далечен, „но ние отричаме, че е или визионерски, или непостижим. И виждаме как подобно завършване ще реши, най-трудните и най-упоритите проблеми на Южна Африка; „как ще обедини белите раси (народи) тук, което нищо друго не може.“ Холандците „никога няма да проявят пълна вяност единствено към Великобритания“. Британците никога няма „без морална вреда да приемат вяност към който и да е политически орган, който изключва родината им“. Но и двата народа могат „без загуба на почтеност, без никаква жертва на своите различни традиции, да се обединят в лоялна преданост към Империя-държава, в която Великобритания и Южна Африка са партньори и могат да работят искрено заедно за доброто на Южна Африка като член на по-голямото цяло. И така, виждате ли, че истинският империалист е и най-добрият южноафриканец.“⁴⁵⁶

Усилията на Милнър за възстановяване допринасят за икономическото възстановяване и трябва да им се отдаде заслуженото за полагането на индустриална и селскостопанска основа за бъдещето.

Под по-помирителното ръководство на Селбърн, „Детската градина“, която той остава след себе си, успява да окаже известно влияние върху хода на нещата, още повече след като заминаването на Милнър позволи на страстите да се охладят. За съжаление на Милнър, омразата към него обединява бурите, а той не успява да сплоти разнородните британски елементи като контрапункт. И когато идва Съюза, той щеше да стане по бурските условия.

Плановите на Милнър за осигуряване на британско превъзходство чрез увеличаване на емиграцията и заселването на колонисти и изграждане на значителна военна база, „Южноафрикански Алдершот“, се провалят.

Планът за внос на британски мъже и жени е особено плачевен провал, като накрая остават само стотина установили се колонисти. От гледна точка на Милнър, за да се добави сол към раната, в рамките на една година новото либерално правителство ще отмени конституцията на Литълтън и ще предостави самоуправление на Трансваал.

Селбърн довежда със себе си като личен секретар, последния член на „Детската градина“, Дугъл Малкълм, друг възпитаник на Ню Колидж, който помага на Милнър като временен секретар, докато той е в Англия през 1903 г.

Филип Кер, предпоследният член и също възпитаник на Ню Колидж, пристига, за да помогне на Бранд само седмица преди Милнър да замине.

Водена от Къртис, Кер и Робинсън, в рамките на една година след заминаването на Милнър, групата започва тайно да работи по схема за незабавно консолидиране на Британска Южна Африка, идея, която по това време не е популярна нито сред бурите, нито сред британското ръководство. Те осъзнават, че подобен съюз вероятно първоначално ще бъде доминиран от бурите, но са убедени, че произтичащата от това политическа стабилност и икономически просперитет в крайна сметка ще привлекат достатъчен брой британски емигранти, за да спечелят политическо превъзходство, като така възраздат теорията за „преселването“. На Къртис е възложена задачата да проведе раз-

⁴⁵⁶ *Milner to Robinson, 21 August 1906, Dawson MS 61, Bodleian Library.*

следване в Южна Африка, предназначено като прототип за бъдещи усилия, включващи останалата част от самоуправляващата се империя. Непосредствените резултати ще бъдат използвани за изготвянето на декларация за обединение, наречена Меморандум на Селбърн, след като Върховният комисар дава сърдечното си одобрение, а след това и на конституция. Къртис и Робинсън разкриват идеите си в писма до Милнър в Англия, отбелязвайки, че усилията не трябва да стават публични поради опасения от привидната им „диктовка“. Чрез Милнър те търсят финансова помощ от Фонда на Роудс за начинанието. Въпреки че има съмнения, Милнър уведомява Робинсън, че фондът ще предостави хиляда паунда за финансиране на „подготвителната“ работа на Къртис за една година.⁴⁵⁷ Той се съгласява, че усилията трябва да се пазят в тайна, за да „не се предизвикват местни предразсъдъци срещу тях“.⁴⁵⁸

През февруари 1907 г. либералното правителство разглежда завършения меморандум на Селбърн, който е изпратен в Лондон предходния месец. Озаглавен „Преглед на настоящите взаимоотношения на британските южноафрикански колонии“, меморандумът твърди, че никоя част от Южна Африка не може да бъде наистина самоуправляваща се до обединението. Освен това е единственият начин за справедливо уреждане на другите нерешени злободневни въпроси, като например политиката по отношение на местното население и труда.

Заместник-министърът на колониите Уинстън Чърчил коментира пред своя министър-председател сър Хенри Кембъл-Банерман „Федералната депеша и нота“ на Селбърн, че след обмисляне „наистина трябва да се види, че това е документ, който ще навреди“.⁴⁵⁹

Независимо дали това е вярно или не, това ще се превърне в основа, в рамките на следващите няколко години, за формиране на Южноафриканския съюз.

На връщане от Южна Африка, докато е на Червено море, Милнър отговаря на приятеля си Докинс, който го е помолил да поеме лидерска роля. След като е избягал от южноафриканския си „тъмница“, Милнър няма намерение, докато не си вземе дълга почивка, дори да мисли за политика и никога повече не възнамерява да бъде „активен участник в схватката“. Той казва на Докинс, че това за него е „анахронизъм“ и „съм все повече, с течение на годините, твърде откъснат от политическите нагласи на по-голямата част от моите сънародници, за да бъде успешен политик в обикновения смисъл“. Като външен човек, Милнър смята, че може да е от полза.

Той отказва „да се прави повече нещастен или да zlepоставя което и да е министерство или партия, като заема длъжност, която в условията на нашето време е единствено възможна. Всеки човек може да си позволи да поддържа някои непопулярни идеи. Но аз съм натрупал всички най-непопулярни... цяла купчина от тях и възнамерявам да си позволя лукса да ги поддържам, и от време на време да ги изразявам.“⁴⁶⁰ Милнър ще бъде верен на тези думи през следващите години.

8. КОНСТРУКТИВНИЯТ ИМПЕРИАЛИЗЪМ

След завръщането си в Англия през 1905 г. Милнър се включва в две големи и според него взаимосвързани политически и имперски борби, и двете усилены от заплашителния международен климат на епохата след Бурската война.

⁴⁵⁷ *Nimocks, Milner's Young Men*, p. 79

⁴⁵⁸ *Също.*

⁴⁵⁹ *Churchill to Campbell-Bannerman, 18 February 1907, Campbell-Bannerman Papers, 52516, BL. Printed CO doc African (South) No. 859, Confidential..*

⁴⁶⁰ *Wrench, Alfred Lord Milner*, p. 254

Първата е фискалната битка между социално-империалистичното движение за митническата реформа на Джоузеф Чембърлейн и дълбоко вкоренената ортодоксалност на свободната търговия, която е икономически принцип за мнозина и в двете партии, но особено характерна за либералите.⁴⁶¹

Милнър е един от първите, посветени в мистериите на схемата на Чембърлейн за обвързване на Империята чрез имперски преференции, още две години по-рано в Южна Африка.

Вторият кръстоносен поход е кампанията за въвеждането на задължителната военна служба, водена от лорд Робъртс.⁴⁶²

Това е в противоречие с дългогодишната доброволческа традиция на Англия, нейните предразсъдъци срещу големите постоянни армии и зависимостта ѝ от флота с неговото свещено място в британската психика.

Балфур обезсмисля движението за задължителната военна служба с декларация в Камарата на общините през май 1905 г., че войната (с Франция като вероятен враг) „не е вероятност, която трябва сериозно да обмисляме“.

В същото време Чембърлейн се оттегля от всяка смела политика на социални реформи, за да противодейства на набезите на опозицията.⁴⁶³

Бившият южноафрикански сънародник на Милнър, Фабиан Уеър, който се завръща в Англия и става редактор на консервативния вестник „*Morning Post*“, му пише: „Искаме да дойдеш и да ни поведеш, за да оправим нашата страна. „Ние“ сме голямото мнозинство от хората, които искат само да ни водиш към едно от най-големите неща, които тази страна е виждала.“

„Неизбежният въпрос“ както от поддръжниците на митническата реформа, така и от задължителната военна служба, които знаеха, че Уеър е служил при него, е: „Разкажете ми за лорд Милнър, той е човекът, когото искаме?“ Всички тези хора, съобщава Уеър, „са подкрепяли Джо изцяло, сега крият парите си, чувствайки се неспокойно поради очевидните грешки, които виждат, че е допуснал в детайлите“. Те нямат доверие на Балфур след речта му за войната, чийто катастрофален ефект, продължава Уеър, техният общ приятел, военният журналист Спенсър Уилкинсън, „направи повече, от всеки друг, за да противодейства“.

Уеър вярва, че страната става нетърпелива и ако човекът, на когото тя се довери, „се привърже към някоя от партиите и играе партийната игра, като прави компромиси по жизненоважни въпроси и жертва големи принципи за партийни нужди, хората няма да го следват дълго“.

Но, попита той, защо е нужно човек в Камарата на лордовете да прави това? „Не би ли могъл, като възприеме независим национален тон (нещо, което този вестник се опитва да направи по свой начин), да накара партията да се събере около него. Убеден съм, че страната ще откликне. Но човекът, който трябва да оправи нещата, и ако той не дойде скоро, с тази страна е свършено, трябва да започне сам.“

„Старите партии не съответстват на начина на мислене в страната и са изтъркани.“

Уеър казва на Милнър, че иска „да посвети живота си на това как оправи страната ни и искам ти да ни кажеш как да го направим, никой друг не може“.⁴⁶⁴

⁴⁶¹ Alan Sykes, *Tariff Reform in British Politics 1903-1913* (Oxford: Clarendon Press, 1979). For the Empire, see Andrew S. Thompson, 'Tariff Reform: An Imperial Strategy, 1903-1913', *Historical Journal*, 40:4 (1997), pp. 103-354.

⁴⁶² Michael John Allison, 'The National Service Issue, 1899-1914' (PhD thesis, University of London, 1975) and R. J. Q. Adams and Philip Poirier, *The Conscription Controversy in Great Britain, 1900-1918* (London: Macmillan, 1987).

⁴⁶³ E. H. H. Green, *The Crisis of Conservatism: The Politics, Economics and Ideology of the British Conservative Party, 1880-1914* (London: Routledge, 1995), p. 249.

Милнър се съгласява с Уеър, пишейки на Лайънъл Къртис в Южна Африка, че тук е „доста мрачно“. Според неговата оценка имало „някакво поквара върху хората от двете партии, а всъщност и върху обществения живот като цяло. Пришпорваме мъртви коне, мърморейки формулите от миналото. Не виждам никакво осъзнаване на настоящето: със сигурност няма големи идеи – всъщност не виждам никакви идеи по отношение на бъдещето. Не и сред политиките, имам предвид. Има случайни импулси на жизненост в печата, но извън него партийните организации и от двете страни се стремят да го потиснат.“⁴⁶⁵

Митническата реформа доминира на общите избори през януари 1906 г., на които либералите спечелват убедителна победа, обединени и въодушевени от реакцията срещу Закона за образованието на Балфур от 1902 г. (който предизвиква възмущение сред неконформистите) и „китайското робство“.⁴⁶⁶

Дж. Л. Гарвин, редактор на „Аутлук“, неотдавнашно попълнение в юнионистките „прес-батальони“, коментира либералната пропаганда: „Към визията за инквизитори с качулки и хляб за две пенса скоро се добави друга – тази за китайците във вериги“.⁴⁶⁷

На 13 януари Балфур е сред първите победени в смазващата победа. На поддръжниците в Камарата на лордовете, включително Милнър, ще бъде оставено да гарантират декларацията на Балфур в Нотингам на 15 януари, след очевидното загубване на изборите, че „великата юнионистка партия все още трябва да контролира, независимо дали е на власт или в опозиция, съдбините на тази велика империя“.⁴⁶⁸

Скоро за Балфур, е намерено място в Ситито който въпреки провала, остана лидер на партията, докато т. нар. „Валентински договор“ прехвърля тежестта на „доказване“ на необходимостта от обща митническа тарифа и данък върху зърното, на Чембърлейн и неговите поддръжници, които държат мнозинството сред останалите юнионисти в Камарата на общините.

Инсултът на Чембърлейн, получен на 11 юли 1906 г., три дни след седемдесетия му рожден ден, оставя каузата за митническата реформа без лидер. Лео Амери, който организира „Сънародниците“, група от твърди защитници на реформата и империята, се надява да подтикне Милнър към действие, да заеме мястото на Джо.

На обяд на 28 септември той „упорито настоява за необходимостта да излезе открито и окончателно да се присъедини към едната партия“. Амери записва, че Милнър е признал необходимостта, но „очевидно с голяма неохота и все още смята, че трябва да е извън партийната машина, но осъзнава, че Юнионистката партия е единствената, пред която може да изложи възгледите си с някакъв шанс те да бъдат приети“.⁴⁶⁹

Амери наистина убеждава Милнър да се съгласи да произнесе две имперски речи в края на годината. На 14 декември 1906 г. в Манчестър, Милнър заявява пред публиката си, че е „дошъл да „счупи копие“ в полза на онази школа на мисълта, която твърди, че поддържането и консолидирането на Британска империя, трябва да бъде първата и най-висша от всички политически цели за всеки поданик на Короната“. Той признава, че наскоро „един експерт по избори“ му е казал, че империализмът като политически

⁴⁶⁴ Fabian Ware to Milner, 28 June 1905, dep. 32, MP.

⁴⁶⁵ Milner to Curtis, 25 August 1905, MS Curtis 1, CRT

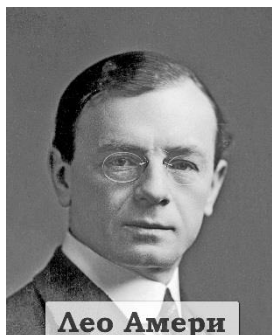
⁴⁶⁶ A. K. Russell, *Liberal Landslide: The General Election of 1906* (Нютон Абът: David & Charles, 1973). Окончателните резултати за новата Камара на общините показат 401 либерали, 83 ирландски националисти и 29 депутати от наскоро създадената Лейбъристката партия. Опозицията се състои от 132 консерватори и 25 либерални юнионисти.

⁴⁶⁷ Outlook, 20 January 1906. For Garvin, see Startt, *Journalists for Empire*.

⁴⁶⁸ Colin Cross, *The Liberals in Power, 1905-1914* (Westport, CN: Greenwood Press, 1963), p. 23.

⁴⁶⁹ 28 September 1906 Diary, in John Barnes and David Nicholson (eds), *The Leo Amery Diaries, 2 vols* (London: Hutchinson, 1980, 1988), vol. 1, pp. 55-56.

възглед е „толкова мъртъв, колкото кралица Ан“, но за някои, като него самия, той е „не само възглед, а кредо“.

Лео Амери

Милнър научава, че противоречивият призив за социални реформи у дома е заел мястото на империята, но той пита: „Къде е антагонизмът между нея и империализма?“ Според него двете са „неразделни идеали, абсолютно взаимозависими и допълващи се един друг“.

Без „здравина в основата“, как Великобритания да поддържа „огромната тъкан“ на Империята? За да остане велика сила, Великобритания трябва да свърже социалната реформа и националната сила, в противен случай „строи къща върху пясъка“.

Според Милнър, единственият начин да се поддържат отношенията с Русия, САЩ и Германия е чрез консолидация на Империята. „Тези острови сами по себе си не могат винаги да останат велика сила. Но Велика Британия може да остане такава сила завинаги да осигури безопасността и просперитета на всички държави, които я съставят.“ Този съюз няма да „дойде от само себе си“ и ще изисква „далновидно държавническо майсторство“, за да се преодолеят естествените и страховити сили, които водят до разпадане. Милнър вярва, че конструктивното държавническо майсторство може да насърчи сътрудничеството. Тези, които смятат, че е „дори опасно да се направи опит“, а ограничават Великобритания до неполитически усилия, като например култивирането на приятелски чувства и по-добри пощенски и телеграфни комуникации. Всичко това е важно и според Милнър, желателно за всички ѝ части.

„Жизненоважната разлика“ е, че в рамките на Империята, Милнър се стреми към нещо по-близко и по-интимно. Империалистите не са доволни, „че отношенията ни с другите части на Империята или отношенията им помежду си постепенно се изместват в положение, което ни удовлетворява, ако те бяха приятелски настроени чужди нации“. Техните народи „не са чужденци за нас, нито един за друг, а съграждани; и такива искаме да останем. Един трон, едно знаме, едно гражданство“. Това бяха съществуващи връзки с „безценна стойност“. Никакво приятелство, нито дори съюз с чужди държави, колкото и силен да е, не може да ви даде нещо, което да се сравни с тях“.

Твърде много възможности за „укрепване на стари връзки или създаване на нови“ вече са загубени и Милнър се опасява от „бедствие“ от постепенното разпръскване на разпръснатите държави (т.е. доминионите и колониите) на Империята. Той вижда „много важен шанс непосредствено пред нас“ в Колониалната конференция на министър-председателите, насрочена за следващата пролет в Лондон.

Сред тези мъже са колониални империалисти, които смятаг преференциалната търговия за „най-важната практическа стъпка към по-тесен съюз“. Всъщност Великобритания е тази, която блокира пътя, тъй като Канада и Южна Африка вече са предоставили преференции на Майката Родина. Милнър се надява, че е възможно правителството да заеме „по-малко твърда позиция“ по този въпрос. Чърчил заявява, че изборите са „затръснали, залостили и преградили“ вратата към преференциална система, но Милнър отриче, че е решено нещо относно настроението на британския народ и „освен конкретното предложение за данък върху зърното, те дори никога не са го обмисляли“.

За Милнър има „огромно значение дали ще изглеждаме пред колониите като отхвърлящи изцяло братския принцип на преференциалната търговия или просто като отхвърлящи определена форма на мито“. Ако Великобритания продължи да игнорира тази възможност да се сближи с колониалното „семейство“, други страни ще се намесят, както САЩ вече правят с Канада. Опасността за каузата на имперското единство не е в това, че хората са враждебни към идеята, а в това, че тя „изглежда като нещо академич-

но, далечно, нереално, точно обратното на това, което всъщност е, въпрос от пряко лично значение и за най-скромния гражданин“.

Империята и империализмът, продължава Милнър, са „думи, които се подлагат на много злоупотреби... Нашата цел не е господство или възвеличаване, а консолидация и сигурност. Ние не завиждаме и не си противопоставяме никоя друга нация“. „Но ние желаем сродните народи под британското знаме да останат едно обединено семейство завинаги.“

Предстоящата конференция, според Милнър, е „една от онези велики, рядко срещани се възможности“, които трябва да бъдат използвани пълноценно.⁴⁷⁰

Три дни по-късно, в Улвърхамптън, Милнър отново говори пред юнионистка публика, този път по молба на Амери, който се загуби в Източен Улвърхамптън през изборите в януари и възнамерява да се кандидатира отново.⁴⁷¹

Милнър се обявява за „свободен стрелец, един вид политически исмаилит, който е намерил гостоприемство в юнионисткия лагер“. Беше сигурно, че не може да го намери в никой друг, тъй като, въпреки че е „добър приятел с много либерали“, той е „анатема за голяма част от управляващата партия“. Той не е съгласен с тяхното „подозрение или може да кажем неприязън към Империята“, което те свързват с „войната, необходимостта от поддържането на армия и флот, и обучението на младежите ни да използват оръжие, което, според тях развива „животинските инстинкти“. Всъщност, за тези като

Ричард Халдейн

лорд Кортни, които смятат, че „дяволът е архиимпериалистът“, той може само да предположи, че го виждат като „син на дявола“. Освен че е „империалист в най-дълбока степен“, сред другите „ексцентрични мнения“ на Милнър е, че той подкрепя всеобщото военно обучение и е „съучастник на лорд Робъртс в опита му да убеди сънародниците си, да не разчитат изцяло на платената малка армия, да се бият за всички останали, а да се установи националната сигурност на по-широка основа... по-съвместима със самоуважението“.

Той се съгласява с неотдавнашните декларации на Халдейн, либералния военен министър, и Роузбъри относно необходимостта от „въоръжена нация“ и дълга на всеки човек да защитава страната си. Но Милнър отива една крачка по-далеч от тях. „Не мога да разбера, ако това наистина е дълг на всеки човек и дълг от върховна важност за държавата, защо изпълнението на този дълг трябва да бъде оставено съвсем по избор, когато изпълнението на толкова дребни обществени задължения не е оставено така.“ За Милнър или „тази голяма втора линия на защита, този национален резервоар от хора, е жизненоважна обществена необходимост, или не е“. Той отрича твърдението на критиците си, че иска да внедри германската военна система. Тъй като условията в двете страни са коренно различни, Великобритания трябва да създаде свой собствен модел, по свой собствен национален модел. Неговата препоръка е да „опростят, консолидират, но не и да разрушават“. Но преди всичко, да има един период на военно обучение за младежите от всички класи, на прага на мъжествеността, което да се разглежда като част от образованието на гражданина.“ Такава система „на въоръжената нация“ е велико училище за патриотизъм, а „не обучение изцяло или предимно на тялото“. Тя развива и морални качества у индивида „с най-висока ценност за него през целия му живот, ценни за него като работник и ценни за него като гражданин“.

⁴⁷⁰ Milner, *The Nation and the Empire*, pp. 136-152.

⁴⁷¹ Амери отново се кандидатира, но без успех, когато неговият опонент, сър Хенри Фаулер, е повишен в аристократичното звание през 1908 г. Безрезултатната кампания се повтаря през януари 1910 г. Най-накрая през 1911 г. му е намерено изборно място в южната част на Бирмингам с помощта на семейство Чембърлейн.

Продължавайки със своя „списък с ереси“, Милнър признава, че е „ясно изразено“ за митническата реформа.

Преди време той се е откъснал от кобденистката доктрина⁴⁷² поради практическия си опит във финансите и не е изненадан, че някои от приятелите му, чийто опит е различен, „все още се придържат към старата вяра, която някога сме споделяли“. Той отказва да спори с тях и само пожелава да не „спорят с мен и да бъдат толкова позитивни“, тъй като фискалният въпрос е „един от най-сложните интелектуални проблеми“.

За Милнър кобденистката концепция за цената като „единствен и последен тест“ е „анархичен принцип“ и, ако е ясно, че местната индустрия е смазана от нелоялна конкуренция, той не вижда защо е „толкова нечестно да я защитава“. Той обяснява много накратко, че митата върху вносните стоки (с изключение на суровините) са „разумни, като универсален начин за набиране на приходи. Но ако изобщо ще има мита, то за начало трябва да са умерени като цяло.

Едно умерено обща митж ще има защитна тенденция, но това, според Милнър, е „различен въпрос“. Това, което наистина го интересува, е „обща тенденция да облагодетелства всички производители-потребители за сметка на потребителите, които не са производители“. Това „насърчава инвестирането на капитал у дома, вместо в чужбина, увеличава производството и да поддържа духа на местната индустрия“. Настоящото мито, продължава Милнър, се основава на „съвсем противоположни принципи“ и се ограничава до няколко артикула, като тютюн и спиртни напитки, върху които са наложени тежки мита. Резултатът е „най-фантастично и неравномерно разпределение на тежестта, изцяло в полза на заможните“. Много по-леки мита, разпределени върху много по-голям брой артикули, според Милнър, е „много по-справедливо за богати и бедни“. Такава система има предимството да позволи търговски съюз с другите части на империята и да генерира огромни приходи, над това, което носи предложеното прогресивно данъчно облагане. Освен това ще е по-малко „скъпо, инквизиторско и досадно. Реализираното богатство не е неизчерпаемата дойна крава, както някои хора си мислят.“ Милнър признава, че за разлика от привържениците на свободната търговия, той „не е достатъчно широко скроен, за да се интересува от общото богатство на света – дори да съм съгласен, че универсалната, нерегулирана конкуренция ще доведе до най-голяма печалба“. Неговият идеал е да „види най-голям брой хора, живеещи здравословен и независим живот чрез продуктивен труд в собствената си страна“. В това той стига до корена на всичките си немодерни мнения. Милнър заявява: „Аз не съм индивидуалист и не съм космополит.“ „Концепцията, която ме преследва, е концепцията за народа на тези острови като за голямо семейство, обвързано от неразривни връзки със сродни семейства в други части на света, и в собствените си граници, стремящо се към всичко, което прави продуктивна сила, дамаща социална хармония, заштата и силата ни като нация сред народите на земята.“⁴⁷³

Тези обръщения, публикувани от „*National Review*“ като „Имперско единство: Две речи“, вдъхват кураж на поддръжниците на Милнър и карат партийното ръководство да се запита дали той се бори за власт, както желаят Амери и други.

Балфур не е наясно, че неговият негативен и реактивен стил на опозиция е подложен на значителна критика от онези като Милнър, които искат по-позитивна и конструктивна политика. Сред тях е публицистът, подкрепящ митническата реформа Ричард Джеб. През предходната година той публикува „Изследвания върху колониалния национализъм“, което Алфред Литълтън е похвалва за проникателността му в анализа на

⁴⁷² Кобденизмът, по името на британския държавник и икономист Ричард Кобден, е икономическа идеология, която възприема международната свободна търговия и ненамесващата се външна политика като ключови изисквания за просперитет и световен мир. (б. пр).

⁴⁷³ Milner, *The Nation and the Empire*, pp. 152-163.

имперските настроения в Канада и Австралия. Джеб, чиито статии редовно се появяват в „Морнинг Пост“, коментира пред един от своите колониални съюзници, че Милнър „е произнесъл две великолепни речи, и мнозина от нас приемат като категорично определящи го за наследник на Джо... Те се харесват много силно на онези от нас, които искат лидер с „кредо, а не само с възглед“. Милнър, продължава той, „точно дефинира моите собствени възгледи за Империята, митническата реформа (като фискална основа на социалната реформа) и „националната служба“, но винаги на много по-добър и ясен език, отколкото аз мога да го направя“. Неговото „явно отвращение“ към партийната политика е за Джеб, „парадоксално, един от факторите, които ще поставят партията зад него след като битката бъде спечелена, в трудна ситуация, независимо дали му харесва или не, и се опасявам, че това ще съсипе лидерството му“. Единственият шанс на Милнър да се измъкне сега е „да се цупи, както Роузбъри, за което е твърде съвестен човек за да го прави“.⁴⁷⁴

Друг привърженик на тарифната реформа, бизнесменът и адвокат Ф. С. Оливър, който е натрупал състояние в Дебенхам и Фрийбоди, коментира пред Амери, че речта на Милнър в Улвърхамптън е възхитителна и „Ако само продължи в същия дух, ще имаме лидер, когото да следваме“. Оливър обаче има „някакво съмнение“ към Милнър заради очевидната му омраза към речите и по-скоро литературния му, отколкото ораторски ред и стил. Милнър, казва той на Амери, изглежда „полуосъзнава това, но желанието му, да се изказва правилно има по-скоро ефект на превод“. Оливър продължава: „Моля, не разбирайте погрешно думите ми, дръжте се за него и го подтиквайте да говори и продължавайте да му говорите, докато не осъзнае играта“.⁴⁷⁵

Амери последва този съвет, но Милнър не се съгласява и му казва, че нищо, не може да го накара да стане партиен лидер или да заеме длъжност. Той не е „пригоден за това по природа“ и здравето му „няма да понесат шума и суетата, нито пък средствата му, могат да му позволят удобствата, които могат да направят този вид живот, приемлив за него“. Въпреки това, Амери настоятелно призовава Милнър да започне кореспонденция с колониалните министър-председатели за предстоящата конференция и да подготви, „на спокойствие“, друга реч за социалната реформа.⁴⁷⁶ Каквото и да е казал Милнър на Амери и други за отказа си да води кампания, вестникарските репортажи за неговите речи са достатъчни, за да накарат юнионисткото ръководство да се чувства разбираемо нервни. От 157-те депутати юнионисти, 109 са за митническата реформа и въпреки че Балфур е принуден да признае че тя е „първата конструктивна реформа на партията“, неговите двусмислици и привидната симпатия към 11-те юнионистки делегати които са за свободната търговия в Камарата на общините води до значителни критики от Лео Максе в „*National Review*“.⁴⁷⁷ 16 Притеснен, че Милнър може да се опитва да заеме поста на Чембърлейн, секретарят на Балфур, Дж. С. Сандарс докладва на лидера на юнионистите за намеренията на Милнър, че има хора, „а именно Максе и други, които могат да го използват като инструмент за разчленяване на партията“. Милнър няма да има „нищо общо с тях. Защото той не вярва, че Империята може да бъде спасена, докато настоящото правителство не бъде разглобено, а никое друго ръководство, освен вашето, може да се осъществи евентуалното им изгонване“. Сандарс уверява Балфур, че Милнър е „ви е предан и смята, че го харесвате“. „Вие притежавате

⁴⁷⁴ Jebb to Arthur Atkinson, 17 January 1907, JEBB/A 1907, JP. For Jebb, see J. D. B. Miller, *Richard Jebb and the Problem of Empire* (London, 1956).

⁴⁷⁵ Barnes and Nicholson (eds), *The Leo Amery Diaries*, vol. 1, p. 57.

⁴⁷⁶ 18 December 1906 Diary, също, p. 58.

⁴⁷⁷ Gollin, *Proconsul in Politics*, p. 111. Alan Sykes, 'The Confederacy and the Purge of the Unionist Free Traders, 1906-1910', *Historical Journal*, 18:2 (1975), pp. 349-66 and Larry L. Witherell, *Rebel on the Right: Henry Page Croft and the Crisis of British Conservatism, 1903-1914* (London: Associated University Presses, 1997).

всички качества, необходими за провеждането на политиката, на която той е готов да посвети живота си.“ Според Милнър, това, от което Балфур се нуждае, е помощник, „който да се занимава с авангард“, и той му предлага Андрю Бонар Лоу, бивш железар от Глазгоу, роден в Канада, който е член на парламента от 1900 г., да го направи такъв, ако е лоялен. Сандарс продължава, че Милнър „абсолютно се е откъснал от желанието за някаква длъжност или брак“, но добавя, че дори да не желае нито едното, нито другото, „няма такова нещо като вечно отрицание“.⁴⁷⁸

Сандарс е прав да бъде предпазлив, тъй като през януари 1907 г. Милнър обмисля да поеме председателския пост на Съюза за митническата реформа, както мечтае Амери, на мястото на лорд Ридли. Милнър пише на Амери, „че може да приеме поста, при определени условия... всъщност за да задълбоча моите възгледи“. Той е убеден, че истинската му роля е „да помага за оформянето на общественото мнение, а не да върши мръсната работа на опозицията или на длъжността“. Но той може да свърши „определени задачи“ и смята, че тази може да се свърши по-добре „на този етап от някой, който не е от обичайната група политически протагонисти“. Милнър е на мнение, че „М.Р. (Митническата реформа) сама по себе си не е достатъчна. От друга страна... Ако аз имах ръководството на кампанията за М.Р. за година-две, ще я разширя така, че М.Р. да получи по-солидна основа сама, но неизбежно в дългосрочен план да доведе и до други неща... Мисля, че заедно бихме могли да направим голям напредък в движението“. Междувременно „всестранният боен лидер ще бъде намерен. Трябва да имаме нещо, което да му дадем, и той ще направи останалото.“⁴⁷⁹

Старият лидер, Джоузеф Чембърлейн, остава инвалид в Хайбъри, с бистър ум, но парализирано тяло. Остин Чембърлейн, трябва да предаде „напътствията“ на баща си, както се изразява Гарвин, на верните последователи. И той препречва пътя на Милнър. Остин коментира пред Амери, че дори напълно да оценява „стойността на активното сътрудничество на Милнър“ със Съюза и „тежестта на името му“, той смята, че по „въпроси на организацията, по отношение на общественото влияние и симпатии, по „инстинкт“, ако, той е по-неподходящ от Ридли... „Мисля, че е държавник от висок ранг, но не мисля, че е организатор.“⁴⁸⁰

След много месеци усилия, в крайна сметка планът да се съберат Милнър, Амери и други, включително „имперския“ географ Халфорд Макиндер, в група която Милнър нарича „Частен секретариат“, който да ръководи движението за тарифна реформа, се проваля, когато не са предоставени 20 000 паунда, необходими за финансиране на схемата. Милнър пише на Амери, че е „удар за мен да си помисля, че вашите и на Макиндер услуги не могат да бъдат изцяло [си] концентрирани върху тези обществени дела, които са най-важни и най-пренебрегвани“. Той обаче признава, че изпитва „известно чувство на облекчение. Не съм абсолютно сигурен, че силите ми биха били достатъчни за ръководството на толкова голямо начинание“.⁴⁸¹

През април 1907 г. премиерите на самоуправляващите се колонии се събират в Лондон за дългоочакваната Колониална конференция.⁴⁸² В изданието на „National Review“ от същия месец Милнър твърди, че събирането трябва да представлява нещо повече от просто още една „проява на приятелско чувство“, каквато се е наблюдавала на трите предишни срещи, обхващащи миналите двадесет години. Преди да завърши,

⁴⁷⁸ Sandars to Balfour, 13 January 1907, Balfour Add Ms 49765, BP.

⁴⁷⁹ Milner to Amery, 20 January 1907, AP, quoted in Gollin, *Proconsul in Politics*, pp. 11415.

⁴⁸⁰ Chamberlain to Amery, 23 January 1907, in Barnes and Nicholson (eds), *Amery Diaries*, vol. 1, p. 58.

⁴⁸¹ Milner to Amery, 28 June 1907, AP, quoted in Gollin, *Proconsul in Politics*, pp. 116-17. За Макиндер виж Brian W. Blouet, *Halford Mackinder: A Biography* (College Station, TX: Texas A&M University Press, 1987).

⁴⁸² John Edward Kendle, *The Colonial and Imperial Conferences 1887-1911: A Study in Imperial Organization* (London: Longmans, 1967), pp. 83-106.

конференцията трябва да предприеме конкретни стъпки към имперското единство и „да създаде някакъв постоянен механизъм на работата в дългите интервали между кратките си събирания“. Един от проблемите, с които ще а се сблъскаме, е как да „осигурим максимално сътрудничество между отделните домитиони по делата от общ интерес с Империята“. Друга „трудност е да се поддържа връзка между правителството на Обединеното кралство и правителствата на другите доминиони... когато то се занимава с външните работи, които пряко засягат една или повече от колониите“. Необходимо е „постоянно представителство на колониите в центъра на империята“, за предпочитане с хора от правителствен ранг, „което ще позволило на орган... подобен на този на Конференцията да се събира по всяко време, ако случаят го изисква“. Неговите функции ще са само съвещателни, но дори „потенциалното съществуване“ на такъв съвещателен орган, според Милнър, „е голям пробив, за да поддържахме политиката си в наистина имперски дух“.

Милнър определя какво имат предвид онези, „които се наричат империалисти“, когато говорят за имперска консолидация. То е „че отделните части на империята, колкото и независими да са в местните си дела, колкото и различни да са в някои от своите институции, все пак трябва да представляват, за определени цели, едно политическо тяло; „че в отношенията си с останалия свят те трябва да се явяват и да бъдат една единствена сила, говореща с един глас, действаща и съставляваща едно голямо единство в обществото на държавите“. Той не е съгласен с онези, които смятат, че този идеал вече е непостижим и че най-много, на което може да се надяваме, е съюз, сякаш колониите вече са напълно отделни от нас и са чужди държави. Фактът, че държавите (доминионите) на Империята са подчинени на един суверен, а техните народи са граждани на едно цяло, е „несъвместим с политическата обособеност“. Тъй като Империята не се вписва в нито един съществуващ модел, трябва да се намерят „нови институции“, които да се справят с това, което Милнър нарича британското „семейство от държави“.

В рамките на това групиране той предвижда развитието на „двоен патриотизъм“ с поданици, лоялни както към собствената си колония/доминион, така и към Британската империя, като „по-широко отечество“. Същността на идеята е „координация, а не подчинение“ – идея, която вече е „мощна в много среди“ и „латентна почти навсякъде“.

Милнър вярва, че е необходимо само да се обърне към нея „по правилния начин, за да се превърне в една от големите политически сили на света“. Но, за съжаление, има и „тъмна страна“ на въпроса, с която трябваше да се справим. Досега това е само идея и е постигнат малък напредък в развитието на институциите, които да подхранват този „нов патриотизъм“. Новата идея за „съюз на пълноправно партньорство“, прокарвана от фигури като Сам Хюз в Канада, се сблъска със система, която води и е предназначена да доведе до разделяне. Следователно резултатът е несигурен. Сигурно е, че със старата машинария, новата идея не можеше да бъде реализирана. „Или трябва да измислим някаква практическа форма на съюз, или разделянето действително ще последва, колкото и малко да го желаем.“

Милнър знаеше, че това са амбициозни цели, но намири доказателства в дневния ред на предстоящата конференция, че поне в ¼ от колониите има силно желание да се обърне внимание на тях. Той намири за много жалко, че предложенията на Австралия и Нова Зеландия за организирани и постоянни консултации, както за отбраната и митническите преференции, „не срещат добър прием в родината майка“. Що се отнася до преференциите, продължава той, цената, която трябва да се плати, ще бъде „нищожна“ в замяна на наградите.

За пореден път „плашилото със скъпите храни“ е повдигнато от либералните свободни търговци и Милнър няма търпение за „катастрофалния инцидент на партийната война“, който е довел до „толкова абсурдно преувеличаване“ на цената. Отхвърлянето

на тези предложения ще бъде тежък удар върху имперското единство, освен ако опонентите му не имат някаква по-добра схема за постигане на същата цел.⁴⁸³

Кембъл-Банерман открива конференцията на 15 април.⁴⁸⁴ След това секретарят по колониите, лорд Елджин, председателства конференцията. Основните теми, които ще бъдат обсъждани, са организирането на бъдещите конференции, преференциалната търговия, отбраната, натурализацията и емиграцията.⁴⁸⁵

Алфред Дикин от Австралия и Уилфрид Лорие от Канада ръководят двете враждуващи колониални фракции. Дикин и други присъстващи, като д-р Лиандър Стар Джеймсън от Капската колония, искат да бъде създаден постоянен секретариат и да се установят по-тесни и по-равностойни отношения с Великобритания и другите колонии. Милнър изпраща на Дикин песимистичната си оценка за шансовете за успех на общите им цели, предвид враждебността на либералното правителство на сър Хенри Кембъл-Банерман. Той кани Дикин на вечеря с Клуба на сънародниците, който Милнър е описал като съставен от „най-активните и напредничави от по-младите „империалисти“ – хората, които вярват в откровено партньорство с различните части на Империята“. Целта е обмен на мнения и установяване на лични отношения, които да допринесат за по-нататъшното сътрудничество. От своя страна Милнър продължава: „Чувствам остра нужда от допир.“ „Толкова много неща се объркват поради липсата му.“ Поради липса на „подходящи средства за редовна комуникация и сътрудничество всички сме безпомощни и износената стара машина скърца. Всеки път получаваме едни и същи стари бъркотии... и накрая всичко ще се разпадне, когато никой всъщност не го иска, поради нужда от предварителна мисъл и навременно държавническо мислене.“⁴⁸⁶

В допълнение към противопоставянето на правителството на Кембъл-Банерман, на конференционните сесии, Дикин се изправя и срещу Лорие, който се застъпва за статуквото и всъщност дори не иска да присъства на срещата. Като френскоканадец, той споделя с Луис Бота, бургундският премиер на Трансваал, гледната точка на външен човек. Призивите към англосаксонското расово единство очевидно имат малък ефект върху двамата. Милнър коментира пред Амери „доста лошите“ новини, които получава от Южна Африка, и за разликата между декларациите на Бота и действията на бургундското правителство. Но той предполага, че въпреки това британската публика ще „му оближе ботушите и ще изпадне в пристъпи на възторг от него. Толкова обичаме измамите.“⁴⁸⁷

След като вижда Дикин и Джеймсън на вечеря в Клуба на сънародниците на втората вечер, Амери докладва на Милнър, че „с изключение на приказливостта му“, Дикин е „напълно великолепен“. Що се отнася до Лорие: „Забележките на Джеймсън за него не могат да ви бъдат предадени, без да шокират твърде дълбоко секретарката ми. Най-мекият му израз е, че проклетият учител по музика, вероятно ще развали цялото шоу.“ Въпреки това Лорие очевидно е податлив на ласкателства, които Джеймсън и Дикин предлагат „с щедра ръка и предлагат, че той трябва да бъде председател на конференцията, освен ако не присъства К.Б.“. Амери продължава, че Лорие „ще иска не само ласкателства, но и по-силен натиск, особено от канадската страна“. Амери съоб-

⁴⁸³ Alfred Milner, 'Some Reflections on the Coming Conference' *National Review* (April 1907), pp. 193-206.

⁴⁸⁴ Участници: Джоузеф Уорд от Нова Зеландия, Уилфрид Лорие от Канада, Хенри Кембъл-Банерман от Великобритания, британският държавен секретар за колониите лорд Елджин, австралийският министър-председател Алфред Дийкин, министър-председателят на Капската колония Лиандър Стар Джеймсън, министър-председателят на Трансваал Луис Бота и австралийският министър на търговията и митническите въпроси Уилям Лайн. (б. пр.)

⁴⁸⁵ Cd 3337, 'Agenda of the Colonial Conference 1907'.

⁴⁸⁶ Milner to Deakin, 25 February 1907, Deakin Papers, quoted in John E. Kendle, *The Round Table Movement and Imperial Union* (Toronto, ON: University of Toronto Press, 1975), pp. 47-8.

⁴⁸⁷ Milner to Amery, 13 April 1907, AMEL 1/31/38, AP.

шава, че Бота е „като цяло много добър, но... вече е усвоил някои трикове от музикалния учител“ и за Джеймсън ще бъде много трудно „да го държи стабилен“. Останалите са „всички много стабилни; всъщност опасността е в английските членове на Конференцията да се изправят срещу двамата чужденци [Лорие и Бота] и про-външното министерство [правителството на Кембъл-Банерман]“.⁴⁸⁸

Амери е прав в анализа си на разделението, което е ясно показано в дебатите от 17 и 18 април за „устава на Конференцията“. Лорие, доволен от настоящите отношения и относителния статус между Канада и „Родината майка“, не вижда нужда от допълнителна приемственост, която един постоянен и отделен секретариат ще поддържа между срещите.

Милнър присъства на парламентарен обяд за колониалните премиери на 24 април и е информиран за събитията на конференцията от своите приятели от печата, включително Амери и Х. А. Гуин в „Стандарт“.⁴⁸⁹

Два дни след обяда той пише на Гуин: „Разбирам трудностите на Лорие и мисля, че ако имаме прилично правителство у дома, той може би щеше да се справи. Но „лошите комуникации“ в командващия пост изглежда са твърде много за него.“⁴⁹⁰

В крайна сметка Лорие неохотно приема компромис с Дикин, че може да бъде създаден секретариат, но в рамките на Министерството на колониите.

Слабата надежда на Милнър, че правителството може да се окаже по-гъвкаво по въпроса за преференциите, също се разби, когато колониалните предложения са отхвърлени, както в миналото.

Всеки пробив по другото предложение на Дикин, за имперски апелативен съд, също е блокиран от Лорие и Колониалното министерство. Участниците в конференцията се съгласяват да променят името на „Имперска конференция“ и „доминион“ е признат за по-подходящ термин от колония. Преименуваната конференция обаче ще продължи като чисто консултативен орган, без това, което Милнър смята за адекватна свързваща връзка.

В допълнение към неуспеха на Колониалната конференция да постигне реален имперски напредък, Милнър е разочарован и от неадекватната и тясна вътрешнополитическа програма на Юнионистката партия, основана на атаки срещу социализма и Лейбъристката партия. Той предупреждава Амери, който го моли да се изкаже, че „обмисля смел ход, да се откъсна напълно от „антисоциализма“. Това означава „да се отда-

⁴⁸⁸ Amery to Milner, 16 April 1907, in Barnes and Nicholson (eds), *The Leo Amery Diaries*, vol. 1, p. 58.

⁴⁸⁹ Milner papers dep. 33, f 171. 'Invitation to Parliamentary Luncheon to the Colonial Premiers, Westminster Hall April 24th 1907'

⁴⁹⁰ Milner to Gwynne, 26 April 1907, HAG/21, Gwynne Papers, Imperial War Museum.

лечи в пустошта“, но той е стигнал до заключението, че „юнионизмът в сегашния му вид“ е безнадежден и че „единственият дори и слаб шанс е да имаме нова политика, коренно здрава и с надежда за успех в бъдещето, за да реформираме, след няколко години на объркване, унилите членове на настоящата ни партия, със силен контингент от по-разумните работници, на по-широка основа от тази на консервативния мандаринизъм и плахостта, летаргията и тесногърдието на средната класа“.⁴⁹¹

За тази цел Милнър се впуска в серия от речи, в които предлага собствената си всеобхватна „конструктивна политика“, съчетаваща митническата реформа, империята и социалната реформа в отговор на предложения на радикалното правителство, като например, пенсиите за старост.⁴⁹²

В първата си реч, на среща на Съюза за митническата реформа в Тънбридж Уелс на 24 октомври, Милнър казва на публиката си, че е загрижен да не „подхожда към темата в партиен дух или в дух на ожесточена полемика“. Въпросът е труден и сложен и той може да види позицията на свободните търговци, въпреки че „не признава напълно правилността ѝ“. Той предлага да се разгледа въпросът от „строга практическа гледна точка, но същевременно и много широка“, за да се подчертае мястото на митническата реформа в „разумната национална политика“.

Милнър смята, че е невъзможно да се изгради такава политика без „преразглеждане на нашите митнически договорености“. Според него една разумна национална политика трябва да има две цели: да укрепи „Империята, здравето, благосъстоянието, удовлетворението на народните маси, почиващи, на стабилен, правилно организиран и справедливо заплатен труд“. За Милнър двете са неразделни. Не може да има „адекватен просперитет за 45 милиона души на тези острови (Бритнаия) без Империята и всичко, което тя осигурява; не може да има трайна Империя без здрав, процъфтяващ, мъжествен народ в центъра“.

Пренаселените градове, нередовната заетост и западащата промишленост са също толкова лоши за „истинския империализъм“, колкото и за митническата реформа, чиято цел е да подобри положението на хората у дома „едновременно с укрепването на основите на Империята“. Милнър не твърди, че митническа реформа сама по себе си ще постигне всичко това, но „тя се вписва по-добре в политиката на социалните реформи у дома, и в политиката, насочена към консолидиране на Империята, отколкото съществуващата ни система“. Той разглежда митническа реформа като движение за „еманципацията, двойната борба за свобода – в сферата на икономическата теория, за свобода на мисълта, в сферата на митническата политика, за свободата на действието“. Последното, трябва бързо да се реализира, за да се възползваме от възможностите, които иначе ще бъдат пропуснати. Тази година вече е „катастрофално белязана“ от „категоричното и умишлено отхвърляне от страна на нашето правителство на великия принцип на преференциалната търговия в рамките на Империята“, който всички останали самоуправляващи се държави подкрепят.

Рискува се „позиция на постоянно и гарантирано предимство на някои от най-големите и най-развиващи се пазари в света“. Имперските преференции са „постоянно и мощно влияние, което ще накара хората от тези страни (доминионите, колониите) да купуват това, което им е нужно от нас, а не от нашите конкуренти“. По неговите думи, те ще имат „семеино чувство, което ще ги кара да запазят бизнеса в семейството“. Но

⁴⁹¹ Milner to Amery, 25 September 1907, AMEL 1/3/38, AP.

⁴⁹² Cain, 'The Economic Philosophy of Constructive Imperialism' Semmel, *Imperialism and Social Reform and Milner's own speeches on the subject collected in Constructive Imperialism*. More recent comment has ranged widely including the 'greening' of constructive imperialism in Drayton, *Nature's Government*, pp. 255-267.

бизнесът си е бизнес. Те са „склонни да ни дадат първи шанс. Но ако ние не дадем нищо в замяна... това е само въпрос на време и шансът ще бъде даден на други“.

Този процес вече е започнал в търговските договори между Канада и Франция и в новите австралийски защитни мита, въпреки че Австралия продължава да се придържа към принципа на преференциите. За Милнър това не е само въпрос на търговия, а „въпрос за бъдещето на нашия народ“. Като насърчаваме развитието на британските владения, „ние насочваме емиграцията към тях, а не към чужди земи. Ние държим хората си под знамето, вместо да ги разпръскваме по целия свят“. „Умножаваме не само най-добрите си клиенти, но и нашите съграждани, нашите единствени сигурни и постоянни приятели.“⁴⁹³

Преди да произнесе втората си реч от поредицата в Гилдфорд на 29 октомври, Милнър пише на Гуин в „Стандарт“, че „Ще бъде особено интересен в Гилдфорд, защото няма да съм дълъг в изложението и много откровен... Неспокоен съм от курса без насоки, който партията, поема. Без съмнение общият митинг срещу социализма е много добър бизнес от една гледна точка. Но е пълен с опасности. Ако ще атакуваме социализма по старите индустриалистски линии, които са наистина близки до кобденизма и свободната търговия, може да привлечем 50-тина много вероятни либерали, но ще загубим 500 000 избиратели от работническата класа. Трябва да запазим широката демокрация, или поне аз смятам така. Защото това не само е моето истинско мнение и лично убеждение, но съм сигурен, че това е единственият път към победата.“

Милнър предлага „Демократичен империализъм“, но продължава, че „много от нашите настоящи хора са уплашени бакали“. „Не ги е грижа за Империята и треперят от страх да не би техните продавачи и клиенти от работническата класа да ограбят касата!“ Проблемът за практичния държавник е „Как да не загуби уплашените бакали и същевременно да отправи ефективен апел към работническата класа по демократично-имперски принцип“. Той обещава да „направи всичко възможно, но ако трябва да избирам, бакалите ще се разпаднат“.⁴⁹⁴

В реч пред Либералната юнионистка асоциация в Гилдфорд, Милнър обявява, че „не е много добър партиен човек“, но същевременно защитава юнионисткия лидер Балфур от неговите критици. Въпреки това, чисто негативната и защитна политика на Балфур не е достатъчна. Това, което се иска от всички страни в момента, е Юнионистката партия да има конструктивна политика. Под това Милнър има предвид предлагането на „определен набор от принципи, ясно отношение към въпросите, които най-много вълнуват общественото мнение, съчувствено разбиране на народните нужди и готовност да се посочи до каква степен и в какви рамки смятате, че е възможно и желателно те да се задоволят“. Няма да е достатъчно, както някои предполагат, просто да се извика „Долу социализма“. Милнър няма „да осъди социализма, докато не види каква форма ще приеме“. Всъщност именно Юнионистката партия направи страната по-социалистическа през годините с мерките като Законите за фабриките и безплатното образование. Ако сега партията обърне гръб на облекчаването на социалните злини, тя ще „предаде на най-добрите си традиции от времето на „Сибил“ и „Конингсби“ до наши дни“. Истинският противоотрова на „революционния социализъм“, от който толкова много се страхуваме, е използването на практическа социална реформа за премахване на проблемите, които го създават.

Конструктивната политика на Милнър обхваща много от целите на радикалите и лейбъристите, като например пенсиите за старост, умножаването собствеността на дребните земевладелци и собственици на земя, възраждането на селското стопанство, по-добрите жилищни условия в градовете, градското планиране, санитарните условия

⁴⁹³ *Milner, Constructive Imperialism*, pp. 7-33.

⁴⁹⁴ *Milner to Gwynne, 26 October 1907, HAG/21, Gwynne Papers, Imperial War Museum.*

на труда, облекчаването на тежкия физически труд, физическата подготовка на хората, продължаване на образование – „тези и всички други мерки, необходими за запазване на издръжливостта на расата и развитие на нейния интелект и продуктивни сили“.

Не тези цели трябва да бъдат осъждани от юнионистите, а начинът, по който те а проповядвани от други (максистите), чрез „разпалване на класова омраза или опит да се ограби Петър, за да се плати на Павел“.

Трябва да се намери по-добър начин за събиране на бюджета, отколкото „просто да се даде се натегне още винта за увеличаване на данъка върху доходите, или просто да се добави определен процент към данъка върху наследството“.

Това е „изключително порочен принцип“ да се разделя нацията, както много от радикалите и лейбъристите искат да я разделят, на „две части – мнозинство, което само диктува музиката, и малцинство, което само плаща на свирача“.

Основният спор на Милнър с радикалите обаче е заради техния антипатриотизъм. Той не поставя под въпрос тяхната „искреност и убеждение – антипатриотични, противопоставящи се на националните, а не на космополитните идеали. Те не са ревностни за националната защита; нямат вяра в Империята; обичат да показват своята безпристрастност, като застават срещу собствената си страна; възразявали срещу това децата им да бъдат научени на уважение към знамето. Но, заключава Милнър, „ние, юнионистите, не сме космополити, а британци... Наша работа е да се грижим за себе си и за нашите зависими големи сродни общности, които са верни на британското знаме. Искаме да се сбlijим с тях, да се обединим; и вярваме, че силата и единството на Британската империя са от жизненоважно и практическо значение за всеки гражданин.“... „В цялата ни пропаганда и в цялата ни политика нека продължим да даваме на този велик принцип първостепенно място.“⁴⁹⁵

Преди появата на Милнър в Ръгби, юнионистите провеждат годишната си партийна конференция в Бирмингам на Чембърлейн, по време на която Балфур сякаш приема митническата реформа, като мярка за защита на британската промишленост, и идеята за имперски преференции.⁴⁹⁶

В Ръгби, Милнър отбеляза, че е „против всеки компромис“, защото ясно вижда, че „отказът от митническата реформа ще сринне политика, която... е единствената ефективна защита на съюза, ... имам предвид политиката на конструктивен империализъм и на стабилна, последователна, постепенна и непрестанна социална реформа“.

Юнионистката партия избягва друга опасност, която в съзнанието на Милнър е „толкова голяма, че митническият въпрос да бъде избутан настрана“, а това е опасността „от страха, който се причинява от някои шумно разпространени подривни доктрини; опасността да престане да бъде, както е била, популярна и прогресивна партия и да се превърне просто във въплъщение на предразсъдъците и тревогите на висшата и средната класа“. Милнър е успокоен от потвърждението на срещата в Бирмингам „по най-категоричен начин от прогресивния и демократичен характер на Юнионизма. Защо, пита той, „не трябва да имаме членове на Юнионистката лейбъристка партия, както и членове на Радикалната лейбъристка партия“? Той смята, че работническата класа на страната е представена погрешно. Не вярва, че те са „непатриотичната, антinationална, вързана за армията, подкрепяща чужденците, отричаща всичко класа на малките англичани, за която постоянно са представяни“.

⁴⁹⁵ Milner, *Constructive Imperialism*, pp. 34-49.

⁴⁹⁶ Sykes, *Tariff Reform in British Politics*, pp. 141-143. В Бирмингам партията решава да „се ангажира с митническата реформа като своя първа конструктивна политика, за да разшири данъчната база, да защити местните индустрии от нелоялна конкуренция, да укрепи позицията на правителството в търговските преговори и да установи система на имперски преференции – в този ред“ (стр. 141).

Най-голямата опасност, която той вижда за партията и нацията, е, че „идеалите за национална сила и имперска консолидация, от една страна, и за демократичен прогрес и вътрешни реформи, от друга, ще бъдат развенчани и хората ще започнат да ги разглеждат като антагонистични обекти, които всъщност свързани и допълващи се един друг. Юнионистите, като поддръжници на Съюза с Ирландия, Империята и основните институции на държавата, „трябва да бъдат упорити и постоянни врагове на тези две големи и свързани слабости на нашата социална система – нередовната заетост и нездравословните условия на живот, и на всички причини, които водят до тях“.

Сред тях той изброява неправилното обучение на децата, първо физически, а след това и неспособността да ги обучим с „конкретна и определена“ форма на умения; стихийният начин на възникването на нови железни центрове на населението, „създаваме нови бедняшки квартали толкова бързо, колкото събаряме старите леговища“; обезлюдяването на селските райони, което води до заселването на бедняци в вече пренаселените градове; и подкопаването на британската промишленост от нелоялна чуждестранна конкуренция. Обръщайки се накрая към пенсиите за старост, Милнър каза на аудиторията си, че според него това не е реформа от същия характер като другите, които изброява, и не е такава, за която изпитва „най-голям ентусиазъм“, защото по-скоро ще атакува причините, довели до нередовността на заетостта и недостатъчното заплащане, което пречи на хората сами да се грижат за старостта си, отколкото „просто да отстранява злините, които произтичат от това“.

Но Милнър признава, че при настоящите условия са представени достатъчно аргументи и никоя партия няма да се противопостави на въвеждането им. „Големите трудности“, които той предвижда, идват от начина, по който парите ще бъдат осигурени. Радикалите първо ще орежат бюджета за армията и флота, а след това ще се обърнат към данъчно облагане на богатите. Милнър не е против богатите да плащат „до пълния си капацитет“, но не е съгласен, те да са „принудени да плащат прекалено“. Затова „Нека всички плащат според възможностите си.“

„Изключително порочна идея и лоша, антinationална политика“ е парите да бъдат „изваждани от джоба на един човек, колкото и богат да е, за да бъдат сложени в джоба на друг, колкото и беден да е“.

Той се надява, че Юнионистката партия ще заеме твърда позиция срещу това и ще се обърне към въвеждането на мита върху чуждестранния внос, защото така „всички ще допринесат“ за весобщото благо.⁴⁹⁷

В края на годината Милнър докладва на Амери: „Говорих достатъчно, както ти пожела, и ако не съм постигнал нищо положително, надявам се поне да съм предотвратил някои пакости“. Юнионистката партия, начело с „Таймс“, за който той „съжалява да каже, че е начело“, се „втурва яростно надолу по стръмнина“ с плашилото на чисто консервативната, тясна политика на средната класа, и негативната политика. Мисля, че спомогнах за развалянето на тази лоша игра и задържах конструктивните и имперски идеи на преден план.“⁴⁹⁸

Милнър ще продължи борбата си през следващата година с лекционна обиколка в Канада, смятана за най-жизненоважната връзка във всяка схема за имперското сътрудничество.

⁴⁹⁷ Milner, *Constructive Imperialism*, pp. 69-87.

⁴⁹⁸ Barnes and Nicholson (eds), *The Leo Amery Diaries*, vol. 1, p. 62.

9. НАЙ-ВАЖНАТА ВРЪЗКА: КАНАДА И ИМПЕРИЯТА

От всички британски владения Милнър обръща най-голямо внимание на Канада. Това не е изненадващо, като се има предвид ключовата позиция, която владението заема в повечето схеми, предложени за имперска федерация.⁴⁹⁹

Предоставянето на преференции от Канада на британските стоки през 1890-те години, под ръководството на либералното правителство на Уилфрид Лорие, дава надежда на поколение империалисти, че това може да е първата стъпка към по-голямо единство. Въпреки това, на Лондонските колониални конференции през 1897 и 1902 г., проведени по времето, когато Джоузеф Чембърлейн е държавен секретар за колониите, Лорие се оказва не особено кооперативен и не е постигнат съществен напредък.

След това, през 1903 г., неуспехът на Балфур да спази обещанието си да запази малката преференция, дадена на канадското зърно по време на Бурската война, кара Чембърлейн да напусне кабинета и да обяви злополучната си кампания за митническата реформа. Не след дълго, след завръщането на Милнър от Южна Африка, Амери и другите му предлагат да посети владенията, което ще е в интерес на имперския съюз, но и като средство за преодоляване на дълбоката депресия, която Милнър изпитва (и непрекъснато изразява лично и публично) заради либералната политика спрямо Южна Африка.

Вайълет Маркъм съветва Амери по някакъв начин да развлече Милнър. „Потопето го до гуша да се занимава с нещо, не ме интересува какво. Защото мисля, че настроението му е критично и ако упорства, той ще бъде, не както се надяваме, велик човек с велико бъдеще, а велик човек с минало – най-трагичното зрелище.“⁵⁰⁰

Както Амери, така и Маркъм има големи надежди, че „контактът с голямата, свежа, енергична страна“ ще има „стимулиращ ефект върху целия му мироглед“.⁵⁰¹

Плановите за пътуване през 1907 г. трябвало да бъдат изоставени, но следващата есен (информиран от Амери по канадските търговски въпроси с информация от митническата комисия на икономиста У. А. С. Хюинс) Милнър разширява собствената си, независима, имперска кампания до Канада. Осъзнавайки, че пътуването му може да бъде възприето като намеса в чисто канадски дела, Милнър уведомява стария си приятел лорд Грей⁵⁰², генерал-губернатор в Отава, че ще „избегне всякаква намеса в местната политика, дори с предстоящи избори“. Той моли Грей да му телеграфира с една-единствена дума „отлагане“, ако смята друго.⁵⁰³

Грей споделя с краля, че за съжаление, Милнър „ще пристигне във време, когато цялата страна ще ври в казана на ожесточена партизанска война – но е по-добре да дойде сега, отколкото изобщо да не дойде, защото няма разлика в политическите принципи между враждуващите партии; просто е битка между вътрешните и външните“.⁵⁰⁴

⁴⁹⁹ Colin M. Coates (ed.) *Imperial Canada, 1867-1917* (Edinburgh: University of Edinburgh Centre of Canadian Studies, 1997) and Carl Berger, *The Sense of Power: Studies in the Ideas of Canadian Imperialism 1867-1914* (Toronto, ON: University of Toronto Press, 1970).

⁵⁰⁰ Markham to Amery, nd, AMEL 2/5/25, AP.

⁵⁰¹ Markham to Amery, 1 June 1907, AMEL 2/5/25, AP.

⁵⁰² Алберт Хенри Джордж Грей, 4-ти граф Грей, генерал-губернатор на Канада от 1904 до 1911 г. Грей е приятел на Сесил Родс, министър-председател на Капската колония от 1890 до 1896 г., и помага в администрирането на стипендиите „Роудс“ в Оксфордския университет. Грей е директор на Британската южноафриканска компания през 90-те години на XIX век и администратор на Южна Родезия (днес Зимбабве) през 1896-97 г. по време на Втората война с племето Матабеле. Оттук се познава и с Милнър. През 1894 г. Алберт наследява титлата граф Грей и имението Хоуик в Нортъмбърланд от своя бездетен чичо, Хенри Грей, 3-ти граф Грей. Либералният империалист Едуард Грей е далечен 5-ти братовчед на Алберт Грей. (б. пр.)

⁵⁰³ Milner to Grey, 28 June 1908, dep. 34, MP.

⁵⁰⁴ Grey to Edward VII, 16 September 1908, RA.

Милнър пристига в Квебек на 19 септември, денят в който е обявена прокламацията за разпускане на парламента. На следващия ден той се доверява на полковник Джордж Денисън, основател на Британския имперски съюз в Торонто, че „първата му цел“ при идването му в Канада е „да се запознае по-отблизо със страната“. Той „ясно разбира“ за опасността да бъде подведен да говори твърде много и да създаде впечатление, че е дошъл „да поучава народа на Канада... Дойдох да уча, а не да проповядвам.“⁵⁰⁵

Всъщност пътуването му се състои от две обиколки. Милнър прекара първите три от седемте си седмици, пътувайки през страната с влак до Ванкувър, където на 9 октомври произнася първата си голяма реч пред ентусиазирана тълпа от 600 души в Канадския клуб. Каза той на публиката си: „Страната ви заема все по-голяма част от мислите и интересите на всички, които са загрижени за Британската империя“. Той вярва, че на Канада е предопределено да заеме „много важно място, може би с времето дори първото място, в световната група от т.нар. братските нации“. Амбицията на Милнър е да бъде смятан за човек, който „може да живее изцяло в старата родина, но не принадлежи изключително на нея, а принадлежи на цялата империя“. Впечатленията от досегашното му пътуване е не само „необятността и огромните възможности на Доминиона, но и различията... които съществуват между различните му части“. Поради това мнозина се опасяват, че за канадците ще бъде невъзможно да развият „общ национален живот“, но това е опровергано от възхода на „канадския дух, канадския патриотизъм“.

Милнър не е съгласен с онези които смятат, че този възход на канадското чувство ще бъде опасност за имперското единство. Напротив, в бъдеще, колкото повече се грижат за страната си, толкова по-амбициозни са за нея, толкова повече Милнър вярва, че канадците ще оценят позицията на световното влияние и сила, която се открива пред тях като член на Британската империя.

Канада ще бъде „по-голяма, много по-голяма, като член, може би с времето водещ член на тази група от мощни и миролюбиви нации, отколкото някога ще може да бъде, ако остане в изолация“. И в това ново бъдеще Канада, както и другите „по-млади нации“ на Империята, с право ще претендират за „по-голям глас в контролирането на политиката на цялата Империя“. Крайно време е, продължи Милнър, „онези, които ръководят съдбата на Империята, да се научат да гледат на международните проблеми не само от гледна точка на Обединеното кралство... но и от гледна точка на Империята като цяло“.

Милнър завършва, като поставя два въпроса за разглеждане от аудиторията си. Първо, „необходимостта от националната сила не само за целите на войната, но и за целите на мира и националното развитие“. Второ, доказателствата, които предоставя самата канадска история, че „няма несъвместимост между местния и националния патриотизъм“, както според него „няма несъвместимост между канадския национален патриотизъм и по-широкия патриотизъм на Империята“.⁵⁰⁶

Седмица по-късно, в Уинипег, Милнър отново говори за имперското единство, като се насочва от външна защита към вътрешно развитие. Той критикува погрешното схващане, че империалистите се интересуват само от „национална мощ, армии и флоти и от това да се превърнат в голям фактор в света“, казвайки на публиката си: „Покажете ми този политически организъм, голям или малък, който да предоставя на своите членове най-добрите възможности за саморазвитие, здравословен и многостранен човешки живот“.

⁵⁰⁵ *Milner to Denison, 20 September 1908, Milner Fonds, A-883, Library and Archives Canada.*

⁵⁰⁶ *Viscount Milner, Speeches Delivered in Canada in the Autumn of 1908 (Toronto, ON: William Tyrrell and Co., 1909), pp. 1-12.*

Милнър проповядва, че „тясната връзка на различните народи под британската корона, воденето на общ национален живот, има тенденция да насърчава тези неща и ще бъде съществена и огромна загуба, ако връзката бъде прекъсната, както между различните общности, така и за всички индивиди, които ги съставляват“.

Той призна, че „все още има много работа... в Старата родина, както и тук, за създаване на здраво отношение към имперското единство“, но много малко хора „си правят труда да измислят какво самите те могат да направят, за да го приложат на практика“. Хората „чакат знак, някаква велика схема за имперска конституция“, която, можеше да е резултат само от, „практическото сътрудничество по многобройните въпроси, п сега без нови институции“, а а не да ги предшества.

Всеки ден се пропускат възможности, които нямаше да се пропуснати, ако има „по-общо и живо чувство за дълг към онези, които искрено се стремят да бъдат граждани на Велика Британия“.

През целия си живот Милнър се опитва, по свой несъвършен начин, да живее според този идеал и го намира за „постоянен източник на сила и вдъхновение“. Но „само ако подобен дух преобладава във всички части на Империята, великото наследство на нашето общо гражданство и нашето световно господство, може да бъде запазено, и развито така, че да донесе всички възможни ползи, на всеки един от своите наследници“.

Няма смисъл „дали малцина или много от нас, работят за общата кауза от другата страна на Атлантика, освен ако други не работят за нея тук като канадци... и търсят всяка възможност, която може да я подпомогне, и са нащрек срещу всяка стъпка, която може да я застраши“. Само чрез „дълго и силно привличане, можем да поставим нашето велико общо наследство, Британската империя, над опасността от външно нападение или вътрешни смущения“.⁵⁰⁷

На следващата си спирка в Торонто, Милнър отсяда при старият си приятел от Балиол, Артър Глейзбрук, който се установява в Канада и става успешен банкер и брокер. На 27 октомври, денят след края на оспорваните общи избори в Канада, които потвърдиха оставането на Лорие и либералите на власт, Милнър говори в Канадския клуб в Торонто. Той казва на публиката си, че впечатлението, което е придобил е, за широко разпространено желание „не само да се запази съюзът, който в момента щастливо съществува между Канада и другите самоуправляващи се държави под британската корона, но и да се види как този съюз се сближава, да насърчава по-тесни търговски и социални контакти, по-добро взаимно разбирателство и по-голяма взаимопомощ“.

В основата на това желание стои концепцията, не съвсем ясно схваната, но все силна в неговата преценка, за Империята като „органично цяло“ от отделни нации, независими в местните си дела, но имащи „някои общи големи цели, идеали, които предоставят възможността да развият обща политика и общ живот“. Въпросът е как да се осъществи това общо желание и Милнър признава, че мненията се различават значително. Неговото собствено мнение е, че единственият начин хората, „които вече са приятелски настроени и свързани“, да развият по-голяма близост и взаимозависимост, е да „правят нещата заедно; велики значителни неща и си струва да се направят“.

Той не е съгласен с онези, които казват, че не може да се постигне напредък, докато не бъде създаден Имперски парламент или съвет. Според него това ще дойде, рано или късно, като „естествен край на определен процес на конституционно развитие“.

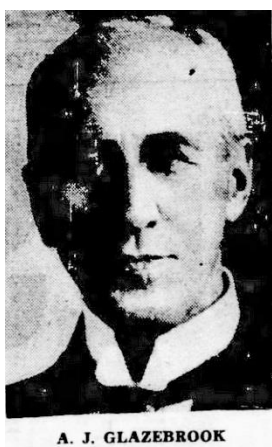
Междувременно те трябва да използват настоящите несъвършени инструменти, с които разполагат. Търговията и отбраната са две области, в които непосредственото сътрудничество може да продължи напред. Милнър вярва, че митническата реформа ще бъде проведена в Англия „в недалечно бъдеще“ и това със сигурност ще допринесе за

⁵⁰⁷ Също, pp. 13-26.

по-нататъшни развития. По въпросите на отбраната то иска „истинско имперско партньорство“, а не просто колониален принос.

В този смисъл той казал на аудиторията си, че идеята на либералния военен секретар Р. Б. Халдейн за имперски генерален щаб е от голяма полза. Милнър отива по-далеч, като предлага „систематичен обмен“ както на военни, така и на държавни служители между Великобритания и самоуправляващите се държави (доминиони), както вече се правело в други професии. Всяка връзка, търговска, социална, образователна или политическа, която кара хората „да преминават и да се връщат от една част на империята в друга“, е от истинско значение за „обединяването ни и за осъзнаването на значението и стойността на общото гражданство“.

За тези, които не могат да пътуват, той призовава за по-евтини телеграфни такси, за да може поне да се улесни писмената комуникация и да се разпространяват повече новини от Великобритания и останалата част на империята. Всичко това е в хармония с неговата „основна идея на империалистите, а именно да развият общия живот на Империята“.

A. J. GLAZEBROOK

Милнър завършва, като признава пред публиката си, че е „нетърпелив да даде пълен и същевременно непреувеличен израз на чувството си за високата привилегия на британското гражданство“, но му е трудно да изрази дълбоките си чувства към Империята в кратки обръщения.

За Милнър „няма нищо толкова лошо, от самохвалството“, а по тази тема, лесно може да се създаде погрешно такова впечатление. Не че се страхува да не изпадне в „пристъп на хвалби“. Последното нещо, за което Империята вдъхновява, е „желание да се хваля, да развявам знамето и да викам „Владей Британио“. Когато се замисля, съм много по-склонен да се скрия само в някой ъгъл и да се моля.“⁵⁰⁸

Това чувство, докладва Глейзбрук на Ричард Джеб, „вдигна залата на крака, което направи чест както на Милнър, така и на публиката, оценила трезвата сериозност, с която той гледа на проблема, който трябва да бъде решен“.

Милнър е направил „много добро впечатление на всички тук, които го срещнаха, и се хареса на всички наши хора... [които] останах много впечатлени от него, и мисля че сега можем да свършим някаква работа“. Той е „нетърпелив всички да се срещнем с Милнър... и да се обърнем към него за насоки. Милнър, продължава Глейзбрук, „е оставил в Англия и най-малкия песимистичен наклон, който не е популярен или полезен в нашата страна, но в същото време не се е поколеба да подходи критично към някои неща. Всички те са напълно добре приети“.

Речите във Ванкувър и Уинипег „със сигурност са много добри и сведенията, достигащи до нас от Запада, показват, че е направил толкова добро лично впечатление там, колкото и тук.“⁵⁰⁹

Докато е в Торонто, Милнър дава благословията си на малък „клуб“, сформиран от Глейзбрук и от видния адвокат Ърнест дю Верне. Клубът си поставя задачата да развива имперското чувство в Канада и укрепването на връзките между доминионите и Великобритания. Членовете включват журналиста Джон Уилисън, който скоро ще бъде назначен за канадски кореспондент на „Таймс“, и двама историци от Университета в Торонто, Кийт Фейлинг и Едуард Кайли.⁵¹⁰

⁵⁰⁸ Също, pp. 27-41.

⁵⁰⁹ Glazebrook to Jebb, 2 November 1908, JEBB/A 1908, JP.

⁵¹⁰ Kendle, *The Round Table Movement*, p. 54-55.

В деня след речта си в Торонто, Милнър пише на Глейзбрук, че „много е мислил за техния клуб. Сигурен съм, че мъжете са добри. Също толкова съм сигурен, че колкото по-лично и неформално го поддържате, колкото повече избягвате характера на „съюз или друга официална организация, толкова по-добре ще бъде.“ Групата иска да развива идеи и да се вдъхновява взаимно.

Ричард Джеб

Тъй като „новият квас“ имал най-голямо значение, Милнър съветва Глейзбрук да го запази „за младите мъже“, като същевременно поддържа връзка с по-възрастните, „но да ги привлича като водачи, философи и приятели за специални поводи“. Всеки член трябва „да смята за своя основна задача да влияе на колкото се може повече хора, и които неподозират, че са повлияни от него. Тяхната работа и мисия „е извън, сред онези хора, колкото по-многобройни, толкова по-добре, до които можете да достигнете по естествен начин“. Пропагандата е най-успешна, когато не се възприема като пропаганда. Милнър моли Глейзбрук да го уведоми дали може да бъде полезен при срещата с някой важен човек от Канада, който планира да посети Англия, и че ще отвърне на жеста за всеки, който посети доминиона, ще бъде добре посрещнат и няма да е оставен „на произвола на съдбата“.⁵¹¹

Месец по-късно Глейзбрук докладва на Томас Дръмонд, с когото обсъжда откриването на евентуален клон на „клуба“ в Монреал, че „методът на процедурата досега“ за осемте членове на групата в Торонто е да изберат определен брой теми и „всеки от нас да се ангажира да разработи една от тях“. Освен образователните дейности, те организирани кореспонденти в Англия, Южна Африка, Австралия, Нова Зеландия, Нюфаундленд и Западните Индии, като „идеята е да се обменя внимателно обмислена информация“ и да се получат брошури и други ценни материали. След разговор с Милнър, Глейзбрук е сигурен, че има „различни хора в Англия“, които ще са „изключително доволни от информация“ за канадските дела, която не идва от „официални източници“, и че ако идеята за клуба може да бъде разширена до Монреал, Уинипег и Британска Колумбия, тя ще се превърне в „движение с много голямо значение“.⁵¹²

Като част от своята пропаганда, Глейзбрук урежда отпечатването на канадските речи на Милнър и го държи в течение за развитието. В рамките на една година този „клуб“ се превръща в ядрото на групата „Кръгла маса“ в Канада.

Последната спирка от турнето на Милнър през 1908 г. е Монреал. Там той изнася няколко речи, първата на 1 ноември пред Търговския съвет, полуофициална организация на бизнесмени, водена от сър Джордж Дръмонд, президент на Банката на Монреал и сенатор в парламента на Канада. Милнър казва на публиката си, че преференциалната търговия между различните части на империята винаги му се е струвала „една от най-щастливите и плодотворни идеи, въвеждани някога в областта на националните икономики“. Не е практично да се третира Империята като икономическо цяло без никакви вътрешни бариери, но е „лош бизнес и лоша политика, че различните общности в Империята се отнасят една към друга, сякаш са чужди държави“. За Милнър предпочитанието е „работен компромис“. Дори Англия да остане, както той не вярва, страна с неограничен свободен внос, той се придържа към принципа и желанието си да види потока от капитали и емиграция насочени от Обединеното кралство към други части на Британската империя, а не към чужди държави.

За да изясни позицията си, Милнър дефинира принципа на предпочитанията „в интерес на Империята, ние желаем най-голямо развитие, в икономическо и в други от-

⁵¹¹ Milner to Glazebrook, 28 October 1908, GP.

⁵¹² Glazebrook to Drummond, 26 November 1908, GP.

ношения, на всяка нейна част“. От това следва, че всяка част е „отделна и независима икономическа единица... свободна да формира митническата си политика според собствените си специфични изисквания, с оглед на най-пълното развитие на собственото си богатство и производствена сила“. Затова е „желателно да се насърчава максималното общуване... между различните части и да се насърчава търговията между тях в рамките на Империята“. Нищо не може да допринесе повече за това от взаимното приемане на правилото, че „при равни условия, хората от всяка държава в Империята трябва да получават това, което им е необходимо, извън собствените си граници, от другите части на Империята, а не от чужди страни... от своите роднини и близки, а не от чужденците“.

Всички печелят от такава политика, която „осигурява стабилност на търговията“ и „дава на различните им износни стоки предимствата и сигурността на определени пазари и смекчава рисковете и несигурността на неограничената международна конкуренция“.

Освен тази икономическа страна, аргументът за реципрочни отстъпки също е „изключително засилен“, когато се разгледа политическият ефект. Казано в общи линии, това е аргументът на Милнър: Като купува пшеницата си от Канада, а не от Аржентина, Обединеното кралство ще помогне за изграждането просперитета на своите владения. Като купува порцелан или керамика от Обединеното кралство, а не от Германия или Белгия, Канада ще осигури работа на британците, а не на чуждата работна ръка. Като получава захар от Западните Индии, а не от Европа, Канада ще окаже решаващо влияние върху икономическото развитие на Западните Индии (Карибските острови).

Милнър продължава, че дори Лойд Джордж, наскоро повишен в канцлер на финансите е признал, че канадските преференции, вече предоставени на Обединеното кралство, са от полза и ако бъдат продължени, ще бъде „един от най-мощните фактори за привържениците на митническата реформа“ и ще „допринесе съществено за победата“, която той очаква по митническия въпрос.

Политиката на преференции, продължава Милнър, е представяна като „размяна на жертви“. Според него тя „не е нищо подобно“ и думата „жертва“ е „съвсем неуместна“. Идеята просто е, че „докато Канада трябва да произвежда сама всичко, което може да произведе на разумна цена, тя трябва да купува това, което не може да произведе, от останалата част на империята, а не извън нея, при условие че останалата част от империята е способна, отново на разумна цена, да ѝ го достави“. Той призна, че „търканията ще има, но с добро управление ще възникват много рядко“.

Не искаше британските преференции да навредят на Канада, но иска въпросът да бъде разгледан от гледна точка на Канада и канадската промишленост като цяло, а не само от гледна точка на определена търговия.

Милнър завършва, като се обърна към онези, които се оплакват от бавния напредък и липсата на разбиране към идеята за взаимни преференции в Обединеното кралство. Това впечатление, дори и естествено, той определя като погрешно. За тези, които познават огромните трудности, напредъкът не изглежда бавен, а бърз, и той не смята, че това се дължи на липса на разбиране. Според него мнозинството от британците имат „много силно чувство на привързаност към по-младите части на Империята, и силно желаят връзките между всички членове на императорското семейство да бъдат поддържани и укрепвани“. По-голямата част от тях са „юнионисти по душа... не в партийен смисъл, а в смисъл на желание да запазят Империята единна“. Несъмнено е имало „малки англичани“, космополити и сепаратисти, на които „действието на партийната система“ предоставя много по-голямо влияние, отколкото реално имат „или поради броя си, или поради характера си“, но той смята, че тези елементи са „напълно несъвместими с общото национално чувство“.

Накрая Милнър казва на публиката си, че само предпочитанията няма да решат проблема с имперското единство, но причината за „оспорвана борба“ е, че „се движим в правилната посока“, желателно от икономическа и по-широка гледна точка, което може да бъде „постигнато сега“. Голямата опасност за цялото имперско движение е, че то може да се изгуби в стремежите си. Той симпатизира на „великия и велик идеал“ за пълна федерация, но е убеден в необходимостта от справяне с практическите проблеми, когато възникнат.⁵¹³

Два дни по-късно Милнър произнася последното си обръщение пред Канадския клуб в Монреал. Той казва на публиката си, че неговата гледна точка е тази на „гражданин на Империята“, който несъмнено признава „специален дълг към онази част от нея, в която живее, в моя случай Англия, тъй като... има специален дълг към собствената си енория и собствената си страна, но неговата най-висша вяроност не е към Англия или към Обединеното кралство, а към голямото цяло, което обхваща всички владения на Короната. Това е неговата страна.“... „Това е единственият правилен възглед“ за взаимоотношения на самоуправляващите се държави, части на Империята, от които Обединеното кралство е само една от тях. Те са „равноправни участници в общото наследство. Това е истинският империализъм. Никой истински империалист не очаква, нито е желае да види владенията (на империята) да заемат подчинено положение. Напротив, доколкото споделят отговорностите на Империята, те трябва да споделят и нейното ръководство. Крайната идея е съюз, в който отделните части, „всяка напълно независима във вътрешните си дела, трябва да си сътрудничат за общите цели въз основа на абсолютно безусловно равенство в статуса“.

Милнър повтаря, че не се страхува, както някои, че растежът на канадския патриотизъм ще бъде опасност за единството на империята. Той е на противоположното мнение. Последното нещо, за което Милнър би помислил, е да „противопостави имперския патриотизъм на канадския“. Той иска „единият да се опира на другия“.⁵¹⁴

Анри Бораса

Докато е в Канада, Милнър води „много откровен и интересен“ разговор с Анри Бураса, лидер на „младото френско-канадско движение“, който провежда собствена лекционна обиколка, противопоставяйки се на идеите на Милнър.⁵¹⁵

Той пише на Бураса, че оценява неговата откровеност и въпреки че гледните им точки са много различни, той вярва, че има „място за съгласие“. И във всеки случай, „от свободния обмен на мнения може само да спечелим“.⁵¹⁶

Говорейки в Монреал месец след заминаването на Милнър, Бураса заявява, че старият провинциализъм умира и че френско-канадските граждани ще сътрудничат, но „трябва да се помни, че Доминионът е основан на федерална система, точно както Империята е основана на самоуправление, и че като направят провинциите велики, те ще направят целия Доминион велик“.⁵¹⁷

В другия край на политическия спектър, Милнър вижда Сам Хюз, пламенен империалист, който за разлика от Бураса, е силен поддръжник на Великобритания в Бурската война.⁵¹⁸

⁵¹³ Milner, *Speeches Delivered in Canada*, pp. 59-73.

⁵¹⁴ Също, pp. 85-93.

⁵¹⁵ 30 October 1908 Diary, dep. 79, MP. За този националистически водач, виж Joseph Levitt (ed.), *Henri Bourassa on Imperialism and Bi-culturalism, 1900-1918* (Toronto, ON: The Copp Clark Publishing Company, 1970).

⁵¹⁶ Milner to Bourassa, 6 November 1908, Bourassa Papers, Library and Archives Canada.

⁵¹⁷ *Montreal Gazette*, 22 December 1908.

Консерваторът Хюз му пише, че „Вашето посещение навсякъде в Канада имаше голям. Достигнахте до сърцата на хората. Ако си правите заключения от тези, които срещате „като мъжета, които държат нацията в ръцете си“ може да си тръгнете донякъде обезсърчен за вашите и моите планове за пълно партньорство, свободен и все пак твърд съюз на Великобритания и колониите“. Но трябва ли да ви казвам, че тези, които оформят събитията, рядко са „големите перуки“ – това са момчетата по страничната линия и задната улица, които в крайна сметка носят успеха на всяко движение.“

Въпреки, че е „в реда на нещата, да слушаме академични речи на големите перуки, техните души във всички епохи и във всички страни, като правило се измерват само от собствения им интерес“.

Хюз не се изненадва, когато вижда във вестниците, че сър Джордж Дръмонд е „напълно доволен да остане такъв, какъвто е сега, развивайки антибританското крайно настроение, проправяйки пътя в близко бъдеще за канадска нация, управлявана и ръководена от Квебек и на други антибритански настроения и цели. Но часът за демонстрацията на твърдост е почти настъпил тук. Първо обаче е добре Родината да се впрегне - както бързо се прави.“

Хюз препоръчва само една политика: „Пълно партньорство, оставащо на всеки чисто местните си дела, но даващо на великата имперска власт контрола само върху външната политика, армията, флота, имперските митници и т.н.“ Той продължава, че идеята за преференциалните мита „не предлага никакво чувство, никакво вдъхновение отвъд мръсния интерес на егоистичните хора, защото бизнесът поражда егоизъм. Другата включва преференциални мита и допринася за трайния мир в света, за запазването на гражданските и религиозните свободи, за издигането и облагородяването на човечеството не само във Великобритания, но и чрез отражение и подражание в целия свят.“

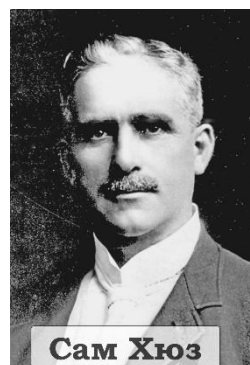
Той моли Милнър да поздрави от него „скъпия стар приятел Амери“ и добавя: „Всички в Канада, които са те срещали и съм ги виждал, са във възторг от теб и желаят скорошното ти завръщане тук... успех на Каузата“.⁵¹⁹

Хюз пише на Амери в същия дух, съобщавайки, че впечатлението, оставено навсякъде от Милнър, е „великолепно. Неговият спокоен манер на говорене, направи дълбоко впечатление на всички слоеве от обществото тук и няма да ме изненада да видя какт този маниер, може да се превърне в мода сред публичните личности – „Маниерът на Милнър“. Ако тези, които възприемат формата, са пропити от духа, упоритата желязна воля и спокойното, обмислено и разумно съждение на този човек, всичко ще бъде наред.“

Разбира се, продължи Хюз, „не какво трябва да каже, а какво не трябва да каже го тревожеше, както и враждебните критики“. Но Милнър обърка всички и вестниците в Торонто вече публикуваха статии за „правилните линии“.

В очите на Хюз за съжаление, Милнър се е срещнал с „бизнесмени и следователно с абсолютно егоистични хора“, които гледат на търговията като на най-важния въпрос. Твърде много от хората, с които Милнър се среща, са се обърнали към правителството на Лорие за одобрение, и са дали само колеблива подкрепа на всичко, което не е имало одобрението на Лорие.⁵²⁰

Милнър докладва на Грей от Монреал на 5 ноември, в деня, в който заминава за Англия, че е имал „ужасно наплив от хора тук, много различен от сравнителното спо-

Сам Хюз

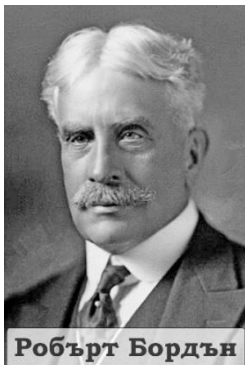
⁵¹⁸ Ronald G. Haycock, *Sam Hughes: The Public Career of a Controversial Canadian, 1885-1916* (Ottawa: ON: Wilfrid Laurier University Press, 1986).

⁵¹⁹ Hughes to Milner, 4 November 1908, dep. 35, MP.

⁵²⁰ Hughes to Amery, 13 November 1908, AMEL 2/5/7, AP.

койствие в Отава“, и че следващия път, когато дойде в Канада, възнамерява да се уговори „без речи“. Той много харесва хората от Монреал и казва на Грей, че има „няколко мъже и жени тук, които ми се струват много по-високопоставени, отколкото съм очаквал, с някои изключения, да видя в Канада“. Милнър е „изключително впечатлен“ от лейди Дръмонд, а другите от фамилията Дръмонд са „просто безценни за мен тук“ и в същото време „толкова много критични“ за вероятността на по-нататъшната имперско единство. Той съжالياва, че няма повече време да прекара с Грей, а също и му липсва среща с лидерът на консерваторите Робърт Бордън и У. С. Филдинг, министърът на финансите в правителството на Лорие, с които щеше да е полезно да се види.⁵²¹

Именно либералът Филдинг беше изготвил канадската митническа реформа дванадесет години по-рано, която даде предимство на Великобритания и която продължава да вдъхва живот на империалистическите надежди.

Робърт Бордън

През януари 1909 г. Грей изпраща на Милнър сборник със статии от вестници на доминиона, в които му казва: „Ще забележите, че приносът ви за избистрянето на имперските настроения в Канада е признат с благодарност; но предположението на „Observer“, „Times“ и „Daily Mail“, че имперските настроения отслабват в Канада, предизвиква остро недоволство и намек към Гарвин, Максе, Нортклиф и др., който може да бъде полезен“.⁵²²

Милнър коментира пред Глейзбрук, че е съгласен с Грей и някои от статиите са „абсурдни и много нетактични“ и че канадските вестници в някои случаи „са се обидили и са отвърнали“. Той смятал това за жалко, но подобни неща просто не могат да се избегнат, „докато вестниците са си вестници“, а канадците са „като своите сънародници британци другаде, толкова тънкообидни“.

Неразумните приятели в и извън печата са проблем, но въпреки това повече британски държавници трябва да посетят доминиона, както е казвано на Милнър 50 пъти по време на обиколката му. Като цяло той не вярва, че са нанесени големи щети, а ако е имало, „човешката далновидност не е в състояние да ги предотврати“.⁵²³ 24

Обиколката на Канада вдъхнови „Daily Mail“ на Нортклиф да заяви, че „речите на лорд Милнър в Канада са обществено образование“, което е съживило имперската кауза и „цялата Юнионистка партия“ смята, че Милнър ще бъде „мозъкът на имперската политика през следващите 20 години“.

В него се пророкува, че Милнър „не може да бъде по-малко от втори дори в следващото юнионистко правителство“. Във всяко следващо правителство той „вероятно ще бъде първи, защото мантията на г-н Чембърлейн несъмнено е паднала върху него“.

Като секретар по колониите в следващото правителство, със „специалната подкрепа“, която сега има в най-важната област, Милнър „трябва да заема място, не по-

⁵²¹ Milner to Grey, 5 November 1908, dep. 35, MP.

⁵²² Grey to Milner, 22 January 1909 tl. fr. Gov House Ottawa, dep. 35, MP. Например, вестник „Victoria Daily Colonist“ от 14 януари 1909 г. не е съгласен с изявлението на „Observer“, че Милнър „спирал упадък“ на имперските настроения в Канада. Според вестника той е „допринесъл за избистрянето“ на настроенията, като е „наблягнал на равенството между съставните части на Империята“. Британският печат „прави всичко възможно, за да направи „лоялността“ мразена от канадците“. Изразът е „използван по начин, който граничи с обида“. Друга израз, който се използва прекалено често, е „имперски настроения“. Посещението на Милнър „направи много добро впечатление, не защото промени хода на канадските настроения в най-малка степен, а защото ни даде възможност да чуем гледната точка на един от най-видните британски държавници, на човек, който един ден може да ръководи народа на Обединеното кралство какво да направи, за да укрепи империята“. Ако „имперската структура някога бъде разрушена“, заключава вестникът, „разделението няма да започне от отвъдморските доминиони“.

⁵²³ Milner to Glazebrook, 10 March 1909, GP.

малко командващо в следващия юнионистки кабинет, отколкото г-н Чембърлейн заемаше в предишния“.⁵²⁴

Джоузеф Чембърлейн коментира пред полковник Денисън, че Милнър е „направил добра услуга както на Канада, така и на родината си по време на пътуването... което аз с голям интерес следя“.⁵²⁵

Един от проблемите, които Милнър среща в Канада, е свързан с имперските комуникации, особено с новините от Великобритания. Той коментира това пред Джефри Робинсън, който е все още в Йоханесбург като редактор на „Стар“ и освен това южноафрикански кореспондент на „Таймс“.

За юни 1909 г. е планирана Лондонска имперска пресконференция, за която Милнър се надява, че може да подобри нещата като цяло. Той казва на Робинсън, че иска „да дойде... Потръпвам, като си помисля как може да бъде представена Южна Африка“. Междувременно Милнър се надява, че Амери е успял да получи от Робинсън „част от информацията, която иска, за да предсатви идеята си за имперска пресслужба“.

Моят опит в Канада напълно потвърждава вашето мнение. Шокиращо е какви „глупости“ се телеграфират до отдалечените части на Империята като „Новини от страната“. Той смята, че Нортклиф (който пътува след Милнър до Канада и вижда условията от първа ръка) „трябва да бъде съпричастен. Той със сигурност е подобрил услугите на „Таймс“ за Канада. Но, разбира се, новините от страната вече не са толкова лоши. Новините откън, са много зле. Искан ми се въпросът да бъде правилно повдигнат на конференцията. Ако се срещна с делегатите, както вярвам, че е предвидено да направя, със сигурност ще го спомена.“⁵²⁶

Робинсън присъства на събитието и сред резултатите е намаляване на кабелните такси и създаването на Съюз на печатните издания на Империята, който да служи като Лондонски център за новини.

През 1909 г. Милнър се забърква в спора за „Народния бюджет“ на Лойд Джордж и произтичащата от това двугодишна борба между либералната Камара на общините и консервативните лордове. В разгара на тази политическа битка, през май 1910 г., Едуард VII умира.

Относно този „ужасен удар“, Милнър докладва на Джон Уилисън в Канада, че е бил в Тайния съвет, където е положил клетва за вярност на новия монарх, и е в неизвестност и загадка, дали царуването на Джордж V ще доведе до консолидиране на тази огромна империя или до нейното разрушаване.

Мнозина смятат, че преговорите за реципрочност, водени между Канада и САЩ са най-опасната заплаха за имперската мечта през този период. Милнър се доверява на Уилисън, че британските империалисти „се чувстват много тревожни в момента за Канада“. Най-лошото е, че те не виждат, освен да продължат борбата за митническата реформа, „какво можем да направим тук, за да ви помогнем да спрете вълната“, която сякаш „се е насочвала силно към континентализма и срещу имперския съюз“. Тъй като според него ще е грешка британците да отправят апели, остава „канадците и само канадците“ да поддържат страната „по линия на имперския идеал“.⁵²⁷

Милнър се опасява, че „една категорична съпротива срещу преговорите със САЩ ще бъде непопулярна и може да раздели партиите по проимперска и антиимперска ли-

⁵²⁴ *Daily Mail*, 29 January 1909, Gollin, *Proconsul in Politics*, p. 147.

⁵²⁵ Chamberlain to Denison, 9 November 1908, Dennison Papers, Library and Archives Canada. Christopher Rickerd, 'Canada, the Round Table and the Idea of Imperial Federation', in Andrea Bosco and Alex May, *The Round Table: The Empire/Commonwealth and British Foreign Policy* (London: Lothian Foundation Press, 1997), pp. 191-221; p. 195.

⁵²⁶ Milner to Dawson, 19 February 1909, MS Dawson 61f 69.

⁵²⁷ Milner to Willison, 8 May 1910, Willison Papers, MG-30-D29, Library and Archives Canada.

ния“. Той няма възражения срещу намаляването на бариерите между Канада и САЩ, освен ако това не означаваше отказ от преференции. Придържането към тази идея като „основен принцип“ е единственият път и той вярва, че това е позицията на лидера на консерваторите Робърт Бордън. Той осъзнава трудността да се „придържа към това, докато не правим нищо от наша страна“, но продължава, че сега, когато принципът на преференции най-накрая се е „наложил“ във Великобритания, Канада „не бива да ни оставя в затруднено положение“ и трябва да „да не бърза в изоставянето на политика, която самата тя е създала“. За Милнър е „безспорно, че можехме да осъществим митническата реформа по-рано, можем да я осъществим утре, без данъците върху храните“. „Но ние няма да се откажем от тях, защото те ни дават единствения реален шанс да утвърдим принципа на преференциите.“

Той обещава, че скоро „ще осъществим митническата реформа, данъците върху храните и всичко останало“, освен ако Канада „не се откъсне от собствената си политика“ и „не ни остави сами да се борим около Стандарта, който самата тя е създала“.

Милнър предлата на Уилисън да използва апела да не „предават“ своите събратя империалисти в други части на империята, които са последвали примера на Канада.⁵²⁸

Въпреки най-добрите усилия на Уилисън и неговите съратници, между Доминиона и САЩ е постигнато всеобхватно търговско споразумение. Тази новина е широко приета в Англия като смъртен удар на всяка схема за имперска федерация. Въпреки това, лъч надежда оцелява, защото вместо да приеме формата на договор, споразумението трябва да бъде приложено чрез едновременно законодателство и в двете страни.

Така през януари 1911 г. започва политическата битка в Канада, в която консерваторите, водени от Робърт Бордън, атакуват правителството на Лорие за подкопаване на имперските връзки и насочване към търговски и евентуално политически съюз със САЩ.⁵²⁹

През пролетта Милнър пише на своя империалистически съюзник полковник Денисън: „Не мога да разбера съвсем от вестникарските репортажи какво всъщност се случва в Канада. Очевидно има много голяма съпротива срещу предложенията за реципрочност, но дали тя ще бъде достатъчно силна, за да разруши партийната лоялност? Боя се, че не.“

Милнър обаче е склонен да мисли, че ако Лорие се разпусне, той ще бъде победен. Въпросът е дали ще се разпусне? Милнър вярва, че „най-добрият ни шанс изглежда да се крие в несигурния резултат от политическите маневри от американска страна“.

Съвсем очевидно е, че американците имат толкова „основателни причини да желаят реципрочност, колкото канадците трябва да се страхуват от нея“, но това не означава, че администрацията на Тафт в САЩ ще я приеме. „Националният интерес е едно; „Партийните съображения са друг въпрос.“ За Милнър „най-хубавото в тази лоша работа, е големият импулс, който противоречието дава на канадското национално чувство. „Изобщо не се страхувам от това чувство от гледна точка на Империята и мисля, че то е безценна предпазна мярка срещу „континентализма“, единствената истинска опасност.“

Всеки мислещ канадец, продължава Милнър, трябва да вижда, че Канада „има много по-голямо бъдеще като член на Британската империя, отколкото ако влезе като половин дузина щата в Американския съюз“.⁵³⁰

В същото време Бордън се опасява, че всяко участие на британските империалисти в борбата само ще помогне на Лорие. Той благодари на Милнър за загрижеността му

⁵²⁸ Също.

⁵²⁹ Robert Craig Brown and Ramsay Cook, *Canada, 1896-1921: A Nation Transformed* (Toronto: McClelland and Stewart, 1974), p. 179-182.

⁵³⁰ Milner to Denison, 10 April 1911, dep. 37, MP.

относно борбата, но предупреждава, че „намесата или диктовката от страна на юнионистките държавници във великия въпрос, който сега е пред канадския парламент, може да бъде само вредна... и ще донесе повече вреда, отколкото полза“. Правителствените предложения, продължава Бордън, са „изключително вредни и опасни и идват в период на комерсиализъм, когато примамката на долара е най-силна... доколкото Канада е от съществено значение за Империята, битката за Империята ще се води в нашата страна през следващите осемнадесет месеца“.⁵³¹

Скоро след това Милнър се довери на сър Чарлз Тъпър в Канада, че „става все по-обнадежден“ за борбата, която Бордън води срещу предложенията за реципрочност.

Ако не е силата на партийната дисциплина, той смята, че схемата „сърс сигурност ще бъде отхвърлена“. Дори и така, той се надява, че „нарастващият национален дух на Канада“ ще я отхвърли и ще „запази собствените си интереси, както и интересите на империята“.⁵³²

Въпреки това, месец по-късно Милнър казва на Глейзбрук, че „най-голямата опасност, която в момента заплашва истинския империализъм“, е евентуалното дезертьорство на Канада. Колкото повече го разглежда, толкова повече не харесвал реципрочността (предложението на САЩ) и Милнър се радва, че Бордън заема „толкова добра позиция“. Дори и да бъде победен сега, това „непременно ще го направи по-голям човек“. Що се отнася до Лорие, Милнър се радва, че най-накрая „тако напълно е показал истинския си вид“. Винаги е знаел, че Лорие е против тях, но поне го е смятал за „истински човек на независимостта“. Това не е добре от тяхна гледна точка, но все пак е „интелигентен и почтен идеал“.

Милнър изпитва много по-малка антипатия към движението за независимост в Канада, отколкото към Континенталния съюз. Един отчетлив, уважаващ себе си канадски национализъм е „много по-малко несъвместим с империализма, отколкото политиката за хвърляне на Канада в зловещия южен котел на САЩ, за да бъде цялата нарязана на едно, обзето от доверие, и сварена на космополитно пюре“.⁵³³

През септември 1911 г., два месеца след поражението на Милнър и хардлайнерите в Камарата на лордовете по Законопроекта за Парламента, унилите юнионисти са аплодирани от изборната победа в Канада на Бордън и консерваторите, които спечелват властта в „нечестив съюз“ с Бураса и националистите.

Милнър изпраща поздравления на новия премиер за „толкова блестящия резултат“, който, както продължил той, „може да се окаже решаващо събитие в историята на Британската империя“. Най-малкото, това е „най-хубавото нещо... което се случва в имперската политика от дълго време, компенсирайки много неуспехи и разочарования“.⁵³⁴

Бордън отговаря, че много причини са допринесли за резултата, но „справедливо е да кажем, че това се дължи на решимостта на канадския народ да запази ненакърнен контрол над собствената си съдба като автономна нация в рамките на Британската империя“.⁵³⁵

Тези думи са като предупреждение за Милнър, тъй като Бордън ще се окаже предпазлив и умерен „теоретичен империалист“, който отхвърля плановете на „Кръглата маса“ като „непрактични и всяко предимство твърде отдалечено и косвено“.⁵³⁶

⁵³¹ Borden to Milner, 13 May 1911, dep. 37, MP.

⁵³² Milner to Tupper, 24 May 1911, Borden Papers, C-4354, Library and Archives Canada.

⁵³³ Milner to Glazebrook, 28 June 1911, GP.

⁵³⁴ Milner to Borden, 24 September 1911, Borden Papers, C-4199, Library and Archives Canada.

⁵³⁵ Borden to Milner, 24 October 1911, Borden Papers, C-4199, Library and Archives Canada.

⁵³⁶ Rickerd, 'Canada, the Round Table and the idea of Imperial Federation, pp. 201-202.

Но всичко това предстои. Милнър се завръща в Канада за обиколка през 1912 г. в по-малък мащаб от първата. Освен Квебек и Онтарио, маршрутът включва Приморските провинции, които беше пропускал преди. Той е и по-предпазлив в декларациите си, тъй като други британски фигури, които следва, бяха критикувани заради категоричните си съвети. Милнър отбеляза това в реч пред Канадския клуб в Халифакс, като призова за обмен на идеи и хора в рамките на Империята, в допълнение към материалната търговия.

Милнър отбеляза и друга промяна след посещението си четири години по-рано. „Беше време, когато нашата основна задача е да се опитаме да накараме хората да осъзнаят... че съществува такова нещо като имперски проблем и да посочим, че на няколкото независими държави под британската корона по странен начин им липсваше сплотеност, организация за общи действия и следователно онази сила и сигурност, които само сплотеността и организацията могат да дадат. Сега всичко това се промени. Вече не е необходимо да се събужда интересът към темата. Имперските настроения са активни и нарастват. Проблемът е да се насочи тази сила в печеливша посока“ и да се намери „най-добрият начин как да се направи“.

Милнър искал да извади този процес от партийно-политическата сфера и предлага създаването на нов орган, „различен от всички съществуващи правителствени органи и представителен за всички части на империята, на който да бъде поверено управлението на имперските дела“. В междинния период на опасност, общите действия изискват споразумения между съществуващите партийни правителства. Той твърди, че „се е радва много, че мнозинството от хората във Великобритания приветстват декларацията на г-н Бордън, че Канада не възнамерява да бъде дори адюнкт на Майката Родина“. По този въпрос Милнър не смята, че има някаква разлика между канадските партии, защото му се струва, че това го е казал Лорие, по време на Бурската война: „Ако искате нашата помощ, обадете ни се за съвети“. Милнър завършва с предупреждение, че всяко британско правителство, което не отговаря на подобно настроение, „скоро ще се окаже извън властта“. „Ако двете сърца на двата народа бият в унисон, горко на държавника, всъщност той не е държавник, а заблуден политик, който се осмели да му се изпречи на пътя.“⁵³⁷

По време на второто пътуване Милнър отново се среща с Бордън, но също провежда разговори с Уилфрид Лорие и Анри Бураса. С последния говори особено открито за преплетените въпроси на имперското представителство и военноморския принос на Канада, което освен реципрочността е проблемът, свалил Лорие от власт предходната година. Бордън и Бураса атакуват военноморския план на Лорие; обаче пътищата им се разделят през 1912 г., когато Бордън се съгласява на канадски принос от 35 млна долара за построяването на три дредноута за британския флот. На това националистите отговориха с лозунга „Няма принос без представителство“. Бураса обяснява на Милнър, че имат предвид „без пълно партньорство в управлението на Империята, включително Индия, коронните колонии и външните работи“. Той признава, че народът на Канада има „известен дълг за поддържане на имперската структура“, но вярва, че „най-ефикасният начин за изпълнение на този дълг“ е чрез „организиране на защитата на Канада и осигуряване на безопасността от нападение на онази част от Империята, за която сме отговорни и над която имаме политически контрол“.

Бураса не вижда никаква „необичайна и непосредствена“ опасност, която ще променила позицията му. Относно представителството, лидерът на националистите признава пред Милнър, че не вярва, проблемите да бъдат решени задоволително и всъщност се страхува, че те ще доведат до „разкъсване на имперските връзки“. Бураса вижда не-

⁵³⁷ *Milner, The Nation and the Empire*, pp. 478-486.

зависимостта като по-логичния резултат от националното развитие, но се страхува от „моралното поглъщане“ от САЩ. Срещу заплахата от „янки-цивилизацията“ той вярва, че Канада се нуждае от „благотворното влияние на британските идеи и традиции“. Ако сега или дори в следващите години трябва да избира между „пълноценна имперска федерация и пълна независимост“, той ще избере федерацията. Но Бураса не смята, че мнозинството канадци са съгласни с него.⁵³⁸

В отговора си Милнър се съгласява, че Канада се нуждае от представителство. Той казва на Бураса, че ако „някога ще има съюз за общи цели, той иска „канадците и френско-канадците да покажат влиянието си при оформянето на нашата обща политика“. Така политиката на Империята ще бъде по-добра политика, „по-широка, по-проста, по-миролюбива, както и по-ефективна“, ако е резултат от обсъждания на хора от всички части на Империята, а не както е в момента, решавана от британски държавници, заети с британските съображения. Последното нещо, което Милнър лично иска, е о да „тласка Канада към преждевременно решение за или против „пълноправен партньорски съюз“ с Великобритания и Империята“. Милнър предпочита политика на експеримента. Вместо да поеме веднага тежестта на „пълно участие“, той предлага да се започне „в двете посоки“ във военноморската сфера. Според него дори символичното участие в имперската отбрана включва участие в контрола на имперската политика. Бураса смята това за „грешна първа стъпка“, но Милнър твърди, че няма да доведе до „усложненията“, които Бураса прогнозира, „а по-скоро ще ви позволи да ги избегнете“.

Милнър не вижда никаква възможна вреда в един експеримент. Вярата му в Империята, не е синоним на „англосаксонство“, а е „вярата във възможностите за нейното развитие и в нейната мисия в света.“ Той дълбоко вярва в това и не може да си помисли, че Канада „след като осъзнае какво представлява империята в Индия, Африка, и в отношенията с другите велики сили, ще поиска да бъде изключена от участието в нейната работа и нейните отговорности“.⁵³⁹

Бураса остана невъзмутим, като в отговор повтаря, че Канада, както и всички останали самоуправляващи се колонии, трябва да направят своя имперски принос в собствените си територии. Експериментът на Милнър е „да се постави каруцата пред коня“. Според него „каруцата и конят трябва да вървят заедно“. Не трябва да се прави по-широк принос към имперския флот, „без да се реши въпросът за представителството“.

Бураса не вярва, че който и да е експеримент може да бъде изоставен толкова лесно, колкото Милнър си представя. „Ако Великобритания и нейните различни дъщерни държави веднъж поемат по пътя, „посочен им от новата школа на империализма“, от която Милнър е един от „много малкото замислените и ясновидски лидери“, в чиито възгледи Бураса „има възможност да се увери“, те „никога няма да се върнат назад към предишното си положение“. Всеки такъв експеримент ще завършил или „с пълно партньорство, или с пълен разрыв; и в последния случай не с приятелска раздяла, а, както е при семейна кавга, най-ожесточено от всичко“.

Това е основната причина за противопоставянето на Бураса и защо той настоява „всички аспекти на въпроса да бъдат поставени откровено и ясно пред хората от различните части на империята“.⁵⁴⁰

Преди да се завърне в Англия, Милнър дава интервю в Сейнт Джон, Ню Брънзуик, в което приветства приноса на Канада за национален военноморски флот. Той заключава: „Нашата идея за Канада не е като нация-данъкоплатец, а като съюзник и асоцииран партньор, и това се отнася за всички колонии, способни на самоуправление“.⁵⁴¹

⁵³⁸ Bourassa to Milner, 7 October 1912, Bourassa Papers, M-722, Library and Archives Canada.

⁵³⁹ Milner to Bourassa, 9 October 1912, Milner Fonds, A-883, Library and Archives Canada.

⁵⁴⁰ Bourassa to Milner, 10 October 1912, Bourassa Papers, M-722, Library and Archives Canada.

⁵⁴¹ Wrench, Alfred Lord Milner, p. 278.

Въпреки най-добрите усилия на Милнър и неговите канадски съюзници, законопроектът за военноморската помощ на Бордън е отхвърлен шест месеца по-късно в доминирания от либералите канадски Сенат, оставяйки военноморската политика на Канада в „пълнен хаос“.⁵⁴²

Министър-председателят отдава поражението, при което е отхвърлило предложението му за вноска от 35 млн. долара за Кралския флот, на „наранената суета на Лорие... силната му антипатия към всяко истинско сътрудничество в общата защита на Империята“.⁵⁴³

За съжаление на онези, които се надяваха на по-нататъшен напредък, европейските събития ще доведат малко повече от година по-късно до катаклизъм, който преди да свърши, означаваше краят на много мечти, включително и тази на Милнър.

10. ПРЕЗИДЕНТ НА ИНТЕЛЕКТУАЛНА РЕПУБЛИКА: КРЪГЛАТА МАСА

Докато Милнър се бори срещу Народния бюджет, „Детската градина“ е заета с подготовката на проукта за движението „Кръгла маса“, целящо да разшири успешната им южноафриканска работа за имперско единство.⁵⁴⁴

За тази група Милнър се явява едновременно като бащина фигура и като по-възрастен държавник. Джон Доув, който става пътуващ помощник на Лайънъл Къртис и помага за създаването на клонове на „Кръглата маса“ в Сидни и Мелбърн, по-късно си спомня, че Милнър е напълно съгласен с останалите членове на групата „Кръгла маса“, за необходимостта от някаква форма на органичен съюз, като единствено средство за осигуряване на политическите идеали на расата – истинската националност и

Лайънъл Къртис

самоуправление за тези, които са способни да го упражняват... Но той в никакъв случай не е толкова убеден, че моментът за поставянето на този въпрос е настъпил. Нито пък е напълно съгласен с конкретните теории или подробностите на конкретните политики, защитавани от тези по-младите мъже. Той се ограничава да даде общата си подкрепа за целта, за постигане на органично обединение на Империята под някаква форма, някой ден: и да допринесе, освен с финансова помощ, с критика и съвети по предложенията, които са представени. Милнър иска да даде знания на младите мъже, изправяйки ги пред жизненоважен проблем и нетърпелив да види какво ще направят от него... Ролята, която играе в дискусиите на Кръглата маса и в насочването на нейната политика, доколкото я ръководи, е като на „президент на интелектуална република“.⁵⁴⁵

Истинските постоянни ръководители на тази република са Лайънъл Къртис и Филип Кер (по-късно лорд Лотиан), които се завръщат в Англия през 1909 г. като участници в делегацията, която внася законопроекта за Южноафриканския съюз в имперския парламент.⁵⁴⁶

⁵⁴² Marc Milner, *Canada's Navy: The First Century* (Toronto, ON: University of Toronto Press, 1999), p. 28.

⁵⁴³ 31 May 1913, in Rickerd, 'Canada, the Round Table and the idea of Imperial Federation', p. 202.

⁵⁴⁴ Kendle, *The Round Table Movement*.

⁵⁴⁵ Kendle, *The Round Table Movement*, p. 60.

⁵⁴⁶ Deborah Lavin, 'History, Morals and the Politics of Empire: Lionel Curtis and the Round Table', in John Bossy and Peter Jupp (eds), *Essays Presented to Michael Roberts* (Belfast: Blackstaff Press, 1976), pp. 117-132. For Kerr see Jeffrey R. M. Butler, *Lord Lothian* (London, 1960).

По-рано през годината Къртис докладва на Амери за усилията на „Детската градина“, че групата е „като Мария Магдалена, за която се казва „Тя направи каквото можела“. Това, което успяват да направят, е „доста показно, но не мисля, че ще стигне толкова далеч, или ще продължи толкова дълго, колкото това, което вие правите у дома, и се радвам, че скоро ще бъдем свободни, за да се обединим с вас... Действаме като предна група пионери, изпратени да построят жизненоважен участък от пътя, по който основните сили ще трябва да преминат по-късно“.

Завръщането у дома като част от южноафриканската делегация ще му позволи да разбере „какво правите вие и по какъв начин можем най-добре да помогнем“. Идеята на групата е „да се посветим на това да продължим напред към колониите, в съгласие с вас“.⁵⁴⁷

За тази цел Къртис планира да пътува до Канада, Австралия и Нова Зеландия „като търсач“ на хора, на които може да се „довеи да го подкрепят“. Той иска да наблегне на качеството пред количеството и да създаде периодично издание за всички самоуправляващи се колонии озаглавено „State“ (Държавата), списанието което Кер редактира в Южна Африка и му предлага да ръководи централния офис.

Първата стъпка в изготвянето на общата политика и план е да „постави имперският проблем“. Използвайки подобен метод, те успяват да повлияят на делегатите на Конвента на Съюза. Къртис обяснява, че чрез „търпеливо обсъждане на политиката във всичките ѝ детайли... всички ние в крайна сметка се съгласихме един с друг“, въпреки че крайният резултат се оказва различен от очаквания. Той се „страхува да каже колко пъти съм пренаписвал меморандумите на Селбърн до правителството на Южна Африка!“. Но според него „евангелие като това“ е „изключително необходимо“ за успеха.⁵⁴⁸

Амери споделя предварителния план на Къртис с Милнър, който смята, че има „много“ в схемата и едно „първокласно“ списание е „от най-голяма полза“. Що се отнася до персонала, Милнър смята, че „ако навсякъде имаме по един човек, който посвещава цялото си време на ръководството, координацията и т.н. на усилията по нашите цели, е безценен“. Той продължава, че Кер „вероятно има способността да ръководи лондонската част, но не е съвсем сигурен, защото Кер е пристигнал в Южна Африка точно преди Милнър да замине през 1905 г.

Съществува и проблем с финансирането, тъй като мъжете и самото списание ще се нуждаят от парична подкрепа.⁵⁴⁹

За да се решат всички тези проблеми, първата съществена среща на движението „Кръгла маса“ се провежда през септември 1909 г. в провинциалното имение на лорд Ангълси – Плас Ньюид, с изглед към пролива Менай.⁵⁵⁰

Милнър отбелязва, че „чисто мъжката група“ се е събрала, за да обсъди плана на Къртис. Събралите се на вечерята, освен богатия си домакин и покровител, са Къртис, Кер, Ф. С. Оливър, Робърт Бранд, Уилям Марис, Джордж Крейк, Алфред Холанд и лордове Ловат, Хауик и Уолмър. Д-р Джеймсън се очаква и се появява късно.

Крейк е възпитаник на Ню Колидж, който участва в някои дейности в южноафриканската „детска градина“, както и Марис. Холанд е секретар на Джеймсън в Кейп. Хауик и Уолмър са наследници на лордове Грей и Селбърн.

Милнър се присъединява към Ловат и Оливър във Финансовия комитет. Последният докладва на Амери, който е болен и не можеше да присъства, че набирането на

⁵⁴⁷ Curtis to Amery, 29 March 1909, AMEL 1/3/41, AP.

⁵⁴⁸ Също.

⁵⁴⁹ Milner to Amery, 3 July 1909, AMEL 1/3/39, AP.

⁵⁵⁰ Преди това са проведени разговори в къщата на Ф. С. Оливър в Чекенден.

средства върви с бързи темпове. Оливър казва на Амери, че „по произход Ловат е пират, и темпераментен като Джеймсън, затова не се учудвам, че двамата дойдоха с големи торби със злато“. Идеализмът на Къртис и Кер доста забавлява по-светския Оливър и той съобщава, че те „са се захванали с пиратското дело само от сериозно чувство за дълг“, но са „почти толкова добри, колкото професионалистите. Така че ние ще печелим пари“. Той прогнозира, че скоро ще бъдат обещани 30 000 паунда.

Оливър продължава в описанието си „на срещата Милнър здраво хвана нещата в свои ръце, и иска здраво да се захванем за работата“.⁵⁵¹

Милнър записва само, че дискусиите „дovedоха до уреждане на сделката“.⁵⁵²

В Плас Нюид групата изготвя план за организиране на малки клонове на „Кръглата маса“ във Великобритания, Канада, Нова Зеландия, Австралия и Южна Африка. Изборът на членско ядро и надзорът върху дейностите на движението, чрез кореспонденция, и чрез пътуващо представителство, са оставени на централният комитет в Лондон, наречен „Мут“ (Moot – спор, обсъждане).⁵⁵³

Къртис, Кер и Марис скоро заминават за Канада, отдавна призната за ключова държава за всяка работеща схема за имперското обединение.⁵⁵⁴

Оливър пише на Амери, че сега цялата ни енергия, трябваше да бъде насочена към „проучване, без журналистика и обявяване на планове, докато „нашите гълъби не се върнат в кафеза с маслиновите клонки на истинското знание в човките си“.

Оливър предлага, че по време на пътуването прекалено ревностният Къртис трябва да бъде въздържан от публични изказвания, защото времето все още не е узряло за подобна дейност.⁵⁵⁵

От това първо пътуване до Канада в крайна сметка се ражда идеята за „оригинален зелен меморандум“, по-официално „Меморандум за Канада и Британската общност“. Той е наречен още „яйцето“, защото поставя началото на системата, използвана по-късно в цялата империя, за писане на меморандуми за имперския съюз, които да бъдат разпространявани за коментари. Такъв цикъл от обратна връзка дава добри резултати в Южна Африка. В по-разпокъсаната и по-широка Империя това е по-малко успешно. Но няма друг план по-добър за амбициозната задача. Милнър подготвя пътя в Канада с писмо до Артър Глейзбрук, който скоро преодолява съдържаността си и включва клуба си в Торонто в движението, и той става постоянният водач и координатор на „Кръглата маса“ в доминиона. Милнър пише на Глейзбрук, да има предвид, че приятелян му Къртис, е „доста неспокоен“, но е „визионер, идеалист и има страхотни планове. Но не е изобщо предпазлив“.

Той предупреждава Къртис „за опасните капани, сред които ще стъпи“. Въпреки „всичките му големи амбиции, които в никакъв случай не са лични, Милнър го определя като „по принцип скромнен човек“, с „нетипични за него педантични маниери“.

„Къртис, е нетърпелив да учи, изключително готов да приема съвети и не се сърди от приятелски намек или противоречие“. И накрая, той е човек с „енергия и работоспособност, почти равни на гений“, така че си струва да му се помогне.⁵⁵⁶

⁵⁵¹ Oliver to Amery, 17 September 1909, AMEL 2/5/8, AP.

⁵⁵² 3 and 4 September 1909 Milner Diary, dep. 80, MP, also quoted in Nimocks, *Milner's Young Men*, p. 149.

⁵⁵³ Според списък без дата в MS. eng.hist.c. 776, f. 149, CRT, в оригиналния състав на „Мут“ са включени Милнър, Ловат, лорд Робърт Сесил, лорд и лейди Селбърн, Уолмер, Хоуик, Оливър, Лайънъл Хиченс, Артур Стийл-Мейтланд, Крейк, Амери, Холанд, Джефри Робинсън, Кер, Бранд, Джон Доув и Д. О. Малкълм. Г. М. Патерсън е секретар и помощник-редактор на „Кръглата маса“.

⁵⁵⁴ Rickerd, 'Canada, the Round Table and the idea of Imperial Federation' and James Eayrs, 'The Round Table Movement in Canada, 1909-1920', *Canadian Historical Review*, 38:1 (March 1957), pp. 1-20.

⁵⁵⁵ Oliver to Amery, 17 September 1909, AMEL 2/5/8, AP.

⁵⁵⁶ Milner to Glazebrook, 16 September 1909, GP.

Глейзбрук впоследствие докладва на Милнър за напредъка, който Къртис и неговите „по-разумни“ спътници Кер и Марис постигат по време на пътуването си.⁵⁵⁷

Самите пратеници съобщават на Милнър разочарованието си, че повечето в доминиона не споделят страховете им от предстоящото разпадане на империята. Докато Къртис ръководи по-нататъшните обиколки в чужбина, целящи да получат „перспектива за доминионите“, е договорено да се открие офис в Лондон с Кер като секретар.

Съвсем естествено е Кер да бъде назначен и за ръководител на „Кръглата маса“ излизащо на тримесечие, защото преди това е редактира „Държавата“, посветена на Южноафриканския съюз.

През януари 1910 г. в жилището му и в офисите на Фондацията на Роудс се провеждат срещи, на които се правят допълнителни планове за кампанията и списанието.⁵⁵⁸ На 20 април 1910 г. Милнър присъства на работен семинар, целящ да уточни практическа програма, която да бъде отразена в тримесечното издание на „Кръглата маса“, чиито офиси се намират на адрес „Пикадили“ № 175.

В уводна статия, озаглавена „Кръглата маса“, се обяснява, че проучване в Обединеното кралство и самоуправляващите се владения показва, че редица хора „оценят добре информиран и балансиран периодичен преглед на имперската политика“. Това е в противоположност с политиката на ежедневните вестници, управлявани с цел печалба, които посвещават по-голямата част от съдържанието си на делата от местен интерес и „третира имперските и външните работи, единствено от местната гледна точка“.

Повечето водещи автори са „твърде погълнати от водовъртежа на местната политика, за да преценят истински от тези злободневни новини, бавните движения на световните сили, които действат върху Империята“. Тяхната отвъдморска новинарска служба също е „оскъдна“, но никакво подобрение не може да преодолее „откъслечните и епизодични“ телеграфокабелни новини, съчетани с „невежите и неадекватни“ редакционни коментари върху тях. Има реална нужда от някакъв „редовен и всеобхватен преглед на делата в Империята, за да се покажат събитията в истинската им връзка и тяхното въздействие върху имперския организъм като цяло“.

Никое седмично или дори месечно списание не може да бъде едновременно балансиран преглед и „жив“ орган за цялата империя. Това, което се иска, е тримесечен преглед, „силно откъснат от вътрешнопартийните въпроси на деня и написан анонимно, с единствената цел да обменя информация и идеи по имперския въпрос сред хора, интересувачи се от всички части на британските доминиони“.

Анонимността е предназначена да позволи на видни хора да изразяват открито своите възгледи по теми, по които имат „специални познания“. Няма да се гони постигане на голям тираж сред широката общественост. Списанието е предназначено само за хора, „истински заинтересовани от проблема с имперската организация“.

Всеки брой ще съдържа преглед на вътрешните и външните отношения на Империята през предходните три месеца, „написан от гледната точка на гражданин на Империята, специално незаинтересован от никоя нейна част, редица статии, написани за Великобритания, доминионите и главните зависими владения... и 3-4 първокласни статии по специални аспекти на имперския проблем“.

Прегледът цели да „представи интересите на Империята като цяло“, така и да „отрази общественото мнение във всяка част“.

Списанието ще се различава от всички останали по това, че е „в контакт с мнението не само на Британските острови или на един от доминионите, а на всички части на Империята, защото е основана и ще се поддържа от съвместните усилия на хората, кои-

⁵⁵⁷ Milner to Glazebrook, 14 October 1909, GP.

⁵⁵⁸ David Watt, 'The Foundation of the Round Table: Idealism, Confusion, Construction', Round Table, 60 (November 1970), pp. 425-433.

то живеят във всички по-важни британски доминиони, като средство, чрез което те могат да обменят информация и идеи и да следят съдбата и напредъка на Империята като цяло“.⁵⁵⁹

Една от обявените цели на „Кръглата маса“ е да „насърчи стабилна система за емиграция от Родината към Доминионите на Негово Величество“ и да предостави надеждна информация за перспективите, откриващи се за млади мъже с капитал, които желаят да се занимават със земеделие в британските колонии.

Първият експеримент на „Кръглата маса“, е специален брой, за „Южна Африка като поле за заселници“, с дата 25 юли 1910 г. Този пътеводител съдържа няколко меморандума по темата от Емиграционното дружество на заселниците, в които са изброени плюсовете и минусите възможно най-безпристрастно, за мъже с капитал от 1000 паунда, заинтересовани да станат заселници земеделски колонисти.

Изпълнителният комитет на Дружеството включва Ловат, Ангълси, Хауик и Америк, като Кер е почетен секретар.

Комитетът в Южна Африка изброява няколко членове от „Детската градина“: Хю Уиндъм, Патрик Дънкан, Ричард Фийтъм, Фред Пери и Джефри Робинсън.

Първият редовен брой на „Кръглата маса“ е датиран от 15 ноември 1910 г. Водещата му статия, за англо-германското съперничество, предупреждава за силата и амбициите на Германия. Други есета разглеждат „Индия и англичаните“, британската конституционна криза и конференцията, предназначена да я разреши, както и южноафриканските и канадските дела.

Нова Зеландия и Австралия ще трябва да изчакат следващия брой, който също разглежда англо-японския съюз и емиграционния въпрос, толкова жизненоважен за владенията.⁵⁶⁰

Ако някое списание отразява гледната точка на Милнър, това е „Кръглата маса“, въпреки че от самото начало разликите са очевидни. Например, първият брой за разлика от Милнър, смята за по-привлекателно, поне по онова време, федералното решение на конституционната криза от 1910 г., включващо Ирландия в схема за „Самоуправление навсякъде“.⁵⁶¹

Смъртта на Едуард VII на 6 май 1910 г. и неопитността на Джордж V, вдъхновяват Дж. Л. Гарвин да предложи „Божие примирие“, включващо политически преговори между всички партии.

Първото заседание на произлязлата от това Конституционна конференция, с участието на повече от 20 участници през следващите месеци, се провежда на 17 юни в кабинета на Аскуит в Камарата на общините. След три месеца, конференцията е в патова ситуация и е обречена на провал. В опит в последния момент да спаси ситуацията през октомври, Гарвин представя план на Лойд Джордж за по-голямо споразумение, с нова програма за „федерализъм“, включваща Ирландия и цялата империя, и коалиционно правителство. Дори се споменава въвеждането на задължителна военна служба.

Ф. С. Оливър, пишец под псевдонима „*Pacificus*“ (Миротворец) в „Таймс“, също настоява за „самоуправлението“. Чембърлейн и Балфур обаче отхвърлят коалиционната идея на 1 ноември.⁵⁶²

Много от участниците в движението „Кръглата маса“ освен Оливър, са привлечени от идеята за „самоуправлението“, но по това време Милнър е съгласен с Балфур. Той казва на лидера на юнионистите, че „като най-напреднал имперски юнионист, със си-

⁵⁵⁹ *South Africa as a Field for Settlers*, 25 July 1910, pp. 1-3.

⁵⁶⁰ *Round Table*, 1 (February 1911).

⁵⁶¹ J. E. Kendle, 'The Round Table Movement and "Home Rule All Round"', *Historical Journal*, 11:2 (1968), pp. 332-353.

⁵⁶² John Ramsden, *The Age of Balfour and Baldwin, 1902-1940* (London: Longman, 1978), p. 35.

гурност не твърдя, че предоставянето на каквото и да е „самоуправление“ на Ирландия може да се превърне в основа за по-широка федерация на Империята“. Проблемите са различни. „Ирландия, като Канада може да изглежда стъпка в тази посока, но според мен е стъпка в другата посока – т.е. към разпадането на цялото. „Ирландия като Онтарио“, от една страна... може да е нещо добро или не, но не дава отправна точка за Имперска федерация.“ Въпросът както Милнър го разбира „засяга само Конституцията на Обединеното кралство... а конституционните отношения на Обединеното кралство с Канада, Австралия и др. изобщо не са пряко свързани с този въпрос и само добавят още объркване. Дотук мисля, че сме напълно съгласни.“

Милнър се различава от Балфур, в „убеждението, че сме „в очакване“ на конституционна реконструкция на Обединеното кралство, независимо дали ни харесва или не“. Вместо да приемем някаква „напълно необмислена схема“, Милнър няма нищо против да води губеща битка, ако това е правилното нещо. Но той признава, че е необходимо да се предприеме „по-малко войнствен подход“, „курс“ с някаква конституционна промяна, която да преведе революционния поток в „безопасни канали или поне във възможно най-безопасния“. Всичко изглежда по-добро от плана на Гладстон за еманципацията на Ирландия и даването ѝ на изключителна позиция в Обединеното кралство. Избягването на това е голямото предимство на федерализма, дума, която Милнър мрази, предпочитайки „цялостна деволуция“.

Той ще се радвал да види това, „ако се окаже осъществимо“. Но ако не е, Милнър каза на Балфур, че ще се бори за статуквото с „много повече плам и надежда за победа, отколкото чувствам днес“.⁵⁶³20

Развитието на събитията през следващите няколко години обаче ще накара Милнър да нарече провала на конференцията „най-голямото политическо бедствие на последно време“.⁵⁶⁴

След провала на Конституционната конференция, обезсърчен Амери споделя с Милнър: „ние сме абсолютно парализирани“ и пита Милнър: „Какво ще направиш по въпроса? Ти си единственият човек, който може да ни даде живот и съгласуваност“. Това, което се иска, продължава Амери, е „реч като в Грааф Райнет, или по-скоро кампания, която да направи за Англия това, което Грааф Райнет направи за Южна Африка“. Ако Милнър само действа, нямаше да му се налага „да го прави сам: има много работници дори сред политиците... и много млади мъже навън... „В момента, в който ти говориш с истинско намерение, всички ще те разберат и ще се изправят на крака.“⁵⁶⁵

За съжаление на Амери, въпреки че Милнър ще се включи в следващата предизборна кампания, той отново отказва да поеме лидерската роля. Изборите започнаха на 3 декември и първите данни бяха обещаващи. Скоро обаче става ясно, че няма да променят баланса на политическите сили. Крайните резултати от изборите са „без промяна“ и отново отразяват провал за юнионистите, които се изравняват с либералите с по 272 места.⁵⁶⁶

Ирландците държат баланса с 84 депутати, за да запазят Аскуит на поста му, в замяна на самоуправление. Но да се приеме това, първо трябва да се победят лордовете. Много юнионисти, разгневени от втората загуба за една година и напълно осъзнавайки какво предстои, са убедени, че резултатът е някак си несправедлив и драстичните мерки за съпротива срещу правителството са оправдани.⁵⁶⁷

⁵⁶³ *Milner to Balfour, 5 November 1910, Balfour Ad MSS 49697, BP.*

⁵⁶⁴ *Milner, The Nation and the Empire, p. xxx.*

⁵⁶⁵ *Amery to Milner, 9 November 1910, quoted in Gollin, Proconsul in Politics, pp. 169-170.*

⁵⁶⁶ *Daily Mail, 9, 10, 21 December 1910.*

⁵⁶⁷ *Ramsden, Age of Balfour and Baldwin, p. 37; Cross, Liberals in Power, p. 123.*

Милнър споделя с писателя Ръдиард Киплинг своя „страх, че лордовете сега ще направят компромис като „джентълмени“, от някаква неясна идея да спасят страната, и ще играят играта, да угодят на краля или някакво друго дяволско извинение за компромиса“.⁵⁶⁸

Най-лошите му страхове ще се сбъднат на следващата година, когато консервативните лордове приемат законопроекта за парламента, въпреки най-добрите усилия на хардлайнерите, към които Милнър се присъединява по настояване на Селборн. След като изборният сезон отминава и политическото статукво не се променя, Милнър отново насочва вниманието си към „Кръглата маса“.

На 19 януари 1911 г. на „съвещание“ е разгледана формата на органичния съюз, желан от групата, и е назначена подкомисия, която да изготви имперската конституция. На „съвещанието“ се постига съгласие, че на бъдещия имперски парламент, за който беше предложено да пътува из Империята, трябва да бъдат дадени само онези правомощия, „които е от съществено значение да упражнява, за да гарантира безопасността на Империята“.

По-късно ще бъде свикан конвент, за да се обсъдят какви други правомощия имперското правителство може „да упражнява“, например пощенски услуги и кабелни комуникации.

Справедливото имперско данъчно облагане, предвид злощастния американски пример от 1776 г., е от особено значение. Решено като е най-добър стандарт, че данъчното облагане ще е според националното богатство, а не според населението. От друга страна населението се разглеждаше като ключово, за разпределението на представителството. Разходите трябва да бъдат според приноса, като никой доминион не получава повече от своя принос.

Азиатската емиграция е друг спорен въпрос, по който трябва да се дадат гаранции на доминионите.⁵⁶⁹

Въпреки значителните усилия на членовете на Кръглата маса, Имперската конференция през април 1911 г., както прогнозира Милнър, завършва със същите минимални резултати като предишните.

За последен път сър Лорие присъства, за да подкопае всяка надежда за по-тесен съюз или за създаване на постоянна организация с реално влияние.

Един често пренебрегван резултат на конференцията, който в по-късните години ще има пряко въздействие върху Милнър, е назначаването на Кралска комисия, която да разгледа целия въпрос за развитието на ресурсите на доминионите „в интерес на всеки и на Британската общност като цяло“.⁵⁷⁰

Темите, предмет на широкообхватното ѝ разследване, включват природните ресурси, търговията и емиграцията. Прекъсната от Първата световна война, Комисията не публикува доклада си до 1917 г.

По това време Милнър намира за много интересно да види, че „дори на тази скорошна двойно проклета „имперска конференция“... съзнанието за тази засенчваща идея за национално единство, неволното уважение, което всички те чувстват, че трябва да ѝ отдадат, принуждава всички участници в конференцията, да отхвърлят всяко практическо предложение, да бъдат повече от свръхучтиви на думи към точно това, което се опитват да задушат с всички сили, и да се преструват, доколкото могат, че всъщност самите те са империалисти.“⁵⁷¹

⁵⁶⁸ Kipling to Milner, 14 December 1910, dep. 37, MP.

⁵⁶⁹ Minutes of 19 January 1911 Moot, MS eng.hist.c. 776, LRT.

⁵⁷⁰ G. F. Plant, *Oversea Settlement: Migration from the United Kingdom to the Dominions* (London: Oxford University Press, 1951), p. 60.

⁵⁷¹ Milner to Glazebrook, 28 June 1911, GP.

Милнър казва на Глейзбрук, че единственото нещо, в което е „напълно сигурен, е, че Кръглата маса и дейностите, които развива“, „си струват цялата помощ, която можем да окажем“. Въпреки че никой от младите мъже „не е уловил съвсем правилния край на пръчката“ и никой от тях „не може да постигне конкретната цел, към която се стреми“, всички те без съмнение са „дали огромен тласък на мисълта в плодотворни посоки“. Техните идеи ще „сздадат нещо с голяма стойност, въпреки че никой от нас не може да предвиди точната му форма“. Милнър все повече се убеждава, че „империализмът в широкия смисъл на думата, който е общ за всички нас, е единствената голяма и жива политическа концепция, която в момента влияе на всички слоеве на расата“. Той има огромни трудности за преодоляване, но въпреки това е „реална и нарастваща сила“.⁵⁷²

Глейзбрук съобщава, че работи за набиране на средства за програмата „Кръглата маса“ и за подобряване на тиража на списанието. Той дава писмо за Милнър на млад мъж на име Винсът Маси (много години по-късно е първият канадски генерал-губернатор на доминиона), който работи с „Кръглата маса“ и идва в Балиол за двугодишен курс по история.

Глейзбрук смята за важно да набира отрано новобранци и казва на Милнър: „Знам каква власт имате над младите мъже. Предчувствам, че той определено ще стане милнерист.“⁵⁷³

Следващото лято Робърт Бордън посещава Великобритания и е добре посрещнат. Андрю Бонар Лоу, който по това време е заменил Балфур като лидер на юнионистите, е домакин на банката в хотел „Карлтън“ в чест на канадския премиер, който отменя договора за реципрочност на Лорие със САЩ. Бордън се съгласява да публикува декларацията за „необходимостта от британска програма за митническа реформа, включително митата за хранителните продукти, за подобряване на англо-канадското сътрудничество“.⁵⁷⁴

Канадецът се среща с Комитета по имперска отбрана и за разлика от управлението на Лорие, обещава сътрудничество. Чърчил, който е преместен в Адмиралтейството, дори предлага канадско място в CID (КИД – Комитет за имперска отбрана)⁵⁷⁵.

Милнър присъства на няколко „кръгли маси“ с Бордън, сред които и един августовски уикенд в Кливеден, провинциалното имение на Темза между Лондон и Оксфорд на семейство лорд Уолдорф и Нанси Астор, което от предходната година е тясно свързано с групата. Победен на първите избори през 1910 г., Уолдорф се възстановява, за да спечели в Плимут за консерваторите на вторите.

Влиянието на Уолдорф се засилва, когато баща му Уилям Уолдорф Астор, американският милионер заселил се в Британия, купува вестник „Гарвинс Обзървър“ от Нортклиф и оставя ръководството му на сина си. В следващите години срещите на

⁵⁷² Също.

⁵⁷³ Glazebrook to Milner, 22 September 1911, dep. 38, MP.

⁵⁷⁴ R. J. Q. Adams, Bonar Law (London: John Murray, 1999), pp. 80-81.

⁵⁷⁵ Свърсекретна организация, която подготвя влизането на Британия във война с Германия, и обвързването с Франция и Русия.

„Кръглата маса“ често се провеждаха в голямата библиотека в Кливеден или в къщата на сем. Астор в Лондон на площад „Сейнт Джеймс“ №4.⁵⁷⁶

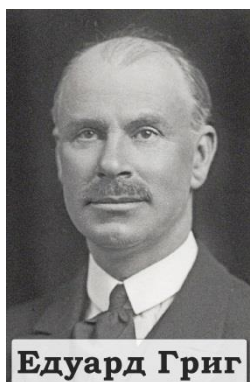
Милнър пише на Берта Синдж от Кливеден, месец преди това: „Колко ме се иска да затворя Парламента за три години и да накарам „детската ми градина“ и някои добре подбрани жени (за да ви спестя срама, няма да споменавам имена) да подредят правителствения ни апарат. Като страничен резултат те наистина ще започнат организацията на Империята.“⁵⁷⁷

Милнър осигурява успех за „Детската градина“, като помага на Къртис да получи мощна трибуна за идеите си като преподавател по колониална история в Оксфорд.

От това време на преподавателската дейност в Оксфорд той получава прякора „Пророкът“.

Х. Е. Еджъртън, доста по-сдържаният председател на „катедрата на Бейт“ (по колониална история, открита с парите на приятеля на Роудс), по-късно си спомня, че по време на мандата на Къртис се е чувствал „по-скоро като селски ректор с пророк Исаия за негов куратор“.⁵⁷⁸

Друга, дори още по-влиятелна позиция, се пада на братството през лятото на 1912 г. с издигането на Джефри Робинсън, когото Нортклиф подготвя повече от година, за главен редактор на „Таймс“. Относно „голямото съобщение“ Милнър пише на новия редактор: „Няма нужда да ви казвам какво мисля. Моля се усилено за това завършване от месеци. Осъзнавам всички трудности на вашата позиция, но имам най-голяма увереност, че ще направите огромен успех. Не знам дали има по-добър шанс в цялата сфера на обществените дела“.⁵⁷⁹

Едуард Григ

Освен Робинсън, друг глас в „Таймс“, Едуард Григ, който е последва Амери като автор по имперските въпроси, също се присъединява към дискусиите в „Moort“ за „Кръглата маса“ и скоро ще стане съредактор на списанието заедно с Кер.

През 1912 г., когато лордовете вече са в състояние да отложат неизбежното само с две години, законопроектът за самоуправление на Аскуит започва неумолимо да си проправя път през парламента и другите въпроси от интерес на Милнър, имперският съюз, военната служба и митническата реформа, са затрупани от ирландската криза и от предстоящото отделяне на Ълстър от Обединеното кралство.⁵⁸⁰

За да подкрепят лидера на Ълстър, сър Едуард Карсън в борбата, Милнър и Амери създават организация „Британско споразумение“, която отразява собствените усилия на Карсън в Ирландия. Преди да бъде закрито през юли 1914 г., Британското споразумение е подписано от почти два милиона поддръжници, които обявяват, че са „искрено убедени, че искането на правителството да приеме Закона за самоуправлението, без да се позовава на народа, противоречи на духа на нашата Конституция и представлява недопустимо отричане на политическа справедливост за лоялистите на Ирландия“. Те тържествено се заклеват, че „ако този законопроект бъде приет, ще се считам за вправно да предприема всички стъпки, които могат да бъдат ефективни, за да предотврати прилагането му и по-специално ще предотвратим използ-

⁵⁷⁶ Kendle, *The Round Table Movement*, pp. 119-121.

⁵⁷⁷ Milner to Syngé, 14 July 1912, dep. 18, MP.

⁵⁷⁸ Lavin, 'Curtis and the Round Table', p. 129. Според Нимокс, името е дадено от студента Дейвид Кер, по-малкият брат на Филип Кер, убит във Франция през 1915 г.. Milner's *Young Men*, p. 208.

⁵⁷⁹ Milner to Robinson, 10 August 1912, MSS Dawson 61, Bodleian Library.

⁵⁸⁰ Thompson, *Forgotten Patriot*, Chp. 18.

ването на въоръжените сили на Короната за лишаване на народа на Ълстър от правата му, като граждани на Обединеното кралство“.⁵⁸¹

Милнър използва връзките си в печата, за да набере подкрепа за Британското споразумение, чиято рекламна кампания е разгърната във вестниците на 3 март 1914 г.

Кризата в Ълстър представлява ясен пример за различните пътища, поети от членовете на „Кръглата маса“, представяни като просто продължение на имперската воля на Милнър. Къртис, Кер, Григ и Оливър отказат да подпишат Британското споразумение и продължиха да работят за федерално решение. Оливър обяснява на Милнър на 2 март 1914 г., че отлага присъединяването си, докато не чуе „обещания план на Скуиф в понеделник“.⁵⁸² Милнър отговоря: „Абсолютно съм съгласен. „Пацификус“ не трябва да подписва сега. Ако подпише по-късно, това ще има още по-голяма сила. Имената ваят с хиляди. Мисля, че ще бъде прието, въпреки че речта на Скуиф в понеделник може би ще го спре. Трябва да съберем всички имена, които можем, възможно най-бързо, но да не предприемаме следващата стъпка – демонстрациите, докато не е съвсем сигурно, че правителството ще продължи.“⁵⁸³

На „Кръглата маса“ през този месец Григ призова за ирландско споразумение, „което да стане неразделна част от обща схема за децентрализация на Обединеното кралство“. Дали това се нарича деволюция, федерализъм или самоуправление, няма значение. Единственото „съществено условие“ би било „да се ползва с общо одобрение“. Такова споразумение, продължава Григ, е било прието предварително от Карсън, предложено е като идея от Аскуит и е споменато благосклонно от Остин Чембърлейн и други юнионистки лидери. „Необходимостта от постигането му чрез конференция“ е посочена „представителен министерски орган „Уестминстър Газет“. Дори за „голям брой хора, подписали Британското споразумение, то се приема като съществено последствие от поражението на настоящия законопроект“.

На онези, които твърдяха, че нищо не може да се направи в настоящата кризисна ситуация, Григ посочва Канада и Южна Африка, където конституциите са изготвяни във времена на подобни трудности. Той апелира към „здравия разум“ на нацията да направи същото.⁵⁸⁴

Поразен от статията на Григ, лорд Робъртс, който е приел председателството на движението „Британски завет“, пише на Милнър на 2 април: „Мисля си, че е дошло времето, когато трябва да се положат големи усилия, за да отхвърлим законопроекта за самоуправление в сегашния му вид – с разбирането, че веднага ще бъде възприета някаква форма на федерация“. Идеята на Григ е била, че „ако четирима мъже несвързани с правителството – двама либерали като Лорбърн и Брайс и двама юнионисти като например вас и мен, се споразумеят, може да се отправи апел към страната с известен шанс за успех, може би малък, но все пак с известен шанс“.

Робъртс пита Милнър: „Обмислите това и ми кажете... какво мислите?“ Всичко, което желае, е „въпросът да бъде представен пред обществеността... от няколко мъже, чиито мнения ще имат тежест“.⁵⁸⁵

Милнър обаче не споделяше убежденията на Григ или Робъртс за конференции или на министър-председателя и възнамерява да продължи натиска. Той предупреждава Григ: „Аскуит, разбира се, „дебне“ и ще ви измами, както прави с другите хора. Това е опасността от това благо.“⁵⁸⁶

⁵⁸¹ *Covenant Pledge, 20 February 1914, MSS eng. hist. c. 689, MP.*

⁵⁸² *Robinson to Milner, nd, dep. 349, MP.*

⁵⁸³ *Milner to Oliver, 4 March 1914, dep. 13, MP.*

⁵⁸⁴ *The Irish Crisis' Round Table, 4:14 (March 1914), pp. 201-30*

⁵⁸⁵ *Dep. 349, MP*

⁵⁸⁶ *Milner to Grigg, 14 April 1914, MSS. Eng. Hist.c.782, CRT.*

Междувременно агитацията около Британското споразумение резонира в по-широката империя. Средства за подкрепа на Ълстър са събирани от Канада до Нова Зеландия.⁵⁸⁷

В писмо до бившия австралийски министър-председател Дикин, Ричард Джеб, един от съюзниците на Милнър в борбата за по-тесен имперски съюз през предходните години, съобщава, че „най-обнадеждащото е че в момента Милнър, просто си е „свалил палтото“ за Британското споразумение.“⁵⁸⁸

По отношение на „определените стъпки, които трябва да бъдат предприети от представителите на „завета“, Милнър информира Джеб, че „докато законопроектът не бъде действително приет, ще е след строго конституционна агитация. Тъй като нещата се развиха, протестните срещи са засега най-важното нещо. Пълното разкриване на последните действия на правителството ще намали вероятността за използване на сила срещу Ълстър в бъдеще може да се превърне в основа на силна народна демонстрация срещу подобна политика.“⁵⁸⁹

Скоро след това Милнър се доверява на стар другар от южноафриканските години, Ф. Дж. Хенли, че „Както се вижда от вестниците, ние все още сме в разгара на битката тук и никой не знае как ще завърши тя. Юнионистите от Южна Ирландия са много недоволни от мисълта да останат без подкрепата на Ълстър, ако тази провинция бъде изключена от самоуправлението“. Лично Милнър смята, че „изключването на Ълстър със сигурност ще убие всичко и предпочитам общи избори, ако можехме да ги получим, защото сега правителството ще бъде категорично победено. Дори изключването на Ълстър, ако това е всичко, което можем да получим за момента, е фатално за тяхната политика и непременно ще доведе до преразглеждане на целия въпрос и приемане на по-рационален план“.⁵⁹⁰

Борбата за Ълстър е прекъсната за Милнър за кратко, от смъртта на 2 юли на Джоузеф Чембърлейн, борбен докрай, но от 1906 г. с тежка парализа.

Лео Амери записва, че последните думи на Чембърлейн към него по време на посещението му в края на юни са били „Амери... ако аз... бях... Камарата на лордовете... щях... да се боря“.⁵⁹¹

Милнър присъства на възпоменателната служба в църквата „Сейнт Маргаретс“ в Уестминстър. В този ден в Камарата на лордовете, преди дебата по Закона за изменение на самоуправлението, Милнър си спомня за своя „несравним началник“ в Министерството на колонии като велик водач на хора, на който „успя да спечели не само възхищението и уважението, но и привързаността им, особено на тези които бяха в най-близък контакт с него“. Чембърлейн „задълбочено разгледаше всеки аспект на случая“ и „накрая определяше... твърдо и съзнателно политиката, която желаше да се следва, винаги на ясни и прости принципи“.

След като направи това, той „остави на онези, които трябваше да изработят законопроекта, голяма и мъдра свобода на действие“. Те винаги може да чувстват, че той „ще застане зад тях и ще ги защитава от всички атаки, дори в негова вреда, откъдето и да дойдат... Доверието, което изпитвах в него, им даваше по-голяма увереност в себе си и той извличаше от тях най-добрата работа, на която бяха способни.“⁵⁹²

Няколко седмици по-късно премиерът Аскуит убеждава краля да свика конференция в Бъкингамския дворец за Ирландската криза. На 21 юли осем делегати, по двама

⁵⁸⁷ A. T. Q. Stewart, *The Ulster Crisis* (London: Faber, 1967).

⁵⁸⁸ Jebb to Deakin, 8 April 1914, JEBB/A 1914, JP.

⁵⁸⁹ Milner to Jebb, 23 April 1914, JEBB/A 1914, JP.

⁵⁹⁰ Milner to Henley, 10 July 1914, Henley papers, 6111-45, NAM.

⁵⁹¹ L. S. Amery, *My Political Life*, 3 vols (London: Hutchinson, 1953-5), vol. 1, p. 465.

⁵⁹² HL Debs, vol. 16, 6 July 1914, col. 705, HLRO; Wrench, Alfred Lord Milner, pp. 28990

от всяка партия и ирландските фракции, се срещат за пръв и последен опит да договорят споразумението. Три дни по-късно, както очакваше Милнър, конференцията се проваля, като очевидният препъни-камък е статутът на графство Тирон. Но въпросът дали гражданска война ще избухне в Англия и Ирландия така и не е подложен на изпитание, тъй като се намесват събитията на континента, предизвикани месец по-рано от убийството на ерцхерцог Франц Фердинанд в Сараево, Босна, от сръбски националист.

11. ИМПЕРИЯТА ВЪВ ВОЙНА

В първите дни на Първата световна война, Милнър се надява, че катаклизъмът може да ускори изграждането на имперския съюз.⁵⁹³ Той споделя пред близък кореспондент от Нова Зеландия, че според него на теория „повечето мислещи хора са съгласни с нас от Кръглата маса, но веднага щом започнем да прилагаме принципите си на практика, възниква най-голямо объркване и не се прави нищо или почти нищо. Такъв поне е опитът от последните години. Дали огромната криза, през която преминава Империята в този момент, ще ни принуди да предприемем практически стъпки към ефективен имперски съюз, е друг въпрос. Надявам се, ако стане. Ако това стане, всички загуби и страдания ще си струват цената.“⁵⁹⁴

Тези стъпки към сътрудничеството, което Милнър си представя, не са направени до падането на правителството на Аскуит, но преди края на 1914 г., Нова Зеландия и Австралия, участват във войната заедно с Великобритания, а заедно с Япония като британски съюзник, окупираат германските колонии в Тихия океан.

Първият войник на британска служба, който е стрелял по време на Първата световна война на 12 август 1914 г., всъщност не е в Европа или в Тихия океан, а е полковник сержант-майор Алхаджи Грунши от Западноафриканските гранични сили в германската колония Тоголанд, и окупацията ѝ е първата англо-френска победа във войната.⁵⁹⁵

В Европа настъплението на германската армия към Париж се превръща в най-важното събитие. Милнър записва в дневника си от 14 септември: „Лондон е изпълнен с радост от победата на съюзниците в голямата битка на Марна миналата седмица“. На своя сънародник от Бурската война Ф. Дж. Хенли в Южна Африка, Милнър пише, че британската армия сигурно е загубила поне 40 000 убити, ранени и изчезнали „огромна част от 150 000-те изпратени войници, и то само за един месец. Няма никакво съмнение, че нашият народ се е сражавал великолепно, под ръководството на мъже, които без изключение са нашите южноафрикански воители. Какво щеше да се случи с нас, ако нямаше опита от Южноафриканската война и мъжете, които тази война сега доведе на фронта, само Бог знае.“ За двамата си бивши военни секретари в Южна Африка, Милнър съобщава, че Ханбъри Уилямс сега е генерал-майор, представляващ британската армия в щаба на руската армия, а Уилям Ламбтън е в щаба на BEF (БЕС – Британските експедиционни сили във Франция).

⁵⁹³ Не е публикувано отделно проучване за Милнър по време на войната. Сесил Хедлам започна „Ролята на лорд Милнър във Великата война“, и неговият недовършен черновки вариант може да бъде намерен в документите на Милнър. Най-пълното изследване е отличното дисертационно изследване на Н. Т. А. Форстър „Религията на Милнър и коалицията на Лойд Джордж, 1916-1921“ (докторска дисертация, Университет Кийл, 1989 / N. T. A. Forster 'The Religio Milneriana & The Lloyd George Coalition, 1916-1921' PhD thesis, Keele University, 1989).

⁵⁹⁴ Milner to W. C. MacGregor, 8 August 1914, dep. 41, MP.

⁵⁹⁵ Strachan, *The First World War*, Volume I: *To Arms* (Oxford: Oxford University Press, 2001), p. 495. Robert Holland, 'The British Empire and the Great War, 1914-1918', in Judith M. Brown and Wm. Roger Louis (eds), *The Oxford History of the British Empire: Volume 4, the Twentieth Century* (Oxford: Oxford University Press, 1999), pp. 114-137.

Милнър съжелява, когато чул за случайната смърт на „горкия Де ла Рей, винаги съм го смятал за най-добрия от бурските водачи, като войник и джентълмен. Какъв шнелеп инцидент!“⁵⁹⁶

Милнър нямаше да бъде толкова щедър на похвали, ако знаеше, че Де ла Рей, преди да бъде убит при нещастен случай, когато колата му преминава през полицейски контролно-пропускателен пункт, е кроил планове да попречи на Южна Африка да се присъедини към имперските военни усилия.

Луис Бота, южноафриканският премиер, ще трябва да потуши значителен бурски бунт по същото време, когато силите му завладяват германска Югозападна Африка.⁵⁹⁷

Луис Бота

Говори се, че „Кръглата маса“ трябва да преустанови дейността си за времето на войната. От Торонто Артър Глейзбрук доверява на Милнър, че е имало „малка дискусия“ сред членовете в Англия дали да обмислят прекратяване на работата на „Кръглата маса“ поради „възможността за много дълга война“. Според него, ако е възможно „нека не се прекъсва работата“. Той смят, че тиражът на списанието ще бъде стимулиран и интересът „със сигурност ще се увеличи значително“. Някои мъже отиват на войната, но други заемат техните места. И смята, че организацията „Кръгла маса“, „очевидно се разраства и ще бъде безценен фокус за обсъждане на имперските въпроси“, дори ако не се постигне незабавен напредък по конституционния въпрос.⁵⁹⁸

В крайна сметка Милнър подкрепя Глейзбрук и Къртис, които смятат, че войната ще направи общественото мнение по-възприемчиво към техните идеи и то трябва да бъде подготвено. Къртис предлага да използва „Кръглата маса“, „буквално единственият орган“, който е „общ за Империята като цяло“, за да подкрепя имперските военни усилия. Той вярва, че списанието е постигнало определен успех и вече е помогнало за промяна на настроението сред обществените личности. Той също така казва на централата „Моот“, че докладът по имперския въпрос, се е превърнал в „страхотен“ документ, и ще бъде „готов за публикуване в рамките на няколко месеца“.

Кръглата маса ще бъде полезна като „образователен инструмент в подготовката за окончателното производство“ и след като докладът бъде публикуван, списанието ще бъде „чук, с който пиронът може упорито да се забива“.⁵⁹⁹

Три месеца по-късно, твърде розовите версии на вестниците и правителството за хода на войната, карат Милнър да „да погледне фактите в лицето“. В меморандум до своя кръг той посочва, че според фактите, Германия „все още ни притиска много силно във Франция и все още не е сигурно... че самата тя е силно притисната от Русия“.

По море Великобритания е прекъснала търговията на противника, „но на много голяма цена“. Що се отнася до колонии на Германия, които се очаква да „паднат като узрели плодове в краката ни“, нищо подобно не се случва. Германия губи Тоголанд, най-малкото от нейните африкански владения, но в „Камерун, Източна Африка, Югозападна Африка тя води упорити боеве“, докато „ние сме принудени по всички тези точки да водим рискована отбрана“. В Южна Африка също има „много сериозен бунт и въпросът виси на косъм“.⁶⁰⁰

Много от неговите довереници се съгласяват с тази оценка. Относно бунта, който най-накрая е потушен в Южна Африка, бившият му секретар съобщава, че заселниците на Милнър са оказали „голяма полза в подкрепата на властта по време на бунта. Тези

⁵⁹⁶ Milner to F. J. Henley, 18 September 1914, Henley Papers, NAM.

⁵⁹⁷ Strachan, *First World War*, pp. 543-69.

⁵⁹⁸ Glazebrook to Milner, 29 September 1914, GP.

⁵⁹⁹ 'The Conduct of the Round Table Work during the War', MSS eng.hist.c.779, CRT.

⁶⁰⁰ Изявление от 12 ноември 1914 г., маркирано като поверително, деп. 349, МР.

райони са били тихи и свободни от бунтовниците, с организиране на патрули от лоялни граждани, предимно англичани.⁶⁰¹

През първите две години на войната, с изключение на кратката акция по молба на Селбърн за доставките на хранителни продукти, Милнър остава извън официалните усилия и затова има време да наблюдава и съветва движението „Кръгла маса“ у дома и в чужбина. Той е особено във връзка с Канада чрез Глейзбрук, който подобно на него е твърде стар за военна служба. До началото на 1915 г. са организирани 20 нови канадски групи. Глейзбрук съобщава за пропагандните усилия на „Кръглата маса“, че неговият главен помощник Едуард Кайли и „всичките ни хора работят усилено на различни места“, включително изнасят лекции и в много малки селища в Онтарио. Няма „съмнение, че лекциите им са много добре дошли и вършат много добра работа“. Глейзбрук не разбира защо правителството на доминиона не прави „повече в тази посока“.⁶⁰²

Въпреки че лекторите от „Кръглата маса“ се опитват да обяснят какво означава войната, според него широката общественост все още не осъзнава, че се води война. „Ужасно да се каже, но новото раждане изглежда се нуждае от кърваво кръщение“.⁶⁰³

Канада ще „спечели“ от това, като накрая изпраща 400 000 войници в чужбина, със загуби до края на войната, сравними с тези на САЩ.

Милнър и Глейзбрук са силно заинтересовани от курса, който САЩ ще следват, и Глейзбрук изпраща много доклади по този фронт. През февруари 1915 г. той пише на Милнър, че британският поет Алфред Нойс, който се е преместил в САЩ и пише за „Ню Йорк Ивнинг Поуст“, е говорил пред групата на „Кръглата маса“ в Торонто. Нойс подчертава по „най-силния възможен начин американската добра воля за каузата на съюзниците“. Той излага две точки, които Глейзбрук смята за важни, едната е за безсмислието от използването на въпроса за неутралитета на Белгия, а другата, че американците са търговски народ и „това е основният им фокус“.

Той смята, че Нойс е откровен и разумен, когато „заема позицията, че няма смисъл да мислим какво ще направи една „идеална“ общност в този случай, а трябва да приеме САЩ такива, каквито са – сбирщина от разнородни елементи, и да извлече най-доброто от тях“.⁶⁰⁴

Използвайки войната като извинение, правителството на Аскуит отменя Имперската конференция, насрочена за 1915 г., която напремиер, Фишър от Австралия, иска да се проведе въпреки опасностите от пътуването.

През март същата година, говорейки в Кралския колониален институт за австралийския принос, Милнър предупреждава да не се приема за даденост, че доминионите, които се представят толкова блестящо във войната, ще „одобрят мир, в чието сключване няма да участват и да не се иска тяхното мнение“.

Говорейки за загубата на 13-те американски колонии в XVIII век (бъдещите САЩ), той напомня на публиката си, че при „предишен и най-катастрофален случай не самата война е разрушила Империята, а последиците от войната. Следователно, държавниците трябва да помислят за обмяна на мнения с владенията за евентуалния мир. „Защото никога не трябва да забравяме, че при преговорите за условията на мира, британските преговарящи ще действат не само като представители на народа от нашите острови, а като делегати на всички народи в Империята.“⁶⁰⁵

⁶⁰¹ Osmund Walrond, 25 February 1915, dep. 42, MP.

⁶⁰² Glazebrook to Milner, 20 November 1914, GP.

⁶⁰³ Glazebrook to Milner, 5 January 1915, GP.

⁶⁰⁴ Glazebrook to Milner, 15 February 1915, GP.

⁶⁰⁵ Реч от 24 March 1915, dep. 373, MP.

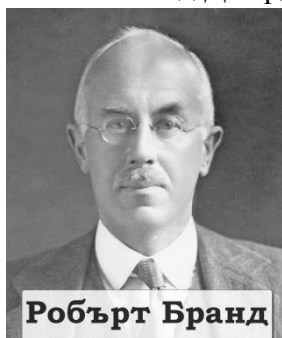
Възхитен от речта на Милнър, Глейзбрук му пише, че смята призивът за конференция за „изключително важен“ и добавя, че „различни хора“ ни съветват „да наложим това на правителството, защото е много важно“.⁶⁰⁶

Амери, който отива доброволец на Балканите, като офицер от армейското разузнаване, пише на Милнър, че също е „много доволен“, от неговата реч, в която е повдигнал въпроса за консултациите с владенията (доминионите). И споделя от място за военната ситуация, включително и тревожното развитие на Дарданелската операция, тежките жертви, понесени от канадците във Франция и от австралийците на о-в Лемнос.⁶⁰⁷

Милнър отново „хваща тоягата“ в речта си на 15 юли 1915 г. пред клуба на Обединената империя. Той казва на членовете, че се надява да бъде създаден „Имперски кабинет“. „Трябва да имаме единна британска държава, vyplъщаваща всички разпръснати части от нашата раса по целия свят... свободни и независими в своите местни проблеми, но стоящи като една държава сред народите“.⁶⁰⁸

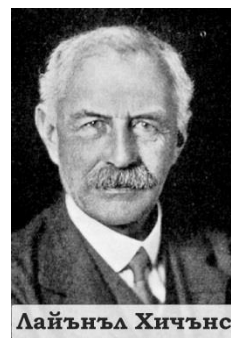
През същото лято има и краткотраен спор за британските поръчки за доставка на боеприпаси, даващи предимство на САЩ пред Канада. Милнър се включва в разрешаването на този въпрос и в изглаждането на раздразнените канадци.

Той пише на Глейзбрук, че се надява „раздразнението, причинено от предполагаемото предпочитание, което всъщност само се е предполагало, на хората тук към американските източници на доставки“, да е преодоляно. Според него проблемите са възникнали от „бъркотията“ в общото правителство. Процесът сега е станал по-делови, откакто Лойд Джордж поема новосъздаденото Министерство на боеприпасите в коалиционното правителство от 1915 г.⁶⁰⁹

Робърт Бранд

За да уреди покупките в Канада, уелсецът (Лойд Джордж) изпраща Робърт Бранд и друг член на „Детската градина“ и „Кръглата маса“ Лайънъл Хиченс, които създават Имперски съвет по боеприпасите в Отава под ръководството на сър Джоузеф Флавел. Бранд се завръща в Лондон, за да действа като връзка. Глейзбрук докладва на Милнър, че Бранд и Хиченс са се справили „изключително добре“ и той смята, че

Лайънъл Хичънс

е „заслуга и на канадската общественост, възприела добре идеята за финансирането на производството на боеприпаси за войната“. „Помислете каква беше обществеността през 1908 г. и каква е сега.“

Глейзбрук хвали статията на Бранд „Финансовата задача на Британската империя“ в последния брой на „Кръглата маса“, но добавя, че има съмнението, дали последните два броя не показват „известна липса на стабилност“. Някои негови приятели също отбелязват това, но Глейзбрук признава, че е бил твърде „свръхчувствителен към страха да не се „издигнем“ твърде високо“.⁶¹⁰

⁶⁰⁶ Glazebrook to Milner, 25 March 1915, GP.

⁶⁰⁷ Amery to Milner, 27 April 1915, AMEL 1/3/4, AP. Б. пр. На о-в Лемнос избухва епидемия от дезинтерия поради изкл. лошите хигиенни условия на острова, предоставени от гърците. По-късно след края на войната, през 1920 г. тук ще бъдат евакуирани казашките части от армията на генерал Врангел и ще се сблъскат със същите проблеми.

⁶⁰⁸ Gollin, *Proconsul in Politics*, p. 395.

⁶⁰⁹ Milner to Glazebrook, 16 September 1915, GP.

⁶¹⁰ Glazebrook to Milner, 16 December 1915, GP.

Междувременно военните новини продължават да са лоши. Милнър отбелязва „машабните атаки, предприети срещу руските позиции в Полша“, за които той правилно очаква, че „този път ще превземат Варшава“.⁶¹¹

Милнър казва на приятеля си сър Хенри Уилсън в Генералния щаб във Франция, че стратегията му на Запад е „да изпрати колкото се може повече войници във Франция и да ги окопае колкото се може по-дълбоко, а след това просто да остави германците да настъпят“. Врагът ще „трябва да пробие тази линия, иначе ще е в неясна ситуация, колкото и големи да са успехите му на Изток“. Милнър не смята, че „дори да направят едно титанично усилие на Запад и се провалят, ще имат още много агресивна сила“.⁶¹²

Лорд Фишър, който напусна Адмиралтейството два месеца по-рано, посещава Милнър, за да говори за опасността от подводниците за хранителните доставки, която правителството омаловажава, за голямо негово и на Милнър недоволство. Въпреки това ситуацията е такава, че обществеността, както докладва Амери на Пърси Фицпатрик в Южна Африка, „започваше да се тревожи“. Той предсказа „голяма буря“ скоро и „неуспешно търсене на някой, който да води“. Според Амери има само двама мъже, които притежават „дара на лидерството, който времето изисква“: Карсън и Милнър, които имат „безкрайно по-големи знания и опит точно по проблема, пред който сме изправени сега“. За Милнър той продължава, че е „съвсем възможно, когато нещата изглеждат достатъчно черни и обществеността е достатъчно уплашена да си спомни, че той все още съществува, но в момента е напълно забравен“.⁶¹³

Глейзбрук докладва на Милнър, че неговата група е създала „своеобразно пресбюро“ за да се бори с вражеска пропагандна кампания в канадските земи, която твърди, че германските финанси превъзхождат британските. За тази цел Кайли в момента пише статия за посещението на Бордън в Англия, по време на което той е повикан на среща с британския кабинет. Ползата от тази кампания, продължава Глейзбрук е, че „ще имаме средствата да достигнем до изцяло нов пласт на канадската мисъл. Безразличието на по-малките селища, дори по отношение на войната“, е „абсолютно ужасна“ и е изключително важно те да бъдат насочени „в правилната посока“, ако е възможно, преди мирът да донесе със себе си „разглеждането на нови имперски договорености“.

Колко могат да направят на този фронт, остава несигурно, но той смята, че си струва „доброто усилие“.⁶¹⁴

Милнър нарича пресбюро „отлична идея“ и добавя, че Глейзбрук „е свършил много полезна работа“. Той харесва статията на Глейзбрук от „Кръглата маса“ за финансовото положение на Канада, признавайки, че „няма нищо, което германците да са организирали по-добре, или ние по-зле, от предоставянето на разузнавателна информация, възгледи, впечатления на печата на неутралните, а в някои случаи, както виждате в Канада – дори и за британските страни“. Няма „начин да се справим с това, освен чрез организирани контраусилия, каквито правите вие“.⁶¹⁵

Разтревожен от емиграцията в Канада след войната, Глейзбрук също смята, че „трябва да се положат големи усилия, за да се справим с емиграцията от Великобритания“.⁶¹⁶

Милнър се съгласява, че това е „изключително важно“ и смята, че насоките, по които Глейзбрук действа, са правилни. Проблемът ще бъде координацията, за която Милнър обещава да помогне, доколкото е възможно.⁶¹⁷

⁶¹¹ *Milner diary*, 18 July 1915, dep. 86, MP.

⁶¹² *Milner to Wilson*, 3 July 1915, in Forster, 'Religio Milneriana', p. 115.

⁶¹³ *Amery to Fitzpatrick*, 27 July 1915, AMEL 1/3/3, AP.

⁶¹⁴ *Glazebrook to Milner*, 28 July 1915, GP.

⁶¹⁵ *Milner to Glazebrook*, 16 September 1915, GP.

⁶¹⁶ *Glazebrook to Milner*, 28 July 1915, GP.

В същото време Къртис продължава да разпространява чернови на своя „замисъл“ по имперския въпрос сред членовете на „Кръглата маса“. Многобройните разногласия, добавени към стреса от войната, карат Милнър да коментира пред Къртис, че се опасява от „сериозна опасност от разцепление в нашето малко ядро, чието продължаващо сътрудничество е много важно за успеха на всеки опит за организиране на Империята“. Той заема междинна позиция между различаващите се възгледи, и ще направи нещо, за да предотврати разцеплението. „Вие казвате, и аз съм съгласен, че ако нашите различия във вътрешните обществени договорености и защитата на Империята срещу чужда агресия⁶¹⁸ не бяха разглеждани отделно от различните власти, много проблеми щяха да бъдат избегнати... защото нашата политическа лоялност досега е раздвоена, и единомислието по имперските дела, сме постигали с хора, с които сме на противоположни мнения по вътрешните работи, както и обратното.“

Така мисли Милнър, но когато Къртис продължава да отдава „нашия провал в имперската политика, защото при сегашната система, са в ръцете на хора, избрани по причини, свързани с вътрешната политика“, той започва да се различава. Това е „само отчасти причината и следователно самото разделяне на двете функции само частично решение.“ Дори и да има пълно разделение, ако методите за избор на отговорни управници и в двата случая не бъдат променени, ще продължим да получаваме грешните хора и състоянието няма да се подобри съществено, ако получаваме два типа отговорни лица, с погрешни възгледи, вместо един.“ Според Милнър, коренът на злото е, в „самата демокрация, която уж е управление от народа, но такова нещо не съществува на практика. Ние винаги сме управлявани от малки малцинства, които не споделят общественото мнение, а деспотизмът на държавната ни машината не само не е по-добър, а в много отношения е много по-лош от деспотизма на кайзера.“⁶¹⁹

Постоянното влошаване на характера на нашите обществени дейци, което се случва вече от цяло поколение, „не се дължи само на това, че имат твърде много работа, въпреки че провалът им в почти всеки клон на дейността им се дължи и на това“. Според Милнър „Архангел Гавраил ще се провали при сегашната система, която очаква от него да се занимава едновременно със сложни социални и икономически въпроси от местно значение, както и с въпросите на отбраната и политиката от световен мащаб“. Системата трябва да бъде променена. Функциите трябва да бъдат разделени. Но самото разделяне „няма да осигури архангели, нито дори сравнително достойни хора в съответните сфери“. Той продължи: „Влагаме всичките си пари в демокрацията.“ Но, демокрацията ще се провали, а заедно с нея и Британската империя, освен ако не успеем да се еманципираме от шаблонната, обсебена от канони политика и да дадем на независимите и силни хора повече шанс, или по-добре казано, да насърчим развитието на независимия характер, вместо да насърчаваме само софистиката и умелата манипулация.“⁶²⁰

Практическият резултат от всичко това е, че „трябва да се обмисли много повече методът за назначаване на нашата върховна имперска власт, за да се създаде нещо като Съвет на държавниците, които си сътрудничат за обща цел, а не са тълпа от съревноваващи се съперници, които винаги се опитват да се спънат едни други и посвещават цялата си енергия за заблуждаване на народа, който ласкаят, но никога не им служат ис-

⁶¹⁷ Milner to Glazebrook, 16 September 1915, GP.

⁶¹⁸ В случаят Британия е агресорът, а не обратно. (б. пр.)

⁶¹⁹ Изключително вярна мисъл, напълно актуална и днес. Демокрацията е най-лошата форма на управление защото е управление на безотговорната задкулисна олигархия! (б. пр.)

⁶²⁰ Абсолютно вярно и днес, парламентите са едни говорилни, където няколко умели манипулатора, могат лесно да обърнат мнението на стотици и повече безотговорни и некомпетентни глупака, и да наложат своето. А като се добави лобизма, подкупността, търсенето на лични облаги, същността на демокрацията лъсва. (б. пр.)

тински, с убеждението, че е жизненоважно да бъдат управлявани от Туидъл Дъм, а не от Туидъл Дий – или обратното“. Проблемът не е неразрешим. „Не е като да нямаме хората.“ Самите мъже, които правят такава плачевна бъркотия в делата ни днес, често са хора с големи лични способности и добър характер. Те не са боклуци по начало. Те се превръщат в боклуци след 20, 30 или повече години, в които поглъщат долнопробния сос.“ Според Милнър нещо е „коренно погрешно в метода, чрез който демокрацията в нашата страна се опитва и не успява да се справи със своите жизненоважни интереси и да преследва истинските си желания. Разделението на функциите е важно и ще допринесе за подобряване на нещата. Но само по себе си то няма да постигне нещо достатъчно. Нашата имперска конституция трябва да бъде нещо по-добро, от копие – репродукция в по-голям мащаб, на Авгиевите обори в Уестминстър.“⁶²¹

Много членове на „Кръглата маса“ не смятат, както Къртис, че е дошъл моментът да разкрият плановете си. Други не са съгласни с неговите заключения. Въпреки това, през 1916 г. от дълго зреещото „яйце“ на Къртис най-накрая се излюпват две книги, публикувани под негово име, за да се избегне ангажирането с „Кръглата маса“.

В първата, „Проблемът на Британската общност“, Къртис твърди, че през август 1914 г. доминионите са „внезапно и неочаквано въввлечени във война, причинена от събития, за които не само те, но и техните правителства не знаят нищо“ и че „неспособността на настоящата система да информира и обединява общественото мнение по въпросите на външните работи не само в доминионите, но и в Обединеното кралство, е нейният ярък недостатък“. С нахлуването в Белгия, германците са обединили Британската общност, което никое британско правителство не би могло да направи, и са повдигнали въпрос, „толкова ясен, че никой... не би могъл да се усъмни и за миг къде е пътят на дълга“. Въпреки това, народът на доминионите е обвързан с войната от народа на Обединеното кралство и ако не бъдат направени промени, доминионите отново ще се окажат „обвързани с мир от министри, които не контролират“, въпреки че жизненоважните им интереси са заложили на карта.⁶²²

Същността на проблема и „целта на настоящото запитване“ е „просто да се открие най-умерената необходима промяна, за да се позволи на доминионите да контролират външните работи“.⁶²³

Къртис призова за Имперски конвент, а не просто за още една конференция като многото, провалили се преди, за да се решат проблемите, които той поставя. Той също предлага конкретни решения: включително делегиране на отговорностите на съответните имперски и колониални парламенти и по въпросите, свързани с приходите и данъчното облагане. Финансовите предложения на Къртис предизвикаха вълнение в Монреал, което Глейзбрук не успява да успокои. Глейзбрук докладва на Милнър, че е в кореспонденция с няколко канадски групи, които четат и коментират „Проблемът на Британската общност“.⁶²⁴

Милнър отговаря, че е „много нетърпелив да чуе какво ще каже Канадската кръгла маса за „Проблемът на Британската общност“. Той смята, че Къртис може да си позволи да „подхвърли топката по свой начин. Разбира се, ще има несъгласие и много вероятно първият ефект ще бъде обединяването срещу всеки общ имперски съюз. Но рано или късно ще трябва да се изправим пред такова несъгласие“. За Милнър това ще

⁶²¹ Milner to Curtis, 27 November 1915, MS Curtis 2, CRT.

⁶²² Lionel Curtis, *The Problem of the Commonwealth* (London: Macmillan and Co. Ltd, 1906), pp. 109-112. По-малко противоречивата книга *The Commonwealth of Nations* / „Британската общност на нациите“ (London: Macmillan and Co. Ltd, 1916), която трябваше да е първата от по-широка поредица, добавяща Индия и зависимите колонии в империята към цялостния анализ, е публикувана по-късно през същата година.

⁶²³ Curtis, *The Problem of the Commonwealth*, pp. 127-128.

⁶²⁴ Glazebrook to Milner, 18 January 1916, GP.

бъде „много силно изявление, със сигурност на фундаментални принципи. То ще избистри противоречие, което не може завинаги да бъде оставено в сегашното му неясно и неопределено състояние“. Лично той е „много далеч от схемата на Къртис“. Той се съмнява дали „Имперският парламент, както го замисля, е най-добрият или единственият начин, доминионите да станат пълноправни партньори в управлението на Империята“. Но Милнър е убеден, че „нищо по-малко от пълно партньорство не е единствената крайна възможност“. И иска „да бъде ясно формулирано така или иначе“.⁶²⁵

Относно войната Милнър твърди, че не е „унил“, въпреки че от самото начало „никога не е бил оптимист, нито е хранил илюзии за вероятния бърз край“, който е далеч. Той не вижда „начин да „смачкаме“ Германия, но и тя не може да ни смаже“. Великият германски опит да доминира над света ще се провали и „само едно нещо ще го победи – флегматичното, неуверено, непреодолимо „Не, не го правете“ на нашата „упадъчна“ стара нация“. Той обаче е „ужасно загрижен за Франция. Напрежението върху нея е огромно“. Милнър също „няма доверие в руския „валяк“. Но винаги остава Британската империя. „Какво реално впечатление е направила Германия върху това?“⁶²⁶

Извън „Кръглата маса“, пълното разочарование на Милнър от старите партии води до участието му в Британската работническа национална лига (BWNL), организация, предназначена да насърчава „патриотичния труд“ и ръководена от бившият социалист Виктор Фишър.⁶²⁷

Първото публично събрание на Лигата се провежда в Куинс Хол в Лондон на 10 май 1916 г. Главен лектор е Уилям Морис Хюз, шумно откровеният лейбъристски министър-председател на Австралия. Милнър е впечатлен от дребния Хюз, когото е срещал няколко пъти през предходните месеци, докато Хюз обикаля страната, критикувайки военните усилия на Коалицията.⁶²⁸

В Куинс Хол, Хюз подчертава необходимостта всички да бъдат готови да служат на Британската общност и както беше правил много пъти преди, бие барабана за енергично водене на войната. В същото време пропагандата на BWNL призовава за широка национална политика и твърди, че „крайният интернационализъм не може да се изразява чрез благочестиви резолюции на малки секти на визионери; Това може да се осъществи само чрез пълното отстояване на националните права и връзките на съгласие между независими и взаимно уважаващи се нации“. А най-солидната основа на такова международно разбирателство е „целостта на Британската империя“.⁶²⁹

На следващия месец Глейзбрук изпраща на Милнър проект на призив за „Кръгла маса“ за имперски конституционен конвент в Англия веднага щом войната приключи. Той казва на Милнър, че „може да получим широкомащабно подписване на меморандума и наистина голямо движение в Канада към имперския съюз“.⁶³⁰

Глейзбрук казва на Милнър, че „несъмнено протича процес, чрез който интересът към доктрината на „Кръглата маса“ се разпространява много по-широко“ и се надява, че „от това може да произлезе нещо сериозно“. Той е впечатлен от последното издание

⁶²⁵ Milner to Glazebrook, 18 March 1916, dep. 44, MP.

⁶²⁶ Също.

⁶²⁷ 'Lord Milner and Patriotic Labour, 1914-1918', *English Historical Review*, 87:345 (October 1972), pp. 717-54 and Brock Millman, *Managing Domestic Dissent in First World War Britain* (London: Frank Cass, 2000).

⁶²⁸ Милнър предлага на Хенри Уилсън „този чудесен дребосък“ да „ръководи цялото представление“. Форстър, „*Religio Milneriana*“, стр. 39. За Хюз по време на войната виж Л. Ф. Фицхардинг, „*The Little Digger, 1914-1952: William Morris Hughes, a Political Biography*“ (Лондон: Angus and Robertson, 1979).

⁶²⁹ Millman, *Managing Domestic Dissent*, p. 111.

⁶³⁰ Glazebrook to Milner, 5 June 1916, GP.

на списанието и отново „доста натъжен“, както в началото на войната, че дейността им, може да се наложи да бъде преустановена.⁶³¹

Според Глейзбрук, начинанието „стигна до много деликатна фаза... Ако се преорганизираме и се изкажем твърде силно, ще навредим, но трябва по някакъв начин да накараме по-широк кръг от хора да се замислят за целия проблем.“⁶³²

В края на юли 1916 г., докато битката при Сома бушува от другата страна на Ламанша, Милнър изнася 45-минутна реч пред делегатите на Имперската парламентарна асоциация в заседателна зала в Камарата на общините.⁶³³

Той настоява пред аудиторията за необходимостта от създаване на някакъв вид имперски кабинет, който да представлява гледните точки на цялата Общност. Липсата на такъв орган, в миналото доведе до загубата на 13-те американски колонии и „ако подобни условия не трябва да предизвикат подобни резултати, ние трябва да се опитаме да осигурим тази връзка, поради липсата на която, тогава първата Британска империя се разпадна“.⁶³⁴ По-малко от пет месеца по-късно Милнър ще бъде в позиция да насърчава точно такава организация.

Междувременно Милнър продължава усилията си с Виктор Фишър и Националната лига на британските работници. На 25 август отпечатва първия брой на седмичното списание на лигата, „Британски гражданин и работник на империята“. Не след дълго вестникът с цена от 1 пени, който атакува пацифизма на Независимата лейбъристка партия и Съюза за демократичен контрол на Едмънд Морел, достига тираж от 30 000 броя. Фишър написва седмична редакционна статия, за която редовно се консултирал с Милнър. Първият брой обобщава програмата на Националната лига на британските работници, „отворена за всички британски граждани“, и работеща за:

1. Стандартна работна заплата за индустриалните и селскостопанските работници;
2. Възраждане и развитие на националното селско стопанство;
3. Адекватни пенсии за всички наши войници и моряци инвалиди;
4. Победа във войната, последвана от експроприация на вражеските икономически и индустриални интереси в рамките на империята;
5. Национален или общински контрол върху националните монополи и жизненоважните производство;
6. Пълна експлоатация на природните ресурси на империята в интерес на целия народ.

В редакционната си статия Фишър очертава „уважаваната“ форма на социализъм от лигата, като същевременно отбелязва, че „Британската общност все още остава най-висшия и най-фин облик на обществения живот, който хората някога са развивали... основната задача на нашия обществен живот и на нашите обществени дейности... трябва да бъде... Да обединим чрез всяка възможна връзка разпръснатите части на Британската общност.“⁶³⁵

Глейзбрук казва на Милнър, че „много съжالياва, защо вашите сили не са по-директно в служба на нацията“. И казва, че ако Милнър е „начело, нямаше по същия начин да имаме вашето лидерство в работата, която се опитваме да вършим“.⁶³⁶

През декември 1916 г. тази ситуация се сбъдва, когато Милнър приема поканата на Лойд Джордж да се присъедини към петчленния военен кабинет, който ще поеме върховното ръководство на военните усилия. През следващите две години времето на

⁶³¹ Glazebrook to Milner, 20 June 1916, GP.

⁶³² Glazebrook to Milner, 11 July 1916, GP.

⁶³³ Milner Diary, 28 July 1916, dep. 87, MP.

⁶³⁴ Wrench, Alfred Lord Milner, p. 312.

⁶³⁵ Stubbs, 'Lord Milner and Patriotic Labour', pp. 731-732.

⁶³⁶ Glazebrook to Milner, 20 June 1916, GP.

Милнър ще бъде посветено директно на борбата на живот и смърт за оцеляването на Великобритания и Империята.

12. ИМПЕРСКИЯТ ВОЕНЕН КАБИНЕТ

На 9 декември 1916 г. Милнър се присъединява към Бонар Лоу, Джордж Кързън и представителя на Лейбъристката партия Артър Хендерсън за първото официално заседание на новия петчленен военен кабинет на Лойд Джордж.⁶³⁷

Британски гражданин и имперски работник приветства новото правителство, отбелязвайки, че водещият сред „генералния щаб“ на Лойд Джордж е лорд Милнър, „кой-

то ще предостави на правителството опита си в администрацията... свободата от класови предразсъдъци... и недемонстративно, но пламенно желание за социални реформи и индустриална реорганизация, което го прави след г-н Лойд Джордж, най-изявената фигура“.⁶³⁸

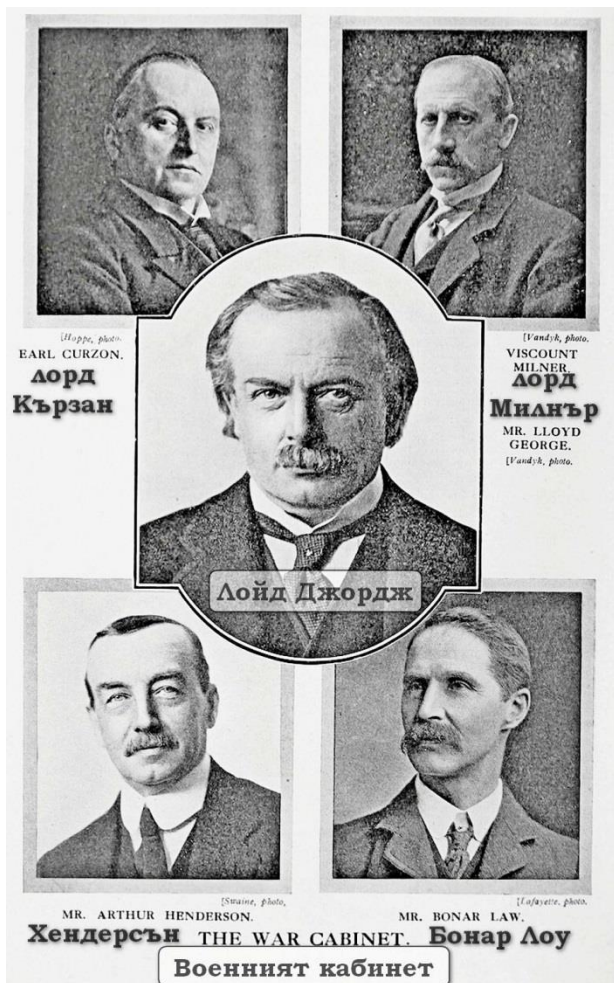
От Канада Глейзбрук признава възхищението си от новата роля на Милнър и има „вътрешно убеждение, че по-голямата част от истинската работа ще се падне на вас“.⁶³⁹

За да служи на новото правителство, старият персонал на Военния комитет е прероден като Секретариат на Военния кабинет, както преди, под ръководството на сър Морис Ханки.⁶⁴⁰

Както настоява Милнър, Амери е избран за един от двамата политически секретари на Секретариата. Той и неговият колега, депутатът сър Марк Сайкс, имат статут на парламентарни заместник-секретари. Те са на разположение на военния кабинет, но са свободни да представят идеи. Амери, когото Ханки скоро определя като „хитър малък дявол“, който Милнър „ми беше натрапил“, скоро

предизвиква гнева на Уолтър Лонг в Министерството на колониите, с план за заобикаляне на нормалните канали за комуникация с владенията.⁶⁴¹

За министър-председателя е създаден отделен секретариат, помещаващ се в постройки в градините на Даунинг стрийт № 10 и наречен „Градинско предградие“.⁶⁴²

⁶³⁷ Thompson, *Forgotten Patriot*, pp. 328-31

⁶³⁸ 16 December 1916, in Stubbs, *'Lord Milner and Patriotic Labour'* p. 734.

⁶³⁹ Glazebrook to Milner, 12 December 1916, GP.

⁶⁴⁰ След като прекарва два часа с Милнър, Ханки записва, че „винаги е мразил политиката му, но е намерил човека за много привлекателен, голяма личност, с който ще се разбират чудесно“. Hankey Diary, 10 December 1916, in Stephen Roskill, *Hankey: Man of Secrets*, 3 vols (London: Collins, 1970-4), vol. 1, p. 329-330.

⁶⁴¹ Hankey Diary, 1, 10 January 1917, in Roskill, *Hankey*, vol. 1, p. 349 and Barnes and Nicholson (eds), *The Leo Amery Diaries*, vol. 1, p. 136.

Той е оглашен от У. Г. С. Адамс, професор по политическа теория и институции в Гладстон в Оксфорд, който работи по време на война в Министерството на боеприпасите. Първоначалните членове включват също Уолдорф Астор и Филип Кер.⁶⁴²

Не след дълго тъмните връзки на Секретариата с Милнър са разкрити от либералният печат, което постави началото на дълготраен мит за „проникване на Милнър“ зад кулисите, опроверган от реалността на ситуацията.⁶⁴⁴

В „Нация“ Х. У. Масингам предупреждава: „Тези господа по никакъв начин не представляват легитимен управляващ държавата кабинет. По-скоро те са от група пътуващи империалисти емпирици, дошли с лорд Милнър, чийто духовен дом е установен някъде между Балиол и Хайделберг.“

По този начин реакционният империализъм е „завладял цялата либерална и демократична доктрина“. Ръководните идеи не са на Лойд Джордж, а на Милнър. В тази нова бюрокрация премиерът е създал „Чудовище“, което заплашва да „завладее Англия, освен ако Англия не реши навреме да го подчини“. ⁶⁴⁵

Милнър и Кер предлагат на симпатизиращия им Лойд Джордж новото правителство да отправи покана към колониалните премиери и за първи път към представители на Индия, в знак на признание за големия ѝ принос във войната, „канейки ги да дойдат във военния кабинет възможно най-скоро“, за да обсъдят „въпроси от голяма неотложност“. ⁶⁴⁶

Пробурските дейности на уелсеца водят до общественото му възприемане като „малък англичанин“, но неговите възгледи са много по-близки до либералните империалисти и Кер му помага да изготви изявленията си по темата. ⁶⁴⁷

В Камарата на общините, на 19 декември Лойд Джордж обявява намерението на правителството да се консултира с доминионите „относно напредъка и хода на войната, стъпките, които трябва да се предприемат за осигуряване на победата, и най-добрите методи да се възползваме от нашите общи усилия за победата“. ⁶⁴⁸

Месец по-късно, в интервю с австралийския журналист Кийт Мърдок, министър-председателят заявява: „хората от владенията знаят, че аз не съм джинго (шовинист)... но аз смятам че този Съвет отбелязва нова епоха в историята на империята“. Той заявява правото на Индия да бъде включена, защото е сигурен, че „хората на империята намериха единство във войната, каквото никога преди не е съществувало – единство не

⁶⁴² За това виж John Turner, *Lloyd George's Secretariat* (Кеймбридж: Cambridge University Press, 1980). Една от темите в книгата на Търнър е разкрита за първи път в статията му „The Formation of Lloyd George's „Garden Suburb”: „Fabian-Like Milnerite Penetration“?“ (Исторически вестник, 20:1 (1977), стр. 165-84), в която се опровергават предишните твърдения за значителното влияние на възпитаниците на Милнър.

⁶⁴³ Кер е описан от Х. У. Масингам в „The Nation“ като „Нарцис, чиито задължения включват „бързо усвояване на популярните идеи или тенденции на деня и представянето им на шефа му ... в концентрирани хапчета“. По-голямата част от работата на Кер всъщност е посветена на бъдещето на Империята, ирландския въпрос и външните отношения с Европа и САЩ, като заобикаля нормалните канали. Цитирано в John Turner and Michael Dockrill, 'Philip Kerr at 10 Downing Street, 1916-1921' in John Turner (ed.), *The Larger Idea: Lord Lothian and the Problem of National Sovereignty* (London, 1988), pp. 33-61; pp. 33-34.

⁶⁴⁴ А дали е така или авторът ни лъже нагло!? Карол Куигли не казва истината, Милнър е задкулистния премиер, Лойд Джордж е негова пионка! (б. пр.)

⁶⁴⁵ *The Nation*, 24 February 1917, quoted in Gollin, *Proconsul in Politics*, p. 380.

⁶⁴⁶ *Milner diary*, 22, 23 December 1916, dep. 87, MP; Roskill, *Hankey*, vol. 1, p. 348. Ханки се забавлява, че кабинетът всъщност няма представа какво ще обсъждат, и записва, че Бонар Лоу е заявил: „Когато са тук, ще пожелаем да се отървете от тях“.

⁶⁴⁷ John Grigg, *Lloyd George: War Leader, 1916-1918* (London: Allen Lane, 2002), p. 61.

⁶⁴⁸ Marlowe, *Milner: Apostle of Empire*, p. 267.

само в историята, но и в целта. Каква практическа промяна в имперската организация ще означава това, няма да се осмеля да предскажа.⁶⁴⁹

Въпреки тази съдържаност, Милнър е доволен от интервюто с Мърдок и казва на секретаря си Торнтън, за Лойд Джордж: „Говорейки през този мегафон (Лойд Джордж), нашият приятел П. К. [Кер] има голям шанс да се чуе в цялата империя“.⁶⁵⁰

Амери, участва в изготвянето на имперската покана, и в сове писмо до австралийския премиера Хюз, дава добро описание за работата на новата институция – военния кабинет. За разлика от преди, казва на Хюз, кабинетът сега имал определен дневен ред; няма речи, а само кратки, делови дискусии. Водени са протоколи с действително взетите решения, и те са разпространени още в същия ден. Секретариатът приема, че решенията са правилни и се заема да информира отделите, натоварени с изпълнението им. Той признава, че има известна „чувствителност“ сред министрите извън кабинета, че статутът им е понижен. Лойд Джордж и Милнър са доминиращите фигури. Уелсесът, казва той на Хюз, е „изключително бърз и активен, а красноречието и изобретателността му ще се харесат на нашите съюзници“. Но най-безценното е присъствието на Милнър, с неговата стабилност и сила на духа“.⁶⁵¹

Относно имперското събрание, на което Хюз няма да присъства поради политическата криза у дома, Амери обяснява, че „основната идея, която реши кабинетът, е да го превърне в заседание на военния кабинет, а не на конференцията в обичайния смисъл, и да се наблегне на пълното равенство на статута между министър-председателите на доминионите и министрите тук, и правото на министрите на доминионите да имат напълно равностойно мнение своевременно по въпроса за условията на мира, които евентуално можем да приемем, когато му дойде времето. По-късно, продължи Амери, несъмнено ще има официална имперска конференция, за да се обмисли как може да се създаде някаква форма на имперско управление. Той също споделя, че делата в Лондон се управляват от малък „Комитет за обществена безопасност“, който ще бъде временно разширен, за да включва мъже, „които представляват общественото доверие на останалата част от империята“.⁶⁵²

Надеждите на Милнър за имперски напредък са големи. Фицпатрик пише на Амери, че от неговата южноафриканска гледна точка „наистина изглежда, че Милнър и хората му ще управляват Империята на тази основа“.⁶⁵³

Всички те скоро ще бъдат разубедени от тази идея. Глейзбрук съобщава за няколко събития в Канада. Първо, благодарение на работата на Винсент Маси съветът на „Кръглата маса“ се е превърнал в ефективен орган, но някои членове са нетърпеливи, че след 6 години работа не е постигнат по-голям напредък. Глейзбрук прилага завършения меморандум, призоваващ за учредителна конференция след войната, която ще стане част от устава на „Кръглата маса“ и според него, ще разсее „останките от каквато и да е мистерия“ около групата, без „нищо, което да е свързано с насилствена реклама“.

Той също разкрива, че е решено „да се положат големи усилия за разширяване мрежата на „Кръглата маса“ в Канада в мащаб, непредвиден досега“.

Проблемът със създаването на масова организация е, че тя ще трябва да включат „все повече по-малко образовани хора“, чиято пропаганда ще изисква „отслабване на интелектуалните качества и увеличаване на това, което наричаме удар. Новото „еванге-

⁶⁴⁹ *The Times*, 26 January 1917.

⁶⁵⁰ *Milner to Thornton*, 3 February 1917, quoted in Turner and Dockrill, 'Philip Kerr at Downing Street', p. 34.

⁶⁵¹ *Amery to Hughes*, 8 January 1917, in Barnes and Nicholson (eds), *The Leo Amery Diaries*, vol. 1, pp. 138-139.

⁶⁵² *Също*.

⁶⁵³ 14 January 1917, quoted in Turner, 'The Formation of Lloyd George's "Garden Suburb"', p. 183.

лие“ на Кръглата маса ще трябва да бъде „тълкувано по такъв начин, че да завладее почти всеки човек“. Идеята на самия Глейзбрук е през зимата да се сформира ново общество „с цел определена пропаганда“, но сега е трудно да знаем какво ще е необходимо да се направи.⁶⁵⁴

Милнър отговаря, че е прочел новините от „Кръглата маса“ с „най-голямо удовлетворение“ и му е харесал меморандумът, за който се надява да събере много подписи.⁶⁵⁵

На 6 март 1917 г. Милнър информира Джефри Робинсън (който скоро ще промени името си на Доусън) за посещението на премиерите на доминионите, а седмица по-късно дава вечеря в „Брукс“ за Смътс, току-що пристигнал от Южна Африка, за да представлява страната си на мястото на Бота, който, подобно на Хюз от Австралия, е в разгара на политическа криза у дома и не може да присъства.⁶⁵⁶

На събитието присъстват също сър Джоузеф Уорд, лидер на опозиционната партия в новозеландското правителство, лидерът на мнозинството У. Ф. Маси, Ханки, Кер и Амери. Последният записва, че е „много забавно да се види как лорд М. и Смътс се държат като най-добри стари приятели“.

След вечеря групата обсъжда проблема с имперската конституция. Смътс е предпазлив, докато Маси е „изцяло „за Конституцията“ и е убеден, че Нова Зеландия ще бъде разочарована, ако не се постигне известен напредък“.

Според Амери, по време на дискусиата не се променят мненията, но има „добра обмяна на идеи“.⁶⁵⁷

На 15 март Милнър, заедно с Лонг, Остин Чембърлейн (който заема поста министър на Индия) и Кързън, обсъждат „програма за Имперския военен кабинет“.⁶⁵⁸

⁶⁵⁴ Glazebrook to Milner, 8 March 1917, GP, *Копие от меморандума може да бъде намерено в Milner Fonds, A-883.*

⁶⁵⁵ Milner to Glazebrook, 21 April 1917, GP.

⁶⁵⁶ Milner diary, 14 March 1917, dep. 88, MP. *За разлика от Южна Африка, която изпраща Смътс като заместник, отсъствието на Хюз оставя Австралия без политическо представителство.*

⁶⁵⁷ Amery diary, 14 March 1917, in Barnes and Nicholson (eds), *The Leo Amery Diaries*, vol. 1, p. 145. *От друга страна, Ханки отбелязва, че Смътс е много резервиран по време на дискусиите и „много подозрителен към Милнър“.* 18 March Diary, in Roskill, Hankey, vol. 1, p. 370.

⁶⁵⁸ Milner diary, 15 March 1917, dep. 88, MP.

Първото заседание на Имперския военен кабинет (ИВК), съставен от военния кабинет и представителите на доминионите, се състои на 20 март.⁶⁵⁹

Сър Робърт Бордън, Маси, Уорд и Смитс представят своите доминиони. Чембърлейн, заедно с махараджата Биканир и сър С. П. Синха, говорят от името на Индия. Биканер е важна фигура в княжествата, а Синха е адвокат и бивш президент на Индийския национален конгрес, който е първият индиец, служил в Съвета на вицекраля.⁶⁶⁰

ИВК се събира отново два дни по-късно, за да обсъди условията на мира. Смитс пледира за умереност, докато Милнър е за определяне на относителния приоритет на целите. Тъй като става ясно, че войната ще продължи след 1917 г., са изготвени планове Империята да продължи битката през 1918 г. В замяна на хората и материалите, необходими за военните усилия, доминионите очакват териториални придобивки за сметка на врага. Териториалното уреждане е оставено на подкомитета на Имперския военен кабинет под ръководството на Кързън, с Амери за председател, който информира Милнър за дейността му. Икономическите и нетериториалните въпроси попадат в компетенциите на друг подкомитет по мирните условия, председателстван от Милнър, който разглежда въпросите за продължаващия контрол върху имперските ресурси, подновяването на договорите, обезщетенията за аримята и флота и природните ресурси, осъзнавайки, че последният въпрос не трябва да се отделя от териториалното уреждане.⁶⁶¹

Докладът му подкрепя идеята за Обществото на народите и препоръчва да не се променя политиката относно свободата на моретата. Много по-съществено е че първото положение в доклада в основата на предложените „14 точки“, на Удроу Уилсън, президент на новия американски съюзник в конфликта.

Препоръките на подкомисията подкрепят и други общи цели, като разоръжаването и мирен договор, в който подписалите се ангажираха да разрешават сериозните спорове в бъдеще само чрез конференции.⁶⁶²

Междувременно комисията на Кързън подчертава решимостта на доминионите да запазят завладените колонии от врага. Въпреки надеждите на Милнър, че войната ще доведе до незабавен пробив в имперската организация, доминионите остават колебливи. На 16 април Имперският военен кабинет приема единодушно компромисна резолюция по въпроса за имперската федерация. Тази „резолюция IX“ обещава да запази в доминионите „всички съществуващи правомощия на самоуправление и пълен контрол върху вътрешните работи“ и дава „пълно признание на доминионите като автономни нации на Имперска общност“. Тя изключва идеята за формална федерация, и идеята за отделяне и се разглежда като епитафията (надгробният надпис) на предложението на „Кръглата маса“ за имперската федерация.⁶⁶³

По това време Милнър не е съгласен. Той докладва на Глейзбрук за Международната върховна комисия и „външните разговори“, които се водят с Кер и Бранд. Всичко това показва, че трябва да има „специална конференция непосредствено след края на войната, за да се обсъдят конституционните отношения в различните части на империята“.

Такава конференция е доста по-различна по състав и обхват от предишните имперски конференции. Според Милнър, тя трябва да включва представители на всички

⁶⁵⁹ Тези срещи се провеждат на всеки два дни, редувайки се с обичайните заседания на Военния кабинет. Лонг, в качеството си на колониален секретар, също участваше в заседанията на ИВК.

⁶⁶⁰ Milner diary, 20 March 1917, деп. 88, МР. Лонг, Балфур (като министър на външните работи), първият морски лорд Джелико и генерал Морис (вместо началника на имперския генерален щаб Робъртсън, който е в Италия) също присъстват.

⁶⁶¹ Другите членове са Хендерсън, Лонг, Х. А. Л. Фишър, Бордън, Смитс, сър Еър Кроу, сър Джоузеф Уорд, сър Едуард Морис, сър Дж. Местън и махараджата Биканир. Томас Джоунс е секретар.

⁶⁶² За протокола от заседанието на комисията виж AMEL 1/3/33.

⁶⁶³ Rickerd, 'Canada, the Round Table, and the Idea of Imperial Federation', pp. 210-211.

политически партии в различните владения, сравнително голям орган, работещ чрез комитети, и да доведе до окончателно споразумение, представено на различните парламенти. Това не стига до предложенията на Къртис, а „създава някакъв вид междинен вариант, чрез който владенията ще имат постоянно представителство в имперския кабинет, занимаващ се с отбраната, външните работи и съобщенията, и трябва да осигуряват определена част от разходите за флота и консулската служба“. Това е „неравномерно споразумение“, но Милнър вярва, че може „да ги задържи за малко“. Нищо не може да бъде „по-неравномерно“ от настоящия временен имперски военен кабинет, който въпреки това служи на полезна цел.⁶⁶⁴

Имперският военен кабинет на 24 април повдига въпроса за имперските преференции. Лойд Джордж подкрепя обобщението на случая от Милнър и заявява, че войната е „разкрила фундаментални факти, които трябва да се признаят“. Маси подкрепя имперските преференции, докато Бордън заявява, че Канада няма друг интерес освен преференциите върху храната и че основната ѝ грижа е подобряването на транспорта.

Изготвянето на резолюцията, в която се постановява, че няма да има ангажимент за данъци върху храната, е оставено на комисията, председателствана от Милнър.⁶⁶⁵

В крайна сметка на 26 април е приет компромис, в който преференцията е договорена по „принцип“, а не като „система“. Въпреки това, за Амери, това слага край на „12-годишната“ борба за имперските преференции.⁶⁶⁶

На следващия ден Милнър е в Гилд Хол за връчването на „Грамотата за свободата на града“ от Лойд Джордж. В речта си уелсецът обявява, че току-що е договорен принципът на имперските преференции за „тази велика общност от нации, известна като Британската империя“.⁶⁶⁷

На 2 май Имперският военен кабинет провежда последното си заседание преди завръщането у дома на всички представители с изключение на Смътс, който от този момент нататък, играе централна роля в планирането на имперската отбрана, като редовно присъства във Военния кабинет. На това последно заседание е прието предложение за годишните срещи, които Милнър предлага да бъдат конференции.

Докато радикалният печат се надява, че добавянето на Смътс към правителството ще засили демократичните инстинкти на Лойд Джордж срещу „милнеризма“, самият Милнър смята, че Смътс ще внесе „разум и знания, за да се справи с някои от капризите на Лойд Джордж“. По-късно Милнър си спомня, че „никога не се е различавал от Смътс по нито един политически въпрос, възникнал в кабинета“.⁶⁶⁸

През същото лято унилият Глейзбрук споделя с Милнър, че лошото военно положение и политическата битка в Канада за наборната военна служба са оказали лошо въздействие. До определен момент Кръглата маса свършва ценна работа, защото „без нея в тази страна нямаше да има ядро от обосновани мнения по имперските въпроси“.

Докато борбата за наборната военна служба продължава, тя ще е парализирана и ако предстоящите избори върнат Лорие, както се опасява той, „със сигурност ще трябва да се борим срещу реакцията, много трудна за посрещане“. Глейзбрук има надежда, че завръщащите се ветерани може да наклонят везните, но признава, че „е много трудно да се запази вярата във възможностите на демокрацията“ и което е по-лошо от това, изглежда че „нашата раса, докато се разпространява в отдалечени части на света, отслабва по характер“. Той знае, че Милнър има свои собствени проблеми, но от Канада

⁶⁶⁴ Milner to Glazebrook, 21 April 1917, dep. 45/1, MP.

⁶⁶⁵ Amery Diary, 24 April 1917, in Barnes and Nicholson (eds), *The Leo Amery Diaries*, vol. 1, p. 151.

⁶⁶⁶ Amery diary, 26 April 1917, in Barnes and Nicholson (eds), *The Leo Amery Diaries*, vol. 1, p. 152.

⁶⁶⁷ Grigg, *Lloyd George: War Leader*, pp. 102-103.

⁶⁶⁸ Forster, 'Religio Milneriana', p. 79.

изглежда че „цялата общност издържа изключително добре изпитанието“. Той не е толкова сигурен, че може да каже „същото и тук“.⁶⁶⁹

Милнър се опитва да окуражи Глейзбрук относно Канада, твърдейки, че доколкото може „да види оттук“, няма опасност Лорие да дойде на власт и „категоричното мнозинство“ е за енергичното водене на войната. Според последните доклади, ще бъде въведена военна повинност и „французите без съмнение ще трябва дори неохотно да се подчинят“. Милнър очаква, че във френските окръзи това ще бъде проведено много неефективно, но това е по-добре, отколкото законът да бъде „открито пренебрегван“.

Милнър също така съобщава, че канадската армия е „постигнала много голям успех“ и че „дисциплината се е подобрила извън всякакво съмнение“. Той се чуди дали това е „общоизвестно от ваша страна“ и ако не е, трябва да стане. Милнър е „силно разстроен“ от „ясната трезва мисъл по въпросите за Империята“, която открива у 100-те канадски офицери, настанени в провинциалния си дом Стъри Корт, близо до Кентърбъри. Относно войната, Милнър се опасява, че тя „все още не е близо до края“. Най-голямата опасност са евентуалните последици от разпадането на Русия.

Въпреки това, той казва на Глейзбрук, че „ако само можем да се държим здраво и всички да се държим заедно, сега трябва, с помощта на Америка, да го доведем до добър край“.⁶⁷⁰

Милнър уверява сър Джон Уилисън в Канада, че „тази страна, въпреки лейбъристите и другите проблеми, със сигурност ще издържи и не може да бъде победена“.

Разпадането на Русия обаче обърква всички сметки. Милнър продължава, че „Империята все повече трябва да носи основната тежест на войната“. Надявам се, че САЩ в момента ще сподели тази тежест, но в момента Великобритания е повече от всякога централният стълб на съюза.“

Относно възможността за завръщането на Лорие, Милнър коментира: „Страхувам се от тези стари мъже, все още жадни за власт, и никога няма да забравя колко вреда нанесе Гладстон на страната си, когато достигна този етап.“⁶⁷¹

Лорие, в отговор на манифеста на Канадската кръгла маса в подкрепа на понататъшната имперска организация, заявява, че през 1917 г. страната (Канада) се управлява „от хунта, седяща в Лондон, известна като „Кръглата маса“, с клонове в цяла Канада, които получават идеите си от Лондон и „коварно ги налагат на съответните си партии“.⁶⁷²35

На 21 март 1918 г. германската армия, подсилена от стотици хиляди войници, освободени от оттеглянето на Русия, започва безпрецедентно настъпление на Запад, целящо да сложи край на войната, преди масираната армия на САЩ да се превърне в решаващ фактор. За да бъде по-тясно свързан със ситуацията на бойното поле, Милнър е преместен във Военното министерство.

Въпреки че напуска Военния кабинет, Милнър остава в центъра на събитията като един от триумвирата, заедно с Лойд Джордж и новия началник на Имперския генерален щаб, сър Хенри Уилсън, в Комитета „Х“, създаден през пролетта, за да взема критичните военни решения и за които Амери води протоколи.⁶⁷³

Глейзбрук пише на Милнър, че е „чудесно, че ще имате пряка отговорност за най-важното нещо за момента, въпреки опасенията от оттеглянето ви... от самия Военен кабинет“.

⁶⁶⁹ Glazebrook to Milner, 17 August 1917, GP.

⁶⁷⁰ Milner to Glazebrook, 7 October 1917, GP. По време на битката при Арас през април, канадските войски се отличават с героизма си, като превземат хълма Вими, и вдъхновяват страната си.

⁶⁷¹ Milner to Willison, 17 August 1917, dep. 45/2, MP.

⁶⁷² Eayrs, 'The Round Table Movement in Canada', pp. 6, 17-18.

⁶⁷³ Amery, My Political Life, vol. 2, p. 157.

Истината е, че той желае да види Милнър като диктатор. Работата на „Кръглата маса“, съобщава той, „е стигнала до необходимо спиране“, защото няма нищо полезно, което направим в настоящата криза. За съжаление, Глейзбрук трябва да признае, че групата е непопулярна. Тя е била популярна в „първия си етап когато наподобяваше езотерично движение, привлекателно за доста избрана група мъже“, но почти всички от тях са доброволци на фронта, а тези, които ги заместват са от „по-нисш материал“.

След публикуването на „догматичната“ книга на Къртис, чиято последна част е „като червен парцал пред бик, за средностатистическия канадец“, апелът, отправен към широката общественост, предотврати заплашващия колапс. Той се надява ефектът да отмине и „все още може да свършим полезна работа“, но това ще трябва да се „върши предпазливо и не сега“.⁶⁷⁴

По време на военната криза има късмет, според Милнър, че премиерите на доминионите отново са събрани за предварително насрочения имперски военен кабинет. Той казва на Лойд Джордж „голям късмет, е че имаме всички хора от Доминионите тук в този критичен момент. Това ще ни даде шанс да им кажете с какво наистина се сблъскват и да разберат дали са готови за всичко, което означава „да доведем войната до край“. Трябва да сме подготвени Италия и Франция да бъдат победени. В този случай германско-австро-турско-българският блок ще бъде господар на цяла Европа, Северна и Централна Азия до момента, в който Япония се намеси, за да препречи пътя им, ако наистина се намеси и не бъде задушена от катастрофалната дипломатия на съюзниците.“⁶⁷⁵ За Милнър е „ясно, че освен ако единствените останали свободни народи на света, САЩ, тази страна и владенията, не са обединени в най-тесния възможен съюз и не са подготвени за максимална жертва, Централният блок, под хегемонията на Германия, ще контролира не само Европа и по-голямата част от Азия, но и целия свят. Да се предположи, че Германия, с такава перспектива пред себе си, ще се въздържи сега, каквито и да са загубите и трудностите ѝ, изглежда напълно изключено.“⁶⁷⁶

Ако всички това се случи, според Милнър, „тогава, целият аспект на войната се променя. Нашите острови се превръщат в открит аванпост на съюзническите позиции, обграждащи света – много неизгодна позиция за мозъчния център на подобна комбинация“.⁶⁷⁷

Промяната изисква пълно пренастройване на корабната програма на Великобритания, защото успехът ще зависи от доставките от Индия и доминионите, които трябва да играят много по-голяма роля, отколкото вече са поели. Борбата сега ще бъде за Южна Азия и най-вече за Африка, за която той вярва, че е като „палестинският плацдарм“ от огромно значение. Всичко това „предполага най-лошото далеч занапред. Може би не бива да казвам „далеч“. Не е твърде далеч, да говоря с хора, с които не съм заедно цяла година, а дотогава всички тези прогнози може да са реалност“. Миналата година те обсъждаха условията за мир. Тази година „сериозно се обмислят нуждите на новата война“ смятана за по-подходяща.⁶⁷⁸

На първото заседание на Имперския военен кабинет (IWC / ИВК) през 1918 г. Лойд Джордж обсъжда хода на войната и впечатлява делегатите със сериозността на

⁶⁷⁴ Glazebrook to Milner, 21 May 1918, GP.

⁶⁷⁵ Наивно, падането на Италия и след нея на Франция, това което Германия не направи, задгърбвайки второстепенните фронтове, означава пълен разгром на Антантата. Япония не е в състояние да направи нищо, освен да се възползва и да окупира руското тихоокеанско крайбрежие. (б. пр.)

⁶⁷⁶ Също наивно, Германия никога не е имала такива амбиции, които и приписва британската пропаганда, вменявайки и своите грехове. Но явно Милнър е повярвал в собствената пропаганда на неговата общност. (б. пр.)

⁶⁷⁷ Milner to Lloyd George, 9 June 1918, dep. 355, MP.

⁶⁷⁸ Също.

ситуацията на Западния фронт, като посочи успехите срещу подводниците и победата в Палестина, която според него ще доведе излизането на Турция от войната.⁶⁷⁹

В следващите дни премиерите са също толкова откровени. Бордън остро критикува британското върховно командване за липса на далновидност и подготовка и за извършване на атаки, които водят до „безсмислени загуби“.

У. Ф. Маси добавя, че при Пашендейл неговите новозеландци са „накарани да направят невъзможното“ а са „просто застреляни като зайци“. Милнър коментира изявленията на Бордън и Маси, че „първото е много интересно и важно“. „Това направи голямо впечатление.“ Ханки отбелязва „много силната антизападна фронтова пристрастност“, демонстрирана от Лойд Джордж, Смитс и Милнър, които се опасяват, че това крие риск от „разбиване на американските армии, както ние вече разбихме нашите собствени“.⁶⁸⁰

На заседанието на следващия ден Смитс обвинява за настоящите проблеми военните командири Робъртсън и Джелико и оправдава съмненията на правителството за офанзивата при Пашендейл през 1917 г.⁶⁸¹

В резултат на това беше създаден отделен Комитет на министър-председателите, който да разгледа офанзивата във Фландрия, който, по думите на Хюз, се превърна във „вътрешен военен кабинет“, натоварен с разглеждането на неща, твърде спешни или секретни за по-широкия орган.⁶⁸²

Милнър продължава да поставя под въпрос способността на съюзниците да спечелят на Западния фронт, и той каза на срещата на министър-председателите на доминионите на 31 юли, че би искал да види Франция и САЩ да осигуряват по-голямата част от силите, оставяйки на британците да действат в останалата част от света. Тук Милнър е подкрепен от Лойд Джордж и Смитс. Хюз в малцинство, но както се оказва прав, поставя под въпрос дали Милнър е взел предвид спадащият дух на германската армия и че страната с най-много сили на Западния фронт, в края на войната ще има най-голямо влияние върху условията на мира.⁶⁸³

През последвалите седмици контраатаката на съюзниците хваща пренапрегнатия и изтощен враг неподготвен и последните надежди на Германия за военна победа се сринават; скоро към тях се присъединява и цялата им позиция на Западния фронт.

Имперският военен кабинет провежда последното си планирано заседание на 2 август. Дискусиите му за имперските отношения потвърждават отново принципа на имперските преференции, правят уговорки за приемствеността, като назначават заместниците, които да присъстват на междугодишните срещи, и накрая уреждат директната комуникация между министър-председателите, заобикаляйки Министерството на колонии. Преди премиерите да а си тръгнат, обнадеждаващото развитие на бойното поле кара Балфур да свика мъжете отново на заседание на 13 август, за да обсъдят военните цели.

Общоприето е, че никакви колонии няма да бъдат върнати на Германия, но Бордън, чиито канадски владения не са завоювани, предупреждава, че това може да създаде проблеми със съседката му на юг. Лорд Рединг, посланикът във Вашингтон, присъс-

⁶⁷⁹ През 1918 г. ИВК заседава във вторник и четвъртък, докато премиерите се срещат в Имперска военна конференция с Уолтър Лонг в Колониалната служба в понеделник и сряда. При необходимост се събира и допълнителен комитет на министър-председателите, нещо като вътрешен кабинет на ИВК.

⁶⁸⁰ Marlowe, Milner: *Apostle of Empire*, p. 310.

⁶⁸¹ Милнър записва: „Важни речи от Смитс и Синха и кратко, много разумно изявление от Лойд (Нюфаундленд)“. *Milner diary*, 13, 14 June 1918, dep. 89, MP; Barnes and Nicholson (eds), *The Leo Amery Diaries*, vol. 1, p. 223; Grigg, *Lloyd George: War Leader*, p. 540.

⁶⁸² Fitzhardinge, *The Little Digger*, p. 322.

⁶⁸³ Grigg, *Lloyd George: War Leader*, p. 551.

тва на срещата и заявява, че САЩ никога няма да толерира анексии, докато Уилсън е президент. Хюз отговаря: „Всичко, което трябва да кажа е... Ако искате да ни промените, елате и го направете: ето ни – аз съм тук, аз останах.“⁶⁸⁴ Това ще бъде и австралийското отношение на мирната конференция.⁶⁸⁵

Независимо дали съюзниците наистина поемат контрола на бойното поле, както британският командир Хейг вярва или не, Лойд Джордж задава тона на предизборната кампания през 1918 г. с голямо обръщение в Манчестър на 12 септември. Вместо да се върнат към старата партийна система, Бонар Лоу и юнионистите се съгласяват да продължат в коалицията, водена от либералите, като най-добрата алтернатива, за съдържане на вдъхновения от болшевиците радикализъм.⁶⁸⁶

Милнър подкрепя тази стратегия, пишейки до министър-председателя на 6 септември за следвоенния период: „Кой вярва, че някога можем да се върнем към старите ниски заплати в определени промишлености? Защо да се връщаме към старата борба между свободната търговия и митническата реформа?“ Истинската разделителна линия е между тези, които вярваха в „развитието по национален принцип, и революционерите за които всички страни са еднакво добри или лоши, и те са толкова запалени от класова борба, че не им остава енергия за други неща. Митническата реформа означава да се развие максималният производствен капацитет на страната и империята.“⁶⁸⁷

За съжаление, Глейзбрук съобщава от Канада, че напрежението от войната е направило „не по-възможна, а по-малко възможна всяка схема за органичен съюз за Британската империя“. Чувството на канадския национализъм „нарасна много бързо и въпреки, че не е сепаратисткото чувство все още, важното е че съществува“.

Поради нарастващото влияние на Удроу Уилсън, той се опасява от „много обезпокоителните отклонения към фина американизация“ и гледа „с ужас“ на асимилацията, която ще възникне между Канада и САЩ.⁶⁸⁸

На 3 ноември Милнър отбелязва „прекрасен обрат на събитията“, защото Австро-Унгария капитулира, и „разпадането ѝ напредва бързо“. Нещата се развиват толкова бързо, че всички планове са временни.⁶⁸⁹

На следващия ден, за последното заседание на Върховния военен съвет в Париж, съюзническата среща най-накрая оформя условията за примирие, които да бъдат предложени на Германия. Безкомпромисните искания, включително вдъхновената от Фош военна граница по Рейн, Милнър описва като „абсурдни“. На 5 ноември той записва: „Новините от фронта продължават да са добри и пълното поражение на германските армии на запад вече е в рамките на възможностите“.⁶⁹⁰

Четири дни по-късно, когато мирът очевидно се задава зад хоризонта, Милнър, заедно с Балфур и министър-председателя, говорят на банкет на кмета. Милнър хвали армията и империята, спомняйки си посещението си във Франция в края на март, „когато перспективата е най-мрачна“ и срещата си с Хейг и неговите генерали. „Никога няма да забравя впечатлението, което ми направи отношението на тези мъже, напълно

⁶⁸⁴ Fitzhardinge, *The Little Digger*, p. 325.

⁶⁸⁵ Chapter 6 in Wm. Roger Louis, *Ends of British Imperialism: The Scramble for Empire, Suez and Decolonization* (London: I. B. Tauris, 2006).

⁶⁸⁶ Adams, Bonar Law, pp. 275-80.

⁶⁸⁷ Marlowe, *Milner: Apostle of Empire*, p. 311-312.

⁶⁸⁸ Glazebrook to Milner, 2 December 1918, GP.

⁶⁸⁹ *Повратната точка на войната, която западните автори не споменават или не знаят е Добро поле и всичко последвало след това. До Добро поле, Антантата няма особени шансове за бърза победа, още по-малко за безусловна победа, но след Добро поле, катастрофата на Централните сили е цялостна и бърза. (б. пр.)*

⁶⁹⁰ Milner diary, 1-5 November 1918, dep. 89, MP.

осъзнаващи сериозността на ситуацията, изправяйки се срещу нея с най-хладнокръвна смелост и с абсолютно непоклатима увереност в непоколебимостта на своите войски“.

Относно „имперския идеал“, продължава той, „това е възвисяваща мисъл сега“ и „велико знамение за бъдещето, че в това постижение всяка част от империята е понесла равен дял“. От големите владения и Индия до най-малките колонии на разпръснати британци в чужди земи, всички бяха „достойни участници в борбата“. Славата на това усилие, най-голямото, което Империята някога е правила, е „безкористно усилие в името на справедливостта и човечеството“.⁶⁹¹

В същия ден кайзерът абдикира и в Берлин е обявена република. В 7,00 ч. сутринта на 11 ноември 1918 г. Милнър получава депеша от Военното министерство, в която се обявява подписването на примирието от германските делегати два часа по-рано. В 11,00 ч. оръдията замлъкват. На следващия ден Милнър присъства на голямата служба в църквата „Сейнт Пол“. Кралят произнася декларация от името на всички сили: „Искам незабавно чрез вас да изразя на всички части от армията на Британската империя, Доминионите, Колониалните и Индийските войски, моята искрена гордост и благодарност за блестящия успех, който увенча повече от четири години в усилия и издръжливост... Мъжете от британската раса, които споделиха тези успехи, почувстваха във вените си зова на кръвта и се присъединиха с нетърпение към Майката Родина в борбата срещу тиранията и неправдата. Също тези древни исторически народи на Индия и Африка, които се доверяват на знамето на Англия, побързаха да изпълнят дълга си на лоялност към Короната. Искам да благодаря на всеки офицер, войник и жена от нашата армия за благородно извършените услуги, за жертвите, дадени с радост; и се моля Бог, който благоволи да дари победоносен край на този велик кръстоносен поход за справедливост и правда, да ни подкрепя и благославя усилията ни в непосредствено бъдеще, за да осигурим за поколенията трудно спечелените благословии на свободата и мира“.⁶⁹²

Войната приключи, но осигуряването на „благословиите на свободата и мира“ ще се окаже трудна задача за делегацията на Британската империя, събрала се за Парижката мирна конференция.

13. ИМПЕРСКИЯТ МИР

На 27 декември 1918 г. Милнър присъства на прием в Лондон в чест на президента Уилсън, който нарушава американската традиция и идва в Европа, за да представлява страната си на Мирната конференция в Париж, която ще се проведе в следващия месец. Събитието преминава много добре, въпреки че преди да дойде в Европа, Уилсън смята Милнър за „прусак“, а Лойд Джордж за „човек без принципи“⁶⁹³, Клемансо от Франция като „стар човек, твърде стар, за да разбира новите идеи“, а премиера Орландо от Италия като „закоравял реакционер“.⁶⁹⁴

Лозунгът на президента „Мир без анексии“ също е в пряк конфликт с желанията на цялата делегация на Британската империя с изключение на Канада. Възхваляван от обществеността, където и да пътува, Уилсън ще има много по-малък успех със съюзни-

⁶⁹¹ Wrench, Alfred Lord Milner, p. 351.

⁶⁹² George I. R. to Milner, 11 November 1918, dep. 355, MP.

⁶⁹³ За Лойд Джордж е напълно прав, той е политическо парвеню, издигнато точно от либералното империалистическо лоби и кръгът на Милнър. (б. пр.)

⁶⁹⁴ Milner to Violet Cecil, 27 December 1918, F110/93, VM30; Diary of William Bullitt, 11 December 1918, in Arthur S. Link, (ed.), The Papers of Woodrow Wilson, 69 vols (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1966-94), vol. 53, pp. 366-367.

ческите лидери, по време на преговаря, особено с Клемансо и Лойд Джордж, които се възползват максимално от най-висшето желание на президента, да се създаде Обществото на народите, което по настояване на Уилсън ще стане първата тема в дневния ред на конференцията и неразделна част от германския договор.

Преди сключването на мира обаче има политически дела за вършене у дома, тъй като министър-председателят пренарежда кабинета си, след победата си на декемврийските т.нар. „купонни избори“.⁶⁹⁵ Милнър казва на Амери, че му е предложен поста министър на колониите и се „вдига голяма суматоха, за да го убедят да остане в правителството“. Видът или формата на предложеното споразумение остават „напълно неясни“, въпреки че Милнър се надява, че ще бъде приета идеята му, да има по-малък вътрешен кабинет занимаващ се с вътрешните работи на Британия, и според плана препоръчан от Амери и Ханки, да се създаде отделен кабинет, доминиран от Милнър, който да се занимава изцяло с имперските въпроси. Спорес Амери, цялото бъдеще на имперското развитие, ще зависи от следващите две или три години и няма никой друг освен Милнър, на когото може да се разчита, „че ще се справи без грешки“.

Предстои и планираната конференция за обсъждане на бъдещата конституция на Империята, както и огромно количество работа по въпроса за развитието на коронните колонии, т.е. които нямат право на самоуправление, не са доминиони.

Ако тези дела се държат отделно от вътрешните, Амери смята, че Милнър няма да участва в „общата партизанска конфронтация, в която правителството много скоро ще изпадне“. Той също вярва, че Милнър ще има подкрепата на Парламента, въпреки че и двамата смятат, че подкрепата от Министерството на финансите, особено ако Остин Чембърлейн отиде там, ще е най-проблематична.⁶⁹⁶

Но точно Чембърлейн получава Министерството на финансите и въпреки че Милнър предпочита да оглави предложения кабинет за „Доминионите“, това нововъведение не се осъществява и той приема нереформираното Министерство на колониите при две условия: 1. глас в Парижкия мирен процес и 2. Амери да стане негов парламентарен заместник-секретар.

Той изчаква, докато получи последното в писмен вид, казвайки на Амери, че „не е готов да приема никакви устни уверения от тези мошеници“.⁶⁹⁷

Относно мирната конференция, Милнър казва на Амери, че „наистина е сериозно“, че премиерът сякаш не осъзнава разликата между „негово присъствие и някой като Бонар Лоу или Балфур“ в Париж.⁶⁹⁸

Вестниците във Великобритания и в Империята, аплодират назначенията в Министерството на колониите, докато има много повече критики към другите избори. Амери намира Милнър за „много забавен от мисълта, че той ще бъде единствената популярна личност в правителството“.⁶⁹⁹

⁶⁹⁵ *Управляващата коалиция от консерватори и някои либерали, водена от действащия премиер Дейвид Лойд Джордж, изпраща писма в подкрепа на кандидатите, които подкрепят коалиционното правителство. Писмата са наречени „коалиционни купони“, а изборите остават в историята като „купонните избори“. Резултатът е огромна победа в полза на коалицията, състояща се от консерватори, водени от Бонар Лоу, и коалиционните либерали, водени от Лойд Джордж, с огромни загуби за независимите либерали на Х. Дж. Аскуит, които не получават купони от правителството. Почти всички либерални кандидати без купони са победени, включително лидерът на партията на Аскуит. Общо управляващата коалиция печели 521 места в Камарата на общините (консерваторите – 379 места, коалиционните либерали на Лойд Джордж – 128 места, коалиционните национални демократи – 9 места, коалиционните лейбъристи – 4 места и 1 – независим). (б. пр.)*

⁶⁹⁶ 7, 8 January 1919 diary, in Barnes and Nicholson (eds), *The Leo Amery Diaries*, vol. 1, pp. 250-251.

⁶⁹⁷ 9, 10 January 1919 diary, in Barnes and Nicholson (eds), *The Leo Amery Diaries*, vol. 1, p. 252.

⁶⁹⁸ 18 December 1918, in Barnes and Nicholson (eds), *The Leo Amery Diaries*, vol. 1, p. 247.

⁶⁹⁹ 9, 10 January 1919 diary, in Barnes and Nicholson (eds), *The Leo Amery Diaries*, vol. 1, p. 252.

Например, вестникът „Уелингтън, Нова Зеландия, Ивнинг Пост“ от 13 януари 1919 г. нарича назначаването на Милнър и Амери за колониалния пост „щастливо“ и продължава: „въпреки че лорд Милнър не показва емоциите си и затова е смятан за „хладнокръвен“, вероятно няма член на настоящия кабинет, който да е служил последователно на най-висшите имперски идеали или да е по-изцяло съпричастен към желанието на доминионите за пълно и постоянно участие в имперското партньорство“.

Вестникът продължава, че в лицето на Амери, Милнър ще има „помощта на сътрудник от същия научен тип, пропит от същия имперски дух и същото историческо въображение, и също толкова заинтересован да насърчава, без да развява шовинистични знамена, развитието на Империята като асоциация от свободни общности. От времето на Джоузеф Чембърлейн насам, Колониалното министерство не е било ръководено по начин, по-подходящ за целите на един енергичен и разумен империализъм.“

Колониалната служба, наследена от Милнър, заема североизточното крило на сградата с кабинети в италиански стил, построен от Палмерстън между улица „Кинг Чарлз“ и улица „Даунинг“. Милнър сега заема „огромните“ стаи, които отказва преди 16 години, когато Джоузеф Чембърлейн напуска правителството на Балфур.

Въпреки това, привилегията предоставена на владенията по време на войната, за директни комуникации помежду им и с британското правителство, прави Колониалната служба на Милнър по-фокусирана върху зависимите колониални владения на империята. Но Милнър подхожда към новите си задължения, като дълбоко уморен човек и изтощението причинено от болест, го приковава на легло за две седмици през януари.

С болния си шеф, Амери трябва да започне новата работа сам, но Милнър му дава постоянно съвети и предупреждения. Той казва на Амери, че за него е предимство да започне без него, „защото това ще бъде още една причина да видиш целия спектър от работата, за да се обучаваш“. Постоянният заместник-секретар в Министерството на колониите е сър Джордж Фидес, бившият южноафрикански имперски секретар на Милнър, който запазва грубоватият се нрав и ревността към всяка заплаха за неговите правомощия и прерогативи. Милнър предупреждава Амери, че Фидес обича да поставя парламентарния заместник-секретар „в ъгъл, подхвърляйки му кокали да гризе, за да мълчи“. Това обаче е невъзможно в случая с Амери, тъй като шефът му е в Камарата на лордовете и той трябва да може „да защитава всестранно поста си в Камарата на общините“. Но дори Милнър да иска, Амери сам да се справи и да „опознае всичко“, той не му дава да „прави нещо, докато и двамата не успеем да се ориентираме“.

Въпреки увереността, че „с времето трябва да му дадем (на министерството) „нова ориентация“, Милнър внимава „да не създава впечатление за „нова метла“ още в началото“.⁷⁰⁰

Въпреки предупрежденията на Милнър, в рамките на седмици Амери има планове за реформиране на колониалната служба, по-специално на отдела за колониите на Короната.

Докато Милнър се възстановява, Парижката мирна конференция е официално открита на 18 януари 1919 г.⁷⁰¹

29 държави, поканени от Франция, изпращат делегати, но истинската сила която ще преобрази следвоенния свят е в ръцете на „Големите пет“ - Великобритания, Франция, САЩ, Италия и Япония. Лойд Джордж и Балфур ръководят делегация на Британската империя, включваща премиерите на Канада, Южна Африка, Австралия и Нова Зеландия, и представители на Индия. С насърчението на Милнър, Ханки убеждава

⁷⁰⁰ *Milner to Amery, 12 January 1919, AMEL 1/3/42, AP.*

⁷⁰¹ *Margaret MacMillan, Peacemakers: The Paris Peace Conference of 1919 and its Attempt to End War (London: John Murray, 2001).*

Лойд Джордж да се създаде общ секретариат за делегацията, като по-нататъшна стъпка в имперското сътрудничество.⁷⁰²

Ханки докладвал на Милнър, че е уредил да има за помощници представители от личните щабове на министър-председателите на доминионите. Той се оплаква от прекомерна работа, за да спечели хората, но лично казва на Лойд Джордж „истинското значение, което той напълно оценил и одобрил, въпреки че нито той, нито аз искаме да го разгласяваме в момента“. Ханки вече е назначил г-н Кристи от канадския щаб, Хюз обещава австралиец, а Бота и Смитс му поверяват капитан Лейн от тяхната делегация. Негов постоянен асистент е капитан Ейбрахам от индийския контингент, така че Милнър може „да види, че моят щаб за делегацията на Британската империя е напълно имперски“. От това „просто и ненатрапчиво начало“ Ханки очаква „с пълна увереност създаването на истински имперски кабинет, в който винаги ще има, дори между сесиите на имперския военен кабинет... министър от всеки доминион с постоянен персонал от всеки доминион“.⁷⁰³

За съжаление на мечтите на Ханки, Милнър и другите империалисти, премиерите на доминионите, с едно око, насочено директно към собствените си политически позиции и проблеми, никога няма да се чувстват комфортно с идеята да оставят независим „голям човек“ в Лондон.

Лайънъл Къртис се завръща от обиколка в Индия и участва в секцията за създаването на ОН от делегацията на Британската империя, под ръководството на лорд Робърт Сесил. Той докладва от Париж на Милнър, че идеята е експерти да отговарят за всяка тема, подобно на лорд Робърт, „с политика в главата, известна доза хъс и целия прес-тиж на бивш министър“. Това му позволява „да прави нещата в посоката, която иска“.

Но без Милнър, Къртис заварва секцията на Министерството на колониите без лидер, без политика и в конфликт с Министерството на външните работи.⁷⁰⁴

Писмото на Къртис потвърждава опасенията на Амери, че Министерството на колониите не е представявано от никой друг освен от Чарлз Стрейчи, който е „доста умен, но... малко раздразнителен и напълно неспособен да внуши обща политика на нашата делегация“. Милнър предлага Амери да отиде, но не смята, че има „необходимата тежест, за да оправи нещата“. Веднага щом той се възстанови достатъчно от заболяването, Амери настоява Милнър да поеме контрола, да успокои канадците (в момента раздразнени, че вносът им на бекон е спрял поради свръхпредлагането от САЩ) „и да оправи нещата с премиерите на доминионите“. Въпреки „очевидните съществени отстъпки“ по отношение на позицията им, „те чувстват, че всъщност са наистина изоставени и че един или двама души всъщност ръководят цялото представление и не им казват нищо“. След като Милнър ги „насочва в правилната посока“, Амери предлага да се редуват с него в Париж.⁷⁰⁵

Така, до февруари Милнър вече е здрав, за се отзовава на поканата на Лойд Джордж да дойде в Париж, за да замести Балфур като пълномощен представител, докато уелсецът се занимава с вътрешните работи. През следващите пет месеца Милнър се заема според нуждите със сложните въпроси, свързани с Мирната конференция и Министерството на колониите. Секретарят на Милнър, Торнтън, директно докладва на Амери, че Лойд Джордж иска Милнър да „почисти бъркотията вместо него“ и че шефът им е отседнал в апартамента на Хенри Уилсън, тъй като не може да понася шума в хотела на делегацията.⁷⁰⁶

⁷⁰² Roskill, Hankey, vol. 2, p. 46.

⁷⁰³ Hankey to Milner, 14 January 1919, AMEL 2/1/2, AP.

⁷⁰⁴ Curtis to Milner, 19 January 1919, AMEL 2/1/2, AP.

⁷⁰⁵ Amery to Milner, 24 January 1919, AMEL 1/3/42, AP.

⁷⁰⁶ Amery, *My Political Life*, vol. 2, p. 179; 7 February. 1919, AMEL 1/3/42, AP.

По-специално Милнър се грижи за териториалното уреждане извън Европа, като общува с делегатите на Империята, различните външни секретари и Клемансо, за когото Лойд Джордж се надява, че Милнър ще успее да го успокои по сирийския и други спорни въпроси.⁷⁰⁷

Въпреки приятелството си, двамата не винаги се разбират. Клемансо се оплаква от Милнър, че „ако с нещо не е съгласен, затваря очи като гущер и не можеш да го убедиш по никакъв начин“.⁷⁰⁸

Милнър докладва на Амери, че в Париж се е озовал, в „заплетена ситуация“. Цялата „необходима работа“ в Министерството на колониите сега е оставена на заден план, от новите му задължения като втори след Балфур. „Излишно е да се спираме на огромната тежест, която носим, опитвайки се да намерим път през лабиринта от 101 въпроса, в които Конференцията се е забъркала, без досега да е уредила нищо“.

Милнър разговаря с Бордън и сър Джордж Фостър, канадския министър на търговията, и се надява през следващите дни да събере министрите на доминионите за „всестранно неофициален разговор“ по въпроси, свързани с цялостните отношения, отделянето на доминионите от колониалните дела, бъдещето на Имперския военен кабинет и други въпроси, като териториалното уреждане.⁷⁰⁹

Разделянето на германските колонии на „мандати“ на ОН (теоретично, за да се подготвят местните народи за независимост) води до безкрайни спорове, първо за легитимността на самата мандатна система, а след това за самото разделяне.⁷¹⁰

Милнър разглежда схемата с мандатите като начин за успокояване подозренията на САЩ към британския империализъм, „не просто като прикритие за анексия, а като връзка на съюза... между САЩ и нас самите“.⁷¹¹

САЩ обаче не търсет територия и въпреки надеждите на Великобритания и Франция, не приемат никакви мандати. Уилсън предпочита да отложи колониалната подялба до създаването на ОН, е принуден да направи компромис с делегацията на Британската империя, защото германските колонии, вече са завладяни от британците. Само Канада няма подобни стремежи. Но другите в делегацията, Смитс и Бота настояват Германска Югозападна Африка да бъде отстъпена на Южна Африка, Нова Зеландия иска Германска Самоа, а Хюз от Австралия от името на австралийското обществено мнение иска Нова Гвинея и други германски острови.⁷¹²

Хюз, който първоначално иска директни анексии, е особен трън в очите на Уилсън, чието ОН и принципи той омаловажава при всяка възможност. Затова Уилсън нарича дребния австралиеца „досаден паразит“.⁷¹³

На 20 февруари, под председателството на Балфур, делегацията на Британската империя се събира, за да разгледа два въпроса, свързани с мандатите. Първо, какво трябвало да представлява мандата? И второ, при какви условия ще се предоставят мандатите?

⁷⁰⁷ L. Bruce Fulton, 'France and the Ottoman Empire, in Marian Kent (ed.), *The Great Powers and the End of the Ottoman Empire* (London: George Allen & Unwin, 1984), pp. 141-171.

⁷⁰⁸ Riddell diary, 1 September 1919, Riddell Ad. Ms 62984, BL. This is also recounted in Hugh and Mirabel Cecil, *Imperial Marriage*, p. 292.

⁷⁰⁹ Milner to Amery, 7 February 1919, AMEL 1/3/42, AP.

⁷¹⁰ 'Repartition of Africa', ch. 7 in Louis, *Ends of British Imperialism*.

⁷¹¹ Среща на ИВК на 20 декември 1918 г., цитирана в Förster, „Religio Milneriana“, стр. 279.

⁷¹² В секретна нота, озаглавена „Австралия и тихоокеанските острови“ от 6 февруари 1919 г., Хюз твърди, че австралийците считат контрола за „абсолютно необходим за тяхната сигурност“. Той подчертава стратегическото значение на Нова Гвинея и редица близки острови, които са „неразделна част от Нова Гвинея и съответно трябва да се третират като неразделна част от Австралия“. Той също предявява претенции към Соломоновите острови и о-в Науру. W.C.P. 71, деп. 389, МР.

⁷¹³ MacMillan, *Peacemakers*, p. 56.

Балфур предлага на Милнър да изготви проектоплан, след консултация с Хюз, Бота и У. Ф. Маси, министър-председателят на Нова Зеландия, „даващ необходимите подробности относно териториите, от които те са заинтересовани“, за разглеждане от Междусъюзническата комисия, която ще вземе окончателните решения.

По време на срещата със Джоузеф Кук от Австралия, надявайки се да попречи на японците да укрепят своя дял от плячката, пледира за забрана на допълнителни въоръжени сили в мандатните области. Милнър се съгласява да постигне това чрез „всяко възможно споразумение“.⁷¹⁴

Милнър изготвя меморандум за разглеждане от делегацията, в който се посочват три вида мандати, които с леки промени ще бъдат приети от комисията за междусъюзнически мандати.

Клас А е предназначен за общности, които са „достигнали етап на развитие, при който съществуването им като независими нации“ може да бъде „временно признато, при условие че се предоставят административни съвети и помощ от отговорната велика сила, докато не станат способни да съществуват самостоятелно. Желанията на тези общности да бъдат основното съображение при избора на задължителна сила“. В тази категория попада Турската империя, чието разделяне ще отнеме най-много време за уреждане.

Мандатите от клас Б включват народи на такъв етап, че отговорната велика сила „трябва да бъде отговорна за управлението на територията при условия, които ще гарантират свободата на съвестта или религията“. Според Милнър това е най-сложната и спорна категория, включваща области като Германска Източна Африка, Камерун и Тоголанд.⁷¹⁵

Последният тип мандат В съдържа областите от най-голям интерес за имперските делегати. Това са територии, които „поради ниската си гъстота на населението, малкия си размер, отдалечеността си от центровете на цивилизацията, географската си близост с мандатната държава или други обстоятелства могат най-добре да се управляват съг-

⁷¹⁴ 'Minutes of the British Empire Delegation Meeting' 20 February 1919, dep. 389, MP.

⁷¹⁵ Mandates. Under Clause Six of the Draft Covenant of the League of Nations, 8 March 1919, dep. 389, MP.

ласно законите на мандатната държава като неразделна част от нея, при спазване на гаранциите за защита на интересите на местното население“.

Милнър предлага Германска Югозападна Африка да бъде мандат от клас В под ръководството на Южна Африка. Тихоокеанските владения на Германия, разделени на север и на юг от Екватора, също са в клас В.

На юг Милнър предава Самоа на Нова Зеландия, Науру на групата острови в Западния Тихоокеански регион под командването на британския върховен комисар във Фиджи, а останалата част – на Австралия.⁷¹⁶

В Тихия океан Милнър също трябва да съгласува амбициите за господство с тези на японския съюзник. Признавайки, че е „про-японец“, Милнър, след като преглежда споразумението, сключено с Япония през 1917 г. за придобиване на Шандунския полуостров под аренда и тихоокеанските острови северно от екватора, не намира нищо „неразумно“ или „смушаващо за нас“.⁷¹⁷

Въпреки безпокойството в САЩ, Нова Зеландия и Австралия, споразумението грубо оставя японците във владение на север от екватора.

Всички мандати трябва да бъдат под „надзора“ на ОН, но на практика под контрола на една от държавите-мандатори или на някой местен владетел, подчинен на нея. Милнър надлежно отбелязва, че в някои случаи първият проблем е да се „завладе“ държавата, нещо, което ОН не може да направи.⁷¹⁸

С Милнър в Париж, Амери поема отговорността в Министерството на колониите, замествайки своя началник в кабинета и в различните комисии. През февруари Амери е особено загрижен за съдбата на очаквания закон за емиграцията, подобен на доклада на Кралската комисия на доминионите от 1917 г., както и за проблемите на колониите на короната в Африка.⁷¹⁹

Той докладва на Милнър, че Бонар Лоу е написал подходящо изречение за емиграцията за речта на краля, но то е изрязано и сега законопроекът изглежда „напълно във въздуха“. Според Амери влиянието на Милнър е необходимо, за да се прокара през кабинета. Той също информира началника си за износа на палмови ядки от Западна Африка и преплетените въпроси за алкохола и приходите.

Според Амери „трябва да преразгледаме цялата система за приходите на колониите на короната“, особено в Западна Африка, където следвоенната забрана за търговия с алкохол „ще ги изправи пред сериозни дефицити“.⁷²⁰

Още по-голям е въпросът за възстановяването на Източна Африка. Амери „неохотно“ се съгласява с „искането за заселването на бели колонисти и след това да бъде в отбрана срещу искането на белите заселници за осигуряване на местна работна ръка“. Това кара заселниците „постоянно да се противопоставят на правителството и да настояват за самоуправление, за която все още не са готови, докато нашата защита на местното население е чисто негативна за тях“ и също „чисто негативна по отношение на индийската емиграция“.

Необходима е всеобхватна политика. Амери ще засели „колкото се може повече бели. Умишлено се предпочита заселването на ... за да се създаде редом с белите заселници, работеща местна общност, която винаги ще има определен излишък от работна ръка“. В други, новоусвояеми части на страната, британците трябва да заселят индийс-

⁷¹⁶ Също.

⁷¹⁷ Milner to Massey, 30 January 1919, in Forster, 'Religio Milneriana', p. 279.

⁷¹⁸ Mandates. Under Clause Six of the Draft Covenant of the League of Nations, 8 March 1919, деп. 389, МР.

⁷¹⁹ Подобен законопроект за емиграцията е оттеглен година по-рано под натиска на корабоплавателната индустрия.

⁷²⁰ Amery to Milner, 12 February 1919, AMEL 1/3/42, АР.

ки ветерани или индийски работници, които „са работили за определен период от време с бели земеделци, и са обработвали земята“. Като има бели, черни и кафяви, които работят „всички заедно (макар и не непременно в едни и същи райони)“, Амери твърди че, „това трябва да превърне Източна Африка в една велика страна и източник на огромно богатство в рамките на много малко години“.⁷²¹

В края на февруари Амери все още не може да докладва за напредък по Закона за емиграцията. Той казва на Милнър, че „Л. Дж. се страхува от думата“ и иска „по-приятно заглавие“. Окланд Гедес, министърът на националната служба, казва на Амери, че Великобритания трябва „да загуби няколко милиона“ по икономически причини и повдига този въпрос в кабинета, но уелсецът „излязъл от релсите още на първия коловоз“, което довело до „най-раздутата“ дискусия, която Амери някога е чувал, дори в кабинета. По време на това „тежките господа от финансовите и прамиишлените среди“, водени от корабния магнат лорд Инвърфорт в Министерството на боеприпасите, генералния пощенски директор Алберт Илингуърт и сър Алберт Стенли от Търговския съвет, „всички увериха министър-председателя, че през следващите няколко години ще има толкова много заетост, че ще има остър недостиг на работна ръка“.

Амери, говорейки за първи път в кабинета, подкрепя Гедес и добавя, че независимо кой е прав в дебата за труда, все пак ще има стотици хиляди, които възнамеряват да емигрират и по-добре е да го направят „систематично и успешно, отколкото да има обща бъркотия“.⁷²²

Седмица по-късно Амери казва на Милнър, че освен ако не получи „благословията“ на Лойд Джордж за преименувания законопроект за заселване в чужбина, „Бонар Лоу ще откаже да вземе каквото и да е решение за неговото въвеждане“.⁷²³

В крайна сметка всички усилия на Амери са напразни, тъй като не е внесен никакъв законопроект. Въпреки това, през март 1919 г. кабинетът одобрява създаването на Комитет за заселване в чужбина, който ще представи схема за заселване на бивши военнослужещи и техните семейства в доминионите. Амери и Милнър продължават да работят по темата, и техните усилия, ще доведат до Закона за уреждане на империята от 1922 г.⁷²⁴

Осигуряването на принципа и практиката на имперските митнически преференции в следвоенните години е друга област на безпокойство за Милнър и Амери, които с основание се опасяват от възраждане на ортодоксалната свободна търговия като част от тревожно общо връщане към предвоенното статукво. Амери увещава Милнър да използва влиянието си върху министър-председателите на доминионите, Чембърлейн и Бонар Лоу. Той вижда реална опасност преференциите да бъдат „заличени от частните сделки“ между отделните доминиони или Обединеното кралство и чуждестранните държави.

Такива споразумения вече се договарят между Австралия и Франция. За Амери това е „напълно погрешно по принцип“. „Самата същност“ на преференциите е, че стоките „с произход от империята трябва да бъдат третирани по-благоприятно от тези на

⁷²¹ Също. За кратък коментар относно Амери, Милнър и местната работна ръка през този период вижте М. К. Бантон, *'The Colonial Office, 1820-1955: Constantly the Subject of Small Struggles', Masters, Servants, and Magistrates in Britain and the Empire, 1562-1955* (Chapel Hill, NC, and London: University of North Carolina Press, 2004), pp. 251-302.

⁷²² Amery to Milner, 27 February 1919, AMEL 1/3/42, AP.

⁷²³ Amery to Milner, 5 March 1919, AMEL 1/3/42, AP.

⁷²⁴ Dane Kennedy, *'Empire Migration in Post-War Reconstruction: The Role of the Overseas Settlement Committee, 1919-1922'*, *Albion* 20:3 (Autumn 1988), pp. 403-19; Stephen Constantine (ed.), *Emigrants and the Empire: British Settlement in the Dominions Between the Wars* (Manchester: Manchester University Press, 1990); Plant, *Overseas Settlement*; W. A. Carrothers, *Emigration from the British Isles: With Special Reference to the Development of the Overseas Dominions* ([1929]; repr. London: Frank Cass, 1966).

чуждестранните държави, независимо от каквато и да е сделка, която може да бъде сключена“. Според него преференциите, „дори при съществуващи мита“, трябва да са „най-предпочитани“. Всички африкански колонии, например, могат да се възползват от тютюна, Южна Африка и Австралия от виното, а всяка колония, която произвежда сладко, консервирани плодове или кондензирано мляко, ще се възползва от акциза върху захарта, а ако данъкът върху моторните превозни средства се запази и за Канада, тя също ще получила нещо. Според Амери „диапазонът на данъчно облагане може да се увеличи с голяма полза както за приходите, така и за преференциите, без да се нарушават обещанията на правителството“.⁷²⁵

Под влияние на Бонар Лоу и Милнър, бюджетът на Чембърлейн за 1919 г. се отличава с първата отстъпка по отношение на имперските преференции. Обратно в Лондон през март, Милнър започва да „поема най-напред“ Министерството на колониите.

Той докладва на Глейзбрук в Канада, че има много за вършене, но работата няма да е толкова тежка, колкото във Военното министерство. Той възнамерява да продължи да прехвърля тежестта върху Амери. Милнър се радва да се е върнал и не харесва работата в Париж, нито „перспективите там, нито отношението на всеки, участващ в мирните преговори“.⁷²⁶

Две седмици по-късно той пише в подобен дух до генерал-губернатора в Отава, херцог Девъншир. Милнър му споделя, че в Париж е бил „сред неописуемия хаос, известен като „Мирната конференция“. Въпреки че делегацията на Британската империя е свършила много отлична работа там, там беше като „съвременната Вавилонска кула“. Между „непримиримите апетити и политики на различните нови държави и липсата на един-единствен ръководен принцип в обсъжданията на „голямата петорка“, Милнър превижда че „зараждащо се световно споразумение или ОН, ще бъде само лист хартия“.

Министър-председателят на Канада, съобщава Милнър, стана „неспокоен“, но се справи добре на конференцията. Според него Бордън е бил единственият от министър-председателите на доминионите, който, без да престава да бъде добър канадец, е бил „способен да възприеме по-широката гледна точка“, чиято преценка и влияние са „наистина полезни по имперски и международни въпроси“. Бордън не е „претенциозен“, а „човек с тежест“ и „напълно честен“.⁷²⁷

Това писмо до генерал-губернатора поставя началото на кореспонденция, представяща това, което задълженията на Милнър като колониален секретар изискват в целия имперски съвет. Преди да напусне колониалния офис през февруари 1921 г., Милнър изпраща до Девъншир стотици послания, с копие за информация на действащия канадски министър-председател. Темите варират от безбройните теми, повдигнати по време на мирното споразумение, до вътрешните работи на Канада, особено ендемичните работнически вълнения през периода, ставащи още по-заплашителни от продължаващата гражданска война в Русия.

Милнър също изпраща редовни и откровени оценки на европейската и световната ситуация. През март 1919 г. колониалният секретар виждаше перспективите „още по-черни, отколкото преди година“ по време на германската офанзива. След като комунистите завземат властта в Унгария, Милнър се опасява, че наказателния мир ще вкара Германия по същия път. Той споделя на Робърт Бранд, който е в Париж като помощник на лорд Робърт Сесил и работи с Джон Мейнард Кейнс от делегацията на Министерството на финансите, за определянето размера на репарациите, че всяко споразумение, което лишава Германия от по-голямата част от наличните ѝ активи, е „икономически глупаво, и изключително опасно политически“. Милнър отхвърля като безнадежден

⁷²⁵ Amery to Milner, 3, 5 March 1919, AMEL 1/3/42, AP.

⁷²⁶ Milner to Glazebrook, 11 March 1919, GP.

⁷²⁷ Milner to Devonshire, 25 March 1919, Milner Fonds, A-883, Library and Archives Canada.

опит на съюзниците „да накарат Германия да възстанови загубите им от миналото“. Според него „колкото по-малко искаме от Германия, толкова по-вероятно е да получим нещо“⁷²⁸.

Това е в съответствие с констатациите на Комитета по мирните условия на Милнър от предходния април, които повтарят позицията на Търговския съвет, че „всичко като пълно обезщетение за загубите нанесени от войната, е очевидно невъзможно“ и че налагането на такива големи репарации е „нежелателно, защото ще доведе до много трудности и ще забави постепенното възстановяването на мирния дух по целия свят“.⁷²⁹

Голяма част от работата на Милнър в Париж е свързана с подновената „борба за Африка“.⁷³⁰

Французите искат Тоголанд и Камерун (и двете завладени по време на войната), както и свободата на действие в Мароко. Милнър работи с френския си колега Анри Симон, за да уточни подробностите (повечето от които вече са решени по време на войната) и Франция получава Тоголанд и по-голямата част от Камерун, с изключение на малка ивица до британска Нигерия. Британците спечелват по-голямата част от Източна Африка, където боевете продължават през цялата война, за да свържат колониите си на север и юг. В крайна сметка Милнър симпатизира на претенциите на Белгия, казвайки на Амери, че е склонен да бъде щедър към по-малкия съюзник, като отстъпва част от територията на Германска Източна Африка.⁷³¹

Обратното важеше за италианците, които според Милнър са особено нахални и искат да си върнат унижението от 1896 г. от абисинците при Адова, затова искат части от Сомалия. Милнър се пита дали Лойд Джордж осъзнава сериозността на предоставянето на всичко, което искат. Според него отстъпването на Джубаленд (Джибути) ще предизвикало възмущение от британците в Източна Африка. Милнър също е раздразнен, че британците са склонни да отстъпват повече, отколкото французите.

Британски Сомалиленд, който Лойд Джордж е готов да отстъпи, Милнър нарича една от „възловите точки“, чиято загуба ще отслаби стратегическата позиция на Великобритания. Той предупреждава, че италианците се опитват да контролират подходите

⁷²⁸ 22 март 1919 г., във Forster, „Religio Milneriana“, стр. 252. За Кейнс, с когото Милнър провежда няколко дискусии в Париж, виж Robert Skidelsky, John Maynard Keynes: Hopes Betrayed 1883-1920 (Лондон: Macmillan, 1983), стр. 354-75.

⁷²⁹ Bruce Kent, The Spoils of War: The Politics, Economics and Diplomacy of Reparations, 1918-1932 (Oxford: Clarendon Press, 1989), p. 30.

⁷³⁰ Michael Callahan, Mandates and Empire: The League of Nations and Africa 1914-1931 (Brighton: Sussex Academic Press, 1999) and Wm. Roger Louis, Great Britain and Germany's Lost Colonies 1914-1919 (Oxford: Clarendon Press, 1967) and Ends of British Imperialism.

⁷³¹ Amery, My Political Life, vol. 2, p. 181. For the struggle over Belgium's claims, see Forster, 'Religio Milneriana', p. 281-283.

към Абисиния (бъдещата Етиопия) с цел да я завладеят. „Само да погледнем картата, ще разберем колко сериозно и създаването на Италианска колониална империя, по-територия половината от Британска Индия, в североизточния ъгъл на Африка.“ Сегашните италиански ивици не са важни, „но установяването на огромен италиански колониален блок, фланкиращ главния ни път към Индия и приваждащ Италия в тесни отношения както с Арабия, така и със Судан, е съвсем различен въпрос.“⁷³²

Дори да предположим, че британците гледат с безразличие на установяването на италианска власт над Абисиния, Милнър предупреждава Лойд Джордж: „Имаме определени жизненоважни интереси в тази страна, които трябва да защитим. Имам предвид горните течения на Син Нил. Най-далечното разстояние, на което британците могат безопасно да допуснат италианците, е да им предложат източната част на Британски Сомалиленд, около 30 000 кв. мили, която граничи с Италиански Сомалиленд.“

Според Милнър е необходимо да се изключи всеки имперски съперник от „тази голяма сфера на британско влияние, простираща се от центъра на Източна Африка, през Судан, Египет, Арабия и Персийския залив до Индия, която е истинската британска „империя“ освен Доминионите“.⁷³³

Милнър „отказва да отстъпи“ по въпроса за Сомалиленд и накрая малките му отстъпки към Италия включват благоприятно пренареждане на либийско-египетската граница и прехвърляне на долината Джуба от Източна Африка.⁷³⁴

Италия няма друг избор, освен да приеме предложенията на Великобритания и Франция и временно се оттеглила от Конференцията, не заради имперското споразумение, а заради обещаната земя по адриатическото крайбрежие, което по-късно ще бъде част от новата държава Югославия.

Италианците също ще бъдат периферно ангажирани в най-заплетените териториални преговори в Париж – разделянето на Османската империя.⁷³⁵

По време на войната, на Италия е обещана територия в югозападна Мала Азия, на арабите е обещана независимост с „писмото на Макмахон“ до крал Хюсеин, споразумението Сайкс-Пико, разделя голяма част от османските територии между Великобритания и Франция, Декларацията Балфур от 1917 г. (за чието изготвяне помога Милнър⁷³⁶) обещава Палестина като „национален дом“ за „еврейския народ“, а на гърците е обещан района около Смирна (б. пр. заедно с българска Западна Тракия и турска Одринска Тракия). Освен това е обещано на арменците, оцелели след турските кланетата от предходните години, независима държава.

Милнър казва на Джордж Лойд, депутат от Юнионистката партия, предопределен в бъдеще да бъде губернатор на Бомбай и върховен комисар на Египет, че е „силно заинтересован, от проявата на разумна милост към турците“. Въпреки това, с господството им над арабите е приключено и той иска да направи всичко възможно, за да спаси това, което е останало от арменците. Отвъд това, за разлика от онези, които предлагат изгонването на турците от Европа, той предпочитат да запазят владенията си до Адрианопол. Милнър гледал на турците като на „потенциални приятели“, които могат да засилят позицията на Великобритания в Южна Азия и Египет. В този смисъл той е „про-

⁷³² Milner to Lloyd George, 16 May 1919, dep. 46, MP.

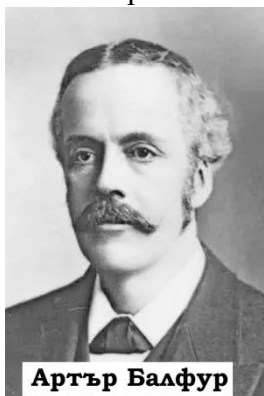
⁷³³ Също.

⁷³⁴ "Equitable Compensation" for Italy in Africa', 30 May 1919, dep. 389, MP.

⁷³⁵ John Darwin, 'An Undeclared Empire: The British in the Middle East, 1918-39' in Robert D. King and Robin M. Kilson (eds), *The Statecraft of British Imperialism: Essays in Honour of Wm. Roger Louis* (London: Frank Cass, 1999), pp. 159-176; and Kent (ed.), *The Great Powers and the End of the Ottoman Empire*, 2 April 1919, quoted in Marlowe, Milner: *Apostle of Empire*, p. 329.

⁷³⁶ Тоя я оформя като текст, но основните положения са дадени от Ротшилд и ционистите, а Балфур само я подписва формално, тъй като е външен министър. (б. пр.)

турски настроен“, но признал пред Лойд, че това означава „плуване срещу течението, което е силно в обратна посока“.⁷³⁷

Артър Балфур

Сирийският въпрос, на който Милнър отделял голяма част от времето си, също остава нерешен през 1919 г., като французите контролират Бейрут и крайбрежието, а емир Фейсал – Дамаск и вътрешността на страната. Милнър също участва в посредничеството между французите, арабите и ционистите, чиято кауза подкрепя, по отношение на Палестина, британският мандат за която включва условията на Декларацията на Балфур.

На следващата пролет, на конференцията в Сан Ремо, османските мандати окончателно са разпределени. Французите разменат Палестина и Мосул с британците за свобода на действие срещу Фейсал, който няма друг избор, освен да се откаже от Сирия и да приеме трона на британския мандат Ирак, както е преименувана турска Месопотамия. Когато никоя държава не приема мандат, четири месеца по-късно мирът, подписан с турците в Севр, оставя арменците на турската милост.

Присъствието на делегацията на империята на мирната конференция, работеща в тясно сътрудничество с британците, създава илюзорна представа за единство. През март Милнър признава това, което той смята за естествена, но временна, центроостремителна тенденция, като неизбежна реакция на духа на войната. Той обаче продължава да вярва, че „не може да има съмнение в реалността на настроенятия за империята“.⁷³⁸

В „Таймс“ от 11 април Милнър обръща внимание на „почти безграничните възможности за развитието“, произтичащи от превръщането на владенията в нации, които, дори и силно осъзнаващи собствената си националност, желаят да останат в империята. „Ако това желание се изпълни“, продължава той, „светът ще види за пръв път постоянно обединение на редица велики сили под една корона“. Това всъщност ще е „общество на нациите“, независимо дали е част от по-голяма организация (т.е. ОН), и притежава „моралното единство“, което една по-голяма организация, ако възникне, ще трябва да придобие.

Това единство обаче скоро е подложено на атака, когато Луис Бота убеждава Лойд Джордж, да получи правото на своя доминион да не ратифицира обещанието на Великобритания, че ще гарантира военната помощ на Франция при бъдещи нападения. Така той оставя отворена възможността за неутралитета на доминиона, при бъдеща европейска война.

По ирония на съдбата, в Деня на империята през 1919 г., Милнър се оплаква на Лойд Джордж, че подобно споразумение е „несъвместимо със съществуването на Британската империя като политическа единица“.⁷³⁹

Останалите доминиони ратифицират френския договор, който в член IV, както Милнър посочва за информация на Бордън, гласи, че договорът „не налага никакви задължения на нито един от доминионите на Британската империя, и той ще влезе в сила, само след като бъде или ако бъде одобрен от парламента на съответния доминион“.⁷⁴⁰

Обратно в Париж, Милнър е силно обезпокоен от условията, дадени на германската делегация през май същата година. За да запази сигурността на Британската империя, той се съгласява да вземе колониалните владения на Германия и да ограничи военния ѝ капацитет. Той обаче се противопоставя на законопроекта за репарациите, който

⁷³⁷ *Sunday Express*, 30 March 1919, Forster, „Religio Milneriana“, p. 286.

⁷³⁸ Forster, „Religio Milneriana“, p. 287.

⁷³⁹ Forster, „Religio Milneriana“, p. 287.

⁷⁴⁰ Milner to Devonshire, 12 July 1919, Borden Papers, C-4343, Library and Archives Canada.

трябва да бъде представен (подкрепен от член 231, който приписва военната вина на Германия), така и на загубата на територия и население, за да се изпълнят принципите на „самоопределение“, което Милнър смята за безразсъдно, както и на идеята, че ОН може да поддържа мира в света. Аргументите му срещу прекомерните наказания обаче не са чути, започвайки с Лойд Джордж и Милнър, осъзнава ограниченията на позицията си.⁷⁴¹

Изправена пред френско нашествие, Германия няма друг избор, освен да приеме наказателните условия. В деня преди подписването на германския мирен договор, Милнър е назначен за председател на Комисия по мандатите, която продължава работата до окончателното уреждане през следващите месеци.⁷⁴²

На първото заседание на комисията, сутринта на подписването на Версайския договор, японците вече повдигат въпроси относно „принудителния труд“ и войските в техните мандати, докато французите поставят под въпрос клаузата за „търговското равенство“.⁷⁴³

Въпреки възраженията си, Милнър присъства във Версай на 28 юни 1919 г., в петата годишнина от убийствата в Сараево, за да подпише германския договор. Той намира церемонията за „странно невпечатляваща“.⁷⁴⁴ За да отбележи случая, Милнър изпраща на Девъншир и своите имперски събратя кралската прокламация за публикуване, в която се заявява, че „подписването на Мирния договор ще бъде посрещнато с дълбока благодарност в цялата Британска империя. Този официален акт довежда до заключителния си етап ужасната война, която опустоши Европа и разстрои света. Той демонстрира победата на идеалите за свободата и независимостта, за които сме направили безброй жертви. Споделям радостта и благодарността на моя народ и искрено се моля предстоящите години на мир да им донесат все по-голямо щастие и просперитет“.⁷⁴⁵

Щастието и просперитетът обаче щяха да се оказват недостижими за всички страни. Въпреки че германският договор е подписан, достигнатият „заключителен“ етап не означава незабавен край на британската блокада. Тя остава в сила, в очакване на ратифицирането му от Германия и уреждането на репарациите.

В резултат на това гладната смърт на континента продължава. Много хора в доминионите са нетърпеливи да подновят търговията с Германия и Милнър е принуден да обяснява политиката в кореспонденцията си с Бордън и другите.

Президентът Уилсън се завръща у дома, за да започне епична и в крайна сметка загубена битка със Сената на САЩ за ратифицирането на Версайския договор. Милнър защитава правото на доминионите също да санкционират документа и той наблюдаваше сложния процес от Министерството на колониите. Това, според него, демонстрира тяхното „равенство в статута с Обединеното кралство като партньори в „Британската империя“. В реч от 9 юли Милнър повтаря, че „единствената възможност за продължаването на Британската империя“ е въз основа на „абсолютно равноправно партньорство“. Той признава, че това е лесно за казване. Да се реализира на практика, „без да се стигне до прекъсване на отношенията между нас и доминионите“, е една от „най-

⁷⁴¹ Той казва на своя стар приятел, сега сър Хенри Бирченоу, председател на Британската южноафриканска компания, че „личното влияние е толкова променливо нещо и в момента не съм в настроение да го използвам спрямо министър-председателя“ (25 май 1919 г., цитирано в Marlowe, Milner: *Apostle of Empire*, стр. 335).

⁷⁴² Другите членове, назначени на 27 юни 1919 г., са „полковник“ Едуард Хаус от САЩ, Симон от Франция, Крести от Италия и виконт Чинда от Япония. Пол Манту, „Обсъжданията на Съвета на четириимата (24 март – 28 юни 1919 г.): Бележки на официалния преводач“, превод и редакция на Артур Линк, 2 тома (Принстън, Ню Джърси: Princeton University Press, 1992), том 2, стр. 582.

⁷⁴³ Minutes of the Special Mandates Commission, 28 June 1919, деп. 390, МР.

⁷⁴⁴ Marlowe, Milner: *Apostle of the Empire*, p. 335.

⁷⁴⁵ Milner to Devonshire, 27 June 1919, Borden Papers, C-4343, Library and Archives Canada.

сложните задачи, пред които някога е трябвало да се изправя държавническото мислене“. Той не се страхува от това, но признава, че поради трудностите „и най-добрите ни усилия могат да завършат с неуспех. Но друг избор няма“. В този смисъл Милнър признава, че е необходимо и неизбежно в бъдеще доминионите да имат пряко и независимо представителство на международните конференции, за които той настоява, че „няма да навредят на нищо и всъщност само могат да допринесат за укрепването на вътрешните връзки в Империята“.⁷⁴⁶

В дебата на Камарата на лордовете на 30 юли относно клаузите за имперските преференции от Закона за финансите, Милнър отговаря на атаките на онези, които след края на войната отново се връщат към свободната търговия. Милнър отдава „огромно значение“ на следващите 20 до 30 години както за доминионите, така и за зависимите колонии в империята и се обявява за „твърд привърженик“ на митническите преференции. Той не смята това за „еднократно приложение на принцип с много по-голямо и по-широко значение“. Той разбира принципа на преференциите като „особен интерес за нас от развитието на тези велики държави от нашата собствена раса, кръв, традиции и идеи, на които... само ние можем да разчитаме в големите борби на света, въпреки че не изпитваме враждебност към никоя чужда нация“.

Милнър си спомня реакцията си отпреди години, когато доминион предоставя първият дредноут за британския флот, когато задава въпроса: „Аржентина (т.е. чужда държава) даде ли ни боен кораб?“.

Той използва примера с емиграцията, заявявайки, че ако хората искат да емигрират, „нека го направят в границите на Империята, а не в чужди страни. В това не се подразбираше враждебност, „а само предпочитание на нашите собствени роднини и близки“. Това наистина е „основната идея на тази политика на имперски преференции“, която според Милнър не включва „никакво отклонение от свободната търговия, или по-скоро свободния обмен“. Той не вярва, че преференцията, „във формата, в която е предоставена от правителството“, е някакво отклонение от свободния обмен, но ако е така, Милнър смята, че това е „оправдано от тези по-високи съображения на националната политика, които се опитам... да представя пред Ваши светлости (т.е. в Камарата на лордовете)“.⁷⁴⁷

Пред група студенти от Оксфорд в театър „Шелдониън“ два дни по-късно Милнър се връща към темата за имперското равенство. Той каза на публиката си, че са минали 45 години, откакто като студент е бил „за първи път развълнуван от новата визия за Империята“ като „обгръщаща света група от сродни нации, някои от които дори с времето са предопределени да надраснат родината майка, обединени на основата на равенство и партньорство и главно свързани от морални и духовни връзки“. През целия си живот, продължава Милнър, за тази „висша концепция за Британската империя и единственото ѝ реално бъдеще трябваше да се боря с неразбиране, с пренебрегване, с потапяне във вълнението от местни и партийни спорове по въпроси, често с безкрайно по-малко реално значение“. Въпреки че покровителството изглежда окуражаващо, Милнър не се безпокои за близкото бъдеще и очаква временен неуспех в областта на имперската политика в този „период на обща реакция, и отлив от високото морално и

⁷⁴⁶ *The Times*, 10 July 1919, no Forster, „Religio Milneriana“, p. 288. У. А. С. Хюинс, който година по-рано съветва Милнър по икономическите клаузи на неговата Комисия за мирни условия, счита речта на Милнър „за статута на доминионите за неразумна и че ако бъде приложена, ще доведе до разпадането на Империята“. Как, пита Хюинс, „различните части на империята могат да сключват отделни международни споразумения и да останат обединени?“ Уолтър Лонг отговоря на Хюинс, че речта не отразява политиката на правителството, а е „просто мнението на Милнър, който никога не е го обсъждал в кабинета“. 10 July 1919 diary, in *The Apologia of an Imperialist: Forty Years of Empire Policy*, 2 vols (London: Constable and Co., 1929), vol. 2, pp. 186-187.

⁷⁴⁷ *HL Debs* (series 5), vol. 36, cols. 66-73.

духовно ниво, саможертвата и безусловният патриотизъм... показави по време на най-висшето изпитание на последните четири години“.

„Но вече са направени огромни крачки към имперското единство в Имперския военен кабинет и Делегацията на империята в Париж. Сега трябва да се определи, формата на инструмента за бъдещо сътрудничество. Милнър не е съгласен с онези, които смятат, че отделното членство в ОН на Великобритания и доминионите заплашва понататъшното сътрудничество и единство. Членството в „Британската общност“ (фраза, която той използва като синоним на Британската империя) вече дава ползите, които новата ОН се надява с времето да разпростре върху света. Тъй като има повече за губене от която и да е друга държава, в друг Армагедон, Британската общност „не можеше да има по-висш интерес от това да превърне *rax Britannica* в *rax mundi*“.⁷⁴⁸

„Само времето щеше да покаже дали новосъздадената ОН ще „се вкорени в каменната почва“. Ако, продължава той, „в стремежът ни към *rax mundi*, който може никога да не постигнем, да изпуснем от ръцете си *rax Britannica*, който е нашето отдавна гарантирано и добре изпитано притежание днес, ще изпуснем питомното за да гоним дивото“. Въпреки че според него ОН ще се нуждае от време, за да се развие, тя има едно предимство пред Британската общност – притежава договор и устав (конституция), каквито липсват за нашата Империя. Старите договори и ръзки на Империята са останали и все още не са създадена нови“.

През следващата година е обещано свикване на конференция и Милнър се надява, че „конструктивното държавническо майсторство“, ще използва договора на ОН като ръководство, за да се създаде новата имперска рамка. „Защото е изключително странно, че самоуправляващите се държави (доминиони) на Британската империя, присъединявайки се към ОН, са обвързани чрез официални връзки с редица чужди държави, а никога досега не са поели подобни задължения една към друга.“⁷⁴⁹

На 19 септември 1919 г. Австралия е последният доминион, ратифицирал Версайския договор. След като всички са съгласни, Милнър пише на Лойд Джордж: „цялата империя може да влезе с един-единствен акт, което е по-скоро триумф“.⁷⁵⁰

В интервю, публикувано през този месец, Милнър обявява включването на министрите на доминионите сред подписалите Версайския договор като „равнопоставени пълномощници на краля“, което вече илюстрира „нова конституция на империята“. Обединеното кралство и доминионът са „партньорски нации; но не с еднаква власт, а с еднакъв статут за всички“. Запазването и укрепването на този „свободен съюз“ е „първостепенно задължение на британското държавническо майсторство“.⁷⁵¹

С европейския мир, който е на път да се установи, правителството на Лойд Джордж вече може да обърне повече внимание на три особено проблемни следвоенни националистически движения – в Ирландия, Индия и Египет, които надминават по организация и сложност всичко, с което Империята някога се е сблъсквала.

Милнър участва само периферно в първите два въпроса, но се съгласява да поеме основната отговорност за разглеждането на сериозните проблеми, възникнали в Египет, официално обявен за протекторат през 1914 г., но оставащ под надзора на Министерството на външните работи на Кързън.

⁷⁴⁸ *Формулата на съвременният неолиберален глобализъм, само *rax Britannica* е заменен с *rax Americana*. (б. пр.)*

⁷⁴⁹ *Milner, The British Commonwealth. От броя за март 1919 г. списанието „Кръгла маса“ вече не е с подзаглавие „Тримесечен преглед на политиката на империята“, а „Британска общност“. За преглед на употребата на термина виж W. David McIntyre, 'The Commonwealth, in Robin W. Winks (ed.), The Oxford History of the British Empire: Volume V, Historiography (Oxford: Oxford University Press, 1999), pp. 558-70.*

⁷⁵⁰ *O'Brien, Milner, p. 344.*

⁷⁵¹ *The Future, September 1919, quoted in Forster, "Religio Milneriana", p. 289.*

По време на войната Милнър предлага, че статутът на протекторат може временно да опрости дипломатическите и международните въпроси, „вътрешните конституционни и административни въпроси, ще заемат тяхното място и ще се окажат още по-проблемни“.⁷⁵² В Кайро ще се убеди в правотата на думите си.

14. ОТНОВО В ЕГИПЕТ: МИСИЯТА НА МИЛНЪР И СЛЕД ТОВА

Съвсем естествено е Милнър, който започва имперската си кариера в Кайро и оттогава редовно посещава страната, да ръководи разследващата мисия в Египет.⁷⁵³ Тази стъпка се обсъжда от април 1919 г., но се отлага многократно поради възникващи вътрешни и имперски кризи. Според първоначалните си условия, мисията на Милнър трябва „да проучи причината за последните безредици в Египет и да докладва за съществуващата ситуация... и формата на Конституцията, която, ще бъде най-добре предназначена за протектората, да насърчи мира и просперитет, прогресивното развитие на самоуправляващите се институции и защитата от чуждестранните интереси“.⁷⁵⁴ Милнър докладва на кралския секретар Стамфордъм на 19 ноември: „Съдбата ми изглежда е решена. Трябва да замина за Египет в петък – и очаквам да отсъствам между 2-3 месеца“. За съжаление, той няма да бъде там, за да посрещне завръщането на принца на Уелс от неговото „триумфално пътуване“ през САЩ и Канада.

Той продължава, че Амери ще действа от негово име в Министерството на колонии по този и други въпроси, докато той отсъства.⁷⁵⁵

Преди да замине, Милнър е в Камарата на лордовете, за да чуе Кързън и да говори за мисията си. В отговор на въпрос, министърът на външните работи (Кързън) заявява, че „географското положение на Египет на портата на Палестина, на прага на Африка и на главния път към Индия прави невъзможно Британската империя да се освободи от отговорност, защото това засяга собствената ни сигурност“. Не само британските, но и универсалните интереси „ще бъдат най-добре защитени, като Египет бъде оставен под егидата на велика цивилизована сила“.

Той защитава Протектората и каза на лордовете, че задача на Милнър ще бъде да „разработи подробностите на Конституцията“, в която ще са необходими британска помощ и насоки. Мисията не започва с предварително изготвена конституция, и трябва да се консултира с всички страни. Тя не е упълномощена да налага система на Египет. „Основният принцип е прогресивното развитие на египетските институции за самоуправление под британска закрила“.⁷⁵⁶

По пътя за Кайро, Милнър споделя опасенията си с Кързън, пишейки му, че от заминаването на Кромер тук „ври гърне на вещица“ и настоящите проблеми „неминуемо са следствие поради натрупване на обезпокоителни влияния с много дълга история“.⁷⁵⁷

Трима „официални“ членове придружават Милнър: сър Сесил Хърст, експерт по международно право в Министерството на външните работи; сър Ренел Род, който наскоро се е пенсионирил като италиански посланик и е бил в резиденцията при Кромер; и генерал сър Джон Максвел. Последният е имал дълга служба в Египет, харесван е там и

⁷⁵² 31 October 1917 memo, quoted in John Darwin, *Britain, Egypt and the Middle East: Imperial Policy in the Aftermath of War 1918-1922* (London: Macmillan, 1981), p. 85.

⁷⁵³ Darwin, *Britain, Egypt and the Middle East*.

⁷⁵⁴ Декларация на Кързън в Камарата на лордовете, 15 май 1919 г., в Darwin, *Britain, Egypt and the Middle East*, сmp. 87.

⁷⁵⁵ Milner to Stamfordham, 19 November 1919, RA.

⁷⁵⁶ 25 November 1919, quoted in Marlowe, *Milner: Apostle of Empire*, p. 341-342.

⁷⁵⁷ Milner to Curzon, 2 December 1919, dep. 449, MP.

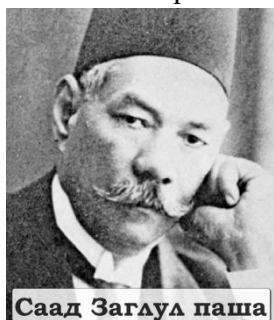
според Милнър, ще спечели доверие към мисията. Включени са и двама „неофициални“ членове: бригаден генерал сър Оуен Томас, член на парламента, като представител на Камарата на общините и Лейбъристката партия; и по избор на Кързън, журналистът от Аскуитиан, Дж. А. Спендър, редактор на „Уестминстър Газет“.⁷⁵⁸

Първоначалното мнение на Милнър, което споделя с колегите си е, че мисията трябва да обмисли „колко власт трябва да упражняваме в Египет, какво трябва да направим и какво е по-добре да оставим както си е“. Той се надява, че може да се постигне известно сближаване с египетските умерени, за да се балансират британските интереси с известно увеличение на автономията. Според Милнър, „това, което ние разбираме под „протекторат“, да е съвместимо с това, което те разбират под „независимост““.⁷⁵⁹

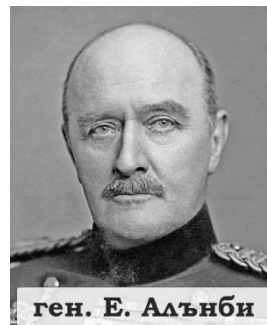
Голяма част от настоящия проблем, според Милнър, произтича от увеличението броя на британските служители след Кромер (и особено след 1914 г.), за разочарование и неудовлетвореност на амбициозните египтяни. Той се надява, че административната реорганизация и общото намаляване на британското присъствие ще разрешат ситуацията. Но скоро ще се убеди, че всяко решение по подобен начин е твърде малко вероятно и твърде късно.

Той пристигна в Кайро на 7 декември, за да открие, че срещу мисията е организиран бойкот от партията „Уафд“ или „Делегацията“, която твърди, че представлява народа на Египет в борбата за независимост. През последната година това народно движение е водено от опитния египетски адвокат и политик Саад Заглул паша, който два дни след подписването на примирието с Германия, призова стария приятел на Милнър сър Реджиналд Уингейт (след смъртта на Кичънър през 1916 г. египетският върховен комисар) да поиска от Лондон, египетска делегация да присъства в Париж за преговорите за самоуправление по линия на Уилсоновите точки и правото на „самоопределение“.

Два дни след Заглул, египетският министър-председател Рушди паша отправя към в Лондон, искане за своя делегация, с някои националистически членове. И в двата случая британското правителство, против съвета на Уингейт, отказва разрешение. Тогава правителството на Рушди подава оставка и избухва бурно вълнение, което води до депортирането на Заглул и други в Малта. За да овладеят последвалата експлозия от безредици, британците заменят Уингейт с фелдмаршал лорд Едмънд Алънби, чиято твърда репутация и прякора „Бикът“ го отличават като човек, който може да поеме ситуацията в свои ръце.⁷⁶⁰ Алънби обаче веднага разбира, че репресиите няма да дадат резултат и само отстъпките могат да потушат въстанието. Кързън скоро е принуден с неохота да освободи Заглул и да издаде паспорти за египетска делегация в Париж. Когато Милнър пристига, Алънби, който правилно вижда мисията като предизвикателство към неговия авторитет и преценка, запознава гостите с положението и след това се оттегля в Судан.

Саад Заглул паша

ген. Е. Алънби

⁷⁵⁸ За записи на дейностите на другите членове вижте деп. 448, МР.

⁷⁵⁹ Milner memo, n.d., in Darwin, Britain, Egypt and the Middle East, p. 90.

⁷⁶⁰ C. W. R. Long, *British Pro-Consuls in Egypt, 1914-1929* (London: Routledge Curzon, 2005). For Zaghlul, see Afaf Lutfi al-Sayyid-Marsot, *Egypt's Liberal Experiment: 1922-1926* (Berkeley, CA, and London: University of California Press, 1977) and Elie Kedourie, 'Sa'd Zaghlul and the British', in *The Chatham House Version and other Middle-Eastern Studies* (London: Frank Cass, 1970).

Рушди коментира, че британците „няма да намерят и три котки, с които да разговарят“, но преди да си тръгне, Алънби уверява Милнър, че вълненията ще утихнат и хората скоро ще дойдат да се срещнат с неговата комисия.⁷⁶¹

Други са по-малко оптимистични, включително бившият южноафрикански личен секретар на Милнър, Ози Уолронд, който преминава от Арабското бюро по време на войната на пост в разузнавателната служба в Кайро. Уолронд оценява ситуацията като „доста черна“, защото умерените са напълно уплашени от екстремистите, и са под тяхна власт, затова никой египтянин, колкото и приятелски да е настроен, няма да рискува да сътрудничи с мисията. Тези, които го направят, ще бъдат като „белязани хора“.⁷⁶²

Уолронд съобщава, че новото министерство е съставено от „случайни хора“, без никаква тежест в страната. Милнър записва, че е „той доста утежнява ситуацията“.⁷⁶³ Не би трябвало да е така. Ще се намерат дори малко египтяни, които тайно посред нощ, ще пресекат червената линия на националистите, пред щаба на мисията в хотел „Семирамида“. Три дни след пристигането си Милнър докладва на Кързън, че „пълната независимост“ е набрала популярност, но много от египтяните я приемат *contra coeure*⁷⁶⁴, и сега търсят изход, който да не е свързан с твърде голямо лично унижение“.

Той смята, че има много варианти за предлагане на решение – идеята, която набира популярност, е „нещо като формален съюз“, който ще „ни осигури всички контролни правомощия, които можем да сметнем за абсолютно необходими“.⁷⁶⁵

⁷⁶¹ Allenby, see Lawrence James, *Imperial Warrior: The Life and Times of Field-Marshal Viscount Allenby 1861-1936* (London: Weidenfeld and Nicolson, 1993).

⁷⁶² Long, *British Pro-Consuls*, p. 112.

⁷⁶³ 'Lord Milner's Conversations on Egyptian Affairs While Chairman of the Special Mission to Egypt' dep. 448, MP.

⁷⁶⁴ От френски букв. „против сърцето“ в преносен смисъл, с неохата, против волята си. (б. пр.)

⁷⁶⁵ 10 December 1919, dep. 449, MP.

Милнър успява да обсъди идеята за „съюза“ с поне един египетски политик, Адли паша, от когото търси начин да убеди хората да се явят пред комисията. Надеждите му, че ще започне диалог не траят дълго, защото през следващите три месеца, докато насилието отшумява и се утаява, мисията е бойкотирана от почти всички египтяни, и най-важният е Заглул, отказва да се върне от Париж. При това положение, всяка идея за изпълнение на мисията, както е първоначално замислена, скоро е отхвърлена.

На 18 декември Милнър докладва на Торнтън, че „нещата са в пълна бъркотия и много по-лоши, отколкото знаехме в Англия“. Той не очаква по-нататъшни изблици на насилие в голям мащаб и смята, че ако те се случат, Алънби ще се справи с тях. По-заплашителното е, че египтяните играят „много по-хитра игра и тормозят онези от собствения си народ, които не искат да се присъединят към искащите „пълна независимост“... и „няма по-зле ръководена работа от тази, дори в големия репертоар на британските гафове“.⁷⁶⁶

В същия ден Милнър се оплаква на Кързън: „Как да изготвим или дори да предложим каквато и да е форма на конституция за тази бунтуваща се тълпа без водач, което е голям проблем. Всяка страна, по-малко способна на „самоопределение“ от днешния Египет, е трудна за представяне.“ Никой египтянин не е посмял да признае Протектората, въпреки че знаят „много добре, че не могат да се отърват от нас“. Според Милнър, „нараненото самочувствие е „причина за враждебността към всичко британско“.⁷⁶⁷

Милнър докладва на Лойд Джордж, че страната е в много по-лошо състояние, отколкото си е представял. Нещата „са се влошавали от времето на Кромер, дори и не толкова бързо, колкото днес“. Редът сред фелахите е почти напълно възстановен, но „цялата средна и висша класа - земевладелците, „интелигенцията“, чиновниците, религиозните водачи, всички те продължават да ни създават всякакви проблеми“. Агитацията за „пълна независимост“ е обхванала страната и очевидно, докато не настъпи някаква промяна в общественото настроение, Египет „ще продължи да бъде трън в очите ни и ще упражнява обезпокоително влияние върху положението ни в целия Близък изток и дови в Индия“. Това е сериозна опасност, която „с всички сили трябва да преодолеем“.

Като първа стъпка Милнър „се опитва усилено да обясни на всички“, че „Великобритания няма нито желание, нито интерес да подчинява Египет“.

И пише на Лойд Джордж, че за да могат умерените успешно да се съпротивляват на екстремистите, те трябва да „да предложат на хората някаква привлекателна перспектива за „самоуправление“ – красив израз, но ориенталците живеят от фрази и камуфлаж... дори повече от нас“. Трудността в оценката на Милнър е да намери начин отношенията на Египет с Великобритания „да изглеждат по-независими и достойни, отколкото някога са действително били, без да се изоставя контрола, поради местната некомпетентност и корупция, който сме принудени да запазим“.⁷⁶⁸

Следователно, както вече е обещал на египетските „умерени“ водачи националисти Рушди и Адли, и с неохотното одобрение на Алънби, на 29 декември Милнър издава декларация, че: „Мисията е изпратена от британското правителство, с одобрението на парламента, за да съгласува стремежите на египетския народ със специалните интереси,

Хусейн Рушди паша

⁷⁶⁶ Milner to Thornton, 18 December 1919, dep. 19, MP.

⁷⁶⁷ Milner to Curzon, 18 December 1919, dep. 449, MP.

⁷⁶⁸ Milner to Lloyd George, 28 December 1919, F/39/1/52, LGP.

които Великобритания има в Египет, и със запазването на законните права на всички чужденци в страната“.⁷⁶⁹

Кързън не възразява срещу това, пишейки на Милнър „дали ще ги качим на седлото пред нас, или ще се държат отзад, няма значение, стига твърдото място в седлото да бъде наше“.⁷⁷⁰

„Египетска поща“ нарича преначертаването на първоначалните условия „маслиново клонче“, но Милнър записва, че „местният печат продължава старите си папагалски крясъци, въпреки че тук-там има някои леки признаци на подобрене“.

Седмица по-късно апелът на Милнър е отговорено във вестниците с публикуването на „Манифеста на шестимата хедивски принцове“ в подкрепа на националистическото искане за пълна независимост.⁷⁷¹

Милнър споделя на Вайълет Сесил на 23 януари 1920 г.: „Колкото повече опознавам Египет сега, толкова по-убеден съм, че независимо от нашите бъркотии, предстоят трудни времена“. Слаб султан и правителство, изключително богата аристократична класа на пашите „без морал и без никаква отговорност към парите си, освен да ги харчат за хазарт и интриги“, и бързо нарастващото бедно население, правят задачата още по-трудна и сложна, отколкото е било по времето на Кромер. За допълнителните усложнения от ислямските фанатици, ционистите и болшеvizма, Милнър казва: „Каква бъркотия!“ Мисията му, е добре замислена, но новите трудности се появяват отвсякъде. „Настоящото сътресение отшумява, но той не вижда лек за по-трайните болести, освен ако не се намери „истински държавник“, който да посвети най-добрите години от живота си на това усилие. Алънби е добър човек, но неподходящ за тази работа“.⁷⁷²

Въпреки че се надява на появата на нов Кромер, за Милнър става очевидно, че нещата безвъзвратно са се променили от онази епоха и че е необходима нова система, която да замени Протектората, но с все още с адекватни разпоредби за задържане на британските войски, най-вече за защита на Суецкият канал.

Първоначалният доклад на мисията препоръчва гаранция за британския сюзеренитет над Судан и докато е възможно контрол върху египетската външна политика.⁷⁷³

Британците са изправени пред дилема. Милнър казва на Кързан, че понататъшните репресии, само ще „подхранват нови вълнения и ще се въртим в стария порочен кръг“.⁷⁷⁴

Но ако ще може ли някоя значителна египетска политическа фракция да бъде убедена да сътрудничи с неговото компромисно решение? Това е въпрос, който няма да бъде решен, докато Милнър не се върне у дома. На 26 януари Милнър докладва на Кързън за края на надеждите си за постигане дори на неформално споразумение, камо ли на нова конституция, докато „египтяните не се осъзнаят“. Той продължава, че най-доброто лекарство за настоящото положение е „нещо като официално споразумение,

⁷⁶⁹ Dep. 448, MP. Основната грижа на Алънби е да защити протектората, за който беше изпратен. Той се опасява, че манифестът и освобождаването от затвора на известни личности, за да могат да участват в дискусиите, за което Милнър настоява въпреки неговите възражения, ще бъде възприето като признаци на слабост.

⁷⁷⁰ Curzon to Milner, 3 January 1920, dep. 449, MP.

⁷⁷¹ 'Lord Milner's Conversations on Egyptian Affairs', dep. 448, MP.

⁷⁷² Milner to Violet Cecil, 23 January 1920, F110/117, VM30, VMP.

⁷⁷³ След повторното завладяване на Судан от Китчънър през 1899 г. е наложено англо-египетското споразумение, и страната се превръща в англо-египетски кондоминиум, теоретично под съвместен контрол, но на практика управлявана и като колония на британската корона. Милнър се съгласява с Алънби и Уингейт, които препоръчват, че независимо от степента на самоуправление, която може да бъде дадена на Египет, Судан трябва да остане изцяло под британски контрол.

⁷⁷⁴ Milner to Curzon, 17 February 1920, dep. 449, MP.

наречете го Договор, Конвенция, името няма значение, между Великобритания и Египет“.⁷⁷⁵

Седмица по-късно той споделя на Вайълет Сесил, че „очевидно няма да постигнем споразумение, докато сме в Египет, дори да проправим пътя за такова“. Според него целият Близък изток е „общ въпрос“ и много зависи от резултата от продължаващите турски преговори, за които Милнър се надява да доведат до ненаказателно споразумение в най-добрия интерес на имперската сигурност.⁷⁷⁶

Относно ситуацията в Египет, Милнър докладва на Амери, че „дори крайните националисти започват да се уморяват от настоящия хаос и несигурност“ и може да има „нещо като преговори“ с египетска делегация, включително със Заглул, в Лондон след завръщането ми. „Трябва да насърчаваме това само ако знаем, че големите им хора ще дойдат в разумно настроение“. Междувременно мисията е заета с „изготвянето на схема за това какво може и какво не може да им бъде дадено“.⁷⁷⁷

На 22 февруари нарастващото насилие подтиква Алънби да предприеме решителни действия, правейки всякакви по-нататъшни преговори напълно невъзможни. В същото време Милнър записва, че Алънби сякаш „нито знае, нито се интересува от бъдещия статут на Египет“. Той се тревожи само за поддържането на протектората и „откровено очаква с нетърпение да се отърве от мисията“.

Последната среща се провежда на 2 март 1920 г., когато официално е подписан първият проект на доклад на „Общите заключения“. Преди Милнър да замине, той се среща отново с Адли паша, за да обсъдят продължаването на преговорите, неофициално, в Лондон.⁷⁷⁸

Обратно в Англия месец по-късно, работата на Милнър с Египет продължава. През май той изпраща преработените „Общи заключения“ на мисията на Кързън, но отлага подготовката на окончателния доклад, докато не се консултира с Адли паша и Заглул, които не са в настоящото египетско правителство, но са най-важните египетски политически фигури.⁷⁷⁹

Милнър казва на сър Валентин Чирол, който го подкрепя в „Таймс“, че според него и двамата мъже са „много нетърпеливи да постигнат споразумение“ и това се оказва вярно, тъй като се страхуват, че Алънби, египетският султан и другите им врагове ще постигнат споразумение без тях.⁷⁸⁰

„Таймс“ не е единственият вестник, който подкрепя усилията на Милнър за египетското споразумение.⁷⁸¹ Обикновено враждебният „Манчестър Гардиън“ коментира, че „няма никакво съмнение, че египетският народ трябва да бъде питан при вземането на решение за собствената му съдба... и това се разбира от Комисията на Милнър. Тя гледа на „приятелското споразумение“ като на основата на бъдещите отношения между Англия и Египет“. Това няма да бъде договор като този, „продиктуван“ на Судан през 1899 г., а „споразумение, свободно прието от египетския народ“. Тази промяна във възгледите „е политическа революция“.⁷⁸²

⁷⁷⁵ Darwin, *Britain, Egypt and the Middle East*, pp. 94-95.

⁷⁷⁶ Milner to Violet Cecil, 1 February 1920, F110/118, VM30, VMP.

⁷⁷⁷ Milner to Amery, 11 February 1920, AMEL 1/3/42, AP.

⁷⁷⁸ 'Lord Milner's Conversations on Egyptian Affairs', dep. 448, MP.

⁷⁷⁹ Уолронд е посредникът в преговорите, които целят да убедят Адли и Заглул да дойдат в Лондон.

⁷⁸⁰ Darwin, *Britain, Egypt and the Middle East*, pp. 100-101. При протектората старият титул „хедив“ е заменен със „султан“.

⁷⁸¹ Michael Bishku, 'The British Press and the Future of Egypt, 1919-1922', *International History Review*, 8:4 (1986), pp. 604-612.

⁷⁸² *Manchester Guardian*, 23 January 1920.

През юни Милнър и двамата египетски лидери, заедно със сър Сесил Хърст, започват двумесечни преговори в Министерството на колониите, върху действителна независимост, която Египет може да очаква, като първата тема са международните отношения. Милнър започва, следвайки линията, че външната политика на Египет трябва да бъде оставена под контрола на Великобритания, но Адли и Заглул твърдят, че това е несъвместимо с независимостта. Същото разделение е очевидно и в дискусиите за финансите, съдилищата и полицията. Много хора в британското правителство, включително Едуин Монтагю в Министерството на Индия, поставят под въпрос мъдростта на неофициалните преговори на Милнър, опасявайки се от последиците в собствените им области, ако бойкотите бъдат възнаградени с подобни отстъпки.

Милнър обаче твърди, че продължаващите разговори означават, че бойкотът в Кайро се е провалил. Мисията в Кайро обявява готовността си да разговаря с всички без „ограничения или предразсъдъци“, но националистическата агитация изплашва всички и след шест седмици тези, които отказаха да разговарят в Кайро, питат дали преговорите могат да продължат в Лондон.

Милнър не може да каже дали ще се получи нещо, но каквото и да се случи, няма да е „резултат от бойкота, а показва, че бойкотът е пълен провал“. Той казва на Монтагю, че не вижда паралел между Египет и Индия. Последната е „несъмнено в рамките на Британската империя“ и нейните жители са поданици на краля, но в Египет винаги е имало местен суверен, администрация и някакъв вид законодателна власт. Великобритания отхвърля анексията, когато протекторатът е обявен четири години по-рано. В бъдеще Милнър ще основава египетските отношения на договор, но в действителност системата нямаше да се различава много от вече съществуващата и сега той разговаряше със Заглул, за да види дали е възможно споразумение.⁷⁸³

На двете страни е оказан натиск за споразумение от Алънби, който изглежда близо до сключването на отделна сделка с египетския султан, и на 5 юли Милнър предлага да отстъпи египетско представителство в чужбина в замяна на британско финансово и съдебно ръководство.⁷⁸⁴

Полученото споразумение Заглул-Милнър от 18 август 1920 г. е прагматичен компромис, резултат от опита на Милнър през четиригодишната му служба във военното и следвоенно правителство. Това „споразумение“ всъщност е само декларация за намерение, предназначена да бъде основа за по-нататъшни преговори, докато двете страни препоръчват условията му на съответните си правителства. Милнър е убеден, че въпреки колебанието си, Заглул и Адли ще подкрепят предложенията. Той доверява на Чирол, че дори първият да е „твърде плах, за да подкрепи собствените си убеждения“, Адли, Рушди и лидерите на Уафд ще „обединят сили, за да подкрепят схемата и да използват цялото си влияние, за да получат одобрението на Народното събрание“.⁷⁸⁵

Споразумението препоръчва превръщането на Египет чрез договор от британски протекторат в независима суверенна държава, управлявана от конституционен монарх, представително събрание и египетско правителство, отговорно пред това събрание. Изпълнителната власт ще бъде египетска, подпомагана в консултативен или подчинен капацитет от британски служители, които египетското правителство ще реши да наеме или задържи. Дватама британски служители, финансов и съдебен, които се предлагат, ще бъдат просто съветници. Данъчното облагане ще бъде в ръцете на египетското правителство, при условие че не дискриминират чужденците, и те ще да могат да сключват

⁷⁸³ Milner to Montagu, 14 June 1920, MSS eng. hist.c.691, MP.

⁷⁸⁴ Милнър съветва Министерството на външните работи да не позволява на Алънби да „създаде пещера в Кайро“ или да попадне под влиянието на султана. Милнър до Спендър, 27 юни 1920 г., цитирано в Дарвин, Великобритания, Египет и Близкия изток, стр. 104.

⁷⁸⁵ Milner to Chirrol, 18 August 1920, in Darwin, Britain, Egypt and the Middle East, p. 104.

търговски и други договори. Ще има британски върховен комисар, на когото да бъде предоставена изключителна позиция и право на предимство пред другите представители, както и право на намеса в случаи, когато чужденците са неблагоприятно засегнати от египетското законодателство. В противен случай египетското правителство ще може да приема такова законодателство и да предприема каквито и да е административни действия, каквито пожелае.

Както Милнър най-накрая признава, ще има египетско външно министерство с египетски външен министър в Кайро и египетски дипломатически представители в Лондон и другите столици. Въпреки това, като част от договора за съюз, който е част от сделката, Египет трябва „да не възприема в чужди страни отношение, което е несъвместимо със съюза или ще създаде трудности за Великобритания, и да не сключва никакви споразумения с чужда сила, които са в ущърб на британските интереси“.

По време на война Египет трябва да оказва такава военна помощ на Великобритания, каквато е по силите му. Полицията и армията ще бъдат, с едно важно изключение, египетски сили, а поддържането на закона и реда – изключителна египетска отговорност. Числеността и местоположението на британското военно присъствие, останало в Египет, трябваше да се определят от имперски, а не от местни съображения. Тези сили ще бъдат ограничени до 3 – 5 000 души, разположени близо до Суецкия канал „за защита на имперските комуникации“ и за да помагат на Египет да защити „целостта на своята територия“.

Милнър иска да избегне появата на гарнизон и информира Чърчил във Военното министерство за желанията си.⁷⁸⁶ За съжаление, Чърчил и други членове на кабинета научават подробностите за споразумението за пръв път от изтекла информация в печата, включително подкрепящият го доклад в „Таймс“ от 23 август. Вестник „Морнинг Пост“ на следващия ден обаче нарича споразумението „чиста капитулация“.

По редица причини, Чърчил се оказва и най-изцяло враждебният и ефективен критик на предложенията на Милнър, които той атакува на няколко фронта. Първо, той осъжда споразумението, защото е сключено, преди да се потърси одобрението на правителството, което поставя министрите като него в неудобно положение за бъдещи преговори. Като министър на войната и въздухоплаването, той се съмнява в осъществимостта на военните договорености и критикува Милнър, че не се е консултирал с експертите. Той постави под въпрос дали независимостта е реална или просто е предназначена да прикрие взаимоотношенията на зависимост. И накрая, най-показателно, Чърчил се възползва от страховете на министрите, вече разтревожени от зараждащите се национализми в Ирландия и Индия, където няма съмнение, че ще бъде поискана независимост, ако египетското споразумение бъде прието.⁷⁸⁷

Въпреки опитите на Милнър да повлияе, Едуин Монтагю се съгласява с Чърчил, че преговорите с екстремисти като Заглул само повдигат надеждите на хора като Ганди и Де Валера и че методът на предложенията на Милнър „огромно ще увеличи нашите индийски трудности“.⁷⁸⁸ Отивайки дори още по-далеч, Монтагю казва на Х. А. Л. Фишър, че „Британската империя вече е мъртва. Милнър я уби с египетското си споразумение“.⁷⁸⁹

⁷⁸⁶ 'Egypt. Special Mission To. 1920 Report and Memoranda', n.d., CABI/44, PRO.

⁷⁸⁷ Меморандум от 24 август 1920 г., в Darwin, Britain, Egypt and the Middle East, стр. 109. Дарвин също отбелязва (стр. 110), че в кабинетната война, дискредитирането на плана се отразява на Милнър и Кързън, които оборват критиките на Чърчил към плановете на Кързън в Персия, и Чърчил се опасява, че ще доведат до поредна военна катастрофа (от нападение на болшевиките), за която може да бъде обвинен, както за Дарданелите през 1915 г.

⁷⁸⁸ 19 October 1920 memo for Cabinet, in Darwin, Britain, Egypt and the Middle East, p. 110-11.

⁷⁸⁹ 5 October 1920 Fisher diary, in Forster, 'Religio Milneriana', p. 257.

Много по-важни от всякакви възражения на Чърчил или Монтагю, е отношението на Лойд Джордж и Бонар Лоу. Кързън докладва на Милнър на 18 август, че министър-председателят е „доста стреснат“ да чуе неговите „общии идеи“.

Два дни по-късно Милнър вижда че Бонар Лоу също е „много неспокоен“ и се подготвя за вот на недоверие на правителството.

По време на дискусиите в кабинета Бонар Лоу заявява, че ще е необходимо цялото „умение на Уелсеца, за да ни измъкне от тази каша“. Артър Хардинг, представляващ Кързън на срещата, „смята, че предложенията ще са неприемливи за Египет и ще послужат в наш ущърб, като основа за по-нататъшни искания“.⁷⁹⁰

Милнър се съгласява с Кързън, който предполага, че кабинетът „ще се колебае доста“, че слабите места са в допускането на дипломатическото представителство в чужбина и в изтеглянето на британските войски от главните градове, но твърди, че е необходима „съблазнителна оферта“, за да се постигне успех и да се запази използването на страната от Великобритания като военна база, жизненоважна за „веригата на империята“. Според него „това е единствената причина, поради която изобщо отидохме там. Не можем да позволим на Египет да попадне в чужди ръце“.

Новите въвеждане, като безжичната връзка и самолетите, правят Египет „Клепъм Джънкшън“⁷⁹¹ на Близкия изток и още по-важен за защитата на британските комуникации. Задържането на въоръжени сили там осигурява „неговото постоянно място в нашата имперска система“, докато другите гаранции, включително съветниците и върховния комисар, ще бъдат приети от повечето британци, както и запазването на Судан, и смятам че „осигуряват всичко дори и повече, от което се нуждаем за политиката си на влияние, различна от политиката на господство“.⁷⁹²

Въпреки това, в меморандум от 11 октомври до кабинета, Кързън изразява опасения за „сенчестата“ власт на върховния комисар, съгласно споразумението Заглул-Милнър. Първоначалните препоръки на мисията предвиждат върховният комисар да отговаря за египетските външни работи, но това е изменено „поради съпротива на Заглул паша“.

Кързън продължава, че Националистическата партия в Египет вече се опитва, да засили подчиненото положение на финансовите и съдебните съветници. Кързън коментира, че „предложенията на лорд Милнър, според мен, са доста хазартни, в който залагаме единствено на шанса, че египтяните ще се съгласят да работят по предложената от него конституция с лоялност, но ако всичко се провали, трябва да отстъпим“.⁷⁹³

На онези, които смятат, че той губи контрол поради напреднала възраст, Милнър обяснява в собствената си нота до кабинета, че „дори да бях в разцвета на силите си, щях да определя предложените отстъпки на египетския национализъм като справедливи политически и предназначени да укрепят, а не да отслабят нашата имперска позиция“. Поддържането на настоящата политика, като алтернатива на по-гъвкава, ще изисква „много висока цена“, не само под формата на окупационна армия. По-сериозна за Милнър е „перспективата за трудностите, които египетската интелигенция ще ни създава както в самия Египет, така и по целия свят“. Той признава, че предложенията му са „крачка назад, но към по-сигурна позиция от тази, която заемаме сега.“⁷⁹⁴

⁷⁹⁰ 11 September 1920 diary, in Keith Middlemas (ed.), *Thomas Jones Whitehall Diary, Volume I, 1916-1925* (London, 1969), p. 121.

⁷⁹¹ Клапам Джанкишън е голям квартал и транспортен център в лондонския район Уондсуърт, югозападно от Лондон, известен е като важен жп възел. (б. пр.)

⁷⁹² Darwin, *Britain, Egypt and the Middle East*, pp. 105, 111.

⁷⁹³ 'Egypt. Special Mission To. 1920 Report and Memoranda', CAB1/44, PRO.

⁷⁹⁴ 16 September 1920 memo, in Darwin, *Britain, Egypt and the Middle East*, pp. 106-107.

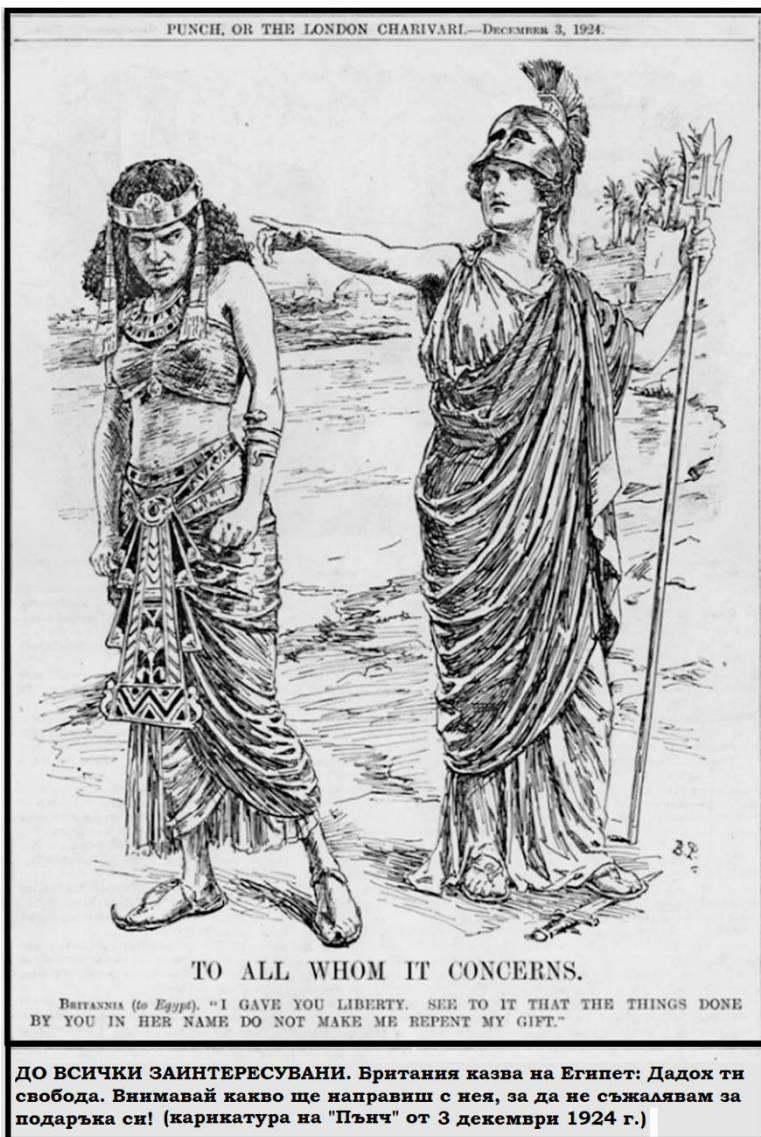
В дебата на Камарата на лордовете на 4 ноември 1920 г. Милнър се извинява за забавянето на изготвянето на окончателния доклад, поради обсъждането с египтените Адли и Заглул, и отговоря на онези, които го питат дали е уместно министърът на колониите да разговаря с фигури, които дори не са в египетското правителство.

Милнър не може да каже дали тези по-нататъшни разговори ще доведат до окончателно споразумение, но те изясняват неговата концепция за египетския национализъм и го правят по-обнадежен. „Вярвам, че е възможен курс на поведение, който ще ни позволи да осигурим всичко необходимо в Египет, без да се въвлечем в постоянна враждебност с египетската нация.“

Милнър осъзнава „огромните трудности, които пречат на доброто разбирателство по този въпрос между нас и египетските патриоти, които искат да видят страната си с място под слънцето и призната националност и позиция, но аз лично не вярвам, че те са непреодолими“. Милнър заключава: „Моето предложение може да бъде освиркано от сцената, но съм сигурен, че благородните лордове няма да пожелаят да го отхвърлят преди да го чуят“.⁷⁹⁵

Окончателният доклад на мисията на Милнър е изготвен на 9 декември 1920 г. и препоръчва правителството да започне „без ненужно забавяне преговори с египетското правителство за договор по начина, който се осмеляваме да препоръчаме. Според нас ще е голямо нещастие, ако пропуснем настоящата възможност“.⁷⁹⁶

Въпреки всички аргументи, в краткосрочен план

кабинетът внася предложенията на Милнър, но събитията ще наложат приемането им година, след като той напуска правителството.

Египет доминира в дневния ред на Милнър за 1920 г., но той има и много други въпроси, в колониалното министерство, все още нерешени и свързани с мирната конференция. Относно предстоящото официално решение за бившите германски колонии, през юни той пише до Бордън в Канада, че се надява мандатите да бъдат уредени на предварителна среща в Брюксел окончателно на планираната конференция в Спа.⁷⁹⁷

⁷⁹⁵ *HL Debs (series 5), vol. 42, cols. 210-13.*

⁷⁹⁶ 'Egypt. Special Mission To. 1920 Report and Memoranda', *CAB1/44, PRO, p. 39.*

⁷⁹⁷ *Milner to Borden, 30 June 1920, Borden Papers, C-4343, Library and Archives Canada.*

Същия месец Глейзбрук отново пише за „нашите млади мъже“ в светлината на предстоящото посещение на Амери във владенията на империята. Тъй като „Кръглата маса“ все още е публично не много известна, Глейзбрук предлага заместващо „Дружество на обществото на нациите“, занимаващо се с изучаването „отговорностите, свързани с обществото... по-специално на всичко най-добро в международните идеали на Великобритания“. „Очевидните последици“ от това ще е задължението на канадците да се запознаят с външните работи и „предимствата на общественото мнение, че осъзнават какво означава обществото на нациите и каква огромна част от международната световни добродетели изразява Британската империя“.

Повече хора ще се включат, ако „не стоят пред първоначалната дилема на Кръглата маса“ и Глейзбрук е „склонен да насърчава обществото да разшири дейността си до въпроси от голям обществен интерес в Канада“.

Големите ползи от Кръглата маса са „много очевидни в миналото“ на за редица мъже в Канада, които „поне се интересуват от обществени дела, не бяха много ефективни“. Глейзбрук се надява, че при новите усилия може да се включат повече хора „по-добре запознати с международните, и националните обществени дела, които имат важна роля през следващите няколко години“.⁷⁹⁸

Шест месеца по-късно Милнър докладва за развитието в Англия. И споделя на Едуард Григ, че Глейзбрук, в допълнение към задълженията си пред Кръглата маса, трябва да поеме поста секретар на Фонд на Роудс. Той е „пълнен с енергия и скорошен опит във всички владения“ и има „възхитително здрави възгледи“. Той не е толкова „блестящ“ като Къртис, но много по-практичен и по-малко „проницателен“.

Милнър вярва, че ще вдъхне нов живот и на двете начинания, за които винаги е смятал, че „могат да се впишат до голяма степен“.

Неотдавнашна „жива среща“ на Английската кръгла маса „Moot“, първа от няколко години, изготвя „доста добър план за работа за близкото бъдеще“. Той се надява, че това ще доведе „не само до това списанието да стане по-четливо и влиятелно“, но и цялото движение „да се събуди отново и да продължи по практичен път“.

Съветът на Милнър към тях е да се съсредоточат върху планираната среща на „Имперския кабинет“ през следващата година. Според него това ще бъде много важно. Въпреки че участващите мъже няма да говорят „за конституцията, те ще разгледат „много неотложни въпроси и трябва по някакъв начин да се споразумеят“.

Милнър добре знае, че когато се провеждат подобни събирания, „претоварените от работа мъже, всеки пълен със свои собствени специфични проблеми“, често не знаят „какво да правят“, тъй като не са имали време да обмислят въпроса предварително. Той съветва ядрото от „Moot“ да „мислят вместо тях, и да напътстват процеса предварително“.⁷⁹⁹

Сред министър-председателите, участващи през следващата година, няма да присъства Робърт Бордън, който през юли 1920 г. е принуден от болест да предаде политическите юзди на своя колега от Консервативната партия Артър Майгън.

Милнър изразява дълбокото си съжаление пред Бордън, че „здравословните проблеми са Ви принудили да се откажете от поста си... На вашите всеотдайни усилия в общата кауза през последните шест бурни години, ви е задължена не само Канада, но и цялата империя“. Лично Милнър „винаги ще пази спомена за нашите официални връзки“. Той се надява, че почивка ще „възстанови напълно здравето Ви и при по-малко обременяващи условия ще продължите да давате на Канада и Империята ползата от Вашата мъдрост и богат опит“.⁸⁰⁰

⁷⁹⁸ Glazebrook to Milner, 9 June 1920, GP.

⁷⁹⁹ Milner to Glazebrook, 25 December 1920, GP.

⁸⁰⁰ Milner to Borden, 10 July 1920, Borden Papers, C-4343, Library and Archives Canada.

Преди Милнър да напусне Колониалното министерство, той е много зает с планирането на Имперската конференция през 1921 г. Има предложение срещата да се проведе в Отава, но в крайна сметка е избран Лондон. Милнър обсъжда този обрат на събитията с Девъншир, като казва на генерал-губернатора, че Отава ще бъде определена за отделната специална конституционна конференция, договорена съгласно Резолюция IX на Имперската военна конференция през 1917 г.⁸⁰¹

На 8 октомври той пише на Лойд Джордж: „Доста се колебаем и лутаме, ние, и Доминионите, относно „Имперски кабинет“, „Имперска конференция“ и т.н. и т.н. Всички чувстват, че нещо трябва, но никой не знае точно какво.“

Според „скромното мнение“ на Милнър обаче въпросът наистина прост. „Ние не... искаме „Конституционна“ или друга „Конференция“, а голямо съвещание, за да се обсъдят „конституционните отношения“ на Родината и Доминионите.“

Това трябва да се случи някой ден, но сега е твърде рано. Никой в момента няма свободното време или желанието за това и затова ще „завърши на пух и прах“. За Милнър това, което се иска, е да се поддържат отношенията, „толкова успешно установени по време на войната между правителствата, да не се разработва нова имперска конституция, а да се обсъждат и уреждат, въз основа на съществуващите институции, различните практически и неотложни проблеми, които засягат Доминионите и Родината, и да се осигури хармония и сътрудничество между тях“.

Милнър иска много скоро да проведе срещата на Имперски военен кабинет или в подобен орган, който ще го замести. Най-важното е да се съберат министър-председателите „под вашето председателство. Повече работа може да се свърши така за една седмица, отколкото за месеци и години чрез размяна на телеграми.“⁸⁰²

Имперска конференция най-накрая е насрочена за юни 1921 г. Дневният ред, който Милнър изпраща на Девъншир, за канадското правителство, изброява обсъждания на няколко, считани за „теми от първостепенно значение“. Сред тях най-спешен е въпросът за подновяването на англо-японския съюз, чийто срок изтича през юли 1921 г.

Другите са за имперска военноморска политика, общата имперска политика във външните работи и дневен ред и място за срещите на конституционната конференция.⁸⁰³

Милнър обаче няма да присъства. От известно време той искада се откаже от бремето си, и в края на 1920 г. Лойд Джордж най-накрая се съгласява. След като вече е приключил с пенсионирането си през февруари 1921 г., Милнър казва на бъдещата си съпруга Вайълет Сесил, че е дори по-зает от обикновено, въпреки приключването на делата му.⁸⁰⁴

Последните задължения на Милнър, са изпращане на писмо в подкрепа на Сътс, който току-що е спечелил предизборна кампания след преждевременната смърт на Бота.

Милнър обеща на южноафриканския премиер „че ще продължа да правя каквото е по силите ми, за да насърчавам имперските отношения, да правя това, което... и двамата смятаме за правилно“. От своя страна Сътс казва на кореспондент, че Милнър „най-накрая е намерил спасение“.⁸⁰⁵

⁸⁰¹ Milner to Devonshire, 28 April 1920, Mackenzie King Papers, C-2243, Library and Archives Canada.

⁸⁰² Milner to Lloyd George, 8 October 1920, F/39/2/22, LGP.

⁸⁰³ Milner to Devonshire, 28 January 1921, Mackenzie King Papers, C-2243, Library and Archives Canada.

⁸⁰⁴ Milner to Violet Cecil, 10 January 1921, F110/113, VM30, VMP. *Дългогодишният съпруг на Вайълет, лорд Едуард, почина от испански грип през декември 1918 г.*

⁸⁰⁵ Forster, 'Religio Milneriana', pp. 295-6.

Милнър уведомява приятеля си сър Франсис Дръмънд Чаплин, който от 1914 г. е администратор на Южна Родезия, че „съжالياва, защото ще трябва да прекъсне официалните си отношения с вас и с Южна Африка... Но с връщането към предвоенните условия – огромния тронав кабинет, неизбежното подчиняване на имперските интереси на нашите неотложни вътрешни нужди и проблеми, новата тенденция в политиката у дома и в чужбина, с която не съм особено съгласен, и от известно време бях „риба на сухо“ и личната жертва... сякаш вече не се компенсира от нищо, което успях да постигна. Така че ще бъда щастлив да се окажа отново господар на собственото си време и завинаги освободен от задълженията си.“⁸⁰⁶

Единственото истинско съжаление, което Милнър изпитва при напускането на поста си, споделя с Амери „че го оставя сам, сред хора, които имат много малко истинско съчувствие към нещата, за които и двамата работихме“.⁸⁰⁷

Амери се надява да получи поста министър на колониите, но с пристигането на Чърчил приема назначението за парламентарен и финансов секретар на Адмиралтейството, което Милнър смята за най-добро решение при тези обстоятелства.⁸⁰⁸

Седмица след заминаването му, Кързън споделя, че дълбоко съжالياва за отсъствието на Милнър от кабинета и неговият наследник Чърчил „вече разперва криле над цялата вселена“.⁸⁰⁹

Като награда за многогодишната си служба на държавата, Милнър получава едно от най-високите отличия, които Короната и страната можеха да му дадат – Ордена на жартиерата.

Милнър каза на стария си приятел Пърси Матесън, че се е отказал „с голямо съжаление от работата си, но без миг съмнение, че съм по-добре като свободен от официални задължения на моята възраст и при настоящите условия“.

Той ще си вземе дълга почивка и вярва, че „може да бъде полезен още няколко години, ако се погрижа за здравето си и възстановя на свободата си на действие“.⁸¹⁰ Милнър щеше да използва новооткритата си свобода през малкото години, които му оставаха, за да продължи да подкрепя имперските каузи до края.

15. ЗАКЛЮЧЕНИЕ: ПО-ШИРОКИЯТ ПАТРИОТИЗЪМ

Оттеглянето от държавната служба не означава края на имперската дейност на Милнър. Като последен от първоначалните попечители, все още на поста си, той вече може да посвети повече време на Фонда „Роудс“, единствената неофициална позиция, от която не е подал оставка, когато се присъединява към военния кабинет, пет години по-рано. По-късно Амери коментира работата на Милнър във Фонда, че ако „визията е била на Роудс“, то именно Милнър е този, който в продължение на около 20 години положи здраво основите на системата, чиято сила трябва да формира мирогледа и духовното родство на постоянно нарастващ брой хора в целия англоговорящ свят и това изобщо не е преувеличение.“⁸¹¹

През юни 1921 г. Джефри Доусън (който е напуска „Таймс“ след спор с Нортклиф и става редактор на „Кръглата маса“) е назначен за секретар на Фонда. Той пише на

⁸⁰⁶ Milner to Drummond Chaplin, 2 February 1921, dep. 48, MP.

⁸⁰⁷ Amery, *My Political Life*, vol. 2, p. 212.

⁸⁰⁸ На 26 февруари 1921 г. той пише на Амери: „Нямам никакво съмнение, че ще получиш заслуженото признание, но със сигурност цял да бъда много по-щастлив, ако беше постигнал целта си на този етап“. В Barnes and Nicholson (eds), *The Leo Amery Diaries*, том 1, стр. 269.

⁸⁰⁹ Curzon to Milner, 13 February 1921, dep. 48, MP.

⁸¹⁰ Milner to Percy Matheson, 31 January 1921, dep. 48, MP.

⁸¹¹ Halperin, *Lord Milner and the Empire*, p. 16.

Милнър: „Наистина съм изключително благодарен и щастлив да се установя във Фонда на Роудс с определено начинание и ще се опитам да го реализирам успешно... Има много работа, която трябва да се свърши.“⁸¹²

Доусън остава секретар повече от година, докато преждевременната смърт на Нортклиф⁸¹³ му позволява да се върне (с благословията и напътствията на Милнър) на редакторския стол в „Таймс“ под новото ръководство на лорд Астор.⁸¹⁴

През същото лятото Милнър урежда последна вноска от 2500 паунда от Фонда на Роудс, за да поддържа „Кръглата маса“. Отразявайки новата следвоенна реалност, от броя от март 1919 г. списанието вече не е с подзаглавие „Тримесечен преглед на политиката на империята“, а „Общност на нациите“. Милнър продължава да бъде бащината фигура, но вече движението губи голяма част от своята енергия, отслабнало от липсата на ново ръководство, от войната (която единствено стимулирала национализма на доминионите) и новия акцент върху международното сътрудничество, въплътено от ОН.⁸¹⁵

Къртис основава Института за международни отношения в Лондон (б. пр.: КИМО – кралски институт за международни отношения, известен и като Чатъм хаус, по името на сградата където се помещава. Тази структура е майката на всички съвр. международни глобалистически структури), а Кер и Бранд тръгват по този път, за голямо съжаление на Милнър. Според него те „изоставят същността в сянка“.⁸¹⁶

Докато е в Оксфорд за годишната вечеря на стипендианта на Роудс, Милнър успява да разговаря с няколко от лидерите на доминионите, които са в Англия за конференцията на министър-председателите, която е успял да организира, преди да напусне Колониалното министерство. Тя е обявено само за „делова среща“, която няма да разглежда конституционни въпроси. Милнър не участва официално, но се изказва, подчертавайки, че водещата роля за „всяко пренастройване на конституционните отношения“ трябва да дойде от Империята.⁸¹⁷

В интервю от 24 юни 1921 г. във вестник „Таймс“ по темата Милнър признава, че „не е лесно да се накарат шест независими правителства в различни краища на света, колкото и да желаят да бъдат приятелски настроени и взаимно полезни, да поддържат връзка помежду си по международни въпроси, които засягат всички тях“. Основният принцип е достатъчно ясен, че „все по-често през последните години... държавниците от Доминионите претендират за правото на глас при определянето на външната политика на Великобритания“. Според Милнър никой не може да оспори „справедливостта на това твърдение“. Единствената трудност е да се разбере, как може да се направи това поради „чисто практическата трудност“. Тази среща няма да предложи „нова система на имперско управление, която може да засегне независимостта на отделните доминиони“, както се предполага в някои среди. За да се постигне това, ще е необходимо различно, по-голямо събрание, включващо всички конкуриращи се партии. Такова усилие, твърди Милнър е „дълга работа – и трябвало да е дълъг процес. Опитът да се ускори или преждевременно да се определят линиите на бъдещото развитие е грешка.“

⁸¹² Dawson to Milner, 18 June 1921, dep. 48, MP.

⁸¹³ Самоубива се при неясни обстоятелства. (б. пр.)

⁸¹⁴ Milner to Dawson, 2 November 1922, MS 61, Dawson papers. Б. пр. Лорд Астор е реалният наследник на Милнър в тяхното тайно общество (първоначално създадено от Роудс, лорд Ешер и Стед, след което е поето от Милнър), станало известно като Кливиденската група (по името на имението на Астор, Кливиден), така „Таймс“ става изцяло техен вестник.

⁸¹⁵ Kendle, Round Table Movement, pp. 260-74.

⁸¹⁶ Писмо от лейди Милнър от 2 май 1946 г., цитирано в Халперин, „Лорд Милнър и империята“, стр. 201.

⁸¹⁷ The Times, 11 June 1921.

Една работеща система, продължава Милнър, „може да отнеме години, за да се развие, или никога да не се развие, освен на практика“. Извън това той се надява, че бъдещите срещи от този вид ще се проведат, може би следващия път в Отава.

Няколко дни след като напуска Колониалното министерство, Милнър и вдовицата Вайълет Сесил, сключват брак. И се отдават на пътешествия. През април 1922 г. посещават вече пенсионирания Клемансо в неговото крайбрежно имение, след това пътуват в Палестина и посещават руината на Петра. За това Милнър пише на своя стар приятел във Франция Кравен.⁸¹⁸ Той споделя, че пейзажът в Светата земя бил красив, но напуска Палестина „напълно отегчен“ от „еврейския въпрос“, по който е бил притиснат от всички страни. Той записва в дневника си: „Нямам съмнение, че основната причина за цялата суматоха е лирсата на такт, с която ционистите издигат каузата си, която е уплашила арабите, които протестират. Те са наранени и непрестанно критикуват Декларацията на Балфур и Мандата, но всъщност не осъждат смисъла на Декларацията или Мандата, а на тяхното тълкуване от ционистите, което натрапват на арабите.“⁸¹⁹

Милнър ще продължи тази линия в дебатите на Камарата на лордовете по темата през следващите години и ще бъде неуморен защитник на политиката, за чието прилагане е помогнал. Шест месеца по-късно юнионистите най-накрая свалят Лойд Джордж, уж заради скандала с отличията и агресивния курс, който той предлага в подкрепа на Гърция срещу турците в „кризата Чанаккале“⁸²⁰, на който доминионите се възпротивяват.

Упоритата лоялност на Остин Чембърлейн към Уелсеца означава, че не той, а временно подмладеният Бонар Лоу ще сформира краткотрайно правителство. Въпреки че остава извън новия кабинет, Милнър го подкрепя и остава заинтересован от развитието, особено на преплетените интереси в имперска и икономическа сфера.

През януари 1923 г. той публикува четири неделни статии по темата за „Observer“ (Обзор, Наблюдател), които през юни, заедно с други материали, са публикувани като книгата му „Въпроси на часа“ (*Questions of the Hour*). Последна му книга е отговорът му, на погрешния курс на страната, който смята че е поела в трудните икономически времена.⁸²¹

⁸¹⁸ Milner to Craven, 24 April 1922, dep. 50, MP.

⁸¹⁹ Marlowe, Milner: *Apostle of the Empire*, p. 359.

⁸²⁰ Кризата възниква когато войските на Ататюрк изхвърлят гръцките окупатори от Мала Азия и се насочват към Неутралната зона около Проливите и Одринска Тракия, дадена по Севърския мир на Гърция. Гърция иска военна помощ от Антантата. Франция и Италия отказват, единството Великобритания в лицето на Лойд Джордж и Чърчил настояват за военна намеса. Тогава доминионите също отказват. Възниква политическа криза, която води до падане на правителството на Уелсеца. Британското обществено мнение не иска война. Британските военни също не искат, и командващият британските окупационни части в Неутралната зона и Константинопол, сър Чарлз Харингтън, отказва да предаде ултиматум на турците, и иска споразумение чрез преговори. Кризата поставя въпроса, за правото за обявяване и водене на война в Британската империя и доминионите постигат пълната си независимост по този въпрос. Те са признати за „автономни общности в рамките на Британската империя, равни по статут, по никакъв начин не подчинени една на друга в нито един аспект на вътрешните работи, само обединени от обща вяроност към Короната и са свободно асоциирани като членове на Британската общност на нациите“. През 1931 г. британският парламент приема тази формулировка направена от Балфур и озаконена чрез Уестминстърския статут от 1931 г. Всъщност това е пълен провал за политиката на Милнър, и показва че верността към Короната, по никакъв начин не компенсира, големите разлики във външната политика на доминионите, които не искат да се съобразяват с интересите на Великобритания. Този разнороден позволява на Ататюрк да изхвърли гръците от Одринска Тракия и Антантата от Проливите и Константинопол. (б. пр.)

⁸²¹ Вайълет Милнър подготвя преработено издание, публикувано в края на 1925 г., след смъртта на Милнър, което включва бележките му, направени през периода, и неговото кредо „Ключ към моята позиция“, публикувано преди това в „Таймс“.

Той е искал да нарече книгата си „Голямата реакция“ и голяма част от нея е за това, което определя като безразсъдния път, отклоняващ се много от постигнатото единство през военните години, обратно към неуспешните методи и решения, от предвоенния период. В предговора Милнър заявява: „Отделен от една политическа партия поради моите напредничави възгледи по социални въпроси, а още по-отделен от другите поради вярата ми в Империята и привързаността ми към националните, а не към космополитните идеали, ми се струва, че вървя по „самотен път“. Но в момента, когато всички партийни различия се разтопят в един котел, може би тогава, моите ексцентрични мнения ще бъде чути и ще допринесат за еволюцията на ново политическо кредо“.⁸²²

„Въпроси на часа“ отразява бунта на Милнър срещу преобладаващия песимизъм и умората му да спори с тези, които твърдят, че Великобритания е „бедна като нация – огромното унищожаване на богатство, причинено от войната, огромното бреме на дълга, опасността от национален фалит и необходимостта да сме нащрек във всяка посока“. Той не е убеден, че „ние сме толкова бедни, колкото си мислим, или че ако сме, пътят към възстановяването се крие в плахото избягване на всички нови възможности за обогатяване“. Не свиването, а разширяването трябва да бъде паролата; „не просто икономика, а развитие на нови източници на богатство“.⁸²³

Възраждането ще дойде само „когато се измъкнем от униинето около бедността си и мислим по-малко за просто спестяване и повече за репродуктивни разходи“, за които има „както у нас, така и в Империята, толкова много възможности и такава крещяща нужда“. За да се възползваме от перспективите на вътрешния пазар и „латентното богатство на Империята, чийто център е Великобритания“, са необходими „въображение и смелост“, които не са проявени през последните години. Но според Милнър „изглежда се пробуждаме за върховното значение на имперското развитие за икономическото спасение на Великобритания“. Той посочва Закона за заселване на империята от предходната година като знак за това пробуждане.⁸²⁴

Милнър съжалева, че всички „добри решения, които взехме по време на войната за по-добрия социален ред, който ще се издигне след края ѝ, подобрените отношения между класите, установяването на истинско партньорство в индустрията между капиталисти и работници“, се провалили. Въпреки че се надява, едно здраво лейбъристко правителство да се появи след няколко години, той казва, че не споделя „страховете, които перспективата за Министерство на труда внушава“.

Дори и такова да се появи през следващите няколко години, Милнър се съмнява че ще може да предизвика „някакви големи или внезапни промени в нашата социална и икономическа система“ и най-вероятно ще се върне към политиката, „недалеч от тази на по-напредничивите кръгове в старата Либерална партия“. Съкращенията, свободната търговия, премахването на Камарата на лордовете и „всички останали остатъци от класовите привилегии“ отново ще „заемат видно място на политическата сцена“. За социален реформатор като него тази перспектива не е много привлекателна, но е много различна от „червената разруха и погазването на законите“, която мнозина си представял.

За съжаление на Милнър, Лейбъристката партия наследява от Либералната партия „безразличието, да не кажем враждебността, към Империята“. Това е „лоша традиция“, от която Лейбъристката партия трябва да се отърве, ако иска някога да се превърне във „велика национална партия, внимателна към всичко, което допринася за силата и честта на държавата“.

⁸²² Viscount Milner, *Questions of the Hour* (London: Thomas Nelson and Sons, 1925), p. xi.

⁸²³ Също, p. 23.

⁸²⁴ Също, p. 52.

На Милнър винаги му се е струвало „много странно, че идеята за „Общността на британските нации“, група свободни народи, от един и същи произход, един и същи език, един и същи тип цивилизация, образуващи велика конфедерация за защита на общите си интереси, най-важните от които са Мирът и свободата на моретата, и са в интерес на целия цивилизован свят, не е привлекателна за британските демократи“.

Лейбъристката партия е ентузиасирана за Обществото на нациите. Защо Обществото на британските нации „не е намерило кътче в сърцето му? пита той“ Тази антинационална предубеденост в миналото е ограничена до вижданията на т.нар. „висши личности“, а не до средностатистическия работещ човек, който се гордее със страната си и своите събратя британци. „Неистовите усилия“, които се полагат в момента за изкореняване на патриотизма на работническата класа и „насаждане на „класовото съзнание“ на негово място“, според него са „обречени на провал“.⁸²⁵

Срещу блуждаещите сили на интернационализма, за които се опасява, че ще подведе лейбъристите, Милнър предлага патриотизма, гордостта от Великобритания, „която трябва да ни отврати от къртината на унижителните условия, в които толкова много британци са осъдени да живеят“, да бъде един от най-силните стимули за изграждането на нов по-добър социален ред. Той предвижда бавното и сигурно развитие на „нова и по-висша концепция за икономическата солидарност на нацията“, разглеждайки я „не като просто множество от съперничащи си индивиди, а като истинско домакинство, организирано, за да осигури подходящо място и достойно препитание за всички свои членове“.⁸²⁶

През миналия век Великобритания мирно трансформира своите политически институции и затова за Милнър е „неразумно да се надяваме, че в нашата страна, където вече има толкова много практически социализъм, работата по социална организация, която все още ни предстои, и ще бъде извършена в подобен дух и чрез подобни методи“ и се надява, че Великобритания ще даде пример на света.⁸²⁷

Глейзбрук пише на Милнър от Торонто, че е прочел книгата му с голям интерес, особено последната глава „Имперското имение“, която смята за „изключително важна“. Той предполага, че при сегашните условия е изключително трудно да се предприеме каквато и да е „голяма конструктивна програма от вида, който очертават“, на въпреки това е „първокласно делово предложение“.⁸²⁸

Сейнт Ло Стрейчи изпраща извинения от името на „Spectator“ за закъснението си при рецензирането на книгата на Милнър и се опитва да го привлече като „другото мнение“ в дебат в „Spectator“ по въпроса за митата/свободната търговия. Редакторът моли Милнър да напише нещо за „използването на правителствените действия за стимулиране на баланса и стабилизиране на търговията“. Той, като привърженик на свободната търговия е „съгласен с вашата гледна точка“ и „е много привлечен от написаното от вас по темата“ и иска да я представи за обсъждане в „Spectator“.

Стрейчи не иска да обвързва Милнър с определена тема: „Но ако може да пишете за това как правителството може да развие търговията, без да търгува директно, мисля, че ще заинтригевате читателите ми“. Той продължава: „Любопитно е, може и да не помните, но си спомням как преди около 30 години седях в пушалнята на Реформатор-

⁸²⁵ Също, pp. 116-125.

⁸²⁶ *Интересно схващане, осъзнащо общественото зло от свободната конкуренция и капиталистическата експлоатация и намеква за социалистически тип икономика, но не и марксистите утопии. (б. пр.)*

⁸²⁷ Също, pp. 134-137

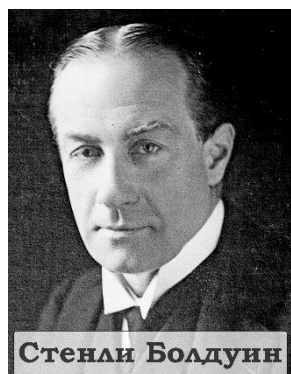
⁸²⁸ Glazebrook to Milner, 2 August 1923, GP.

ския клуб и разговарях с вас точно по тази тема и трябва да призная, че сега със сигурност съм се доближил много повече до вас, отколкото бях тогава“.⁸²⁹

По това време Стенли Болдуин наследява тежко болния Бонар Лоу на премиерския пост и повлиян от Лео Амери, стига до заключението, че митата са необходими в интерес на страната и единството на партията. Той обявява своето ново виждане под овациите на юнионистката конференция в Плимут на 25 октомври 1923 г.

Въпреки това, вместо да даде на Амери и другите, време да организират пропагандна кампания, министър-председателят смята, че е най-добре да се проведат предсрочни избори през декември по въпроса за протекционизма. Това се оказва груба грешка. Вестниците в Бийвърбрук и Родърмиър отказват да подкрепят неимперската митническа политика на Болдуин и малцина депутати са ентусиазирани да се борят в непопулярното състезание по Коледа. Има и объркване какво точно послание замитническата реформа, да се отправи към избирателите в кампанията. Мнозина вместо това се обръщат към старото антисоциалистическо послание.⁸³⁰

Милнър споделя с Берта Синдж, която вярва, че Болдуин ще спечели, и се надява тя да е права. „Не се съмнявам, че подходът на Болдуин по сериозните национални въпроси, каквото и е отношението към неговата политика, към мислещите хора, трябва да прави по-добро впечатление. Но личната популярност на Л.Дж. (Лойд Джордж) сред неговите привърженици, и този отвратителен „пристрастен печат“ са сериозно препятствие. Не съм без надежда, но не съм и уверен, че правителството ще спечели“.⁸³¹

Стенли Болдуин

Преди изборите Болдуин убеждава Милнър да председателства правителствена консултативна комисия по митата, която да „съветва правителството на Нейно Величество за подготовката на предложените мита върху промишлените стоки“.⁸³²

Техните обсъждания обаче са прекъснати от сложния резултат от изборите, разделен между юнионисти, лейбъристи и либерали, като последните са допълнително разделени между фракциите на Лойд Джордж и Аскуит. Нито една партия не печели мнозинство. Поне страхът на Милнър, че Уелсецът може да се издигне като феникс, обаче не се сбъдва. Именно лейбъристите затвърждават позицията си на официална опозиция и втора по големина партия с впечатляващите 191 места.

Следователно отказът на Болдуин да сключи сделка с либералите на Аскуит, за да остане на власт, предизвиква през януари 1924 г. идването на власт на първото лейбъристко правителство под ръководството на Рамзи Макдоналд.

Старият приятел на Милнър, Халдейн, влиза като лорд-канцлер и новото правителство и следва до голяма степен либералната линия, предвидена от Милнър във „Въпроси на часа“. Без да е обезсърчен за бъдещето на юнионистите, Милнър пише на Лео Максе: „Партията има печеливша кауза, ако само се придържа към нея, и има добър лидер“.⁸³³

По повод Новата 1924 година, Милнър пише на стария си приятел сър Хенри Бирченоу: „Моят Комитет по митата не е успял да свърши повече от може би 1/3 от работата си. Никой не е склонен да отделя огромно количество време за нещо, което новото правителство да изоплзва за своя сметка. Всичко, което направихме, е да оставим кратък отчет – не доклад, за това, което сме направили и се надяваме да направим,

⁸²⁹ Strachey to Milner, 7 August 1923, dep. 52, MP.

⁸³⁰ Ramsden, *Age of Balfour and Baldwin*, pp. 178-180.

⁸³¹ Milner to Synge, 4 December 1923, dep. 18, MP.

⁸³² Press Release, *Baldwin Papers*, vol. 27.

⁸³³ Milner to Maxse, 25 December 1923, in Forster, *Religio Milneriana*, p. 384.

който ще изпратя на Болдуин. Той ако иска може да го публикува. Надявам се, че ще го направи, защото това ще даде на хората някаква представа към какво се стремим, и ще разсее всякакви глупави въображения.“⁸³⁴

Болдуин благодари на Милнър за доклада на Консултативния комитет по митническата реформа. Той добавя, че го цени много, но не казва какво ще се прави с него.⁸³⁵ По-късно същия месец Милнър благодари на сър Джон Уилисън за книгата му със събрани имперски и международни речи, „Партньори в мир: Доминионите, Империята и Републиката“. Милнър казва на канадския си приятел, че симпатизира на възгледите в неговите обръщения и е особено впечатлен от декларацията на Уилисън в реч, произнесена в Торонто през 1910 г., че по време на управлението на Джордж V „можем да завършим имперската структура чрез общ парламент в Уестминстър, в който ще заседават представители на Канада, Нюфаундленд, Австралия, Нова Зеландия и Южна Африка, и чрез който Майката Родина може да черпи свежи сили отвъд морето, а ние от младите общности да узреем в благоразумие и мъдрост и да увеличим моралната и политическата си сила чрез близък контакт със световните дела и обща отговорност за благосъстоянието и достойнството на могъща Имперска общност“.⁸³⁶

Милнър пита Уилисън дали все още таи тази надежда, продължавайки: „Тя винаги е била и моя, но признавам, че през последните години сякаш се отдалечаваме от нея.“ Идеята изглежда твърде голяма и обща за тези полуобразовани демокрации, а от малкото малцинство, което е способно да се отдаде на големи идеи, достатъчно голямо, ако е обединено, за да постигне нещо, мнозина сега са обзети от неясен интернационализъм и са загубили интерес към Империята.“

Милнър продължи: „Моите собствени възгледи са непроменени и не се отчайвам за бъдещето. Но на прага на 70-те си години съм принуден да осъзная, че тези неща няма да се случат докато съм жив.“

В края на лятото Милнър и Вайълет започнаха да се подготвят за посещение в Южна Африка, която никой от двамата не беше виждал от почти две десетилетия. Милнър не иска да бъде официален гост на новия министър-председател, поредния бурски генерал, Дж. Б. М. Херцог, чиято националистическа партия печели изборите същата година с помощта на лейбъристите, но накрая трябва да приеме.⁸³⁷

Преди да отплават на 31 октомври, той казва на Кравен, че е негово „съкровено желание от години да види“ отново Южна Африка, колкото и трудни да бяха дните ми там, аз много обичах страната. Все нещо ме спираше през годините. Този път... чувствайки, че съм на 70 години не мога отлагам повече.“

Милнър споделя, че Вайълет е също толкова нетърпелива и те „най-накрая се решават“. Смятам да обиколим цялата страна, чак до водопадите на север, след това обратно през Трансваал, Оранжевата провинция, Натал и през Капската колония обратно в Кейптаун“.⁸³⁸

Точно преди Милнър да отплават, триумфална изборна победа довежда Болдуин обратно на власт. Както Милнър желае, Амери се присъединява към правителството, заемайки поста министър на колониите. Първото нещо, което прави, когато сяда на стария стол на Милнър, е „да му пише и да му благодари за всичко, което му дължа“.⁸³⁹

⁸³⁴ Milner to Birchenough, 1 January 1924, dep. 53, MP. За препоръките на комисията вижте доклада на Митническата консултативна комисия от 22 декември 1923 г., BT232/3, PRO.

⁸³⁵ Baldwin to Milner, 4 January 1924, dep. 53, MP.

⁸³⁶ Sir John Willison, *Partners in Peace: The Dominions, the Empire and the Republic* (Toronto: Warwick Bros. & Rutter, 1923), p. 73.

⁸³⁷ Milner to Willison, 27 January 1924, dep. 53, MP.

⁸³⁸ 20 August 1924, F110/196, VM30, VMP.

⁸³⁹ Milner to Craven, 29 October 1924, dep. 53, MP.

В Кейптаун пътешествениците отсядат в хотел „Маунт Нелсън“. Една от екскурзиите им е до белия гранитен мемориал на Роудс, на Тейбъл Маунтин над Грут Шур. Пътувайки на север, те посещават старите места като Кимбърли, където са посрещнати от Де Биърс.

Милнър дори успява да се изкачи на Спион Коп. Той съобщава на кореспондент, че срещата му с група „заселници на Милнър“ от Оранжевата провинция в Уестминс-тър е „възхитителна, много интересна и премина в пълен успех“.⁸⁴⁰

В Торли на 22 декември той е приветстван от тълпа от 80 ентусти и „тонът е много оптимистичен... Очевидно много от нашите първоначални заселници се справят много добре“. Милнър се среща с още хора в Туиспруит, които също процъфтяват. „Всички бяха много доволни да ме видят и аз бях щастлив да ги намеря толкова процъфтяващи и с толкова добро настроение.“⁸⁴¹

В Претория пътешествениците отсядат при генерал-губернатора, граф Атлън, който преди 25 године е млад офицер, а Милнър е домакин в Правителствения дом в Кейптаун. Графът ги развежда из впечатляващите нови правителствени сгради построени Хърбърт Бейкър.⁸⁴²

При откриването на Парламента на Съюза, Милнър отбелязва, че в дебатите всеки поддръжник на правителството използва африкаанс, докато председателят се опитва да поддържа баланса с английския език. Той смята двойствения езиков стандарт за голяма грешка, но внимава да не отправя публични критики към правителството на Херцог.

Патрик Дънкан докладва на лейди Селбърн от Йоханесбург, че „сем. Милнър са тук отново, и са отседнали в Претория за една седмица“. Той продължава, че Милнър е посетил селищата в Северен Трансваал и е впечатлен от напредъка, постигнат чрез развитието на замаселието в страната. „Но е много потиснат от политическата позиция тук. Смята, че расовото разделение е засилено и че правителството е напълно ненадежно, по отношенията му към Империята.“⁸⁴³

Вайълет коментира на Робърт Бордън, че „пътуването ни до Южна Африка ясно показва опасностите там от небрежно изготвената конституция. Една раса, по-нисша по компетентност и култура, доминира тук чрез чиста груба сила.“ Милнър обаче „очаквал такова развитие и затова не е твърде разочарован“.⁸⁴⁴

Жегата и здравето на Вайълет ги карат да се откажат от посещението на Родезия. Те си тръгват от Кейптаун на 12 февруари 1925 г. Преди това посещават Смутс, фермата му Ирен, близо до Претория. Той им изпраща прощална телеграма: „Bon Voyage на вас и лейди Милнър. Вярвам че посещението ви беше толкова приятно за вас, колкото е полезно и окуражаващо за вашите приятели“.⁸⁴⁵

Обратно в Лондон, Милнър за последен път пише на епископ Бейнс⁸⁴⁶, който е роден в Лондон на същата дата, на която и Милнър. „Радвам се да ви видя да изглежда-те толкова добре и със толкова свеж ум, както се надявам и за себе си, въпреки напред-ващата ни възраст.“ Той споделя, че скорошната смърт на Кързън е „наистина голям удар; и че неговото „изчезване оставя много голяма празнина сред най-издигнатите

⁸⁴⁰ Milner to Mr. Palmer, 3 January 1925, dep. 54, MP.

⁸⁴¹ Barnes and Nicholson (eds), *The Leo Amery Diaries*, vol. 1, p. 411.

⁸⁴² Проектирани от известния английски архитект сър Хърбърт Бейкър, сградите на Съюза в Претория, Южна Африка, се считат за шедевър на архитектурата от началото на XX век и символ на южноафриканското единство. (б. пр.)

⁸⁴³ Duncan to Lady Selborne, 17 December 1924, Duncan Papers, UCTL.

⁸⁴⁴ Lady Milner to Borden, 9 June 1925, Borden Papers, C-4436, Library and Archives Canada.

⁸⁴⁵ Smuts to Milner, 14 February 1925, dep. 54, MP.

⁸⁴⁶ Артър Хамилтън Бейнс (23 март 1854 – 30 юни 1942) е свещеник в Англиканската църква и епископ на Натал и Марицбург от 1893 до 1901 г. откъдето се познават с Милнър. (б. пр.)

наши обществени личности“.⁸⁴⁷ Милнър неохотно наследява от Кързън, избора си за канцлер на Оксфорд. Но неочакваната му смърт на 13 май 1925 г. от сънна болест⁸⁴⁸, получена в Южна Африка, предотвратява назначаването му.

Амери напуска кабинета в същия ден, когато научава, че Милнър е починал час по-рано. Той записва: „Той беше един от най-великите и най-добри хора на света и мой духовен баща. Едно от нещата, които го зарадваха най-много накрая, беше назначаването ми в Министерството на колониите и вероятно щях да имам време да извърша някои от нещата, за които той най-много държеше“.

В „Таймс“ от 16 май Амери коментира, че Милнър „никога не се е притеснявал да си спечели признание; всичко, за което се е стремил, е да върши полезни неща“, но „претенцията му за величие се основава, дори повече отколкото на публикуваните му и непубликувани трудове, на влиянието, което упражняваше върху другите“. От студентските си години до края той беше „съветник, водач и източник на вдъхновение“. Силата на това вдъхновение „се крие в идеите, за които той последователно се застъпваше през целия си живот, но още повече и на харизмата на собствената му личност“. Идеалът, за който Милнър живя и работи и който „вдъхновението му е ускори толкова много, е Британската империя, обединена в свободно сътрудничество като велик инструмент за човешкото благополучие“.

Нищо не може да бъде „по-отдалечено от личността на Милнър от образа на тесния, бюрократичен, агресивен империалист, измислен от политическите му опоненти“. Пълната възможност да направи всичко, за което се „надяваше“, никога не му беше дадена, но има много хора, които ще работят, тук и в чужбина, вдъхновени от неговия дух. „Той не желаше повече“.⁸⁴⁹

Докрай Милнър продължава да съветва членовете на „Кръглата маса“, и списанието оплаква „смъртта на лорд Милнър, защото с него губим не само много обичан приятел, но и човека, когото винаги са смятали за свой лидер“. И с тъга припомня, че Милнър „обеща да дойде на 13 май, в самия ден на смъртта си, на срещата, специално предназначена да обсъди с тях южноафриканските проблеми“.

От времето в Южна Африка основателите и редакторите имат „предимството на съветите и напътствията на лорд Милнър и са благодарни да си помислят, че дори понякога да не е бил съгласен с тях, той никога не е престава да се смята за лидер, към когото те са се обръщали повече от всички останали“.⁸⁵⁰

Лейди Милнър получава стотици съболезнователни съобщения от приятели и поддръжници от цялата империя. От Южна Африка сър Франсис Дръмънд Чаплин споделя, че в продължение на много години Милнър „е бил почитан като приятел и лидер“

⁸⁴⁷ Barnes and Nicholson (eds), *The Leo Amery Diaries*, vol. 1, p. 411. For Amery at the Colonial Office, see Wm. Roger Louis, *In the Name of God, Go!: Leo Amery and the British Empire in the Age of Churchill* (London and New York: W. W. Norton, 1992).

⁸⁴⁸ *Африканска трипанозомоза се предизвиква от паразита *Trypanosoma brucei* – еукариот, пренасян от мухата цеце. Първоначално, в първи стадий на заболяването, болният се оплаква от повишена температура, главоболие, сърбеж и болки в ставите. Това се случва от една до три седмици след ухапването. Седмици до месеци по-късно започва вторият стадий със засягане на мозъка, и настъпва объркване, нарушена координация, изпадане в съноподобно състояние и смърт. Днес заболяването се лекува успешно, но тогава е било нелечимо. На 13 май 1925 г., седем седмици след 71-вия си рожден ден, Милнър умира в Грейт Уигсел, Източен Съсекс. Тъй като няма наследници, титлата му виконт умира заедно с него. Тялото му е погребано в гробището на църквата „Света Дева Мария“ в Сейлхърст, графство Източен Съсекс. В Уестминстърското абатство има мемориална плоча, посветена на него, открита на 26 март 1930 г. (б. пр.)*

⁸⁴⁹ *The Times*, 16 May 1925.

⁸⁵⁰ *Round Table*, 15:59 (June 1925), p. 427.

на англосаксонската общност и че „всички ние чувстваме, че няма кой да заеме мястото му“.⁸⁵¹

Робърт Бордън отбелязва, че „ние в Канада се гордеем изключително много с забележителната кариера на лорд Милнър и неговата най-забележителна служба на Империята“. Той има „най-щастливия спомен за връзката ми с него в Имперския военен кабинет и на Мирната конференция“. „Блестящият поглед на Милнър, неговата безстрашна смелост и особено задълбоченото му разбиране на сложните проблеми, които съпътстват управлението на Британската общност на нациите, винаги са ме впечатлявали най-дълбоко. В смъртта му не само Обединеното кралство, но и цялата империя претърпя голяма загуба.“⁸⁵²

Лейди Милнър отговаря на Бордън, че съпругът ѝ е отдал „всеки атом от силата и мощта си за засилване на връзките и напредъка на Империята. Той вярваше, че само като се държат здраво, различните ѝ части могат да запазят своята индивидуалност. „Всички за всеки и всеки за всички“. Тази вяра беше движещата сила на целия му живот и той се смяташе за гражданин както на Канада и Австралия, така и на Англия.“⁸⁵³

След като служи и се учи при Кромер в Кайро, Алфред Милнър за първи път се става известен в Англия, именно с работата си в Египет. Годици след публикуването на книгата му „Англия и Египет“, Ф. С. Оливър я помни като единствената книга, за която си спомня, че „промени ситуацията напълно“, заличавайки „гневното объркване, което обграждаше темата“.

Няколко месеца след публикуването ѝ „английското обществено мнение беше просветлено и заинтригувано. В своя тих, разумен, съчувствен... безспорен, непровокативен стил, той изложи въпроса; не си създаде врагове и извърши пълна революция. Джингоистите спряха да вдигат суетен шум, а вигите осъзнаха какви боклуци и глупаци са били.“⁸⁵⁴

Въпреки че си спечели репутация на умен имперски администратор, Милнър е разочарован от службата си в египетската бюрокрация. Той има малка власт и решава, че ако веднъж я придобие, ще я използва по начина, както прави неговият имперски учител Кромер. В следващите години Милнър следи отблизо египетските събития и посещава многократно страната, в която служи като имперски чивоник, но не в Египет, а Южна Африка, изгражда бъдещата си репутация, добра или лоша.

За съжаление, след обещаващо начало в Египет, решението на Джоузеф Чембърлейн да изпрати Милнър в Южна Африка се оказва експоненциално по-скъпо откъм кръв и материални загуби, отколкото по-известната грешка на Гладстон да изпрати „китаец“ Гордън да завземе Хартум. Като „мъже на място“, и двамата са непреклонни фанатици, готови да жертват всичко за своите каузи, като Милнър осигурява британското върховенство в Южна Африка, за да запази неразривна имперската верига.

Неспособността на Милнър за компромис най-добре се вижда на конференцията в Блумфонтейн с Пол Крюгер.⁸⁵⁵ Джон Бюкан по-късно пише, че Милнър е „последният човек“, който е трябвало да бъде избран за тази задача. „Той ненавиждаше лъжите, а дипломатията изисква да не се казва цялата истина... Неговата духовна почтено ст му пречеше, след като беше проучил даден проблем, да отлага решението, което смяташе

⁸⁵¹ Drummond Chaplin to Lady Milner, 15 May 1925, dep. 664, MP.

⁸⁵² Borden to Lady Milner, 25 May 1925, Borden Papers, C-4436, Library and Archives Canada.

⁸⁵³ Lady Milner to Borden, 9 June 1925, Borden Papers, C-4436, Library and Archives Canada.

⁸⁵⁴ Oliver to Amery, 17 September 1909, AMEL 2/5/8, AP.

⁸⁵⁵ Милнър не желае компромис, а война на всяка цена и завладяване на бурските републики. (б. пр.)

за неизбежно. Такъв курс включва известно... пренебрегване на дълга, а към дълга си той изпитваше римска вяроност.⁸⁵⁶

Въпреки годините на кървава война, за чието предизвикване Милнър има основна роля, в крайна сметка бурите, а не британците, излязоха на върха. В следвоенното възстановяване, освен стабилизирането на икономиката с помощта на „китайското робство“, всички грандиозни схеми на Милнър за британско заселване или за създаване на южноафрикански Алдършот⁸⁵⁷ се оказват мрачни провали.

Въпреки коментара на Лайънъл Къртис след 1948 г.: „Колко различна щеше да е ситуацията в Южна Африка сега, ако бяхме последвали насоките, дадени ни в неговата реч от „наблюдателната кула“, Милнър трябва да сподели част от отговорността за британския неуспех да се справи с „коренното население“.⁸⁵⁸

Често се забравя, че сред трите заявени военни цели на Солсбъри е да се вземат „дължими предпазни мерки“ за „филантропското, доброжелателно и подобряващо се отношение към онези безбройни коренни раси, чиято съдба, сме твърде забравили“.⁸⁵⁹

Трагично е, че британците ги оставиха „забравени“ след сключването на мира. След завръщането си в Англия през 1905 г., Милнър в много отношения е юнионист. Роузбери казва, че има ненакърнена имперска вяра, но многократно отказва да води, когато е натискан от много пламенни почитатели. За разлика от оратора Роузбери обаче, Милнър е затруднен от неспособността си да води масите. Амери коментира, че величието на Милнър „не е на демократичния лидер“. Не само че не харесва тълпите, но и в абсолютната си искреност не може да прибегне дори до най-малката хитрост, за да ги спечели.“ Въпреки това, „под напрежението на силни емоции и при някои неофициални поводи, той можеше да произнесе реч със странно трогателно красноречие. Но като правило речите му се четяха много по-добре, отколкото звучаха.“⁸⁶⁰

Като доказателство за това, наскоро събраните речи на Милнър, публикувани през 1913 г. в сборника „Нацията и империята“, са наречени „най-красноречиво изявление на конструктивната империалистическа позиция от най-силния и със сигурност най-строгийт ѝ високопоставен защитник“.⁸⁶¹

Друго наследство от работата на Милнър е в движението „Кръгла маса“. Според Амери обаче опитът да бъде безпартиен е фатална грешка. По-късно той коментира, че неуспехът на списанието да постигне някакъв „траен ефект“ произтича от това, че умишлено е изключило „въпроса за икономическото сътрудничество в империята от програмата си“. Това е все едно поставяне на „Хамлет“ без принца на Дания и придава на цялото движение академичен и нереален вид“.⁸⁶²

Анонимното авторство на статиите в списанията, в допълнение към доста потайния му характер, с течение на времето подхранва конспиративни слухове, които преследват движението.⁸⁶³

⁸⁵⁶ Buchan, *Memory Hold-the-Door*, pp. 99-100.

⁸⁵⁷ Алдършот (Aldershot) е град в Югоизточна Англия, графство Хампшиър, разположен на около 50 км югозападно от Лондон. Градът е известен като „Домът на британската армия“ (*Home of the British Army*) поради своята дълбока историческа и съвременна връзка с военните. (б. пр.)

⁸⁵⁸ Lavin, *From Empire to International Commonwealth*, p. 322.

⁸⁵⁹ Roberts, *Salisbury*, p. 743.

⁸⁶⁰ Amery, *My Political Life*, vol. 2, p. 210-211.

⁸⁶¹ Юън Грийн, в своето въведение към изданието от 1998 г. на книгата на Милнър „Нацията и империята“, стр. vi-vii; стр. vii.

⁸⁶² Gollin, *Proconsul in Politics*, p. 166.

⁸⁶³ За пример вижте Carroll Quigley, *The Anglo-American Establishment: From Rhodes to Cliveden* (Ню Йорк, Ню Йорк: Books in Focus, 1981). Б. пр. Точно обратното, Куигли пръв разплита донякъде истината около групата на Роудс-Милнър, техните наследници (Астор и групата Кливиден) и техните действия. Но много по-лесно е неудобната истина да се обяви за конспиративна теория, както правят послушните академични историци.

Въпреки това, „Кръглата маса“ има влияние в имперските кръгове и последователно отразява милнърския възглед за опасностите за империята, които се крият в недостатъците на имперската администрация, нерационалната организация на британския парламент, неефективния характер на имперските конференции и несправедливата система, която дава на Великобритания военна или мирна власт над владенията, без да има думата по въпроса. Членовете на „Кръглата маса“ също ще оставят отпечатък, като създадат много имперска история през следващите десетилетия.⁸⁶⁴

Къртис, Реджиналд Купланд, лектор в „катедрата на Бейт“ и след това професор по история в Оксфорд; и Алфред Цимерн, професор по международни отношения в Оксфорд, всички те играят важна роля. В това направление доминионите са добре представени от А. Л. Бърт, Винсънт Маси, Г. М. Уронг и Джордж Глейзбрук в Канада, от Ерик Уокър и У. М. Макмилан в Южна Африка, както и Кийт Ханкок в Австралия.

Историята, която тези мъже създават, отразява милнърския възглед, заложен още в най-ранните броеве на „Кръглата маса“, че Британската империя е израснала от нуждата на Великобритания да бъде ефективна морска сила от XVI век нататък и че неохотните последващи разширения се дължат не само на мотив за печалба, а на необходимостта да се успокоят бурните граници, да се защитят стратегическите комуникационни линии и да се вложи в тях закон и ред над анархията. В замяна на това Империята разпространява свобода и цивилизация не само в интерес на британските мисионерски, военни и търговски елементи, но и на местното население, за което британците имат попечителско задължение да ги подготвят за самоуправление в някоя, признаваме, далечно бъдеще.

Сърдечното желание на Милнър е трагедията на Първата световна война най-накрая да донесе съществен напредък към мечтата му за имперски съюз и той се опита да подпомогне каузата през годините си във Военния кабинет. Въпреки илюзията за единство, представена по време на войната в няколко обнадеждаващи резолюции, приети от Имперския военен кабинет през 1917 и 1918 г., и в самото присъствие на делегацията на Британската империя на Парижката мирна конференция през 1919 г., световната криза всъщност само засилва самосъзнанието и решимостта на доминионите да начертаят независими курсове.

В годините му във Военния кабинет, а след това и във Военното министерство, представляват най-важния принос на Милнър за държавата. Робърт Брус Локхарт, с когото Милнър е работил в тясно сътрудничество по руския проблем, коментира, че „за г-н Лойд Джордж той беше незаменим сътрудник, на когото може да се разчита да прочете всеки документ, да пресее всяка схема и да формира безпристрастен поглед върху всеки проблем, който му е поставен“.⁸⁶⁵

Според оценката на Филип Кер, Милнър е „доминиращата личност сред онази компания от велики администратори, които Лойд Джордж събра около себе си... Беше невъзможно да не обичаш толкова верен, безкористен и искрен характер“.⁸⁶⁶

Това признание на Кер е характерно за магнетичното влияние на Милнър върху следващите поколения империалисти, особено чрез „Детската градина“, „Кръглата маса“ и неговия възпитаник Амери в Министерството на колониите. Джон Бюкан, който заминава за Южна Африка, за да работи за Милнър през 1901 г., го оценява като „безпогрешен като Кромер в разбирането на дадена ситуация, отличен като Алфред Бейт в

⁸⁶⁴ Chapter 11, 'The Patriots Fight Back: The Round Table Tradition in Imperial Historiography' in Etherington, *Theories of Imperialism and Frederick Madden, 'The Commonwealth, Commonwealth History, and Oxford, 1905-1971'*, in Frederick Madden and D. K. Fieldhouse (eds), *Oxford and the Idea of Commonwealth: Essays Presented to Sir Edgar Williams* (London: Croom Helm, 1982), pp. 7-29.

⁸⁶⁵ R. H. Bruce Lockhart, *British Agent* (London: Putnam, 1933), p. 205.

⁸⁶⁶ *Nation and Athenaeum*, 23 May 1925, quoted in J. R. M. Butler, *Lord Lothian* (London, 1960), p. 63.

подреждането на заплетени финанси и притежаващ силата на Кързън да поддържа стабилно работа на голяма организация“.⁸⁶⁷

За Артър Глейзбрук в Канада Милнър е едновременно по-голям брат и „велик учител“. Урокът, който преподава, който е „най-труден за научаване, е да служиш, а не да търсиш заслуги“. Това е, което Милнър прави през целия си живот и е причината „всички ние, които работихме с него, да изпитваме към него такава изключителна преданост“.⁸⁶⁸

От всички млади възпитаници, Милнър има най-близките и продуктивни работни отношения с Лео Амери, кулминацията на които е двугодишното им партньорство в Колониалното министерство. Когато Милнър е зает в Париж, а след това и с Египетската мисия, основната част от работата е поверена на Амери. И двамата работят за укрепване на Колониалната служба, за подпомагане на емиграцията към владенията и за по-нататъшно държавно спонсорирано имперско развитие. И през този период са направени първите стъпки към новаторския Закон за колониалното развитие от 1929 г., може би най-голямото постижение на Амери, след като става министър на колониите.

Амери коментира за партньорството им, че Милнър никога не е успял по-късно да му осигури „такъв подробен личен надзор, който оказва при възстановяването в Южна Африка“. Но той ми остави широката свобода да водя делата до точката, в която се изисква окончателното му решение или авторитетът му пред кабинета.“ По този метод „е поставено добро начало с миграцията, със създаването на съвет за развитие на тропическата империя, с тропическата медицина, с тропическото земеделие и изследвания като цяло, със създаването на апарат за подбор на кандидати за колониалната служба, както и с инцидентни въпроси като намирането на финансово и конституционно решение на проблемите с Малта или премахването на „Лудия мулла“ в Сомалия. Много други неща, които обсъждахме, бяха оставени аз да ги доразвия през следващите години.“⁸⁶⁹

До края на официалната кариера на Милнър, египетските преговори през 1919 и 1920 г. са пример за нов реализъм, поне в тази сфера, който колегите му са принудени неохотно да следват, след като той напуска поста си. Разговорите сигурно са събудили спомени у Милнър за Крюгер и Блумфонтейн; обаче както времената, така и обстоятелствата се променят. Египет, за разлика от Южна Африка, не е част от Империята, не е бял доминион, които Милнър мечтае да обедини. Той вече не беше войнственият и негъвкав Върховен комисар отпреди двадесет години. По това време и при обстоятелствата Милнър е напълно готов да преговаря, ако стратегическите и финансовите интереси на Великобритания могат да бъдат защитени. Всъщност той не вижда друга алтернатива. У Милнър няма „провал на самообладанието“ или „отслабването на волята за управление“, за които по-късно някои среди твърдяха, че са симптоматични за следвоенните му години.⁸⁷⁰

Година след смъртта му, влиянието на Милнър може ясно да се види и в често пренебрегвания, но важен доклад на Балфур от 1926 г. за отношенията в империята.⁸⁷¹

В него Балфур описва доминионите като „автономни общности в рамките на Британската империя, равни по статут, по никакъв начин не подчинени една на друга в нито един аспект от вътрешните си работи, обединени от обща вяроност към Короната и

⁸⁶⁷ Buchan, *Memory Hold-the-Door*, pp. 95-59.

⁸⁶⁸ Glazebrook to Lady Milner, 22 February 1926, dep. 665, MP.

⁸⁶⁹ Halperin, *Lord Milner and the Empire*, pp. 19-20.

⁸⁷⁰ Kedourie, 'Sa'd Zaghlul and the British', in *The Chatham House Version*, p. 121.

⁸⁷¹ John Darwin, 'A Third British Empire? The Dominion Idea in Imperial Politics' in Judith Brown and Wm. Roger Louis (eds), *The Oxford History of the British Empire: Volume IV, The Twentieth Century* (Oxford: Oxford: Oxford University Press, 1999), pp. 64-87; pp. 68-69.

свободно асоциирани като членове на Британската общност на нациите.⁸⁷² Този език и дух ще бъдат продължени в Уестминстърския статут от 1931 г.

В рецензия на „Изоставената идея“ на Едуард Кранкшоу, Едуард Григ (по това

Стенли Бодуин, краал Джордж V и премиерите на доминионите, 1926 г.

време лорд Алтринчам) дава подходящо обобщение на имперските възгледи на Милнър: „От съвсем млада възраст той е гледа на нашия Остров с известна дистанция, защото е получил ранното си образование в Германия и не принадлежи към английските фамилии, които формират нашия политически климат по онова време, докато не става личен секретар на Гошен. Следователно неговите политически убеждения са формирани не чрез контакт, а чрез упорито оригинално мислене. Той самият ги

разработва – имперски преференции, националната (задължителната военна) служба, принципът на Британската общност като равноправно братство от братски нации, правото на зависимата империя не само на добро управление, но и на развитие на капитала, по-голямо производство на храни на Острова, борбата с бедността у дома и абсолютната необходимост от повишаване на жизнения стандарт на цялата нация, категоричният императив, изискващ щастлив и доволен народ в нашата страна като център на Британската общност и сътрудничаща си Британска общност като ключов елемент за благосъстоянието и щастието на нашата страна. Тези убеждения звучат много съвременно – и са такива... Но Милнър е първият човек, който ги формулира като програма, защото симпатиите му са толкова широки, колкото умът му е проникателен, оригинален и далновиден... той живя само с една цел... оцеляването на Великобритания, и да види как тя използва силата си за най-доброто в един несъвършен свят“.⁸⁷³

СЪКРАЩЕНИЯ

AP Документи на Амери, Архивен център на Чърчил Колидж, Кеймбридж

BL Британска библиотека

BP Документи на Балфур, Британска библиотека

C. Командни документи (1870-99)

Cd Командни документи (1900-1918)

CP Документи на Чембърлейн, Библиотека на Университета в Бирмингам

CRT Документи на Къртис и Кръглата маса, Бодлианска библиотека

GP Документи на Глейзбрук, Библиотека и архиви на Канада

⁸⁷² Halperin, *Lord Milner and the Empire*, p. 224.

⁸⁷³ Lord Altrincham, 'Forgotten Patriot', *National and English Review* (December 1952), pp. 359-64; p.

HLRO Архив на Камарата на лордовете
 JP Документи на Джеб, Институт за изследвания на Британската общност, Лондон
 LP Ръкописи на Литълтън, Архивен център на Чърчил Колидж, Кеймбридж
 LSE Библиотека на Лондонската школа по икономика
 MAP Документи на Марго Асквит, Бодлианска библиотека
 MP Документи на Милнър, Бодлианска библиотека
 PRO Архив на публичните документи, Кю
 RA Кралски архиви, Уиндзор
 SP Документи на Стивънс, Архивен център на Чърчил Колидж, Кеймбридж
 SPH Документи на Солсбъри, Хатфийлд Хаус
 TA Архив на вестник „Таймс“
 UCTL Библиотеки на Университета в Кейптаун
 VMP Документи на Вайолет Милнър, Бодлианска библиотека
 WP Документи на Уилкинсън, Национален военен музей

БИБЛИОГРАФИЯ

Първични източници

Amery Manuscripts, Churchill College Archive, Cambridge University.
 Asquith Manuscripts, Bodleian Library, Oxford University.
 Baldwin Manuscripts, Cambridge University Library.
 Balfour Manuscripts, British Library, London.
 Borden Manuscripts, Library and Archives, Canada.
 Bourassa Manuscripts, Library and Archives, Canada.
 Campbell-Bannerman Manuscripts, British Library, London.
 Chamberlain Manuscripts, University of Birmingham Library.
 Cromer Manuscripts, Public Record Office, London and Family Papers.
 Curtis and the Round Table Manuscripts, Bodleian Library, Oxford University. Dawson
 Manuscripts, Bodleian Library, Oxford, *The Times* Archive, London. Denison Manuscripts, Library and
 Archives, Canada.
 Duncan Manuscripts, University of Cape Town Library.
 Edward VII Manuscripts, Royal Archive, Windsor.
 George V Manuscripts, Royal Archive, Windsor.
 Glazebrook Manuscripts, Library and Archives, Canada.
 Gwynne Manuscripts, Imperial War Museum, London.
 Harcourt Manuscripts, Bodleian Library, Oxford.
 Jebb Manuscripts, Institute of Commonwealth Studies, London.
 Lloyd George Manuscripts, House of Lords Record Office, London.
 Lyttelton Manuscripts, Churchill College Archive, Cambridge University. Mackenzie King Man-
 uscripts, Library and Archives, Canada.
 Markham Manuscripts, British Library of Economic and Political Science, London.
 Milner Manuscripts, Bodleian Library, Oxford University, Public Record Office, Kew National Li-
 brary of South Africa, Cape Town, National Archives of South Africa, Pretoria, Library and Archives, Can-
 ada.
 Riddell Diaries, British Library, London.
 Salisbury Papers, Hatfield.
 Stead Manuscripts, Churchill College Archive, Cambridge University.
 Victoria Manuscripts, Royal Archives, Windsor.
 Westminster Manuscripts, Chester Record Office.
 Wilkinson Manuscripts, National Army Museum, London.
 Willison Manuscripts, Library and Archives, Canada.

Вестници и периодика

Daily Mail (London).

Daily News (London).
EveningPost (Wellington, New Zealand).
Manchester Guardian.
Morning Post (London).
National Review (London).
PallMall Gazette (London).
Review of Reviews (London).
Round Table (London).
Spectator (London).
The Times (London).
Victoria Daily Colonist (Canada).
Weekly Dispatch (London).

Цитирани трудове

- Amery, L. S., *My Political Life*, 3 vols (London: Hutchinson, 1953-5). (ed.), *The Times History of the War in South Africa, 1899-1902*, 7 vols (London: Sampson Low, Marston and Company Ltd, 1900-9).
 Asquith, Herbert Henry, *Memories and Reflections 1852-1927* (Boston, MA: Little Brown, 1928).
 Baring, Evelyn, Earl of Cromer, *Modern Egypt*, 2 vols (London: Macmillan and Co., 1908).
 Barnes, John, and David Nicholson (eds), *The Leo Amery Diaries, Vol. 1, 1896-1929* (London: Hutchinson, 1980).
 Blunt, Wilfrid Scawen, *My Diaries: Being a Personal Narrative of Events 1888-1914*, 2 vols (London: Martin Secker, 1922).
 Boyce, George (ed.), *The Crisis of British Power: The Imperial and Naval Papers of the Second Earl of Selborne, 1895-1910* (London: The Historian Press, 1990).
 Brett, Maurice (ed.), *Journals and Letters of Reginald Viscount Esher*, 4 vols (London: Ivor Nicholson & Watson Limited, 1934-8).
 Bruce Lockhart, R. H., *British Agent* (London: Putnam, 1933).
 Buchan, John, *Memory Hold-the-Door* (London: Hodder and Stoughton Ltd, 1941).
 Campbell, Persia Crawford, *Chinese Coolie Emigration to Countries within the British Empire* (London: P. S. King & Son Ltd, 1923), p. 170.
 Churchill, Winston, *The River War: An Historical Account of the Reconquest of the Soudan*, 2 vols (London: Longmans, Green and Co., 1899).
 Cronwright-Schreiner (ed.), S. C., *The Letters of Olive Schreiner* (London: T. Fisher Unwin Ltd, 1924).
 Curtis, Lionel, *The Problem of the Commonwealth* (London: Macmillan and Co. Ltd, 1906).
 —, *The Commonwealth of Nations* (London: Macmillan and Co. Ltd, 1916).
 —, *With Milner in South Africa* (Oxford: Basil Blackwell, 1951).
 Dachs, Anthony (ed.), *Papers of John Mackenzie* (Johannesburg: Witwatersrand University Press for African Studies Institute, 1975).
 Duminy, A. H. and W. R. Guest (eds), *FitzPatrick: South African Politician: Selected Papers, 1888-1906* (Johannesburg: McGraw-Hill, 1976).
 FitzPatrick, Sir Percy, *The Transvaal from Within* (London: W. Heinemann, 1899).
 —, *South African Memories: Scraps of History* (London: Cassell, 1932).
 Fry, A. Ruth (ed.), *Emily Hobhouse, A Memoir* (London: J. Cape, 1929).
 Hancock, W. K., and J. van der Poel (eds), *Selections from the Smuts Papers*, 7 vols (Cambridge: Cambridge University Press, 1966-73).
 Headlam, Cecil (ed.), *The Milner Papers: South Africa 1899-1905*, 2 vols (London: Cassell and Co., 1931-3).
 Hewins, W. A. S., *The Apologia of an Imperialist: Forty Years of Empire Policy*, 2 vols (London: Constable and Co., 1929).
 Hobson, J. A., 'Capitalism and Imperialism in South Africa', *Contemporary Review*, 77 (1900), pp. 1-17; reprinted in P. J. Cain (ed.), *Hobson: Writings on Imperialism and Internationalism* (London: Routledge / Thoemmes, 1992).
 —, 'The Pro-Consulate of Milner' *Contemporary Review*, 78 (1900).
 Iwan-Muller, E. B., 'Sir Alfred Milner', *National Review*, 37 (April 1901).
 —, *Lord Milner and South Africa*, (London: W. Heinemann, 1902).
 Jones, Helen, *Duty and Citizenship: The Correspondence and Political Papers of Violet Markham, 1896-1953* (London: Harvester Press, 1994).
 Kestell, Rev. J. D., and D. E. Van Velden, *The Peace Negotiations between the Governments of the*

South African Republic and the Orange Free State, and the Representatives of the British Government, which Terminated in the Peace of Vereeniging on the 31st May, 1902 (London: Richard Clay & Sons, 1912).

Levitt, Joseph (ed.), *Henri Bourassa on Imperialism and Bi-Culturalism, 1900-1918* (Toronto, ON: The Copp Clark Publishing Company, 1970).

Lewsen, Phyllis (ed.), *Selections from the Correspondence of John X. Merriman 1899-1905* (Cape Town: Van Riebeeck Society, 1966).

Mantoux, Paul, *The Deliberations of the Council of Four (March 24-June 28, 1919): Notes of the Official Interpreter*, trans and ed. by Arthur Link, 2 vols (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1992).

Markham, Violet, *Return Passage* (London: Oxford University Press, 1953).

—, *South Africa, Past and Present* (London: Smith, Elder and Co., 1900).

Milner, Alfred, Lord, *England in Egypt* (London: Edward Arnold, 1892).

—, *Imperial Unity: Two Speeches Delivered at Manchester, December 14, 1906 and Wolverhampton, December 17, 1906* (London: National Review Office, 1907).

—, *Constructive Imperialism* (London: National Review Office, 1908).

—, *Speeches in Canada Delivered in the Autumn of 1908* (Toronto, ON: William Tyrrell & Co, 1909).

—, *The Nation and the Empire*, intro. by Ewan Green (1913; repr. London: Routledge, 1998).

—, *The British Commonwealth* (London: Constable and Co. Ltd, 1919).

—, *Questions of the Hour* (London: Thomas Nelson and Sons, 1923).

Milner, Violet Georgina, Viscountess, *My Picture Gallery 1886-1901* (London: Hutchinson, 1951).

Morley, John, *Critical Miscellanies*, 3 vols (London: Macmillan, 1886).

Ready, Oliver, *Fifty Years On: Or Sidelights on the Intimate Personal Life of Alfred, Viscount Milner* ([Southsea]: n.p., 1930).

Seeley, John Robert, *The Expansion of England*, ed. John Gross (Chicago and London: University of Chicago Press, [1883] 1971).

Syngé, M. Bertha, *The Story of the World for Children of the British Empire* (Edinburgh and London: W. Blackwood and Sons, 1903).

Victoria League First Annual Report (London, 1903).

Wilkinson, Henry Spencer, *The Brain of an Army: A Popular Account of the German General Staff* (London: Macmillan and Co., 1890).

—, *The Command of the Sea* (London: A. Constable and Co., 1894).

—, *The Great Alternative: A Plea for a National Policy* (London: Swan Sonnenschein and Co., 1894).

—, *The Brain of the Navy* (London: A. Constable and Co., 1895).

—, *The Volunteers and the National Defence* (London: A. Constable and Co., 1896).

—, *The Nation's Awakening: Essays Towards a British Policy* (London: A. Constable and Co., 1896).

—, *Thirty-Five Years, 1874-1909* (London: Constable, 1933).

Worsfold, W. Basil, *Lord Milner's Work in South Africa: From its Commencement in 1897 to the Peace of Vereeniging in 1902* (London: J. Murray, 1906).

—, *The Reconstruction of the New Colonies Under Lord Milner*, 2 vols (London: Kegan Paul and Co., 1913).

Вторинни източници

Adams, R. J. Q., *Bonar Law* (London: John Murray, 1999).

—, *Balfour: The Last Grandee* (London: John Murray, 2007).

Adams, R. J. Q., and Philip Poirier, *The Conscription Controversy in Great Britain, 1900-1918* (London: Macmillan, 1987).

Alexander, Eric, 3rd Viscount Chilston, *Chief Whip: The Political Life and Times of Aretas Akers-Douglas, 1st Viscount Chilston* (London: Routledge and Kegan Paul, 1961).

Allison, Michael John, 'The National Service Issue, 1899-1914' (PhD thesis, University of London, 1975).

Ally, Russell, *Gold & Empire: The Bank of England and South Africa's Gold Producers, 1886-1926* (Johannesburg: Witwatersrand University Press, 1994).

al-Sayyid-Marsot, Afaf Lutfi, *Egypt and Cromer: A Study in Anglo-Egyptian Relations* (London: John Murray, 1968).

—, *Egypt's Liberal Experiment, 1922-1936* (Berkeley, CA, and London: University of California Press, 1977).

- Altrincham, Lord, 'Forgotten Patriot', *National and English Review* (December 1952), pp. 359-64.
- Amery, Leo, 'Foreword' in Vladimir Halperin, *Lord Milner and the Empire* (London, 1952), pp. 7-23.
- Banton, M. K., 'The Colonial Office, 1820-1955: Constantly the Subject of Small Struggles', in *Masters, Servants, and Magistrates in Britain and the Empire, 1562-1955* (Chapel Hill, NC, and London: University of North Carolina Press, 2004), pp. 251-302.
- Baylen, Joseph, 'W. T. Stead and the Boer War: The Irony of Idealism', *Canadian Historical Review*, 40:4 (1959), pp. 301-14.
- , 'W. T. Stead's History of the Mystery and the Jameson Raid' *Journal of British Studies*, 4.1 (November 1964), pp. 104-32.
- Benyon, John, *Proconsul and Paramountcy in South Africa: The High Commissioner, British Supremacy and the Sub-Continent 1900-1910* (Pietermaritzburg: University of Natal Press, 1990).
- , "'Intermediate' Imperialism and the Test of Empire: Milner's 'eccentric' High Commission in South Africa", in Donal Lowry (ed.), *The South African War Reappraised* (Manchester: Manchester University Press, 2000), pp. 84-103.
- Berger, Carl, *The Sense of Power: Studies in the Ideas of Canadian Imperialism 1867-1914* (Toronto, ON: University of Toronto Press, 1970).
- Bishku, Michael, 'The British Press and the Future of Egypt, 1919-1922', *International History Review*, 8:4 (1986), pp. 604-12.
- Blainey, Geoffrey, 'Lost Causes of the Jameson Raid', *Economic History Review*, 18:2 (August 1965), pp. 351-66.
- Blouet, Brian W., *Halford Mackinder: A Biography* (College Station, TX: Texas A&M University Press, 1987).
- Bodelsen, C. A., *Studies in Mid-Victorian Imperialism* (New York: Howard Fertig, 1968).
- Bosco, Andrea, and Alex May (eds), *The Round Table: The Empire/Commonwealth and British Foreign Policy* (London: Lothian Foundation Press, 1997).
- Brown, Robert Craig, and Ramsay Cook, *Canada, 1896-1921: A Nation Transformed* (Toronto, ON: McClelland and Stewart, 1974).
- Bush, Julia, *Edwardian Ladies and Imperial Power* (London: Cassell, 2000).
- Butler, Jeffrey. R. M., *Lord Lothian (Philip Kerr) 1882-1940* (London: Macmillan & Co, 1960).
- , 'Sir Alfred Milner on British Policy in South Africa in 1897', in Jeffrey Butler (ed.), *Boston University Papers in African History* (Boston, MA: Boston University Press, 1964), pp. 243-70.
- Cain, P. J., 'The Economic Philosophy of Constructive Imperialism' in Cornelia Navari (ed.), *British Politics and the Spirit of the Age: Political Concepts in Action* (Keele: Keele University Press, 1996), pp. 41-65.
- , 'British Radicalism, the South African Crisis, and the Origins of the Theory of Financial Imperialism', in David Omissi and Andrew S. Thompson, *The Impact of the South African War* (London: Palgrave, 2002), pp. 173-93.
- , *Hobson and Imperialism: Radicalism, New Liberalism and Finance, 1887-1938* (Oxford: Oxford University Press, 2002).
- (ed.), *Hobson: Writings on Imperialism and Internationalism* (London: Routledge / Thoemmes, 1992).
- (ed.), *Empire and Imperialism: The Debate of the 1870s* (Bristol: Thoemmes Press, 1999).
- Cain, P. J., and A. G. Hopkins, *British Imperialism: Innovation and Expansion 1688-1914* (London: Longman, 1993).
- Callahan, Michael D., *Mandates and Empire: The League of Nations and Africa, 1914-1931* (Brighton: Sussex Academic Press, 1999).
- Cammack, Diana, *The Rand at War 1899-1902: The Witwatersrand and the Anglo-Boer War* (London: James Currey, 1990).
- Carrothers W. A., *Emigration from the British Isles: With Special Reference to the Development of the Overseas Dominions* ([1929]; repr. London: Frank Cass, 1966).
- Carruthers, Jane (ed.), *The Jameson Raid: A Centennial Retrospective* (Johannesburg: Brenthurst Press, 1996).
- Cartwright, A. P., *The Corner House: The Early History of Johannesburg* (Cape Town: Purnell & Sons, 1965).
- Cecil, Hugh, and Mirabel Cecil, *Imperial Marriage: An Edwardian War and Peace* (London: John Murray, 2002).
- Chanock, Martin, 'South Africa, 1841-1924: Race, Contract, and Coercion', in Douglas Hay and Paul Craven (eds), *Masters, Servants, and Magistrates in Britain and the Empire, 1562-1955* (Chapel Hill, NC, and London: University of North Carolina Press, 2004), pp. 338-64.

- Coates, Colin M. (ed.), *Imperial Canada, 1867-1917* (Edinburgh: University of Edinburgh Centre of Canadian Studies, 1997).
- Colvin, Ian, *The Life of Jameson*, 2 vols (London: Edward Arnold, 1922).
- Constantine, Stephen (ed.), *Emigrants and the Empire: British Settlement in the Dominions Between the Wars* (Manchester: Manchester University Press, 1990).
- Crankshaw, Edward, *The Forsaken Idea: A Study of Viscount Milner* (London: Longmans, Green and Co., 1952).
- Cross, Colin, *The Liberals in Power, 1905-1914* (Westport, CN: Greenwood Press, 1963).
- Darwin, John, *Britain, Egypt and the Middle East: Imperial Policy in the Aftermath of War, 1918-1922* (London: Macmillan, 1981).
- , 'Imperialism and the Victorians: The Dynamics of Territorial Expansion', *English Historical Review*, 112:447 (June 1997), pp. 614-42.
- , 'A Third British Empire? The Dominion Idea in Imperial Politics' in Judith Brown and Wm. Roger Louis (eds), *The Oxford History of the British Empire: Volume IV, The Twentieth Century* (Oxford: Oxford University Press, 1999), pp. 64-87.
- , 'An Undeclared Empire: The British in the Middle East, 1918-39' in Robert D. King and Robin M. Kilson (eds), *The Statecraft of British Imperialism: Essays in Honour of Wm. Roger Louis* (London: Frank Cass, 1999), pp. 159-76.
- Davey, Arthur, *The British Pro-Boers, 1877-1902* (London: Tafelberg, 1978).
- Denoon, Donald J. N., "'Capitalist Influence" and the Transvaal Government During the Crown Colony Period, 1900-1906', *Historical Journal*, 11:2 (1968), pp. 301-31.
- , *A Grand Illusion: The Failure of Imperial Policy in the Transvaal Colony During the Period of Reconstruction, 1900-1905* (London: Longman, 1973).
- Dilke, Charles, *Greater Britain: A Record of Travel in English Speaking Countries During 1866 and 1867* (London: Macmillan, 1869).
- Drayton, Richard, *Nature's Government: Science, Imperial Britain and the 'Improvement' of the World* (New Haven, CT: Yale University Press, 2000).
- Duminy, A. H., *Sir Alfred Milner and the Outbreak of the Anglo-Boer War* (Durban: Department of History and Political Science, University of Natal, 1976).
- , *The Capitalists and the Outbreak of the Anglo-Boer War* (Durban: Department of History and Political Science, University of Natal, 1977).
- , and Bill Guest, *Interfering in Politics: A Biography of Sir Percy FitzPatrick* (Johannesburg: Lowry Publishers, 1987).
- Eayrs, James, 'The Round Table Movement in Canada, 1909-1920', *Canadian Historical Review*, 38:1 (March 1957), pp. 1-20.
- Eldridge, C. C., *Disraeli and the Rise of the New Imperialism* (Cardiff: University of Wales Press, 1996).
- Etherington, Norman, *Theories of Imperialism: War, Conquest and Capital* (London: Croom Helm, 1984).
- Feuchtwanger, Edgar, *Disraeli* (London: Arnold, 2000).
- Fitzhardinge, L. F., *The Little Digger, 1914-1952: William Morris Hughes, a Political Biography* (London: Angus and Robertson, 1979).
- Förster, N. T. A., 'The Religio Milneriana & The Lloyd George Coalition, 1916-1921' (PhD thesis, Keele University, 1989).
- Fulton, L. Bruce, 'France and the Ottoman Empire, in Marian Kent (ed.), *The Great Powers and the End of the Ottoman Empire* (London: George Allen & Unwin, 1984), pp. 141-71.
- Garson, N. G., "'Het Volk": The Botha-Smuts Party in the Transvaal, 1904-1911', *Historical Journal*, 9:1 (1966), pp. 101-32.
- Garvin, J. L., and Julian Amery [vols 4-6 only], *The Life of Joseph Chamberlain*, 6 vols (London: Macmillan, 1932-69).
- Gollin, A. M., *The Observer and J. L. Garvin: A Study in Great Editorship, 1908-1914* (London: Oxford University Press, 1960).
- , *Proconsul in Politics: A Study of Lord Milner in Opposition and in Power* (London: Anthony Blond, 1964).
- Grainger, J. H., *Patriotisms: Britain 1900-1939* (London: Routledge & Kegan Paul, 1986).
- Green, E. H. H., *The Crisis of Conservatism: The Politics, Economics and Ideology of the British Conservative Party, 1880-1914* (London: Routledge, 1995).
- , Introduction to Alfred Milner, *The Nation and the Empire* (1913; repr. London: Routledge, 1998), pp. vi-vii.
- Grigg, Sir Edward, 'Lord Milner' in W. R. Inge (intro.), *The Post Victorians* (London: I. Nicholson

and Watson, Ltd, 1933), pp. 393-409.

Grigg, John, *Lloyd George: War Leader, 1916-1918* (London: Allen Lane, 2002).

Gross, John, 'Editor's Introduction', in John Robert Seeley, *The Expansion of England*, ed. John Gross (London and Chicago: University of Chicago Press, [1883], 1971), pp. xvi-xxvii.

Halperin, Vladimir, *Lord Milner and the Empire: The Evolution of British Imperialism*. (London: Oldhams Press, 1952).

Haycock, Ronald G., *Sam Hughes: The Public Career of a Controversial Canadian, 1885-1916* (Ottawa, ON: Wilfrid Laurier University Press, 1986).

Helly, Dorothy, and Helen Callaway, 'Journalism as Active Politics: Flora Shaw, *The Times* and South Africa' in Donal Lowry (ed.), *The South African War Reappraised* (Manchester: Manchester University Press, 2000), pp. 50-66.

Holland, Robert F., 'The British Empire and the Great War, 1914-1918' in Judith M. Brown and Wm. Roger Louis (eds), *The Oxford History of the British Empire: Volume IV, the Twentieth Century* (Oxford: Oxford University Press, 1999), pp. 114-37.

Howard, Michael, 'Empire, Race and War in pre-1914 Britain' in Hugh Lloyd-Jones, Valerie Pearl and Blair Warden (eds), *History and Imagination: Essays in Honour of H. R. Trevor-Roper* (London: Duckworth, 1981), pp. 340-55.

Huttenback, Robert, *Gandhi in South Africa: British Imperialism and the Indian Question, 1860- 1914* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 1971).

Jackson, Alvin, *Home Rule: An Irish History, 1800-2000* (London: Weidenfeld & Nicolson, 2003).

James, Lawrence, *Imperial Warrior: The Life and Times of Field-Marshal Viscount Allenby 1861- 1936* (London: Weidenfeld and Nicolson, 1993).

Jeeves, A. H., 'The Rand Capitalists and the Coming of the South African War, 1896-1899' *Historical Papers* [of the Canadian Historical Association], 8:1 (1973) pp. 61-83.

—, 'Aftermath of Rebellion - The Randlords and Kruger's Republic after the Jameson Raid' *South African Historical Journal*, 10 (1978), pp. 102-16.

Katz, Elaine, 'Outcrop and Deep Level Mining in South Africa before the Anglo-Boer-War: Re-examining the Blainey Thesis, *Economic History Review*, 48:2 (1995), pp. 304-28.

Kendle, John Edward, *The Colonial and Imperial Conferences, 1887-1911: A Study in Imperial Organization* (London: Longmans, 1967).

—, 'The Round Table Movement and "Home Rule All Round"', *Historical Journal*, 11:2 (1968), pp. 332-53.

—, *The Round Table Movement and Imperial Union* (Toronto, ON: University of Toronto Press, 1975).

Kennedy, Dane, 'Empire Migration in Post-War Reconstruction: The Role of the Overseas Settlement Committee, 1919-1922', *Albion*, 20:3 (Autumn 1988), pp. 403-19.

Kenny, Kevin (ed.), *Ireland and the British Empire* (Oxford: Oxford University Press, 2004).

Kent, Bruce, *The Spoils of War: The Politics, Economics, and Diplomacy of Reparations, 1918-1932* (Oxford: Clarendon Press, 1989).

Kent, Marian (ed.), *The Great Powers and the End of the Ottoman Empire* (London: George Allen & Unwin, 1984).

King, Robert D., and Robin W. Kilson (eds.), *The Statecraft of British Imperialism: Essays in Honour of Wm. Roger Louis* (London: Frank Cass, 1999).

Koebner, Richard, and Helmut Schmidt, *Imperialism: The Story and Significance of a Word, 1840-1960* (Cambridge: Cambridge University Press, 1964).

Koss, Stephen, *Fleet Street Radical: A. G. Gardiner and the Daily News* (London: Archon Books, 1973).

Krebs, Paula M., *Gender, Race, and the Writing of Empire: Public Discourse and the Boer War* (Cambridge: Cambridge University Press, 1999).

Kubicek, Robert V., *Economic Imperialism in Theory and Practice: The Case of South African Gold Mining Finance, 1886-1914* (Durham, NC: Duke University Press, 1979).

Laity, Paul, *The British Peace Movement, 1870-1914* (Oxford: Clarendon Press, 2001).

Lavin, Deborah, 'History, Morals and the Politics of Empire: Lionel Curtis and the Round Table', in John Bossy and Peter Jupp (eds), *Essays Presented to Michael Roberts* (Belfast: Blackstaff Press, 1976), pp. 117-32.

—, *From Empire to Commonwealth: A Biography of Lionel Curtis* (Oxford: Clarendon Press, 1995).

Le May, G. H. L., *British Supremacy in South Africa, 1899-1907* (Oxford: Clarendon Press, 1965).

—, *The Afrikaners: An Historical Interpretation* (Oxford: Blackwell, 1995).

Long, C. W. R., *British Pro-Consuls in Egypt, 1914-1929: The Challenge of Nationalism* (London: Routledge Curzon, 2005).

- Louis, Wm Roger, *Great Britain and Germany's Lost Colonies 1914-1919* (Oxford: Clarendon Press, 1967).
- , *In the Name of God, Go!: Leo Amery and the British Empire in the Age of Churchill* (London and New York: W. W. Norton, 1992).
- , *Ends of British Imperialism: The Scramble for Empire, Suez and Decolonization* (London: I. B. Tauris, 2006).
- Longford, Elizabeth, *Jameson's Raid: The Prelude to the Boer War* (London: Weidenfeld and Nicolson, 1982).
- Lowry, Donal (ed.), *The South African War Reappraised* (Manchester: Manchester University Press, 2000).
- Madden, Frederick, 'The Commonwealth, Commonwealth History, and Oxford, 1905-1971' in Frederick Madden and D. K. Fieldhouse (eds), *Oxford and the Idea of Commonwealth: Essays Presented to Sir Edgar Williams* (London: Croom Helm, 1982), pp. 7-29.
- McCready, H. W., 'Sir Alfred Milner, the Liberal Party, and the Boer War', *Canadian Journal of History*, 2:1 (1967), pp. 13-44.
- Mackay, Ruddock, *Fisher of Kilverstone* (Oxford: Clarendon Press, 1973).
- McIntyre, W. David, 'The Commonwealth', in Robin W. Winks (ed.), *The Oxford History of the British Empire: Volume V, Historiography* (Oxford: Oxford University Press, 1999), pp. 558-70.
- McKinsty, Leo, *Rosebery: Statesman in Turmoil* (London: John Murray, 2005).
- McMahon, Deirdre, 'Ireland, the Empire, and the Commonwealth', in Kevin Kenny (ed.), *Ireland and the British Empire* (Oxford: Oxford University Press, 2004), pp. 182-219.
- MacMillan, Margaret, *Peacemakers: The Paris Peace Conference of 1919 and its Attempt to End War* (London: John Murray, 2001).
- Madden, Frederick, and D. K. Fieldhouse (eds), *Oxford and the Idea of Commonwealth* (London: Croom Helm, 1982).
- Magnus, Laurie, *Herbert Warren of Magdalen: President and Friend, 1853-1930* (London, 1932).
- Marais, J. S., *Fall of Kruger's Republic* (Oxford: Clarendon Press, 1961).
- Marks, Shula, and Stanley Trapido, 'Lord Milner and the South African State' *History Workshop Journal*, 8 (1979), pp. 50-80.
- , and Stanley Trapido, 'Lord Milner and the South African State Reconsidered' in Michael Twaddle (ed.), *Imperialism, the State and the Third World* (London: British Academic Press, 1992), pp. 80-94.
- Marlowe, John, *Milner: Apostle of Empire* (London: Hamish Hamilton, 1976).
- Marsh, Peter, *Joseph Chamberlain: Entrepreneur in Politics* (London: Routledge, 1994).
- Martel, Gordon, *Imperial Diplomacy: Rosebery and the Failure of Foreign Policy* (Kingston, ON: McGill-Queen's University Press, 1986).
- Matthew, H. C. G., *The Liberal Imperialists: The Ideas and Politics of a Post-Gladstonian Elite* (Oxford: Oxford University Press, 1973).
- Meintjes, Johannes, *General Louis Botha* (London: Cassell, 1970).
- Mellini, Peter, *Sir Eldon Gorst: The Overshadowed Proconsul* (Stanford, CA: Hoover Institution Press, 1977).
- Mendelsohn, Richard, 'Blainey and the Jameson Raid: The Debate Renewed', *Journal of Southern African Studies*, 6 (1980), pp. 157-70.
- Miller, J. D. B., *Richard Jebb and the Problem of Empire* (London: Athlone Press, 1956).
- Millman, Brock, *Managing Domestic Dissent in First World War Britain* (London: Frank Cass, 2000).
- Mills, J. Saxon, *Sir Edward Cook* (London: Constable and Co., 1921).
- Milner, Marc, *Canada's Navy: The First Century* (Toronto, ON: University of Toronto Press, 1999).
- Nasson, Bill, "'Doing Down Their Masters": Africans, Boers and Treason in the Cape Colony during the South African War, 1899-1902' *Journal of Imperial and Commonwealth History*, 12 (1983), pp. 29-53.
- , 'The War of Abraham Esau 1899-1901: Martyrdom, Myth and Folk Memory in Calvinia, South Africa' *African Affairs*, 87:347 (April 1988), pp. 239-65.
- , *Abraham Esau's War: A Black South African War in the Cape* (Cambridge: Cambridge University Press, 1991).
- , *The South African War, 1899-1902* (London: Arnold, 1999).
- , 'Why They Fought: Black Cape Colonists and Imperial Wars, 1899-1918', *International Journal of African Historical Studies*, 37:1 (2004), pp. 55-70.
- Nimocks, Walter, *Milner's Young Men: The "Kindergarten" in Edwardian Imperial Affairs* (Durham, NC: Duke University Press, 1968).
- Northrup, David, *Indentured Labour in the Age of Imperialism, 1834-1922* (Cambridge: Cambridge

- University Press, 1995).
- O'Brien, Terence, *Milner* (London: Constable, 1979).
- Omissi, David, and Andrew S. Thompson (eds), *The Impact of the South African War* (London: Palgrave, 2002).
- Overdale, Ritchie, 'Profit or Patriotism: Natal, The Transvaal, and the Coming of the Second Anglo-Boer War', *Journal of Imperial and Commonwealth History* (May 1980).
- Owen, Roger, *Lord Cromer: Victorian Imperialist, Edwardian Proconsul* (Oxford: Oxford University Press, 2004).
- Pakenham, Thomas, *The Boer War* (London: John Murray, 1979).
- Parsons, Neil, *KingKham, Emperor Joe, and the Great White Queen* (London, 1998).
- Pickles, Katie, *Female Imperialism and National Identity: Imperial Order of the Daughters of the Empire* (Manchester: Manchester University Press, 2002).
- Plant, G. F., *Oversea Settlement: Migration from the United Kingdom to the Dominions* (London: Oxford University Press, 1951).
- Poel, Jean van der, *The Jameson Raid* (Cape Town: Oxford University Press, 1951).
- Porter, A. N., 'Lord Salisbury, Mr. Chamberlain and South Africa, 1895-9', *Journal of Imperial and Commonwealth Studies*, 1 (1972).
- , 'Sir Alfred Milner and the Press, 1897-1899', *Historical Journal*, 16:2 (1973), pp. 323-37.
- , *The Origins of the South African War: Joseph Chamberlain and the Diplomacy of Imperialism, 1895-99* (Manchester: Manchester University Press, 1980).
- , 'The South African War (1899-1902): Context and Motive Reconsidered' *Journal of African History*, 31 (1990), pp. 31-57.
- Pyrar, G. B., *Imperial Policy and South Africa, 1902-1910* (Oxford: Clarendon Press, 1955).
- Ragatz, Lowell, *The Question of Egypt in Anglo-French Relations, 1875-1904* (Edinburgh: F. Pembrooke, 1922).
- Ramsden, John, *The Age of Balfour and Baldwin, 1902-1940* (London: Longman, 1978).
- Richardson, Peter, *Chinese Mine Labour in the Transvaal* (London: Macmillan, 1982).
- Richter, Melvin, *The Politics of Conscience: T. H. Green and His Age* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1964).
- Rickerd, Christopher, 'Canada, the Round Table and the Idea of Imperial Federation, in Andrea Bosco and Alex May, *The Round Table: The Empire/Commonwealth and British Foreign Policy* (London: Lothian Foundation Press, 1997, pp. 191-221.
- Riedi, Eliza, 'Options for an Imperial Woman: The Case of Violet Markham, 1899-1914' *Albion*, 32 (2000), pp. 59-84.
- , 'Women, Gender and the Promotion of Empire: The Victoria League, 1901-1914' *Historical Journal*, 45:3 (2002), pp. 569-99.
- Roberts, Andrew, *Salisbury: Victorian Titan* (London: Weidenfeld & Nicolson, 1999).
- Roberts, Brian, *Cecil Rhodes and the Princess* (Philadelphia, PA: Lippincott, 1969).
- , *Churchills in Africa* (London: Hamish Hamilton, 1970).
- , *Those Bloody Women: Three Heroines of the Boer War* (London: John Murray, 1991).
- Robinson, Ronald, and John Gallagher, with Alice Denny, *Africa and the Victorians: The Official Mind of Imperialism* (London: Macmillan, 1961).
- Roskill, Stephen, *Hankey: Man of Secrets*, 3 vols (London: Collins, 1970-4).
- Rotberg, Robert, *The Founder* (Oxford: Oxford University Press, 1988).
- Russell, A. K., *Liberal Landslide: The General Election of 1906* (Newton Abbot: David & Charles, 1973).
- Sattin, Anthony, *Lifting the Veil: British Society in Egypt 1768-1956* (London: Dent, 1988).
- Saunders, Christopher, and Iain R. Smith, 'Southern Africa, 1795-1910', in Andrew Porter (ed.), *The Oxford History of the British Empire: Volume III, The Nineteenth Century* (Oxford: Oxford University Press, 1999), pp. 597-623.
- Schreuder, D. M., *Gladstone and Kruger: Liberal Government and Colonial 'Home Rule' 1880-1885* (London: Routledge and Kegan Paul, 1969).
- Schults, Raymond L., *Crusader in Babylon: W T. Stead and the Pall Mall Gazette* (Lincoln: University of Nebraska Press, 1972).
- Semmel, Bernard, *Imperialism and Social Reform: English Social Imperial Thought, 1895-1914* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1960).
- Sillery, Anthony, *John Mackenzie of Bechuanaland 1835-1899: A Study in Humanitarian Imperialism* (Cape Town: A. A. Balkema, 1971).
- Skidelsky, Robert, *John Maynard Keynes: Hopes Betrayed 1883-1920* (London: Macmillan, 1983).
- Smith, Iain R., 'The Origins of the South African War (1899-1902): A Reappraisal' *South African*

Historical Journal, 22 (1990), pp. 24-60.

—, *The Origins of the South African War, 1899-1902* (London: Longman, 1996).

—, 'Milner, the "Kindergarten" and South Africa' in Andrea Bosco and Alex May (eds), *The Round Table, the Empire/Commonwealth, and British Foreign Policy* (London: Lothian Foundation Press, 1997), pp. 35-53.

Spies, S. B., *Methods of Barbarism?: Roberts and Kitchener and Civilians in the Boer Republics, January 1900-May 1902* (Cape Town: Human & Rousseau, 1977).

Startt, James D., *Journalists for Empire: The Imperial Debate in the Edwardian Stately Press, 1903-1913* (New York: Greenwood Press, 1991).

Stephenson, David, *The First World War and International Politics* (Oxford: Oxford University Press, 1988).

Stewart, A. T. Q., *The Ulster Crisis* (London: Faber, 1967).

Stokes, Eric, 'Milnerism', *Historical Journal*, 5:1 (1962), pp. 47-60.

Strachan, Hew, *The First World War, Volume I: To Arms* (Oxford: Oxford University Press, 2001).

Streak, M., *Lord Milner's Immigration Policy for the Transvaal, 1897-1905* (Johannesburg: Rand Afrikaans University, 1970).

Stubbs, J. O., 'Lord Milner and Patriotic Labour, 1914-1918', *English Historical Review*, 87:345 (October 1972), pp. 717-54.

Surridge, Keith Terrance, *Managing the South African War, 1899-1902: Politicians v. Generals* (Woodbridge: The Boydell Press, 1998).

Sutherland, John, *Mrs Humphry Ward: Eminent Victorian, Pre-Eminent Edwardian* (Oxford: Clarendon Press, 1990).

Swan, Maureen, *Gandhi: The South African Experience* (Johannesburg: Ravan Press, 1985).

Sykes, Alan, *Tariff Reform in British Politics, 1903-1913* (Oxford: Clarendon Press, 1979).

—, 'The Confederacy and the Purge of the Unionist Free Traders, 1906-1910' *Historical Journal*, 18:2 (1975), pp. 349-66.

Tamarkin, Mordechai, 'Milner, the Cape Afrikaners and the Outbreak of the South African War: From a Point of Return to a Dead End', *Journal of Imperial and Commonwealth History*, 25:3 (September 1997), pp. 392-414.

Thompson, Andrew, 'The Language of Imperialism and the Meanings of Empire: Imperial Discourse in British Politics, 1895-1914', *Journal of British Studies*, 36 (April 1997), pp. 147-77.

—, 'Tariff Reform: An Imperial Strategy, 1903-1913' *Historical Journal*, 40:4 (1997), pp. 1033-54.

—, *Imperial Britain: The Empire in British Politics, c. 1880-1932* (London: Longman, 2000).

Thompson, J. Lee, *Forgotten Patriot: A Life of Alfred, Viscount Milner of St James's and Cape Town* (London: Associated University Presses, 2007).

Thompson, Leonard M., *A History of South Africa* (New Haven, CT, and London: Yale University Press, 1990).

Tignor, Robert, *Modernization and British Colonial Rule in Egypt, 1882-1914* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1966).

Torrance, David E., *The Strange Death of Liberal Empire: Lord Selborne in South Africa* (Montreal, QC: Queen's University Press, 1996).

Turner, John A., 'The Formation of Lloyd George's "Garden Suburb": "Fabian-Like Milnerite Penetration"?' *Historical Journal*, 20:1 (1977), pp. 165-84.

—, *Lloyd George's Secretariat* (Cambridge: Cambridge University Press, 1980).

Twaddle, Michael, *Imperialism, the State and the Third World* (London: British Academic Press, 1992).

Tyler, J. E., *The Struggle for Imperial Unity, 1868-1895* (London: Longman's, Green and Co., 1938).

Van-Helten, Jean Jacques, 'Milner and the Mind of Imperialism', *The Societies of Southern Africa in the 19th and 20th Centuries, Vol. 1* (London: Institute of Commonwealth Studies, Collected Seminar Papers, no. 10, 1970), pp. 42-56.

—, 'Empire and High Finance: South Africa and the International Gold Standard, 1890-1914', *Journal of African History*, 23 (1982), pp. 529-48.

— and Keith Williams, '"The Crying Need of South Africa": The Emigration of Single British Women to the Transvaal, 1901-1910', *Journal of Southern African Studies*, 10:1 (1983), pp. 17-38.

Wallis, J. P. R., *Fitz: The Story of Sir Percy Fitzpatrick* (London: Macmillan and Co., 1955).

Warwick, Peter, *Black People and the South African War, 1899-1902* (Cambridge: Cambridge University Press, 1983).

Watt, David, 'The Foundation of the Round Table', *Round Table*, 60 (1970), pp. 425-33.

Wheatcroft, Geoffrey, *The Randlords* (London: Weidenfeld and Nicolson, 1986).

- Whyte, Frederic, *The Life of W T. Stead*, 2 vols (London: J. Cape, 1925).
- Wilburn Jr, Kenneth E., 'Engines of Empire and Independence: Railways in South Africa, 1863-1916', in Clarence Davis and Kenneth E. Wilburn Jr, with Ronald E. Robinson (eds), *Railway Imperialism* (New York: Greenwood Press, 1991), pp. 25-40.
- Willison, Sir John, *Partners in Peace: Addresses on Imperial and International Questions* (Toronto: Warwick Bros. & Rutter, 1923).
- , *Sir George Parkin: A Biography* (London: Macmillan and Co., 1929).
- Wilson, John, C.B.: *A Life of Sir Henry Campbell-Bannerman* (London: Constable and Co., 1974).
- Witherell, Larry L., *Rebel on the Right: Henry Page Croft and the Crisis of British Conservatism, 1903-1914* (London: Associated University Presses, 1997).
- Wrench, John Evelyn, *Geoffrey Dawson and Our Times* (London: Hutchinson, 1953).
- , Alfred Lord Milner: The Man of No Illusions, 1854-1925 (London: Eyre and Spottis-woode Ltd, 1958).

